

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXV Nr. 7-8 IULIE - AUGUST 1966

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XXV Nr. 7-8
IULIE-AUGUST
1966

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Râdonul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICEPREȘEDINȚI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

	Pag .
REDACȚIA, <i>23 August, Marea sărbătoare a poporului român</i>	581

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. OCTAVIAN POPESCU, <i>Iisus Hristos, pâinea spirituală care nu se împuținează</i>	584
Pr. DUMITRU POPESCU, <i>La Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul</i>	587

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii (Iulie—august)</i>	591
---	-----

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. I. STOENESCU, <i>Un mare ecumenist al secolului al XIX-lea</i>	597
STELIAN METZULESCU, <i>Contribuții în artă: taina culorilor în fresca românească</i>	605

DOCUMENTARE

Prof. VICTOR BRĂTULESCU, <i>Inscripții și însemnări din biserici</i>	622
Pr. ILIE GH. DIACONESCU, <i>Date statistice bisericești în fostul județ Vlașca, la anii 1833—1838</i>	669
Pr. IOAN I. VASILIU, <i>La Prigoreniți cronicarul Ion Neculce</i>	694

ANIVERSĂRI

Diac. ȘTEFAN GH. MILEA, <i>La 500 de ani de la zidirea Mănăstirii Putna</i>	725
Prof. T. G. BULAT, <i>Cinci sute de ani de la nașterea umanistului Desiderius Erasmus de Rotterdam</i>	732

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

	<u>Pag.</u>
CRONICAR, <i>Reunirea absolvenților seminarului central din anul 1913</i>	752
Diac. AN. LEFTER, <i>Pe urmele strămoșilor noștri</i>	756

R E C E N Z I I

Herbert Trebs, <i>Karl Barth</i> , Union Verlag, 1966. de Diac. Prof. O. BUCEVSCHI	768
Ștefan Balș, <i>Minăstirea Secu</i> , Editura Meridiane, București, 1966 de IOAN F. STĂNCULESCU	770

23 AUGUST MAREA SĂRBĂTOARE A POPORULUI ROMÂN

Intregul nostru popor a sărbătorit într-o atmosferă de puternică însuflețire și avânt creator cea de a XXII-a aniversare a zilei eliberării României de sub jugul fascist, 23 August.

Istoricul act de la 23 August 1944 a deschis o eră nouă în istoria patriei, generând în anii care au urmat, adânci prefaceri în viața poporului și a țării. Pe drept cuvânt ziua de 23 August este cea mai mare sărbătoare națională a poporului român. Ea reprezintă piatra de hotar ce desparte două epoci: una întunecoasă care se încheie pentru totdeauna la această dată și alta, care a început atunci, luminoasă, cu o viață prosperă, bazată pe munca liberă și plină de avânt a unui popor harnic, stăpîn pe destinele și roadele muncii sale.

Cu douăzeci și doi de ani în urmă, forțele patriotice au organizat și condus insurecția armată, victorioasă, de la 23 August, care a însemnat încununarea luptei pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste și alăturarea României la coaliția antifascistă. Dînd glas năzuințelor patriotice ale poporului pentru afirmarea independenței și suveranității țării, aceste forțe au organizat rezistența antifascistă și lupta pentru schimbarea cursului politicii interne și externe a României. Aceste victorii au deschis calea luminoasă a revoluției populare, a făuririi orînduirii socialiste, căci «Revoluția socialistă, construcția noii orînduiri sociale descătusează toate energiile creatoare ale poporului, constituie în viața fiecărei țări o epocă de redeşeptare națională, de afirmare viguroasă a sentimentelor patriotice ale maselor largi. Lozinca înfloririi multilaterale a patriei socialiste, (...) mobilizează forțele oamenilor muncii, constituie un factor de seamă al mersului înainte al poporului».

Ca expresie a acestui fapt s-au obținut în toate domeniile transformări care au dus la victoria deplină a socialismului în patria noastră. Ce a însemnat pentru poporul român victoria deplină a socialismului în țara noastră o exprimă următoarea comparație: în anul 1966 România are o producție industrială de peste zece ori mai mare decît a anului 1938. Temelia progresului societății socialiste este, — potrivit directivelor trasate

de Congresul al IX-lea, — dezvoltarea continuă a industriei socialiste, cu prioritate a industriei grele.

Industria noastră constructoare de mașini produce astăzi mașini-unelte, utilaj petrolier, minier și chimic, tractoare și mașini agricole, autocamioane, locomotive diesel electrice, instalații tehnologice complete și numeroase alte produse, la nivelul tehnicii mondiale.

Pași gigantiți s-au făcut și în dezvoltarea energiei electrice prin construirea de noi hidrocentrale, cum sînt: Gheorghe Gheorghiu-Dej de pe Argeș, cea de pe Lotru, — ale cărei turbine vor da o putere instalată de 500 megavați, — și cea de la Porțile de Fier, etc.

Industria chimică a cunoscut, de asemenea, o dezvoltare fără seamăn. S-au construit și intrat în funcțiune noi combinate la Ișalnița, Turnu Măgurele, Slatina și uzinele de produse sodice de la Govora, ca să nu cităm decît numai citeva din aceste obiective.

Orașe noi au apărut pe harta țării, iar noile construcții industriale sînt astfel plasate, încît să țină seama de condițiile specifice fiecărui loc și să asigure totodată ridicarea economică a tuturor regiunilor.

Mari și însemnate transformări au avut loc și în viața satelor noastre. Cooperativizarea agriculturii a creat noi condiții pentru dezvoltarea multilaterală a agriculturii socialiste și aplicarea largă a noilor cuceriri ale științei și tehnicii, asigurînd un trai îmbelșugat întregului popor.

O mare înflorire a cunoscut în anii puterii populare cultura, știința, artele și învățămîntul de toate gradele. An de an crește tot mai mult numărul cadrelor cu calificare superioară, capabile să contribuie din plin la construcția economică a țării. Statul socialist asigură tineretului o largă bază materială care este în continuă dezvoltare. Laboratoarele, clinicile, fermele experimentale sînt inzestrate cu utilaje și aparatură modernă. Localurile institutelor și universităților dispun de săli de lectură și biblioteci cu un bogat fond de cărți și reviste. În centrele universitare au fost construite și date în folosință noi cămine și cantine, cu o capacitate sporită de locuri.

Importantele succese obținute în toate domeniile de activitate au creat și crează neconținut condiții pentru creșterea nivelului de trai al poporului. An de an, ia amploare construcția de locuințe, cresc fondurile pe care statul le alocă pentru învățămînt, cultură, ocrotirea sănătății, sporirea salariului real al muncitorilor și funcționarilor, creșterea veniturilor țărănimii. Toate acestea dovedesc grija deosebită a conducerii noastre de stat pentru satisfacerea tot mai deplină a nevoilor materiale și spirituale ale oamenilor muncii.

O analiză a realităților României socialiste relevă pregnant concordanța între opera vastă de construcție social-economică desfășurată pe plan intern și coordonatele politicii noastre externe, — apărarea păcii și dezvoltarea colaborării între popoare.

Noua Constituție a patriei, votată cu un an în urmă de Marea Adunare Națională, a consfințit voința poporului român de pace și bună conviețuire în comunitatea mondială:

«Republica Socialistă România — se spune în art. 14 — întreține și dezvoltă relații de prietenie și colaborare frățească cu țările socialiste în spiritul internaționalismului socialist, promovează relații de colaborare cu țările având o altă orînduire social-politică, activează în organizații internaționale în scopul asigurării păcii și înțelegerii între popoare. Relațiile externe ale Republicii Socialiste România se bazează pe principiile respectării suveranității și independenței naționale, egalității în drepturi și avantajului reciproc, neamestecului în treburile interne».

O caracteristică a politicii noastre externe, este manifestarea ei activă în problemele vieții internaționale, spiritul de inițiativă și perseverență de care dă dovadă în promovarea țelurilor păcii și cooperării internaționale. A trecut puțin timp de cînd în Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite au fost adoptate două importante documente bazate pe propunerile făcute de Romînia: Declarația cu privire la promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare și Rezoluția privind acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între statele europene aparținînd unor sisteme social-politice diferite.

În prezent Romînia întreține schimburi economice pe principiile egalității și avantajului reciproc, cu peste 100 de state. La toate acestea se mai adaugă relațiile culturale bilaterale, pe care le avem cu aproape 100 de state și în cadrul organismelor internaționale, în primul rînd la U.N.E.S.C.O.

Afirmarea sentimentelor patriotice ale maselor, ale independenței și suveranității patriei, unește mai strîns pe oamenii muncii în lupta pentru dezvoltarea societății noastre pentru înflorirea națiunii noastre socialiste. Astfel, se dezvoltă și se desăvîrșesc condițiile înfloririi personalității umane, ale realizării sale ca om multilateral și armonios dezvoltat, condiții pentru ridicarea demnității umane pe o treaptă superioară.

Sărbătorirea celei de a XXII-a aniversări a eliberării patriei noastre constituie pentru întregul popor un nou prilej de manifestare a hotărîrii sale ferme de a munci mai departe cu însuflețire pentru a înălța pe noi culmi de belșug și lumină, patria noastră socialistă.

Ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, au luat parte cu însuflețire, la această mare aniversare națională, exprimându-și sentimentele lor de nețărmurită dragoste față de patrie și de devotament profund față de cîrmuirea noastră de stat.

Biserica Ortodoxă Română își mărturisește totodată hotărîrea sa ne-strămutată de a participa și în viitor, cu același elan, la toate acțiunile menite să asigure pacea, înflorirea și prosperitatea scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România.

REDACȚIA

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

IISUS HRISTOS PÎNEA SPIRITUALĂ CARE NU SE ÎMPUȚINEAZĂ

«Și le-a zis: Eu sînt pînea vieții. Cine mîncă din pînea aceasta va fi viu în veac». (Ioan, VI, 51).

Sfînta Evanghelie de astăzi ne înfățișează tabloul impresionant al gloatelor cu suflete și trupuri flămînde, și săturate de Domnul în chip minunat prin înmulțirea celor cinci pîini și doi pești. Pîinea a fost și va fi principiul de viață. Ea totalizează, generalizînd, hrana omenească. De aceea și Mîntuitorul cînd ne-a dat modelul rugăciunilor, ne-a învățat să cerem nu «hrana», ci «pîinea». Numai că aici nu e vorba numai de pîinea propriu-zisă, din grîu, care, cum am spus totalizează principial hrana trebuitoare existenței trupului omenesc, ci este vorba și am zice mai ales, de pîinea spirituală, duhovnicească, sufletească. Ce este pîinea sufletească? Lesne de înțeles, dacă ne gîndim că noi avem pe lingă trup, și suflet, și că se cade să cerem lui Dumnezeu hrană și pentru el. Mîntuitorul ne spune că hrana sufletului este cuvîntul lui Dumnezeu. Ispitit în Carantana după ce flămînzise, El răspunde: «Nu numai cu pîine va trăi omul ci cu tot cuvîntul care iese din gura lui Dumnezeu» (Matei IV, 4). Iar a doua zi după înmulțirea pîinilor, Mîntuitorul rostește aceste cuvinte prin care se descopere pe Sine că hrană spirituală spre viață veșnică: «Eu sînt pîinea vieții; cine va mînce din pîinea aceasta va fi viu în veac». (Ioan VI, 51).

Deci Mîntuitorul Iisus Hristos, din iubire pentru oameni, nu numai s-a intrupat și jertfit pe Golgota, ci prin Cuvîntul Său și Sfînta Cuminecătură, se dăruiește nouă ca hrană spirituală spre viață veșnică, totdeauna și pre-tutîndeni.

Cuvîntul lui Dumnezeu, e viu și lucrător. Sfîntul Ioan Evanghelistul spune la începutul Evangheliei sale: «La început era Cuvîntul și Cuvîntul era cu Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul... toate au fost făcute prin El... și Cuvîntul trup s-a făcut și a locuit printre noi» (Ioan I, 1, 14). Biserica creștină se întemeiază prin cuvîntul lui Dumnezeu. «Sînteți născuți din nou

prin cuvîntul viu și veșnic al lui Dumnezeu», zice Sfîntul Apostol Petru (I, 23).

Sfînta Scriptură conține cuvîntul lui Dumnezeu și se adresează tuturor oamenilor de orice neam sau rasă, tuturor categoriilor sociale și tuturor vîrstelor, din toate timpurile și locurile.

Ca să susții viața trupului, trebuie hrană constantă, la scurte intervale și adecvată vîrstei. La fel este necesar și în viața spirituală : sufletul trebuie să fie hrănit zi de zi prin cuvîntul lui Dumnezeu, care naște, crește și desăvîrșește viața spirituală. *«Să doriți ca pruncii laptele duhovnicec, ca prin el să creșteți spre mîntuire, de vreme ce ați gustat că bun e Domnul»,* zice Sfîntul Apostol Petru (I, II, 2, 3). Iar regele prooroc David găsea desfătarea sufletului său în lectura cuvîntului lui Dumnezeu și scria în ps. CXIX: *«Ce dulci sînt cuvintele Tale pentru cerul gurii mele, măz dulci ca mierea în gura mea. Cuvîntul Tău este o candelă pentru picioarele mele și lumină pe cărarea mea»* (v. 103, 105). Sufletul nehrănit cu cuvîntul lui Dumnezeu, moare, iar cel ce ascultă cuvîntul lui Dumnezeu va învia.

Mîntuitorul Hristos, Păstorul cel bun, după învierea Sa, cere Sfîntului Apostol Petru un întreit *«paste oile mele»*, înțelegînd prin pășune duhovnicească, hrana sufletului care este cuvîntul Său, iar Sfîntul Vasile cel Mare compară Sfînta Scriptură cu o farmacie în care se găsesc leacuri pentru toate rănile sufletului.

Cuvîntul lui Dumnezeu nu trebuie numai ascultat ci și împlinit. — Pentru aceasta Sfîntul Apostol Pavel zice că nu auzitorii cuvîntului se mîntuiesc, ci împlinatorii lui. Iar Mîntuitorul Hristos compară pe cei ce ascultă și împlinesc cuvîntul lui Dumnezeu cu un om înțelept care și-a clădit casa pe piatră iar pe cei ce ascultă și nu împlinesc cuvîntul, cu omul neînțelept care clădește casa pe nisip și-i este năruită de ploi, șuvoaie și vînturi. (Matei VI).

Sfîntul Ioan Hrisostom spune că mare iubire ne-a arătat Mîntuitorul cînd s-a intrupat, cînd s-a răstignit pentru păcatele noastre, cînd — după Inviere a zis Apostolilor: *«Cite veți dezlega pe pămînt vor fi dezlegate și în cer»*; dar cea mai mare iubire ne-a arătat-o cînd a zis: *«Luați mîncăți acesta este trupul Meu»* și *«Beți dintru acesta toți...»*.

În adevăr, înmulțirea pîinilor în chip minunat și săturarea noroadelor flămînde, în înalt simbol preînchipuia jertfa euharistică și dăruirea ca hrană vie creștinilor, pe toate sfintele altare, în toate bisericile, în toate timpurile. Pentru a face pe ucenicii Săi să înțeleagă marea Taină din Joia Patimilor, cînd la Cina cea de Taină se dăruiește pe Sine sub forma pîinii și vinului, a doua zi după înmulțirea pîinilor, Mîntuitorul strigă celor care-l căutau să se sature iarăși de pîine: *«Lucrați nu pentru mîncarea pieritoare ci pentru mîncarea care rămîne pentru viața veșnică»* (Ioan VI, 27). Și cînd ei cerură Pîinea lui Dumnezeu, Mîntuitorul se descoperi zicînd: *«Eu sînt pîinea vieții, cine vine la Mine nu va flămîenzi și cine crede în Mine nu va înseta niciodată. Dacă mîncă cineva din pîinea*

aceasta va trăi în veac; și pîinea pe care o voi da Eu, este trupul Meu pe care-L voi da pentru viața lumii» (v. 34, 51). Și mai departe, condiționează dobîndirea vieții veșnice de primirea Sfintei Împărtășanii: «Adevărul vă grăiesc, că dacă nu mâncați Trupul Fiului Omului și dacă nu beți Sîngele Lui nu aveți viață întru voi. Cine mănîncă trupul Meu și bea sîngele Meu, rămîne în Mine și Eu rămîn întru el» (v. 53, 56) Domnul a voit să ne împărtășim de iubirea Sa peste vremuri: «Voi fi cu voi în toate zilele...» (Matei XXVIII, -20). În Sfînta Taină a Euharistiei, Mîntuitorul este viu și simțual prezent și ni se dă ca hrană spirituală spre viață veșnică. Prin Sfînta Cuminecătură ne însușim harul sfinților, ne facem părtași mîntuirii și primim fiecare roadele jertfei de pe cruce. Prin ea primim în trupul și sîngele nostru, trupul și sîngele Domnului. Sfîntul Apostol Pavel scrie Corintenilor: «Paharul binecuvîntării pe care-l binecuvîntăm, nu este oare împărtășirea cu sîngele lui Hristos? Pîinea pe care o frîngem nu este oare împărtășirea cu trupul lui Hristos?» (I. 10, 16). Ba da. Întrebarea cuprinde și răspunsul: este. Este cuminecare și participare la firea dumnezească. (II Petru I, 4). Cel ce se împărtășește cu vrednicie se îndumnezeiește prin părășie, cum picătura de apă căzută într-un vas cu vin se transformă în vin.

În cartea «Învățătură de credință creștină», se spune că Sfînta Împărtășanie este mîncarea care hrănește ființa noastră cu Dumnezeu cel viu și face ca să fim în El și El în noi (pag. 234). Ea întărește și trupul și sufletul. Sfîntul Ciprian zice că rugăciunea «Tatăl nostru» care se rostește înainte de frîngerea Sfîntului Trup, are de scop ca noi să cerem prin rugăciunea Mîntuitorului și să primim «pîinea cea spre ființă» adică Sfînta Cuminecătură, spre sănătatea trupului și a sufletului, spre împărtășirea cu Sfîntul Duh și ca merinde pentru viața veșnică.

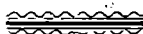
Primirea Sfintei Împărtășanii fiind condiție pentru mîntuire, Sfîntul Apostol Pavel ne îndeamnă s-o primim cu vrednicie, după o prealabilă pregătire. «Oricine mănîncă pîinea aceasta și bea paharul Domnului în chip nevrednic, va fi vinovat de trupul și sîngele Domnului. Să se cerceteze dar pe sine însuși și așa să mănînce din pîinea aceasta și să bea din paharul acesta». (I Cor. XI, 27-28). Cînd Moisi păștea oile socrului său în muntele Horeb, a văzut un rug arzînd fără a se consuma și a auzit un glas zicînd: «dezlegă încălțămîntele tale că locul este sînt». Cu atît mai mult noi, cînd primim pe Dumnezeu în ființa noastră, să dezlegăm legăturile patimilor și păcatelor noastre, curățîndu-ne prin baia spovedaniei și, luînd dezlegarea păcatelor, înainte de a ne apropia să primim Sfînta Împărtășanie. Sfîntul Ioan Hrisostom vorbind de efectele Sfintei Împărtășanii, spune că dacă Moisi cînd cobora din muntele Sinai cu tablele legii avea fața strălucitoare ca soarele încît Aaron și israeliții nu puteau privi la ea, și aceasta pentru că Moisi vorbise cu Dumnezeu, cu atît mai mult strălucește sufletul celui care primește în ființa sa pe Dumnezeu sub forma Sfintei Împărtășanii. Dacă acesta ar muri în momentul acela, zice el, sufletul lui merge sigur în rai. De aceea mulți creștini se îngrijesc ca să fie împărtășii cei ce sînt pe patul de moarte. Sfînta Împărtășanie se mai numește în

popor și *grijanie*, pentru grija ca să nu plece din această lume fără această merinde pentru viața veșnică.

*

Am văzut iubirea Mintuitorului care ne hrănește permanent prin cuvântul Său și Sfânta Împărtășanie. La iubirea Lui să răspundem cu iubirea și ascultarea noastră. Sfânta Scriptură să fie nu numai podoaba bibliotecii noastre, ci hrana sufletească de fiecare zi. Când ne rugăm, vorbim noi lui Dumnezeu, când citim cuvântul Sfintei Scripturi, ne vorbește Dumnezeu. Și cuvântul lui Dumnezeu este apă vie și cine va bea din apa aceasta va fi viu în veac și apa aceasta se va face în el izvor de apă sălătoare spre viață veșnică. Ce ați zice de un însetat care se sfârșește lângă o fântână pentru că nu vrea să bea? Mare va fi regretul sufletelor acelora, în viața viitoare, care în această viață au nesocotit chemarea Domnului. La fiecare Sfântă Liturghie, Mintuitorul, prin gura preotului ne face chemarea: «*Luați mîncați și beți dintru acesta toți...*», și ce puțini și de multe ori niciunul nu ascultă chemarea aceasta. Să nu ne înșelăm : numai aceia care urmează această chemare de : «*Veniți la Mîne... și luați mîncați...*», vor auzi la finele veacurilor, cealaltă chemare, «*Veniți binecuvîntații părintelui Meu*» Amin.

Pr. OCTAVIAN POPESCU

LA TĂIEREA CAPULUI SFÎNTULUI IOAN BOTEZĂTORUL

La 29 august Sfânta noastră Biserică face pomenirea tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul. Exemplul vieții și al martiriului său constituie pentru noi un izvor nesecat de energii morale din care se adapă sufletul creștin în năzuința lui spre desăvîrșire și curățenie spirituală.

Din sinul mamei sale se zămislește ca un copil al rugăciunii, curăției și îndurării cerești. Părinții săi, Zaharia și Elisabeta, «drepti înaintea lui Dumnezeu, umblînd fără prihană întru toate poruncile și rînduielile Domnului» purtau de multă vreme în sufletele lor durerea nemărturisită a unor bătrîni care nu-și văzuseră căsnicia lor binecuvîntată cu urmași. Dar deși Elisabeta era «stearpă», cum ne spune Sfânta Evanghelie și ambii înaintați în vîrstă, nu pierduseră nici o clipă nădejdea îndurării divine și se rugau cu ardoare lui Dumnezeu să le dăruiască în anii de pe urmă un copil care să le mîngîie bătrînețele și să ducă mai departe spița neamului lor.

Și iată că bunătatea lui Dumnezeu se revărsă peste ei atunci cînd se așteptau mai puțin. Într-una din zile, în care Zaharia, ca slujitor al

Templului din Ierusalim, tămia încăperea cunoscută sub numele de Sfânta Sfintelor, i s-a arătat îngerul Domnului, Gavriil și i s-a adresat cu următoarele cuvinte : «Nu te teme Zaharie, pentru că rugăciunile tale au fost ascultate și Elisabeta, femeia ta, îți va naște un fecior pe care îl vei numi Ioan. Bucurie și veselie vei avea și de nașterea copilului se vor bucura mulți» (Luca I, 13-14).

Astfel, ca fiu al milostivirii cerești și al rugăciunii și ca unul care avea să împlinească un rol de seamă în procesul mîntuirii omenești, Sfîntul Ioan poartă în ființă, încă de la zămislire, germenele unei curățirii aparte. Aceasta o spune chiar îngerul Gavriil atunci cînd adaugă lui Zaharia: «Nu va bea nici vin, nici băutură amețitoare și chiar din pîntecele mamei sale va fi plin de Duhul Sfînt» (Luca I, 15).

Găsim aci dovada mărturisită a unei chemări fără de care n-am putea înțelege pe deplin personalitatea sfîntă a celui pomenit. Lupta sa neobosită dusă pe parcursul întregii vieți împotriva imoralității și nedreptății își află motivarea în firea sa plămădită sub umbra lucrării aparte a Sfîntului Duh.

Rugăciunea trebuie să fie bucuria, puterea și ultimul cuvînt al vieții noastre, așa cum a fost a tuturor sfinților, al părinților Sfîntului Ioan Botezătorul și chiar a Mîntuitorului pe cruce.

La vîrsta de 30 de ani, Sfîntul Ioan își începe activitatea sa publică «În al 15-lea an al împărăției Cezarului Tiberiu, ne spune Sfîntul Luca, pe cînd Pontiu Pilat era procuratorul Iudeii, Irod Tetrarh al Iudeii și ținutului Trahonitidei, iar Lisanius tetrarh al Abilenei, în zilele arhieriei Ana și Caiafa, fost-a cuvîntul lui Dumnezeu către Ioan, fiul lui Zaharia, în pustie» (Luca 3, 1—2).

Pînă la această dată, așa cum am văzut, Sf. Ioan și-a petrecut viața în pustie îmbrăcat în veșminte din păr de cămilă, încins cu cureaua în jurul mijlocului și hrănindu-se cu lăcuste și miere sălbatică. (Matei III, 4). N-a fugit de oameni, fiindcă i-a iubit și apărat, mai cu seamă pe cei sărmani și nedreptățiți. Aci, în pustie nestingherit de nimeni a crescut și s-a întărit duhovnicește în vederea misiunii pe care o avea de împlinit. Dacă totuși s-a îndepărtat de cineva, apoi a fugit atunci numai de farisei. Era prea mare diferența între năzuințele lui și ipocrizia vicleană a fariseilor care prefăcuseră religia iudaică într-un simplu paravan pentru atingerea scopurilor meschine pe care le urmăreau cu înverșunare. Nu este fără semnificație, din acest punct de vedere, faptul că Sfîntul Ioan își începe predica sa cu cuvinte usturătoare adresate tocmai fariseilor și saducheilor ce alergau fățarnic la el ca să se boteze. Ioan predica un botez al pocăinții ca expresie a dorinței de purificare spirituală și ca pregătire în vederea apariției lui Mesia. «Pocăiți-vă ca s-a apropiat Împărăția cerurilor» spune el ascultătorilor săi. Dar ce roade de pocăință să aștepte el de la farisei, atunci cînd aceștia veneau la el animați de gînduri viclene?

«Pui de năpîrci, le spune el, cine v-a arătat că veți scăpa de mînia ce va să fie? Faceți dar roadele vrednice de pocăință» (Luca III, 7) că iată «orice pom care nu face fruct bun se taie și se aruncă în foc» (Luca III, 9).

Pe de altă parte însă, bunătatea și înțelegerea lui pentru cei lipsiți și oprimați se descoperă în cuvinte ca acestea: «Cel ce are două haine să dea celui ce n-are și cel ce are de mâncare să facă asemenea». Pe vameși îi îndemna: «Nu luați nimic mai mult peste ce vă este hotărât» iar ostașilor le cerea «să nu asupriți pe nimeni, să nu năpăstuiți pe nimeni și să fiți mulțumiți cu plata voastră».

Sfințenia vieții sale și predica înfocată au găsit un ecou atît de puternic în rîndurile mulțimii, încît mulți dintre ei se întrebau nedumeriți dacă nu cumva este el Mesia.

Aci însă, desprindem o altă însușire aleasă a Sfîntului Ioan și anume smerenia lui, fiindcă de pe culmile succesului și gloriei personale, întoarce privirile mulțimii spre persoana adevăratului Mîntuitor. «Eu vă botez cu apă spre pocăință, Cel ce vine după mine este mai puternic decît mine, Căruia nu sînt vrednic să-i dezleg curea încălțămîntelor lui. El vă va boteza cu Duh Sfînt și cu foc» (Luca III, 16). Iar în fața Mîntuitorului care venise la Ioan să se boteze, smerenia lui este și mai evidentă: «Eu am trebuință să fiu botezat de Tine și Tu vii la mine?» (Matei XIII, 14—15).

Un adevărat trimis al Domnului nu putea să se comporte altfel. Mînat de duhul profetic, el știa prea bine că întreaga lui viață era închinată lui Dumnezeu. În Dumnezeu găsește tăria de a se ridica în fața nedreptății și tot în Dumnezeu află reazemul necesar ca să înfrîngă pornirile trufașe care ar fi putut răsări din conștiința și măreția misiunii încredințate.

Succesul predicii și activității Domnului nu-l descurajează ci-l umple de bucurie, fiindcă vede în el împlinirea profeției și a rolului pe care l-a avut el de împlinit. «Voi fîmi sînteți martori, le spune el ucenicilor săi, că am zis: Nu sînt eu Hristosul, dar sînt trimis înaintea lui». «Aceluia i se cuvîne să crească iar eu să mă micșorez». «Bucuria mea s-a împlinit» (Ioan III, 29, 31).

Ce exemplu înălțător pentru sufletul creștin și ce învățăminte frumoase avem de tras din el. Să încercăm să punem în cumpănă conduita noastră cu cea a Sfîntului Ioan Botezătorul. Pe cîți dintre frații noștri nu-i urim pentru însușirile pe care le-au primit de la Dumnezeu, pe cîți nu-i hulim din invidie pentru strădaniile lor încununete de succes? Pilda plină de smerenie a Sfîntului Ioan este capabilă să deștepte în noi, atunci cînd medităm asupra ei, simțăminte mai nobile ca privire la semenii, tălente, valori.

Dar nimic nu este mai impresionant în viața acestui sfînt decît curajul pe care l-a dovedit atunci cînd a condamnat fără cruțare păcatul nelegiuit al regelui Irod Tetrarhul care contractase o legătură scandaloasă luînd de soție pe cumnata sa, soția lui Filip, fratele său. «Nu ți se cuvîne ție, i-a spus lui Irod, s-o ai pe ea de soție». (Matei XIV, 4).

Irod l-a aruncat în închisoare, Irodiada însă, femeie nerușinată, perfidă și ambițioasă n-a putut să ierte niciodată Sfîntului Ioan îndrăzneala care l-a ridicat în calea poftelor ei desfrîinate și a planurilor pe care le urzea. De aceea, a căutat prin toate mijloacele să determine pe Irod ca să-l omoare. Și prilejul n-a întîrziat să se ivească. «Prăznuindu-se ziua nașterii lui

Irod, ne spune Sfântul Matei, fata Irodiadei a jucat în mijlocul ospățului și a plăcut lui Irod». Iar acesta, Irod, cu mintea tulburată de beția simțurilor «cu jurământ a mărturisit ei, că-i dă orice va cere» (Matei XIV, 7). Irodiada care aștepta de multă vreme această ocazie, socotește că a sosit clipa prielnică și o învață să-i spună lui Irod: «Dă-mi aci pe tîpsie capul lui Ioan Botezătorul».

La toate se gîndea Irod, la bogății, la privilegiu și nu s-ar fi dat înlăturii să ofere ca răsplată chiar și jumătate din împărăția sa. Nu se gîndea să fie pus în fața unei cereri singeroase, care pe lîngă altele ar fi putut stîrni mînia poporului împotriva lui. Trufia lui însă ațîțată de băutura și de prezența conmesenilor îl face să treacă peste orice rezerve și poruncește călăului să decapiteze pe Sfântul Ioan Botezătorul. «Și s-a adus capul lui pe tîpsie și s-a dat fetei, iar ea îl dete mamei sale» (Matei XIV, 11—12). Desfrîul, beția, răzburarea și toate viciile îngrămădite între zidurile palatului din Galileia și-au dat mîna ca să-l doboare. Strădania a fost zadarnică, fiindcă nu s-au condamnat decît pe ele înșile și au îmbrăcat în aureola nemuririi chipul luminos al Sfîntului Ioan. Martiriul său rămîne unul dintre cele mai puternice strigăte ridicate împotriva nedreptății, păcatului și samavolniciei.

După pilda Sfîntului Ion Botezătorul, să ne ridicăm cu hotărîre împotriva nedreptăților sociale care înjosesc demnitatea umană, împotriva ațîțătorilor la un nou război, să luptăm pentru pace și înțelegere între oameni și popoare.

Pentru rolul pe care Sfîntul Ioan Botezătorul l-a jucat în istoria mîntuirii, pentru curajul, sfințenia și martiriul vieții sale, rămîne unul dintre cei mai mari prooroci ai Vechiului Testament. De aceea, și Mîntuitorul vorbind despre el a spus că «mai mare prooroc între cei născuți dintre femei decît Ioan Botezătorul nu este» (Luca VII, 28).

Pentru cinstirea de care s-a învrednicit înaintea lui Dumnezeu, Biserica noastră îl așează printre sfinții înfățișați pe catapeteasma Bisericii. De acolo, ne cere să mulțumim lui Dumnezeu care a izbăvit omenirea de păcat prin jertfa Fiului său iubit, ne cere să ducem o viață cumpătată în curățile și dreptate, ne cere să iubim pe semeni și să luptăm pentru fericierea lor.

La hotarul dintre cele două lumi, a Vechiului Testament și a Noului Testament Sfîntul Ioan ne apare ca un munte cu poalele scîldate în suferință, dar scîldat de strălucirea luminii dumnezeiești și a vieții proprii.

Ca pe un mijlocitor de seamă înaintea lui Dumnezeu să-l rugăm ca cerescul Părinte să reverse peste noi mila și harul său ca să ne purtăm în lume ca adevărați copii ai Săi, spre slava Tatălui și a Fiului și Duhul Sfînt, Amin.

Pr. DUMITRU POPESCU

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI IN SLUJBA PĂCII

(iulie-august)

CĂILE ASIGURĂRII PĂCII ȘI SECURITĂȚII EUROPENE

UN PAS URIAȘ PENTRU SALVAREA PĂCII. — Față de situația creată în Vietnam și Asia a avut loc la București, între 4 și 6 iulie *Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varșovia*. La aceasta au participat toți membrii Tratatului. La Consfătuire s-a discutat situația creată ca urmare a agresiunii Statelor Unite ale Americii în Vietnam, în special în lumina noilor acte criminale ale forțelor armate americane, îndreptate spre intensificarea războiului împotriva poporului vietnamez. Consfătuirea aceasta a avut un deosebit răsunet și importanță internațională. Presa zilei a dat amănunte în legătură cu aceasta.

Din *Declarația* cu privire la agresiunea Statelor Unite ale Americii în Vietnam reținem că: «Justa cauză a poporului vietnamez se bucură de profundă simpatie și deplina solidaritate a țărilor socialiste, a clasei muncitoare internaționale... a mișcărilor de eliberare națională a tuturor forțelor păcii și progresului» (punctul I al *Declarației*). «Statele Unite ale Americii trebuie să respecte cu strictețe acordurile de la Geneva cu privire la Vietnam, să înceteze agresiunea împotriva Republicii Democratice Vietnam, să pună capăt imediat, definitiv și necondiționat bombardamentelor asupra teritoriului ei, să înceteze intervenția armată în Vietnamul de sud să-și retragă trupele lor și trupele sateliților lor din Vietnamul de sud, să lichideze toate bazele militare americane din această țară, să recunoască Frontul Național de Eliberare drept singurul reprezentant autentic al populației din Vietnamul de sud, să recunoască dreptul poporului vietnamez de a-și hotărî propria soartă fără amestec din afară, de a rezolva de sine stătător problema unificării țării pe cale pașnică» (punctul II al *Declarației*).

Statele participante la prezenta Consfătuire adresează tuturor statelor cărora le este scumpă cauza păcii, tuturor forțelor progresiste și iubitoare

de pace, opiniei publice din întreaga lume, mișcării muncitorești internaționale, partidelor comuniste și muncitorești, chemarea de a se uni într-un front comun de luptă împotriva agresiunii americane, de a lua poziție hotărâtă împotriva războiului barbar din Vietnam, în sprijinul luptei curajoase a poporului Vietnamez...». «Țările noastre își exprimă încrederea că forțele păcii care sprijină lupta poporului vietnamez pot sili pe imperialiștii americani să înceteze agresiunea în Vietnam și în felul acesta pot să-și aducă o mare contribuție la asigurarea păcii în lumea întreagă» (punctul IV al Declarației). (Vezi pe larg «Lumea», nr. 28/1966, p. 2—4; nr. 29, p. 2—6, 8 «Pentru apărarea păcii», nr. 8/1966).

Tot în cadrul acestei Consfătuiri a fost dată publicității o Declarație cu privire la întărirea păcii și securității în Europa. Situația de fapt cere «Înfăptuirea unei păcii și securități trainice în Europa, — care să corespundă năzuințelor arzătoare ale tuturor popoarelor continentului european, precum și intereselor păcii generale» spune primul aliniat. După ce se trec în revistă evenimentele triste ale războaielor mondiale din Europa, care au costat milioane de vieți, se trece la situația de după 1945 cerându-se lichidarea rămășițelor războiului și ștergerea litigiilor pe cale pașnică și înțelegere reciprocă. Pentru că «După părerea statelor reprezentante la consfătuire, în situația actuală, din partea tuturor popoarelor Europei, din partea tuturor forțelor iubitoare de pace se cere și mai multă hotărâre, o participare și mai activă la lupta pentru întărirea păcii și securității în Europa». Se condamnă organizația N.A.T.O., elementele revanșarde din Germania occidentală cum și instigatorii la revanșă ai imperialismului american, dornic de noi cuceriri și colonii. Ori, «Problema frontierelor în Europa a fost rezolvată definitiv și ireversibil, și popoarele Europei vor reuși să bareze calea revanșismului». Participanții accentuiază că legăturile culturale, economice, schimbul de tot felul, cunoașterea reciprocă între popoare, pot, pe măsura dezvoltării lor, să devină baza materială a securității europene și a întăririi păcii în întreaga lume.

«Cu toate deosebirile de orînduire social-politică, de concepții ideologice și politice, statele și popoarele europene au o cauză comună care corespunde intereselor naționale vitale ale tuturor, și anume sarcina de a nu permite încălcarea păcii în Europa, de a frîna forțele agresiunii» (Punctul II al Declarației).

Totodată, noi considerăm necesar (se spune în Declarație, punctul III) ca toate statele membre ale pactului Nord-Atlantic și ale Tratatului de la Varșovia, precum și țările care nu fac parte din nici o alianță militară «să depună eforturi pe bază bilaterală sau unilaterală, în scopul promovării cauzei securității europene».

În prezent — se arată în subdiviziunea 3 — capătă o mare importanță și astfel de măsuri parțiale îndreptate spre destinderea militară pe teritoriul european, cum ar fi : — lichidarea bazelor militare străine ; — retragerea tuturor trupelor de pe teritoriul altor state, în limitele frontierelor lor naționale ; — reducerea în cadrul unor limite și termene puse de acord a efectivelor forțelor armate ale ambelor state germane ; — măsuri îndreptate

spre îndepărtarea pericolului unui conflict nuclear : creare de zone denuclearizate și asumarea de către puterile ce posedă arma nucleară a obligației de a nu folosi această armă împotriva statelor participante la astfel de zone și altele ; — încetarea zborurilor avioanelor străine cu bombe nucleare deasupra teritoriilor statelor europene și a intrării în porturile acestor state a unor nave submarine și de suprafață străine cu arme nucleare la bord».

În încheiere se spune : «Statele reprezentate la consfătuire se adresează tuturor guvernelor și națiunilor europene, tuturor forțelor păcii și progresului de pe continentul nostru — fără deosebire de convingeri ideologice, politice sau religioase — cu apelul de a-și uni forțele ca *Europa* — unul din centrele cele mai importante ale civilizației mondiale — să devină un continent al colaborării multilaterale și rodnice între națiuni egale în drepturi, un factor puternic de stabilitate, pace și înțelegere în întreaga lume».

PRIN ÎNTĂRIRE ECONOMICĂ ÎNTRE ȚARILE SOCIALISTE SPRE PACE NEZDRUNCINATĂ. — La 7 iulie 1966 a avut loc la București întâlnirea conducătorilor partidelor comuniste și muncitorești și a șefilor de guverne ale țărilor membre ale Consiliului de Ajutor Economic Reciproc. «Participanții la întâlnire și-au exprimat în unanimitate năzuința de a depune și în viitor eforturi îndreptate spre dezvoltarea colaborării reciproce, în conformitate cu principiile deplinei egalități în drepturi, respectării suveranității și intereselor naționale, avantajului reciproc și întrajutorării tovarășești și prin aceasta să contribuie la întărirea continuă a internaționalismului proletar, unității și coeziunii țărilor sistemului mondial socialist».

Întâlnirea s-a desfășurat într-o atmosferă de prietenie și deplină înțelegere reciprocă. (Din *Comunicatul cu privire la întâlnirea conducătorilor partidelor comuniste și muncitorești și a șefilor de guverne ale țărilor membre ale Consiliului de Ajutor Economic Reciproc*). Dl. Nicolae Ceaușescu, secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist Român în expunerea *Cu privire la consfătuirile din 4—7 iulie ținute la București*, spune: «Înfăptuirea securității europene este o problemă complexă, care cere eforturi susținute; ea presupune un proces evolutiv menit să asigure eliminarea treptată a surselor de tensiune și de fricțiune între state, a neîncrederii între popoare, să împrăstie atmosfera de teamă de război, de agresiune. Ea este neîmijlocit legată de lupta împotriva politicii forțelor reacționare și în primul rînd a imperialismului american, care se opun aspirației de pace și bună înțelegere a popoarelor europene...». «...Exprimînd interesele vitale ale tuturor popoarelor care trăiesc în această regiune, atît socialiste cît și nesocialiste, dezvoltarea colaborării pașnice în Balcani, constituie totodată o contribuție prețioasă la înfăptuirea securității europene, la întărirea păcii pe continentul nostru și în întreaga lume. Partidul și guvernul țării noastre, — a continuat Dl. N. Ceaușescu, — sînt hotărîte să desfășoare o activitate perseverentă pentru dezvoltarea relațiilor dintre state în spiritul principiilor enumerate în *Declarație, aducîndu-și astfel contribuția la cauza păcii și securității europene, la salvagardarea păcii*

mondiale». Referitor la dezvoltarea economică D-sa a subliniat: «Cu cât fiecare țară socialistă este mai bogată și mai prosperă, are un nivel de dezvoltare economică și socială mai ridicat, cu atât mai mare este capacitatea materială și politică a sistemului mondial socialist, cu atât mai puternice sînt forțele socialismului și păcii în întreaga lume» (Vezi pe larg «Lumea», nr. 29; 30/1966 și «Pentru apărarea păcii», nr. 7/1966).

Aceleași poziții pentru instalarea păcii în Europa și strîngerea legăturilor între popoare au fost evidențiate cu ocazia *Vizitei D-lui Ioan Gheorghe Maurer în Iran, Vizita Președintelui de Gaulle în U.R.S.S.; Vizita în Republica Socialistă România a D-lui René Maheu*, Directorul general al Unesco-ului, iar la «Universitatea București», i s-a acordat titlul de «Doctor honoris causa».

SALVGARDAREA PĂCII ÎN BALCANI. — *Vizita D-lui Ion Gheorghe Maurer în Turcia* — 25—31 iulie 1966 — face obiectul discuțiilor din presa noastră și internațională. «Împreună cu alte state din regiunea noastră, a spus Dl. Ion Gheorghe Maurer, România depune eforturi consecvente pentru dezvoltarea relațiilor de bună vecinătate și colaborare între țările balcanice, între care există legături tradiționale, și în acest spirit, a propus înfăptuirea unei înțelegeri colective regionale bazate pe deplina egalitate în drepturi între statele participante, pe respectul reciproc al suveranității, pe neamestecul în treburile interne...». Ziarul *Ulus* nota: «Cele două țări nu numai că s-au respectat reciproc, dar au găsit, de asemenea, căii pentru salvarea păcii în Balcani», iar ziarul turc în limba engleză *Daily News* sublinia că «pentru prima dată, după mulți ani, cînd avem în mijlocul nostru oameni de stat români». Fiînd conștient de rolul fiecărui popor, *poporul român dorește pace cu orice națiune*, neținînd cont de regimul politic sau de numărul populației. «Răspunderile noastre sînt egale în fața popoarelor și a umanității», a spus Dl. Ion Gheorghe Maurer, «și nici o țară — mică sau mare — nu este scutită de această răspundere». Deci încă *o contribuție a poporului român la rezolvarea problemei regionale a păcii în Balcani*.

Pe același plan, al menținerii păcii în Europa și apropierea între popoare, se înscrie *Vizita D-lui Ion Gheorghe Maurer*, președintele Consiliului de Miniștri și D-lui Corneliu Mănescu, ministrul de externe, al Republicii Socialiste România, în Danemarca. În afară de problemele culturale, economice, comerciale, discuțiile s-au axat pe *apropierea dintre Est și Vest*. «În prezent se impune acționarea cu consecvență — se arată în *Comunicat* — în vederea traducerii în fapt a acelor măsuri preconizate atît în Est cît și în Vest pentru o colaborare bazată pe principiile respectării suveranității și independenței naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne și respectului reciproc, avantajului comun. Înțemeiate pe aceste principii relațiile româno-daneze slujesc atît intereselor fundamentale ale celor două popoare, cît și intereselor generale ale lumii, ale bunei înțelegeri și securității în Europa și în lumea întregă».

ȘTIINȚA ȘI STUDIUL ÎN SLUJBA PĂCII. — *Congresul de studii balcanice* care a avut loc la Sofia între 26 august—1 septembrie, la care au participat 150 de delegați din 24 țări, a dezbătut următoarele teme :

1. *Popoarele sud-est europene și rolul lor în istorie ;*
2. *Dezvoltarea literaturii în sud-estul Europei și relațiile ei cu alte literaturi din secolul XVIII până în zilele noastre ;*
3. *Comunitatea și diversitatea artei țărilor balcanice de la începutul secolului XVI până în secolul XVIII.*
4. *Problemele fundamentale al lingvisticii balcanice.* (Tema 2 și 3 a format obiectul discuției asupra țărilor române și rolul Bisericii Ortodoxe Române în această epocă. S-a subliniat epoca brîncovenească și s-a evocat marea personalitate a mitropolitului Antim Ivireanu, care a înființat tipografii și în afara granițelor țării noastre.

La primul Congres internațional de studii balcanice și sud-est europene a luat parte și Dl. René Maheu, Director general al Unesco-ului. «Congresul a fost nu numai un prilej de a expune noi cuceriri ale științei, ci și o contribuție adusă cauzei păcii și progresului» a subliniat Acad. C. Daicoviciu, conducătorul delegației noastre — formată din 90 de persoane. Pe aceeași agendă se înscrie și *Reuniunea internațională de la București consacrată educației tineretului universitar* (vezi pe larg «Pentru apărarea păcii», nr. 8/1966 și «Lumea» nr. 35/1966, p. 18 și «Lumea» nr. 36/1966, p. 18 și «Vechi contribuții românești la răspîndirea culturii» în «Lumea», nr. 29/1966, p. 32).

UN MONUMENT ROMÂNESC, BUN AL CULTURII UNIVERSALE. — Anul acesta, la 10 iulie a avut loc *Sărbătorirea a 500 de ani de la întemeierea Mănăstirii Putna*, un străvechi monument de cultură românească. Presa noastră și revistele bisericești au consacrat studii speciale cu ocazia sărbătoririi a o jumătate de mileniu de la ridicarea acestui monument de cultură, artă și bun național. «Sărbătorirea Putnei evocatoare a continuității noastre de luptă, cultură și civilizație, amintind pe eroul legendar care și-a închinat activitatea libertății și neatîrnării patriei, e azi înscrisă între marile aniversări recomandate pe plan mondial de către U.N.E.S.C.O. Cu ocazia vizitei la Putna a conducătorilor de stat și partid, Dl. Nicolae Ceaușescu spunea: «Să cinstim memoria marelui voievod și ceea ce a făcut el pentru înflorirea poporului român, muncind mai bine, făcînd ca poporul nostru să se ridice în rîndul națiunilor lumii, dacă nu prin număr, prin contribuția adusă la patrimoniul culturii universale».

A XXII-a TREAPTĂ PE CALEA FERICIRII ȘI A PĂCII 23 AUGUST 1944—23 AUGUST 1966. — *Cotitura cea mare*. Cu această ocazie s-a reliefat marele merit al României pe scară internațională și deosebita unitate de vederi a poporului român. «România anului 1966 are o producție industrială de peste zece ori mai mare decît cea a anului 1938». Știința și cultura a luat avînt. Dl. Nicolae Ceaușescu spunea cu această ocazie : «Noi dorim să construim pentru poporul român o civilizație socialistă care să dureze

peste veacuri». Prin această manifestare națională s-au confirmat principiile de conviețuire pașnică lansate de către reprezentanții țării noastre de pe tribunele forurilor internaționale, adică : *respectarea suveranității și independenței naționale, egalității în drepturi, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc*. Aceste principii sint tot mai larg recunoscute drept singurul temei rațional acceptabil pentru toate statele în relațiile lor internaționale, *pe care pot fi călăuzite dezvoltarea colaborării între popoare și asigurarea păcii în lume*. (Vezi pe larg presa zilei, articolele redacționale din revistele bisericești, cum și «Pentru apărarea păcii», nr. 8/1966; «Lumea», nr. 34/1966, p. 2—5; 23 august peste hotare, în «Lumea», IV (1966), nr. 35 (148), p. 3 și p. 16—17).

REDACTIA

ARTICOLE ȘI STUDII

UN MARE ECUMENIST ORTODOX AL SECOLULUI AL XIX-lea

Se împlinesc anul acesta (1966) o sută cincizeci de ani de la nașterea teologului ortodox, istoricului și publicistului francez Wladimir Guettée¹. Lumea creștină de azi și în special cea ortodoxă, își aduce aminte cu recunoștință de el, nu numai pentru marea operă literară ce ne-a lăsat, ci și pentru că a fost un mare luptător pentru *pace și unire a Bisericilor (ecumenism)*.

E. Michaud, biograful lui Wladimir Guettée (în Larousse) citindu-i lucrările, ajunge la un număr de 78 de volume. În ce privește broșurile, fiind prea multe, nu le dă nici titlul, nici numărul, ci se mulțumește să spună că a scris, «une quantité de brochures».

O parte din aceste volume se găsesc și-n Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România din București.

Din ele am spicuit părerile lui Wladimir Guettée cu privire la *pace și ecumenism* și le dăm aici, la împlinirea a 150 de ani de la nașterea sa, ca un pios omagiu adus neobositului muncitor cu mintea.

Wladimir Guettée a trăit în timpul lui Napoleon al III-lea și a cunoscut vărsările de sânge și suferințele războaielor și revoluțiilor. Cauza războaielor și revoluțiilor, precum și ale tuturor relelor sociale le vede el în puțina creștinătate a statelor europene și ale guvernelor lor despotice.

1. Guettée (*Aimé-François-Wladimir*) s-a născut la 1 decembrie 1816, la Blois în Franța. A urmat seminarul din aceeași localitate. După absolvire, e hirotonit preot și profesează la Saint-Aignan sur Cher și mai apoi la Paris. Supărat că volumele 7—10, ale marelui său lucrări: «Histoire de l'Eglise de France», i-au fost puse la index, a trecut la Ortodoxie în anul 1861. Fiindcă Biserica Ortodoxă Rusă, căreia i se adresase, l-a primit cu multă dragoste, el și-a schimbat numele de la botezul catolic cu cel de Wladimir. Cu acest nume va semna de acum încolo. Tot Biserica Ortodoxă Rusă i-a dat și titlul de doctor în teologie.

«Dacă Franța și Germania, scrie el, ar fi fost creștine, îngrozitorul război ce și l-au făcut (în anul 1870) n-ar fi existat. Dar vai! nu sînt numai Franța și Germania, care n-ar fi creștine. Cele mai multe din națiunile, care poartă acest nume în Europa, nu-l merită și guvernele lor sînt mai puțin vrednice de el. De aici vine demoralizarea în sinul populației, antagonismul dintre clasele sociale, spiritul de revoltă împotriva autorității și această autoritate degenerată în despotism.

Aceste dezordini sociale n-ar exista, dacă creștinismul ar fi pătruns puternic în popoare și-n guverne. Dar trebuie să recunoaștem, atît unele cît și altele au rămas aproape păgîne; iată pentru ce noi sîntem martori aceluiași rele, aceluiași dezordini, aceluiași războaie, aceluiași abuzuri, imoralități, care existau sub păgînism»².

Pacea lumii, atît de scumpă popoarelor de totdeauna și de pretutindenii este în strînsă legătură cu pacea individuală și cu pacea cu aproapele. Acest lucru îl arată Wladimir Guettée cînd explică cuvintele Mîntuitorului: «Fericii făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema».

«Făcătorii de pace sînt aceia care iubesc pacea, care caută a o avea cu toată lumea, care se silesc a o reacheza, cînd ea este turburată». Nu poate omul să fie făcător de pace, zice sfîntul Grigore de Nissa (cuvîntarea 7 asupra Fericirilor) dacă nu se va sili a avea pacea și a o înlesni aproapelui. Însă, pentru a fi așa, trebuie mai întîi a începe prin a avea pace cu sine însuși».

«Ce folos vei avea de vei împăciui pe alții, zice Fericitul Ieronim, dacă înlăuntru tău viciile îți fac război?», Ieronim, *Asupra Sfîntului Matei*, cartea I). Acest război dinlăuntru, este în adevăr, după Sfîntul Iacov, izvorul luptelor în afară. «De unde sînt războaie, zice el și de unde sfezi între voi? Au nu din dezmierdările voastre, care se luptă în mădulările voastre?» (Iacov IV, 1). Pentru aceasta sfîntul Ambrozie zice astfel:

«Începeți a avea pace cu voi înșivă pentru ca stăpînind pacea între voi, să o puteți înlesni și altora» (Sfîntul Ambrozie, *Asupra Sfîntului Luca*, cartea V).

Pacea înțeleasă în toată întinderea ei, este rezultatul respectului reciproc al drepturilor și datoriilor. A voi pacea, este a face ca toate drepturile să fie respectate și toate datoriile împlinite; este a conlucra la buna rînduială obștească. Această bună rînduială are ca rațiune pe însuși Dumnezeu, izvorul a tot dreptul și a tot binele; acel ce caută a o înființa, se arată fiu al lui Dumnezeu»³.

Între multele lucrări ale lui Wladimir Guettée se numără și traducerea Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur, pe care el a făcut-o, pentru

2. Wladimir Guettée, *Studii asupra creștinismului considerat ca legătură de unire între popoare*, în românește de I. I. Beleuță, Sibiu, 1924, p. 4.

3. W. Guettée, *Expunerea doctrinei Bisericii Creștine Ortodoxe* însoțită de deosebirile ce se întîmpină în celelalte comunități creștine. Tradusă din franțuzește și tipărită (în două ediții 1875 și 1887) de I.P.S. Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei Primat al României D. D. Iosif Gheorghian, București, 1901, p. 188—190.

a arăta conaționalilor săi catolici frumusețea și bogăția principalei Liturghii a ortodocșilor.

De aici îi plăcea lui să întrebuințeze des în rugăciuni, în predici și în articole îndemnul : «Prions le Seigneur pour la paix du monde entier, pour l'offermissement des saintes Eglises de Dieu, et pour leur union universelle»⁴.

Da, în acest îndemn se găesc exprimate mai clar ca ori unde cele două idei de pace și de ecumenism scumpe omenirii de azi.

Pacea este premergătoare unirii (ecumenismului), iar unirea este o urmare logică a păcii.

Wladimir Guettée a început lupta pentru unire de când era preot catolic. În anul 1859, el a înființat revista «Union chrétienne», ce va apare pînă în anul 1892, adică pînă la moartea sa. Este scrisă mai mult de el, deaceea dispăre odată cu el. N-a dispărut însă ideea și scopul pentru care fusese înființată și care sînt arătate în primul număr.

«Uniunea creștină» se înființează pentru a servi de centru și de organ adevăraților creștini, care vor să lucreze la opera de unire religioasă pe care Mîntuitorul Iisus Hristos a venit pe pămînt s-o întemeieze»⁵.

Condițiile unirii le arată Wladimir Guettée în diferite lucrări ale sale. Cea dintîi condiție este cunoașterea învățaturii Bisericii, curată, fără inovații, așa cum a fost propovăduită de Mîntuitorul Iisus Hristos și apostolii Săi și cum a fost apărută și păstrată de cele șapte sinoade ecumenice. Învățătura aceasta neschimbată a găsit-o el la Biserica Ortodoxă și spre a o face cunoscută tuturor catolicilor și protestanților a alcătuit și publicat lucrarea : «L'Exposition de la doctrine de l'Eglise Orthodoxe», care a fost tradusă aproape în toate limbile europene. În românește a apărut în trei ediții.

În prefața acestei lucrări, Wladimir Guettée scrie : «Dînd la lumină această carte, scopul meu de căpetenie a fost să conlucru, după puterile mele, la marea operă a unirii Bisericilor.

Încredințat că această unire nu poate să se facă decît pe terenul unei desăvîrșite ortodoxii, m-am apucat să arăt învățătura venerabilei Biserici Ortodoxe de Răsărit, care cu drept susține că a păstrat de la Iisus Hristos depozitul descoperirii, neatins și liber de orice amestec omenesc.

Nu se poate tăgădui acestei Biserici existența neînteruptă din timpurile apostolice. Este de netăgăduit că nu se poate arăta, în viața ei, data vreunei inovații.

Aceste două fapte arată îndeajuns cîtă putere trebuie să aibă mărturisirea ei înaintea adevăraților creștini, care înțeleg că descoperirea dumnezeiască este un fapt și că rațiunea faptului este mărturisirea lămurită și neîncetată...

4. R. P. Wladimir Guttée, prêtre et docteur en théologie de l'Eglise de Russie, *La divine liturgie de notre saint-père Jean Chrysostome*, Paris, 1875, p. 112.

5. «L'union chrétienne», première année, nr. 1, Dimanche, 6 novembre, 1859.

Mărturisirea Bisericii Ortodoxe de Răsărit de acum, este a secolului apostolic. Învățătura ei este răsunetul credincios al scrierilor și al predicii Apostolilor, al învățaturii Părinților, al hotărârii Sinoadelor ecumenice. Ea a fost de față la toate schimbările ce s-au făcut creștinismului în apus. Mai veche decât Biserica Romano-Catolică, ea a fost martoră la toate actele papalității și a notat inovațiile ei succesive; ea a fost față la nașterea tuturor Bisericilor, tuturor sectelor, și în mijlocul mișcărilor opuse între sine, care agitau spiritetle, ea a rămas nemișcată cu tărie alipită de această poruncă a Sfântului Pavel: «Păzește depozitul!»⁶.

Tot pentru catolici și protestanți alcătuiește și publică Wladimir Guettée un catehism ortodox și tot cu scopul de unire a tuturor Bisericilor creștine pe baza învățaturii ortodoxe neschimbate.

«Încep azi, scrie el, publicarea unui catehism sobornicesc. Destinația lui este să slujească ca centru de unire pentru toate Bisericile apusene, care au între ele conflicte atât de vii și care ar putea, poate, să ajungă la înțelegere, dacă anumite tilmăciri greșite n-ar mai fi amestecate în disputele care le frământă de atîta amar de vreme...

Autorul își propune un scop nobil: unirea Bisericilor pe temeiul adevărului creștin. El voiește așadar, să expună acest adevăr în toată libertatea, fără a se lăsa înrîurit de luptele înverșunate, al căror prilej sau pretext au fost anumite învățături»⁷.

Wladimir Guettée cunoștea polemicile veninoase ce se duceau de sute de ani între catolici și protestanți, cunoștea înțelesurile confesionale ce se dau de ei și unioniști doctrinei creștine, ce trebuie să stea la baza unirii Bisericilor, deaceea precizează, care sînt condițiile doctrinei adevărate pe care toți trebuie s-o primească și s-o respecte.

«Unirea Bisericilor trebuie să aibă ca temelie *unitatea de doctrină*. Prin unitatea de doctrină se înțelege doctrina revelată și nu opiniile pe care ai dreptul să le susții, dacă ele nu ating doctrina revelată. Doctrina revelată este aceia care a fost propovăduită de Hristos și de apostoli și care are mărturia neîntreruptă a Bisericilor apostolice. Această mărturie rezultă din scrierile apostolice primite dintru început de toate Bisericile din scrierile Părinților Bisericii, cunoscuți ca interpreți ai doctrinei primite în vremea lor; din hotărârile sinoadelor, mai ales a celor *icumenice*, ecouri ale credinței lor»⁸.

6. W. Guettée, *Expunerea doctrinei Bisericii creștine ortodoxe...* trad. de Mitrop. Iosif Gheorghian (citată mai sus) p. XI—XIV.

7. «*L'Union chrétienne*», Revue orthodoxe. Dec. 1873, XIV-ème année, Nr. 12, p. 538. Catehismul a fost tradus și publicat de prof. I. I. Beleuță sub titlul: Wladimir Guettée «Catehism sobornicesc», Făgăraș, 1913, p. 116.

8. Dr. W. Guettée, *Souvenirs d'un prêtre romain devenu prêtre orthodoxe*, Paris, 1889, p. 366—367. Textul se găsește și-n lucrarea: *Correspondența lui Iosif Gheorghian cu Wladimir Guettée*, publicată de Pr. N. M. Popescu, București, 1945, p. 7—8. Termenul «icumenice» este al Părintelui N. M. Popescu. E pronunția corectă a grecescului ἔκουμενική. Apusenii urmînd lui Erasmus pronunță ecumene, unii teologi români traducînd din franțuzește scriu: «ecumene», nu icumeni și nici ecumeni, cum

Luptător convins pentru unirea Bisericilor, Wladimir Guettée nu lasă să-i scape nici o ocazie pentru a arăta condiția principală a unirii, chiar dacă trebuie să se exprime numai într-o singură frază ca aceasta: «Noi nu trebuie să admitem decît învățătura cea veche, comună Bisericilor din Răsărit și Apus»⁹.

În secolul al optsprezecelea, ca de altfel și în veacul nostru, pînă la sinodul catolic Vatican II (1962—1965), cînd era vorba de unire a Bisericilor, oficialitatea catolică răspundea scurt, cum a răspuns papa Piu al XI-lea în enciclica «Mortalium animos»: «Întoarcerea desidenților la singura și adevărata Biserică a lui Hristos, de care, din nefericire, s-au despărțit cîndva, este unica modalitate de unire».

Despre o discuție — dialog — pentru unire nici nu vrea să audă Vaticanul. Numai catolicii, care nu primiseră dogma infailibilității papale hotărîtă la sinodul Vatican I, adică vechii-catolici, cum se întitulează ei, făceau o propagandă pentru unire cînd cu ortodocșii, cînd cu anglicanii și stăruiau pentru convocarea unei adunări, unde să se înceapă discuțiile premergătoare.

O astfel de adunare a și avut loc în anul 1875 la Bonn. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată aci de episcopii Melhisedec și Ghenadie.

Wladimir Guettée, care era în corespondență cu episcopul Iosif de la Huși, cere ca episcopul Melhisedec să-i trimită cuvîntarea ținută la Bonn, spre a o tipări în revista sa, comunicîndu-i în același timp și părerea sa personală despre unirea cu vechii-catolici și cu anglicanii.

Cu scrisoarea din 8/20 octombrie 1875, episcopul Iosif îi răspunde că cel care a vorbit la Bonn a fost episcopul Ghenadie, *dar n-a sfîrșit cuvîntarea*, căci ar fi supărat pe anglicani.

În ce privește părerea lui Melhisedec despre unire cu anglicanii și cu vechii-catolici ni se pare că ea are o importanță nu numai pentru trecut, ci și pentru prezent și viitor, de aceea o dăm în traducere.

«Ortodocșii ar putea ajunge la o înțelegere dogmatică cu vechii-catolici, dar anglicanii nu vor putea niciodată să facă o unire cu ortodocșii, pentru că nu pot admite nimic ortodox în mărturisirea lor de credință, pe simplu motiv, că Mărturisirea lor de credință devenind lege civilă, votată de corpurile legiuitoare, singurele camerele legislative au dreptul de a adăoga sau a tăia ceva.

Anglicanii doresc foarte mult ca Biserica Ortodoxă să le aprobe doctrinele lor, să le recunoască ortodoxe. În acest caz și ei ar recunoaște doctrinele ortodoxe, rămînînd fiecare, bine înțeles, în convingerile lor proprii. Acest fel de a vedea nu poate fi primit de Biserica Ortodoxă.

Vechii-catolici, deși linguşesc pe anglicani în speranța unirii, cred că pînă la sfîrșit nu vor admite principiul anglicanilor de a recunoaște

pronunță ortodocșii după greci și vechea noastră tradiție. Grecii n-au primit sfatul lui Erasmus, cum să pronunțe cuvintele din limba lor.

9. *Catehismul sobornicesc*, p. 52, citat mai sus.

ca ortodoxe dogmele protestante, dogme mărturisite de anglicani. Iată părerea episcopului Melhisedec. Mi se pare fără folos a vă spune, P. C. Părinte, cît mă interesează această chestiune. Îndrăznesc a vă ruga să binevoiiți a-mi comunica, care este părerea dv. asupra acestei mari probleme și dacă credeți că anglicanii și vechii-catolici vor veni cîndva la sinul sfintei noastre Biserici Ortodoxe.

În scrisoarea din 4 noiembrie 1875, Wladimir Guettée își arată părerea scriind următoarele:

«Eu nu cred că unirea cu anglicanii va fi posibilă. Am avut dese relații cu ei. Ei au făcut demersuri spre a mă convinge să intru în Biserica lor și astfel am avut ocazia de a cunoaște perfect sentimentele lor. Datorită acestei conștiințe, sînt convins că ei nu vor face niciodată concesia necesară, spre a fi ortodocși. Ei vor să rămînă ceea ce sînt, iar unirea despre care vorbesc, nu este decît recunoașterea Bisericii lor ca ortodoxă. Întru cît ea este destul de departe de Ortodoxie, iar Biserica Ortodoxă n-ar putea vreodată să recunoască în ea o soră legitimă, unirea nu se va face din această parte.

S-ar putea însă, forma o Biserică independentă, mai ales, în America. Această Biserică s-ar putea reuni cu Biserica Ortodoxă, dar pentru aceasta ar trebui o propagandă ortodoxă, activă și luminată. Va avea loc vreodată?

Cît privește pe vechii-catolici germani, ei sînt mai puțin depărtați de Ortodoxie. N-aș vrea să spun că unirea cu ei n-ar avea loc, dar ea va fi destul de grea. Mai întîi, vechii catolici germani au mai curînd tendințe protestante decît ortodoxe. În plus, ei au un fel de ură pentru popoarele care mărturisesc ortodoxia. În fine, subordonarea lor față de Stat le va lua orice independență»¹⁰.

Au trecut 91 de ani de cînd episcopul Melhisedec și neobositul preot Wladimir Guettée și-au spus părerea despre unirea anglicanilor și vechilor-catolici cu ortodocșii. Unirea nu s-a făcut pînă azi, cauzele rămînînd aceleași. S-a făcut însă ceva. Ortodocșii au recunoscut hirotoniile anglicanilor și atît anglicanii, vechi-catolici cît și ortodocșii fac parte azi din Consiliul Ecumenic al Bisericilor, recunoscînd Baza trinitară.

În ce privește unirea dintre ortodocși și catolici, pentru care a luptat scriind atît de mult Wladimir Guettée, trebuie să recunoaștem cu regret, că nu s-a realizat nimic.

Piedica principală a rămas aceeași: primatul papal cu *cezaro-papismul și infailibilitatea*.

10. Preotul Nicolae M. Popescu, profesor universitar, *Corespondența lui Iosif Gheorghian cu Wladimir Guettée*, București, 1945, p. 30—31. Extras din revista «Biserica Ortodoxă Română», an. LXII (1944) nr. 7—12, iulie—decembrie. Aici se găsesc scrisorile în limba franceză, netraduse.

În patru cărți¹¹, Wladimir Guettée a arătat cât de mare și puternică este această piedică în calea unirii catolicilor, nu numai cu ortodocșii, dar și cu protestanții.

Vaticanul este un stat — mic sau fictiv, n-are importanță — cu reprezentanți diplomatici într-o bună parte a statelor de pe pământ, cu reprezentanți diplomatici acreditați pe lângă el. Papa se întitulează suveran-pontif și primește pe căpeteniile statelor ce-l vizitează, cu gardă, muzică și tot ceremonialul obișnuit la curțile căpeteniilor tuturor statelor.

Nici una din Bisericile Ortodoxe sau protestante nu e în același timp Biserică și stat. Cu cine să se facă unirea: cu Biserica sau cu statul? Cum să deosebești pe pontif de suveran, când e aceeași persoană? Poate pontiful să se lipsească de titlul de suveran și de toată pompa monarhică ce-l înconjoară? Poate pontiful să renunțe la dogma infailibilității de dragul unirii și spre a fi la fel cu căpeteniile celorlalte Biserici? Iată numai câteva dintre întrebările ce se pun în legătură cu cea mai de seamă piedică în calea unirii Bisericilor cu Biserica Catolică.

Un luptător catolic pentru unirea Bisericilor a scris în anul 1937, următoarele cuvinte: «Nimic nu se opune ca un consiliu ecumenic viitor să revie pe calea de explicație autentică asupra deciziilor dogmatice anterioare»¹².

La primirea vestei, în anul 1926, că papa Ioan al XXIII-lea a convocat al doilea Conciliu de la Vatican, în sufletul multor iubitori ai unirii Bisericilor s-a născut speranța că acesta va discuta și va da, cel puțin o nouă explicație, dogmelor catolice: filioque, purgatorul, imaculata concepțiune și infailibilitatea papei, spre a înlesni unirea dogmatică. Nici o schemă însă, n-a avut în ea prevăzută discuția vreuneia din aceste dogme. Și nici n-ar fi putut Conciliul discuta primatul sau infailibilitatea papei, cât timp papa se socotește mai presus de sinoade.

În ziua de 10 noiembrie 1964, Conciliul Vatican II, respingînd schema asupra misiunilor, papa Paul al VI-lea, intervenind direct a spus: «Papa are și va avea totdeauna ultimul cuvînt în Biserică și el poate modifica textele conciliilor în ultima instanță, dacă el crede că este în interesul «poporului lui Dumnezeu»¹³. Cei ce își puseseră întrebarea: «Cine este mai mare: Consiliu sau papa?» Au aici răspunsul.

Cei ce au susținut și susțin în secolul nostru necesitatea dialogului între Biserici, cu condiții și fără condiții, în vederea unirii, nu sînt originali. Înaintea noastră cu mai bine de o sută de ani, Wladimir Guettée i-a

11. La papauté moderne condamnée par le pape Grégoire le Grand, (Paris, 1863, in-8); La Papauté schismatique (Paris 1873, in-8); La Papauté hérétique (Paris, 1874, in-8); L'Infaillibilité papauté en presence de l'Écriture sainte et de la Tradition catholique (Paris 1859, in-8).

12. Dom Lambert Beauduin, *Le vrai travail pour l'Union* în revista Irénikon, 2-ème année, No. 1—25 avril 1927.

13. Zarul «Le Monde» din 10 noiembrie 1964.

arătat importanța prin următoarele cuvinte : «Pentru a ajunge la convingeri este necesară *discuția*, căci prin discuție se concentrează vederile diferitelor conștiințe și ale diferitelor inteligențe și din această concentrare țîșnește lumina»¹⁴.

Wladimir Guettée este un înainte-mergător nu numai al luptei pentru pacea lumii și a ecumenismului, ci și al multor reforme ce preocupă lumea contemporană. Prin educație, el a aparținut catolicismului, prin cugetare ortodoxiei, iar prin marea sa operă literară aparține întregii lumi iubitoare de cultură și de mai bine.

Pr. I. STOENESCU

•

14. Wladimir Guettée, *Studii asupra creștinismului considerat ca legătură de unire între popoare*, în românește de I. I. Beleuță, Sibiu, 1924, p. 31.

CONTRIBUȚII IN ARTĂ

Taina culorilor în fresca românească

Vom arăta semnificația simbolică pe care o închide coloritul portretelor lui Mircea cel Bătrîn, al doamnei Mara cît și al fiului lor Mihail, din frescele bisericilor Brădet, Curtea de Argeș și Cozia.

Despre culori se poate spune cu precizie că sînt cuvinte tainice, folosite atît în istoria bisericească cît și în heraldică.

În descrierile lor cercetătorii au relevat frumusețea culorilor din monumentele de artă, fără a arăta sensul adînc pe care acestea le închid.

Deseori, culorile au impresionat pe mulți istorici de artă, atunci cînd au văzut apostoli înveșmîntați cu mantia sau tunica de purpură, îngeri cu nimb sau cu aripi verzi, precum și sfinți cu veșminte verzi sau albe.

În heraldică au surprins în special culorile roșu aprins (purpură), albastru și verde, pe care cavalerii le introduceau în armoariile lor.

S-au creat legende, s-au cercetat originile culorilor, uneori s-a făcut chiar analiza chimică a lor, însă niciodată nu s-a căutat taina închisă în ele.

Simbolul culorii, acest mister al măreției cu care artiștii, de-a lungul veacurilor, au redat virtuțile și însușirile celui reprezentat, face obiectul prezentului studiu.

Vom arăta cum culori diferite avînd aceiași semnificație, întăresc caracteristicile personajelor reprezentate.

Pentru datarea frescelor vom ține seama în primul rînd de culoarea fondului, apoi de culoarea veșmintelor.

Biserica Brădet-Argeș. Într-o frescă din această biserică sînt reprezentați Mircea cel Bătrîn și doamna Mara. *Marele voievod* susține cu mîna stîngă ctitoria sa, iar în cea dreaptă ține crucea.

În picioare, de față și încoronat, poartă pe umeri o mantie încheiată la gît. Tunica scurtă este închisă în față cu nasturi și este încins cu un cordon lat. Poartă pantaloni strîmți, iar în picioare cisme.

Este surprinzător cum unii cercetători au văzut că acest costum a fost zugrăvit din memorie. Astfel ni se relatează: «Faptul că biserica de la Brădet a fost zugrăvită în timpul celei de a șasea domnii a lui Constantin Mavrocordat de către meșterii Mihai, Radu și Iordache (nume însemnate în proscomidie la 2 august 1761) din Tîrgoviște unde au întemeiat o școală de zugravi, ne îndeamnă să bănuim că ei au reprodus în linii mari, *poate din memorie*, costumul din portretul lui Mircea din acest oraș».

Numai așa se putea ajunge la concluzia următoare:

«În concluzie, portretul lui Mircea cel Bătrîn însușește elemente de costum mai vechi cu altele mai noi și revelă (?) atât în înfățișare, cât și în atitudine, depărtarea de vechiul tip de reprezentare al ctitorilor»¹.

Doamna Mara poartă o haină lungă tivită cu blană în față și la mineci, brodată cu roze și lalele însoțite de frunze. Sub haină — bluză și foi lungi, ornamentate cu flori rotunde, stilizate, din fir.

Referitor la acest portret ni se povestesc următoarele: «gestul mîinii stîngi, care ține, cu grație, o cruce, este aidoma gestului romantic cu care aproape toate domnițele veacului al XVIII-lea, ținînd însă un trandafir, apar zugrăvite pe pereții bisericilor»².

În legătură cu presupusul «gest romantic» cu care domnițele veacului al XVIII-lea sînt reprezentate în frescele bisericilor ținînd un *trandafir* și nu o *cruce* ca în biserica din Brădet, acesta este un motiv puternic care ne determină să vedem în această frescă prima zugrăvire a culorilor, și nu alta mai tîrzie.

Din primele secole ale creștinismului, *florile și în special trandafirul* exprimă gloria cerească de care se bucură cei reprezentați, ținîndu-le. Această importantă decorațiune pictată în biserici este simbolul darurilor Sfîntului Duh.

Iar în heraldică «trandafirul simbolizează mulțumire față de Dumnezeu, frumusețe, speranță»³.

Deci trebuie eliminată ipoteza prin care se susține că reprezentarea florilor în frescele bisericesti ar avea vreo legătură cu romantismul, ea fiind hazardată.

În reprezentarea lui Mircea cel Bătrîn în Biserica din Brădet, noi vedem o artă primitivă, în care se pune accentul în primul rînd pe calitățile celui redat: «un om energic și credincios, un om al pămîntului său», «întemeietor de locașuri sfinte și luptătorul pentru creștinătate», așa cum îl caracterizează întreaga istoriografie românească.

După cum în *pisania* zugrăvită sub arcada unei ferestre astupate, este arătat că: «Această Sf[în]tă Mă[năst]re Brădet... este făcută de Io Mircea voievod, leat 1546», tot așa s-a falsificat și datarea zugrăvirii, care se află în această *pisanie*: «și au rămas nezugrăvită pîn[la] acum leat 1761».

1. Pavel Chihaiia, *Observații asupra portretelor lui Mircea cel Bătrîn și doamna Mara, de la Brădet*, în Studii și cercetări de istoria artei an. VII, nr. 1, 1960, p. 253—258.

2. Idem, l. cit., p. 58.

3. H. G. de Genouillac, *Les mystères du blason*, Paris, 1868, p. 25.

Noi vedem în fresca bisericii Brădet o repictare fidelă a vechiului model din vremea lui Mircea cel Bătrîn.

Nu poate fi luată în considerație susținerea din pisania leatului 1761, prin care se arată că minăstirea rămăsese nezugrăvită pînă la această dată, chiar dacă între timp acest locaș de închinăciune fusese părăsit. Admițîndu-se prin absurd că Minăstirea Brădet ar fi fost făcută în anul 1546, și tot nu se poate susține că timp de 215 ani ar fi rămas nezugrăvită o biserică de minăstire.

Pentru întărirea susținerii noastre, avem în primul rînd reprezentarea ctitorilor acestei minăstiri, care sînt Mircea cel Bătrîn și doamna sa Mara, și nu Mircea Ciobanul cu doamna Chiajna. Însăși această reprezentare este în contradicție vădită cu pisania zugrăvită în biserică.

De asemenea, ctitor în nici un caz nu poate fi Mircea Ciobanul în anul 1546 — după cum se arată în pisanie — care «în anul 1545 depozitează această minăstire»⁴.

Culorile din frescă. În primăvara anului 1966, vizitînd biserica din Brădet am admirat îndeosebi fresca în care este reprezentat Mircea cel Bătrîn cu doamna sa Mara. Sobrietatea culorilor cît și simplitatea înfățișării marelui voievod impresionează și te înalță.

Fondul frescui are trei părți distincte: *partea superioară este pictată cu un verde închis, la mijloc cu un verde deschis, iar partea de jos cu un roșu purpuriu.*

Mircea cel Bătrîn poartă mantia de purpură, avînd căptușala de culoare albă.

Tunica este de culoare albă, iar cîngătoarea verde și cîsmele galbene. Pantalonii sînt de culoare verde.

Remarcăm galonul ce mărginește mantia și care este brodat cu fir de aur și argint, iar nasturii tunicii de argint.

Doamna Mara poartă o haină lungă de culoare albă cu înflorituri, avînd garnitură pe margini și la mîneci de blană maron. Această haină este colorată de jur împrejur cu verde.

Sub haină vedem *bluza albă și înflorată, iar foile de culoare roșie purpurie, de asemenea înflorate.*

Iată și semnificația simbolică a culorilor :

Culoarea albă care în heraldică corespunde cu *argintul* (metal), în istoria bisericească este simbolul bunei credințe în Dumnezeu prin esență, în om prin comunicație.

Argintul este emblema luminii, strălucirii, adică inocența și puritatea.

Furpura din care este lucrată mantia marelui voievod cît și fusta doamnei sale, simbolizează sinceritatea, iar între virtuțile lumești înseamnă noblețea, grandoarea, suveranitatea însemnătatea, belșugul, li-

4. Arh. St. Buc., Copii, 1545 (7053) (Martie-Iunie); Documente privind istoria României, veacul al XVI, B. Țara Românească, vol. II (1526—1550), Doc. 327, p. 318 și urm.

niștea și avuția. Virtuțile și însușirile celor reprezentați în purpură (culcare roșie) arată între altele temperanță. Purpura este un amestec de patru culori care dau un ton minunat de roșu aprins, simbolizând toate virtuțile și înălțimile.

În antichitate purpura era culoarea zeilor și regilor.

În Evul Mediu culoarea roșu aprins devine atributul exclusiv al mantalei lungi care era rezervată numai cavalerilor, ca cea mai nobilă podoabă pe care puteau s-o aibă când nu erau împodobiți cu armele lor.

Mai târziu cavalerii aveau dreptul de a purta îmbrăcămintea de culoare roșu aprins.

Verdele care colorează pantalonii și cingătoarea lui Mircea cel Bătrîn, cit și marginea hainei doamnei Mara, simbolizează viața plină de mulțumire în care trăiesc cei drepecți, de asemenea viața de sfințenie.

Între alte semnificații simbolice, culoarea verde reprezintă gloria, respectul, dragostea, puterea și belșugul; este semnul distinctiv al speranței.

În heraldică culoarea verde reprezintă speranță și bucurie, tinerețe și mintuire.

Dintre virtuțile și însușirile celor reprezentați în veșminte de culoare verde această culoare simbolizează forța.

Verdele era culoarea cavalerilor viteji simbolizând vigoarea curajului lor. *Faptul că fondul acestei fresce este de culoare verde și roșu aprins (purpură) — care după cum am văzut simbolizează viață plină de mulțumire și sfințenie, tinerețe, putere și belșug precum și vigoarea curajului, — dovedește cu prisosință că fresca a fost executată în timpul vieții celor reprezentați în ea (vezi fig. 1).*

*Susținem că și în cazul când această pictură a fost refăcută, ea reproduce un original din vremea lui Mircea cel Bătrîn, fapt dovedit de coloratura fondului acestei fresce*⁵.

Redăm o seamă de documente privitoare la Mânăstirea Brădet, în care se menționează existența acestui locaș de închinăciune încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn.

— 1507 (7015) ianuarie 20, Tîrgoviște. Hrisovul lui Radu cel Mare pentru Mânăstirea Glavacioc:

«și muntele numit Prisolup, a treia parte, pentru că l-a cumpărat părintele domniei mele (Vlad Călugărul, 1481, 1482—1485), de la egumenul din Brădet»⁶.

5. Pentru semnificația simbolică a culorilor vezi și: M. Bachelin-Deflorenne, *La science des armoiries*, Paris, 1880; Portal, *Des couleurs symboliques dans l'antiquité, les moyen âge et les temps modernes*, Paris, 1837; Bottari, *Sculture e pitture sagre estratte dai cimiteri di Roma, pubblicate già dagli autori della Roma sotterranea ed'ora nuovamente date in luce colle spiegazioni*, 3 vol. Roma, 1737—1754; Emeric David, *Histoire de la peinture au moyen âge*, Paris, f. an; Molanus, *De historia sanctorum imaginum et picturarum, pro vero earum cultu contra abusum*, Libr. IV cum annot., Paquot. Lovanii, 1771; G. Eysenbach, *Histoire du blason et science des armoiries*, Tours, 1848.

6. Arh. St. Buc., S. I. nr. 153; *Documente privind istoria României*, vol. I, veac XVI. B. Țara Românească, Doc. 38, p. 43.

Fig. 1. Mircea cel Bătrîn și doamna Mara în fresca din biserica Brădet.
 Fig. 2. Mircea cel Bătrîn în fresca din biserica episcopală Curtea de Argeș.
 Fig. 3, 4 și 5. Mircea cel Bătrîn în frescele din biserica mare, paraclisul bolniței și paraclisul de nord din cetatea Mînăstirii Cozia.

Deci, în timpul lui Vlad Călugărul minăstirea Brădet exista.

— 1508 (7016) iunie 29, București. Hrisovul lui Mihnea cel Rău, prin care întărește lui Neagoe și lui Radu cu fiii lor jumătate din Brătianii de lângă Brădet, în urma unei judecăți:

«<Iar> apoi, a avut piră Neagoe și Radul cu *călugării de la Minăstirea de la Brădet*. Astfel au scos călugării și Radul 12 boiari de au mărturisit și au jurat înaintea domniei mele *că le este veche și dreaptă ocină și <dedină>*»⁷.

— 1609 (7117) aprilie 14, Tîrgoviște. Hrisovul lui Radu Șerban voievod prin care întărește Minăstirii de la Brădet satul Groși, a treia parte din Brătianii de Sus, două părți din Brătianii de Jos, jumătate din Costești și părțile lui Dănilă și Stănciuca din satul Nucșoara:

«Dă domnia mea această poruncă a domniei mele sfintei Dumnezeieștii *minăstiri numită de la Brădet...*

Și au dat ei mai sus spusă ocină sfintei Minăstiri de multă vreme, încă din zilele altor domni bătrîni. Și a avut sfînta minăstire și cărțile bătrînilor domni de mai înainte de această vreme și *cartea răposatului Radul voievod cel Bătrîn* dar s-au pierdut de [răutățile vremii]»⁸.

În legătură cu acest document, C. C. Giurescu scrie: «Pe vremea lui Radu — exista se pare — schitul Brădet din județul Argeș. Un document din 1609 amintește de satele Brătianii de Sus și de Jos, Costești și Nucșoara, pentru care călugării aveau acte de la acest voievod. Fiul său Mircea cel Bătrîn, va ridica la Brădet, pe locul vechiului lăcaș, un altul nou»⁹.

— 1657 (7174) octombrie 15. Hrisovul lui Constantin Șerban Basarab, prin care dă lui Dosoftei egumenul schitului Brădet mertic de sare: «pentru că este minăstirea bătrînă, făcută de răposatul *Mircea vodă, care a făcut Cozia*»¹⁰.

— 1671 (7179). Hrisovul lui Grigorie Ghica, prin care întărește acest mertic de 150 de bolovani de sare:

pentru același motiv că *minăstirea Brădet este făcută de Mircea cel Bătrîn*¹¹.

Alexandru Odobescu în «*Impresii din călătoria arheologică în 1860*» scria:

«La Brădet am vrut să merg fiindcă mi s-a spus că biserica e foarte veche, și într-adevăr după cum se vede e zidită de un MirceaVvd, — care nu-mi vine a crede că este Mircea al III, (ori și așa poartă pisania cea nouă), fiindcă soția lui îi zicea în pomelnic (care este pe o tăblie în troiță din vremea lui Matei Basarab), Mara și nu Kiajna»¹².

7. Arh. St. Buc., S. I. nr. 158; *Documente*, vol. I, Doc. 42, p. 42.

8. Arh. St. Buc. Episcopia Argeș, IV/2; *Documente*, veac. XVII, B. Țara Românească, Doc., 336, p. 372.

9. C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, p. 442.

10. Arh. St. Buc. Episcopia Argeș, IV/5.

11. Arh. St. Buc., Episcopia Argeș, IV/9.

12. «Convorbiri literare», An 55, nr. 1. Ian. 1923, p. 20 și urm.

Tripticul «Troită» din Muzeul Patriarhiei din București, are înscris șirul de ctitori începînd cu Mircea cel Bătrîn și sfîrșind cu Constantin Șerban Basarab.

Rezultă clar că Minăstirea Brădet este ctitoria lui Mircea cel Bătrîn, pe care o ridică pe locul unde a fost un schit care datează din vremea tatălui său Radu I Negru.

Biserica Episcopală din Curtea de Argeș. Una din frescele care au împodobit această biserică reprezintă pe Mircea cel Bătrîn înfățișat astfel:

Pe un fond de culoare albastru închis, marele voievod stă în picioare, de față, cu o coroană de aur de dimensiuni mari.

Pe umărul stîng poartă *mantie de purpură* brodată pe margini cu dungi de *fir de aur* (galben), presărat cu perle, și încheiată pe umărul drept, fiind *căptușită cu samur* (de culoare brună).

Sub mantie poartă *tunică de culoare verde, scurtă, mărginită cu bandă de fir.*

Cingătoarea este brodată cu fir și cu marginile perlate.

Poartă *pantaloni strîmți tot de culoare verde.*

Remarcăm reprezentările brodate atît pe mîneca dreaptă spre umăr a tunicii, cît și pe *jambierele de culoare verde*, pe care le descriem astfel: într-un pătrat de perle se află înscrisă crucea decusata conturnată de patru semilune stilizate: acesta este simbolul «dușmanilor Islamului».

Atît coroana cît și talonul de aur care mărginește mantia, au semnificații bine precizate: *coroana* arată simbolic triumful raportat de eroii creștini, iar *aurul* (metal) reprezintă bogăție, curaj, forță. Între virtuțile creștine, aurul înseamnă dreptate, blîndețe, iar între virtuțile și calitățile lumești înseamnă înălțime morală, cavalerism, generozitate, măreție, viață lungă și însăși eternitatea.

Albastrul închis al fondului acestei fresce, denotă că Mircea cel Bătrîn în biserică episcopală de la Curtea de Argeș, este reprezentat după ce murise și avusese o viață de sfințenie și dreptate, — plin de forță, fiind considerat unul din marii dușmani ai Islamului¹³. (vezi fig. 2).

Minăstirea Cozia, Biserica cea mare, are în prima despărțitură din naos, o frescă de o frumusețe rară. Pe fond albastru închis, presărat cu stele, vedem portretul lui Mircea cel Bătrîn împreună cu fiul său Mihail, susținînd pe mîini biserică în miniatură, pe care o prezintă Maicii Domnului cu Pruncul în brațe.

Mircea cel Bătrîn este reprezentat astfel: în picioare, de față, are pe cap o coroană de dimensiuni mari, iar pe umărul stîng poartă o *mantie de purpură* brodată cu galon de fir de aur pe margini și încheiată pe umărul drept; căptușala mantiei este de culoare albă cu înflorituri geometrice de culoare neagră.

Sub mantie poartă *tunica de purpură, scurtă, brodată cu flori stilizate albastre, cu bandă de fir sus și puncte albe.*

Are cingătoare de fir de aur, de care atîrnă în față o sabie scurtă.

13. Stelian Metzulescu, *Apoteoza în fresca românească*, în Glasul Bisericii, nr. 3-4, 1965

Poartă *pantaloni strimți tot de purpură*, care la genunchi sînt împodobiți cu doi vulturi bicefali brodați cu fir de aur. Incălțămîntea este brodată cu fir de aur.

Mihail este înfățișat astfel: de față, în picioare și încoronat: pe umeri poartă o *mantie de culoare albastră* cu duști de fir pe margini (galon) și încheiată la gît; căptușeala mantiei este la fel ca la *Mircea cel Bătrîn*.

Tunica de purpură, scurtă, are brodate flori mari, rotunde, aurite și stilizate, iar marginea de jos cu talon (galon).

De cingătoare de fir de aur, atîrnă în față o sabie scurtă.

Atît culoarea albastră a fondului frescei cît și aceea a mantiei lui *Mihail*, are următoarele semnificații simbolice: dreptate, umilință, castitate, bucurie, loialitate, dragoste și *fericire eternă*.

Între virtuțile lumești, albastrul simbolizează lauda, frumusețea, blîndețea, noblețea, victoria, perseverența, bogăția, vegherea și *odihna*. Albastrul este imaginea cerului, adică a dreptății și frumuseții¹⁴.

«*Fericirea eternă*» și «*odihna*», care sînt printre principalele semnificații simbolice ale culorii albastre, arată că personajul reprezentat în mantia astfel colorată, la data cînd a fost pictat, nu mai era în viață.

Pentru întărirea acestor susțineri, trebuie să arătăm că *stelele presărate pe fondul albastru al frescei*, reprezintă în istoria artei bisericești un simbol perfect pentru a exprima *veșnicia raiului*. Stelele sînt semnul divinității, ale eternității Mîntuitorului.

În heraldică stelele indică destinul bun sau rău.

Iată cum taina culorilor dezleagă enigme istorice care au făcut obiectul multor cercetări: reprezentarea lui *Mircea cel Bătrîn* și a fiului său *Mihail* din fresca bisericii mari a Mînăstirii Cozia a fost executată după moartea lui *Mihail*.

După cum am arătat și cu altă ocazie, în această frescă este oglindită *apoteoza lui Mircea cel Bătrîn*, care nu putea fi reprezentată decît după moartea sa, iar vulturii bicefali care ornamentează genunchii marelui voievod confirmă susținerea noastră¹⁵. (vezi fig. 3).

Paraclisul bolniței mînăstirii Cozia, ridicat în anul 1542 este posesorul unei fresce care reprezintă pe *Mircea cel Bătrîn* și pe fiul său *Mihail*.

Fondul frescei are culoarea albastru închis-negru.

Mircea cel Bătrîn, ține mîna dreaptă pe piept în semn de pietate, iar cu cea stîngă pe umărul fiului său *Mihail*. Are *mantia de purpură* pe umeri, iar pe piept de culoare galbenă, cu șapte vulturi bicefali brodați, de culoare gri. Căptușala mantiei este albă. *Poartă tunică de purpură*, brodată cu rozete și puncte albe.

Pantalonii de purpură cu vulturi bicefali brodați la genunchi din cu fir de aur, iar încălțămîntea la fel.

14. M. Bachelin — Deflorenne, *op. cit.*, p. 18 și urm.

15. Totuși mai există susțineri nedocumentate, care persistă și în zilele noastre, prin care se arată că: «friza ctitorilor din biserica mare a Mînăstirii Cozia datează de la sfîrșitul secolului al XIV-lea», — deci din timpul vieții lui *Mircea cel Bătrîn* (cf. I. D. Ștefănescu, *Originea și evoluția unor teme care apar în arta bisericească*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», an XL (1964), nr. 1—2, p. 46).

Mihail ține amîndouă mîinile pe piept în semn de rugăciune, cu *man-tă de purpură și galon de aur, avînd căptușala albă.*

Poartă tunică de culoare albastru închis, cu manșete galbene brodate cu flori geometrice negre și albe.

Pantalonii de purpură au înflorituri din fir de argint, brodați sub genunchi.

Cingătoarea este brodată cu fir de aur, iar încălțămîntea asemenea.

Remarcăm coroanele de aur ale ambilor voievozi, care la mijloc au o cruce (vezi fig. 4).

Datorită fondului frescii cît și tunicii lui Mihail, care sînt de culoare albastru închis-negru, această pictură a fost realizată după ce personajele reprezentate nu mai erau în viață, — fapt confirmat și de pisania acestui locaș de închinăciune.

Paraclisul de nord din cetatea Mînăstirii Cozia, este posesorul unui tezaur de pictură care datează din anul 1710, conform inscripției aflate deasupra ușii de intrare.

Pe un fond negru și roșu închis, Mircea cel Bătrîn este reprezentat în picioare, de față și încoronat.

Mantia este de purpură cu galon din fir de aur, închisă pe umărul stîng.

Tunica de culoare verde, are de asemenea galon din fir de aur ca și cingătoarea.

Pantalonii de purpură cu vulturi bicefali brodați la genunchi din fir de aur, la fel ca și încălțămîntea.

Este evidentă apoteoza lui Mircea cel Bătrîn.

Marele voievod este pictat împreună cu Constantin Basarab Brîncoveanu, Damaschin episcopul Rîmniceului, Mitropolitul Antim Ivireanu și Ion Arhimandritul (vezi fig. 5).

Și aici culoarea neagră a fondului frescei dovedește că marele voievod a fost reprezentat după ce nu mai era în viață.

Concluzii. Istoria artei bisericești menționează la loc de cinste că în toate timpurile s-a adăugat culorilor un sens simbolic.

Mai tîrziu, cavalerii evului mediu, în dorința de a fi remarcată prezența lor în scut, au înțeles să-l coloreze.

Știm că întreaga istoriografie românească atestă o puternică înfrurire apuseană în cancelaria lui Mircea cel Bătrîn, iar în secolul al XV-lea asistăm la participarea cavalerilor români la turnirele din Buda, precum și la reprezentarea voievodului în fresce purtînd veșminte apusene.

Dacă este admisă influența apuseană în reprezentarea costumelor voievodale din această epocă, atunci desigur că ea fost însoțită și de întregul cortegiu al acestei reprezentări, din care face parte și culoarea cît și semnificația simbolică a ei.

În dezlegarea enigmelor închise în frescele bisericești care reprezintă pe Mircea cel Bătrîn, doamna Mara și fiul lor Mihail, am folosit metoda îmbinării simbolicii artei bisericești cu aceea a heraldiceii.

Trebuie să arătăm că în reprezentarea voievozilor în aceste fresce, nu s-a avut în vedere un ghid sau o erminie de pictură.

După cum am văzut atît caracterizarea personajelor reprezentate, cît și datarea unor fresce, s-au putut face datorită simbolicii culorilor. Astfel, numai prin semnificația simbolică a culorilor, am reușit să datăm fresca bisericii din Brădet-Argeș, dovedind că ea exista încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn, de asemenea fresca bisericii mari a Minăstirii Cozia care a fost realizată după ce ambele personaje reprezentate nu mai erau în viață.

Un document numismatic românesc

Documentul numismatic care de aproape un secol a făcut obiectul multor dispute ale cercetătorilor români și străini, este moneda care are pe aversul ei înscrisă efigia lui Mircea cel Bătrîn însoțită de legenda voievodului cu litere slave, iar pe revers, vulturul — stema Țării Românești și legenda latină «† Petrus Stanus».

În prezenta lucrare vom studia această denumită «enigmatică monedă», pentru care unii cercetători străini «au fost de cîteva ori la București, dar problema a rămas nerezolvată».

Într-adevăr această monedă este caracteristică numai prin faptul că legendele sînt bilingve, slavă și latină, și n-au putut fi citite, numai pentru că s-a văzut o scriere gotică fracturată, și nu una latină cu ligaturi.

Socotim că «rezolvarea enigmei tipului de monedă Mircea-Petru, va arunca lumină asupra unor probleme necunoscute din timpul lui Mircea cel Bătrîn, interesante pentru istoria Valahiei». Am redat expres acest pasaj din articolul cercetătorului L. Réthy, pentru a se vedea ce importanță deosebită prezintă dezlegarea enigmei închisă în această monedă.

Numismatica. Ipotezele care s-au emis referitoare la monedele Mircea-Petru Stan prezintă un interes deosebit numai prin varietatea lor.

B. P. Hasdeu scria: «Ceea ce-i pozitiv însă, este că pe unele monede ale lui Mircea cel Mare tot din prețioasa colecțiune a d-lui Sturdza se citește foarte clar : «*Mircea-Rotislav*». Iată dar două nume, din care unul, acela de Rotislav, cu desăvîrșire necunoscut din diplome sau din relațiuni contemporane, a putut să aparțină marelui Mircea, numai doar înainte de urcarea-i pe tron, continuîndu-se apoi pe monede abia în primii ani ai domniei»¹⁶.

După scurt timp, numismatul maghiar L. Réthy ne relatează următoarele: «Odată cu colecția primită de la Ignác Dóbczky a mai intrat în posesia Muzeului Național maghiar, și un tezaur de 800 de monede găsit împreună cu dinari și oboli ungurești din epoca lui Sigismund¹⁷. Marea majoritate a monedelor din acest tezaur sînt ale lui Mircea...

Pe un grup de monede găsim numele lui Petru alături de a lui Mircea. Acest grup este cel mai interesant din tezaur și datorită faptului că istoria Valahiei nu cunoaște între urmașii lui Mircea un asemenea voievod. Nici în literatura de specialitate veche nici în cea nouă... nu se pomenește

16. B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*. Vol. I, ed. II, 1874, p. 123.

17. Rezultă clar că dinarii și obolii ungurești nu făceau parte din tezaur. Iată textul: «egy nyolczszáz dárabból álló lelet is birtokunkba jutott, mely Szigmond-féle magyar denárokkal és obulusokkal együtt Került napfényre».

de nici un Petru, ale cărui monede sînt reprezentate în nu mai puțin de 88 de piese. Monedele sale prezintă numele în 30 de variante.

Cine era acest Petru ? Fiul sau asociatul la domnie al lui Mircea ? Sau un rival al lui Mihail care l-a urmat pe Mircea ? Și cum se citesc literile care urmează pe Petru ? Azi însă nu pot să dau răspuns.

Fig. 6 A. — Moneda Mircea voievod — Petru Stan.

Fig. 6 B. — Desenul ei.

Este importantă și neobișnuită scrierea fracturată de pe grupul de monede..., care nu se regăsește pe monedele maghiare, dar apar din cînd în cînd, ca sigle pe monedele lui Sigismund.

Rezolvarea enigmei tipului de monedă Petrus, va arunca lumină asupra unor probleme necunoscute din timpul lui Mircea, interesante pentru

istoria Valahiei. De citeva ori am fost la București, dar problema a rămas nerezolvată»¹⁸.

Mai târziu moneda face obiectul cercetărilor numismatului român N. Docan, care face unele observații, completate de ipoteze :

«Este deci, cu numeroase variante și greșeli, legenda «*Petrusian B*», pe care unii numismați străini o explică prin «*Petrusian Banus = Banul Petrusian*, explicație pînă acum nejustificată și pe care am putea-o tot atît de bine explica prin «*Petroseni Bánya*», dacă urmînd pe calea ipotezelor am admite existența în vremea lui Mircea a unei monetării românești la Petroșani, localitate situată pe Jiu, lingă fruntarie, în Transilvania și unde existau de altfel diverse mine cunoscute încă din vechime. S-ar mai putea iar ca această monedă bilingvă să fi fost bătută pentru teritoriile unde populația era deprinsă cu scrierea «gotică» (sic), adică cu literele nemțești (Amlaș, Făgăraș), sau să fi fost gravată de meșteri sași; dar toate acestea rămîn deocamdată simple ipoteze»¹⁹.

Mult mai târziu C. Moisil, ajunge la următoarele concluzii :

«Identificarea acestui Petrus nu se poate face în starea actuală a izvoarelor istorice, căci pînă acum nu se cunoaște nici un personaj cu acest nume, care ar fi putut figura pe monede în timpul lui Mircea»²⁰.

O. Ilescu ultimul cercetător al acestor monede, pe care de asemenea le citește : *Mircea-Petruslan*, — într-un stil lapidar scrie :

«Problema a rămas nedelegată pînă astăzi și ipotezele enunțate așteaptă să fie verificate. Trebuie să reținem însă că acest nume (Petru) reprezintă o persoană și nu o localitate»²¹.

Din cele arătate mai sus, observăm cum, după aproape un secol de cercetări efectuate în jurul acestor monede, rezultatele ajunseseră la aceleași nedumeriri ca și la început :

«Cine este acest Petrus sau Petruslan, în ce calitate și-a înscris numele pe monede alături de acela al lui Mircea și de ce s-a întrebuintat limba latină în scriere germană fracturată (scris cu caractere gotice), în timp ce pe avers legenda e în limba slavă ?».

Descrierea monedei. Av. Într-un cerc de perle legenda slavă:

..† ІѠ МРІ-ѠА (МРѠА) БОРОА“.

18. Réthy László, *Adalekok a havaselvi vajdaság numismatikájához*, în *Arheologiai értesítő*, 1892, Budapest, p. 433—436.

19. N. Docan, *Studii privitoare la numismatica Țării Românești*, în *Analele Academiei Române*, Mem. S. Ist. s. II, tom. XXXII, 1909, p. 487 și urm.

20. C. Moisil, *Monetăria Țării Românești în timpul dinastiei Basarabilor*, Cluj, 1924, p. 41 și urm.

21. O. Ilescu, *Domniile asociați în secolele XIV-lea și XV-lea*, în *Studii și cercetări de istorie medie*, I. An. II, 1951, p. 47 și urm.: *Ibid*, *Indreptări și întregiri mărunte cu privire la unele emsiuni monetare feudale ale Țărilor Române*, în *Studii și cercetări de numismatică*, vol. I, 1957, p. 217—240, cu rezumate în l. rusă și franceză.

În centru efigia voievodului : Mircea, în picioare, de față, cu barbă și încoronat ; este îmbrăcat într-un veșmînt lung, la piept închis cu nasturi, eu cingătoare, ține în mîna dreaptă o lance, iar în stînga globul cruciger.

Rv. Într-un cerc perlat, legenda latină :

«† PETRU — S STANUS»

În centru scut înclinat, despicat și fasciat, în primul cartier, pe unele monede o cruce, în al doilea trei fascii. Scutul este timbrat de un coif deschis, în profil spre dreapta; în cimier vulturul — stema Țării Românești —, conturat și cu aripile închise (vezi fig. 6) ²².

Deci trebuie eliminată ipoteza că legenda după reversul acestei monede e formată din litere gotice minuscule denumite impropriu fracturate ; de asemenea că ultima literă ar fi B.

Numai ligaturile TA și US din cuvîntul STANUS au pus într-o situație complicată pe cercetători, care ajunseseră la concluzia că această parte din legendă trebuie să fie citită «Slan B sau Sian B».

Înscrierea vulturului — stema Țării Românești, însoțită de numele †PETRUS STANUS este mărturia sigură că el era judecătorul-vornicul «ținuturilor de peste munți», după cum vom vedea.

Această situație noi o vedem începînd de la 4 septembrie 1389, cînd Mircea cel Bătrîn se intitulează : *Великы и самодержавны господинь Іван Мирча введоа, мноастью Бога всдержителя, господинь вси Оугрвладѣтискии, Подѣнавскимъ и западинскимъ странамъ.*

[Marele și singur stăpînitorul domn, Ioan Mircea voievod, din mila lui Dumnezeu atotțitorul domn a toată Ungrovlahia, a părților Podunaviei și al celor de peste munți] ²³.

Stăpînirea feudelor ardeleni a ținut pînă la sfîrșitul domniei marelui voievod, în care timp se intitulează uneori :

„Domn autocrat creștin, marele Mirocea voievod, din mila lui Dumnezeu, domn a toată Țara Românească, stăpînitor pînă la Dunăre și peste munți în Țara Făgărașului pînă la Olt» ²⁴.

22. Citirea legendei monedei care face obiectul prezentului studiu este confirmată de Prof. Universitar Aurelian Sacerdoțeanu.

23. Arh. St. Buc. Condica m-rii Cozia, ms. 712, f. 248 ; Acad. Republicii Socialiste România ms. 5236, f. 213. v. Documentul lui Mircea cel Bătrîn dat din Rîmnicul Vilcii, prin care lărgeste hotarul minăstirii Cozia întemeiată de el. De asemenea îi dăruiește moșia din jurul ei cu satul Jiblea, așezîndu-i hotarele. Vezi și *Documenta Romaniae historica*, B. Țara Românească, vol. I, p. 28—30, întocmit de P. P. Panaitescu și D. Mioc, 1966.

24. Reprodus după Gr. Tocilescu, *Cetatea București*, în Tinerimea română, I. (serie nouă), 1898, p. 18—21, după o traducere ungurească. Originalul în limba slavă s-a pierdut.

Documentul este dat din Argeș, la 20 iulie 1400 (6908). Mircea întărește lui Micul

Alteori se intitulează :

«Stăpînitor al Făgăraşului, Amlaşului, Severinului, al ţării lui Dobrotici şi al cetăţii Silistra»²⁵.

Deseori se intitulează : † *Язъ, Іо Мирча великын воєвода и самодръжавнын господинь въсн земли Зргровлахтинской и западнискым, ешеже и къ Татарским странам и Ямлашъ и Фаграшъ херцег и Геввернискомъ Банствес господинь и шва пода по въсемъ. Поднавиоу, даже и до Великаго Мурѣ и Дръстръ градъ самодрежиць.*

[Eu, Io Mircea mare voievod şi domn singur stăpînitor a toată Țara Ungrovlahiei şi a părţilor de peste munţi, încă şi spre părţile tătăreşti şi herţeg al Amlaşului şi Făgăraşului şi domnitor al Banatului Severiniului şi de amîndouă părţile peste toată Podunavia, încă pînă la Marea cea Mare şi singur stăpînitor al cetăţii Dârstor²⁶.

Alteori se intitulează :

«† Noi, cela ce este întru Hristos Dumnezeu, bun credincios şi de Hristos iubitoriu şi însuşi ȋitoriu, Io Mircea velichi voievod, cu mila lui Dumnezeu şi cu darul lui Dumnezeu, oblăduindu şi domnindu toată Țara Muntenească, încă şi Laturea Tatarului şi hotarul de sub munte şi pre toată Dunărea»²⁷.

Iar alteori :

«Magnifici domini Mirce vajvodae partium regi Transalpinarum et bani Zveriniensium»²⁸.

Ținuturile pentru care au fost emise monedele *Mircea-Petru Stan*, sînt cele «de peste munţi» Amlaşul şi Făgăraşul, — peste care Mircea cel Bătrîn era «herţeg» şi «mare voievod».

Petru Stan pe care-l aflăm atestat documentar la 30 septembrie 1413 deţinînd dregătoria de judeţ, alături de bătrînii de la Făgăraş, era judecătorul şi întiul sfetnic al voievodului, vornicul «ȋinuturilor de peste munţi», reprezentant al autorităţii centrale care rezida la Argeş: voievodul Mircea cel Bătrîn.

Această susţinere se bazează şi pe faptul că, intrucît pînă în prezent nu am aflat nicio monedă din timpul lui Mircea cel Bătrîn pe care să fie înscris şi numele altui mare dregător, socotim că moneda Mircea voievod-Petru Stan a fost emisă pentru toate ȋinuturile româneşti de peste munţi.

şi Stoia jumătate din satul Mîndra din Țara Făgăraşului, scutindu-i de toate dările şi prestaţiile.

25. Hurmuzaki-Densuşianu, *Documente*, I, 2, p. 322. Într-un act extern din 20 ianuarie 1390.

26. *Arh. St. Buc.*, Secţ. Ist. nr. 11 (Tismana). Documentul din 23 noiembrie 1406 (6915). Mircea mergînd la Severin pentru a se întîlni cu Sigismund al Ungariei, se opreşte la minăstirea Tismana şi dă egumenului Nicodim privilegiu.

27. Reprodus după I. Puşcariu, *Fragmente istorice despre boierii din Țara Făgăraşului*, IV. Sibiu, 1907, p. 45—47. Mircea cel Bătrîn întăreşte unor boieri din Țara Făgăraşului moşii, scutindu-i de toate dările şi prestaţiile. Documentul n-are loc, şi dată 1390—1400.

28. Originalul care s-a pierdut, este menţionat numai în confirmarea dată urmaşului lui Costea, de către Paul de Timor, la 19 august 1511. Hurmuzaki, II, 3, p. 9-10. Mircea cel Bătrîn întăreşte lui Costea din Țara Făgăraşului satele Viştea de Jos şi de Sus şi Arpaşul de Jos jumătate. În «*Documenta historica*» este datat 1390—1406, p. 32—33.

Istoriografia românească. N. Iorga în *Istoria românilor scrie*: «La 1413 vedem pe «juzii de Țara Făgărașului» ai lui Mircea, Vlad, Costea și «*Petru zis Stan*», împreună cu jurații pentru Sași *iurates consules* și bătrînii *praefatae terrae seniores* —, cari, altăuri de șpanul Ianuș Niger, judele de Scaunul regal Șinca (Schenk) și un alt șpan, Ianuș din «Valea Mariei», precum și ceilalți jurați și bătrîni ai Scaunului — avem deci hotarul între pămîntul Craiului și al lui Vodă —, întrunindu-se ca să judece între cei din Marienhalul săsesc și Români din satele care se scriu săsește: «Stanendorf», Oelendorf și «Gassendorf»: Dobre, Mare, fiul lui Stănislav, Bratul, Vlad și Bucur, David («*Taytte*»). Fuseseră ucise șase femei românce, și ai noștri se învoiesc a li se plăti o mică sumă de despăgubire.

Se afirmă cu șnururi albe și pecetea Scaunului săsesc și aceia a „Țerii Făgărașului”, între marturi fiind și un Petru zis Căliman («*Cleyman*») din chiar orașul Făgăraș»²⁹.

Profesorul P. P. Panaitescu în volumul *Mircea cel Bătrîn*, ne relatează, la capitolul *Reluarea feudelor ardeleni*:

«*Cîrmuirea Făgărașului sub Mircea.* Legături chiar juridice continuau între stăpînirea domnului muntean și restul Ardealului. La 1413 o crimă comisă la Merghindeal, unde fuseseră ucise niște femei, e judecată împreună de judecătorii sași de la Cincu, dincolo de Olt și de județul cu bătrînii de la Făgăraș (jurați *consules ac praefatae terrae seniores*), anume Vlad, Costea și *Petre zis Stan*. Alături de judele regelui și de judecătorii sași, stau cei trei români, cari numai în acest pămînt stăpînit de Români aveau drept de judecată. Ea se face în comun, pentru că între învinuții erau și Români din Făgăraș. Judecata se termină cu o răscumpărare cu bani. Între martori sînt pe lingă trei sași și Nicolae cismar din Făgăraș și *Petre zis Cleyman* de acolo.

Mircea numise deci judecători în scaunul din Făgăraș pe niște Români, care după nume par a fi boieri munteni. Stăpînirea munteană se înrădăcinează treptat și unificarea cu țara de peste munți e tot mai desăvîrșită»³⁰.

Colecții de documente. În colecția documentelor istorice ale comitelui Iosif Kemény, publicate în rev. *Transilvania*, numele lui *Petrus Stanus* este scris:

«*Petrusque dictus Schan*»³¹.

În documentele Hurmuzaki-Densușianu, același nume este scris:

«*Petrusque dictus Schan*»³².

În colecția de documente Zimmerman-Werner-Müller același nume este scris: «*Petrusque dictus Sthan*»³³.

29. N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, București, 1937, p. 341, cu trimitere la Hurmuzaki. — Densușianu, *Documente*, I, 2, p. 495—496. La originalul aflător în Arhivele din Budapesta pecetea românească lipsește.

30. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1943, p. 202 și urm., cu trimitere la Zimmermann-Werner-Müller, *Urkundenbuch der Deutschen in Siebenburgen*, III, nr. 1722, p. 577—578.

31. *Transilvania*, nr. 18, An. V, 15 septembrie 1872, p. 212—213, Brașov.

32. Vezi nota 29.

33. Vezi nota 30.

Cine este Petru Stan. După ce am arătat dregătoria pe care o deținea Petru zis Stan, și anume judecătorul — vornicul «ținuturilor de peste munți» — dregătorie pe care o păstrează pînă la sfîrșitul domniei lui Mircea cel Bătrîn (31 ianuarie 1418), — trebuie să subliniem că *el era fratele lui Mircea cel Bătrîn*, fapt atestat în documentele contemporane acestui voievod.

Astfel în documentul (fără loc și dată — 1408—1418), prin care Mircea cel Bătrîn întărește mînăstirii Snagov și starețului Lazăr satul Ciulinița, dăruit mînăstirii *de fratele său Stan*, și-l scutește de toată dăjdiile și prestațiile, — este scris : *чистым и свѣтлым срѣдцемъ и даровахъ сжи въсѣчь-стныи и настожи Христовауа молебныхоу господства ми, попоу кѹр Лазароу шт Гнѣбок яко селу зовомое Чѹлниница, еже ест на Бозѣхъ, що ест приажи брат господства ми, жѹпан Г[та]н, монастирю господства ми шт Гнѣбок.*

[A binevoit <domnia>mea cu a sa bunăvoință, cu inimă curată și luminată și a dăruit acest atotcinstiț și prezent hrisov rugătorului domniei mele, popii kir Lazăr dela Snagov, ca satul numit Ciulinița, care este pe Buzău, pe care l-a dăruit fratele domniei mele, jupan *S[ta]n* mănăstirii domniei mele dela Sneagov] ³⁴.

De asemenea în documentul dat de voievodul Radu Prasnaglava la 1 iunie 1421 (6929), — prin care întărește mînăstirii Cozia și egumenului Iacob cele dăruite *de părintele său, Mircea cel Bătrîn*, toate bălțile de la Săpatul, pe Dunăre, pînă la gura Ialomiței, de asemenea și gîrla Săpatul dăruită de Tîmpa, — *între martorii acestui hrisov (în divan) este menționat: „Жѹпан Г-тан ѿци воиводн“* [Jupan Stan unchiul voievodului] ³⁵.

34. Pentru probitate științifică înțelegem să redăm *nota* Profesorului P. P. Panaitescu: «Original pergament, pecetie atîrnată, căzută. Rupt în mai multe locuri. Pe verso: Чѹлниница Ac. R. S. România. Doc. pachet. XX/174. Însoțit de o traducere de Gh. Peșacov din 12 Ianuar, 1848, destul de corectă, din care extragem: (după «jupan») «numele cu toate că este într-adîns ras, însă tot se cunoaște din urmele ca umbră rămasă ale literelor că a fost Staico».

Stoica Nicolaescu, *Vechimea mănăstirii Snagov*, în revista Bucureștii (1935), p. 109—111 (îl datează c-1414—1415).

Datat 1408—1418 din cauza mențiunii fiului, Mihail. D. H. Stahl, expert grafolog, a binevoit să facă pentru mine o expertiză privitoare la numele fratelui lui Mircea de pe rîndul 16. D-sa a supus documentul unor probe fotografice prin transparență, fotografiu mărte la lumina razantă și a întocmit un întins raport scris asupra acestui caz, din care rezultă că numele fratelui domnului a fost întii lăsat în alb, apoi scris cu altă cerneală. Acest nume : este probabil Staico: «Foarte probabil cuvîntul lipsă era Staico, dar în niciun caz Stan» (cum a propus dl St. Nicolaescu). Toate fotografiile speciale în posesia mea». (Cf. P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, București, 1937, p. 93, nota). În *Documenta Romaniae historica* se menține ipoteza «Staico» (p. 73—74).

35. Arh. Stat. Buc. Condica M-rii Cozia, nr. 712, f. 349—350, Documente privind istoria României, veacul XIII, XIV și XV, B. Țara Românească, București, 1953, Doc. nr. 62, p. 75—76; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 125—128; *Documenta Roumaniae historica*, B. Țara Românească, vol. I, 1966, p. 95—98 (volum întocmit de P. P. Panaitescu și Damaschin Mioc).

Radu Prasmaglava era fiul lui Mircea cel Bătrîn, deci Jupân Stan era fratele lui Mircea.

Concluzii. Din cele arătate mai sus, se vede clar cum fratele lui Mircea cel Bătrîn și anume Stan fiind aceeași persoană cu Petru zis Stan, este atestat în documentele vremii ca deținînd dregătoria de vornic al Țării Făgărașului în anul 1413.

Acest mare dregător reprezentant al voievodului muntean, are înscris numele său cu litere latine pe unele monede emise pentru ținuturile de peste munți.

Faptul că atît efigia lui Mircea cel Bătrîn, cît și stema Țării Românești sînt înscrise pe această monedă, dovedește că aceste ținuturi erau românești iar moneda — un document numismatic românesc.

De asemenea, înscrierea numelui lui Petru Stan împreună cu Mircea cel Bătrîn, a fost posibilă datorită faptului că acest mare dregător era fratele voievodului.

În concluzie ipotezele emise pînă acum sînt înlăturate de la sine prin atenta analiză și comparare a izvoarelor.

STELIAN METZULESCU

D O C U M E N T A R E

INSCRIȚII ȘI INSEMNĂRI DIN BISERICI

Un număr de inscripții și însemnări, adunate cu ani în urmă, de prin bisericile și cărțile vechi din aceste biserici, unele dispărute, poate, sau distruse de necruțătorul dinte al vremii, așteaptă de mult timp rîndul pentru a vedea lumina tiparului.

Ele înfățișează documente prețioase pentru istoria locală și amintesc pîlpiiri din viața înaintașilor noștri, vădind sentimentele lor de pietate și respect, față de cartea sfîntă și față de lăcașul de închinare al lor, al părinților și al strămoșilor noștri, ai tuturor.

Unele dintr-insele le dau așa cum le-am descifrat atunci, cînd le-am cercetat, pe vreme bună sau pe vreme rea, cînd poate n-am avut răgazul trebuitor să le verific și să le pun în legătură cu trecutul monumentului sau al locului, cu numele meșterului zugrav, pe care îl pomenesc sau al celui care le-a scris, al preotului sau al diacului respectiv. Altele sînt legate de nume de oameni și de locuri pentru care am mai adăogat și unele mențiuni care să înlesnească urmărirea problemelor pentru care autorii folosesc acest fel de material.

Așezarea lor în rînduială alfabetică urmărește acelaș scop, adică acela de a putea fi cercetate cu ușurință de cei interesați.

1. *Biserica Albă — Calea Victoriei.* — Într-un articol publicat în revista «Glasul Bisericii», nr. 3—4/1962, p. 342 și urm., s-a omis nota privind familia Grădiștenilor, donatorii icoanei Sfînta Treime, la Biserica Albă din calea Victoriei. Fiind vorba de o familie cunoscută în trecutul nostru, facem loc acestei note sub forma unei întregiri ¹.

1. Victor Brătulescu, *Inscripții și însemnări documentare, zugrăvi și meșteri argintari la biserici din București*, «Glasul Bisericii», anul XXI nr. 3—4, Martie-Aprilie 1962, p. 343. Materialul publicat face parte din acela adunat de St. Ciuceanu și de mine și completat mai tîrziu de mine, după ce am verificat la fața locului, prin 1925, conform dispozițiilor Comisiunii Mon. Istorice.

O piatră de mormint pusă de Grigore Grădișeanu pe mormintele înaintașilor săi, îngropați în catedrala mitropolitană din București, amintea odinioară pe Bunea Grădișeanu și pe soția sa Grăjdana, ctitorii bisericii din Grădiștea, din fostul județ Vlașca, pe fiii acestora: marele Vornic Vilcul și marele Vornic Grigore, pe marele clucer Petru, al doilea soț al Chiajnei, rămasă văduvă după moartea lui Pîrvu Cîmpineanu, primul ei soț. Chiajna, rămînînd singură din neamul Grădiștenilor, se mărită a doua oară cu Petru clucerul cu condiția ca toți copiii să poarte numele Grădișteanu.

Această Chiajnă a ținut piept cu dîrzenie voevodului Nicolae Mavrocordat, care pîrșise la Constantinopol pe Șerban Grădișteanu că s-ar fi dat cu nemții, ca să-i poată lua averile. Chiajna, demnă de numele omonimei sale, din secolul al VI-lea, soția lui Mircea Ciobanul, merge la Constantinopol, făgăduiește parte din moșii Mitropoliei din București și astfel, cu ajutorul Patriarhului Ecumenic, cîștigă partida, înfrîngînd pe Mavrocordat.

În genealogia Cantacuzinilor, ediția N. Iorga, p. 108, Chiajna apare și cu numele Albeasca sau Grădișteanca.

Pe aceeași piatră este pomenită Ruxandra, născută Ghica soția lui Scarlat Grădișteanu, despre care inscripția arată că este în viață.

Din neamul Grădiștenilor se trag și călugării Zaharia Zosim schimonahul, ctitorul schitului Văleni de pe Topolog, lîngă Șuici, cam la 25 km. în partea de nord de Curtea de Argeș și Climent ieromonahul, fiul lui Nica slugerul Grădișteanu, fratele lui Bunea al II-lea și al Grăjdanei moartă de mică și îngropată în biserica din Grădiștea.

Scarlat Grădișteanu, Vel logofăt în 1815, membru în divanul domnesc și susținător al mișcării lui Tudor Vladimirescu, donează și alte icoane. Una din aceste icoane o aflăm la biserica Adormirea din Slatina, înfățișînd pe Maica Domnului, ferecată în argint.

Asupra ctitorilor, donațiilor, moșilor și înrudirilor acestei familii cu alte familii, a se cerceta: N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. I și II; Idem, *Genealogia Cantacuzinilor*, Buc., 1902; Victor Brătulescu, *Biserica din Grădiștea-Vlașca*, în «Buletinul Com. Mon. Istorice», anul XVIII (1924), fasc. 12; Idem, *Schitul Bunea*, în aceeași publicație anul XXVI (1933), fasc. 76; I. Ionașcu, *Biserici din Olt*; Idem, *Testamentul lui Sandu Bucșănescu*, în «Arhivele Olteniei», nr. 74—76; Idem, *Biserici din Olt*; Pr. Em. Nedelescu, *Pomelnicul sfîntei mănăstiri Văleni*, cu multe amănunte în rev. «Mitropolia Olteniei», nr. 11—12/1957.

2. *Mănăstirea Antîm — București*. — Inscripție grecească pe un disc rotund cu marginea în cute ca de falduri. În cele trei ovale inscripțiile următoare:

τοῦ τον αντιδωρο δύσκον σύλαβῶ προσφέρει, 1798, εἰς δοξαν θεῶ καὶ εἰς τιμην τῶν ἁγίων πάντων ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος ἄργεσις Ἰωσήφ.

Adică: «Acest disc se dăruiește drept recunoștință spre slava lui Dumnezeu și cinstirea tuturor sfinților de smeritul episcop al Argeșului Iosif»².

Episcopul Iosif al Argeșului este îngropat în pronaosul bisericii mănăstirii Antim din București, în latura dinspre miazăzi. Amintirea lui o păstrează o inscripție în versuri, scrisă cu negru pe coloana rotundă de piatră dinspre miazăzi. Versurile nu se mai citesc astăzi din pricina îmbăcșirii uleiului cu praf și fum.

«Deși sunt neînsuflețit
Stâlp de piatră întărit,
Omul, și de la mine
Poți afla de-i vrea un bine.
Eu am trei frați potriviți,
Totodată aici înșipți,
Decparte și de alta,
Doi în stînga unu'n dreapta
Caută la noi și vezi.
Ca să te încredințezi.
Că și pietrele unite,
Pentru folos potrivite,
Cât mai multă greutate
Lesne poate să o poarte
Chiar Antim Mitropolitul,
Ivireanul mult vestitul,
Aicea ne-au așezat
Și cu zidul ne-au legat,
Să ținem acest lăcaș,
Al sfinților toți sălaș,

De dinsul întăi zidit,
Iar pe urmă prenoit
De chîr Iosif întăiul
Episcopul Argeșul³
Carele se odihnește
Drept mine aici trupește
Dîndu-și obștescul sfîrșit
Trupu ce au viețuit
O viață lăudată
Vrednică de mare plată
Și de cinste omenească
Și de slava cea cerească
(Veșnica) lui pomenire
De la Domnul răsplătire.

Tot Iosif făcu și versurile de la fântâna zisă a meșterului Manole din Curtea de Argeș.

El moare în oct. 1820, fiind întăiul episcop al Argeșului între 1793 (18 oct.) — oct. 1820.

*

3. Biserica din com. Apostolache, raionul Teleajen. — După datele din pisanie, biserica ar fi clădită în 1594—1595. Iată-i cuprinsul:

«Această Sfîntă Mănăstire ce din vechime pe numirea moșiei se numește Mărtănești să află zidită din temelie de răposatul într'u fericire comisul Apostolache și de Vochița soția sa. Le leatul dovedit pe pragul ușii Bisericii 7103; iar închinată la sf. Mănăstire Dohiaru din Sfetogora. Se dovedește, după hrisovul lui Matei Basarab Voevod, la leatul 7160, prin care se arată că închină această Sfîntă Mănăstire cu tot venitul ei, la Dohiaru unde este hramul Sfinții Voevozi. Iar acum în zilele Prea înălțatului nostru Domn Barbu Dimitrie Știrbei-Voevod s-au preainoit prin osîrdia, osteneala și cu toată cheltuțala sfinției sale, Pr. Ghermano eromonah Ploșteanul, aflându-se nastavnic la acest sf. locaș, păstrîndu-se numai

2. N. Iorga, *Inscripții I*, p. 282: «ὁ ταπεινός ἐπίσκοπος Ἀργεσίου Ἰωσήφ τοῦτον ἀγιον τὸν ἀντιποστολὴν προσηφάσατο». Adică: «Smeritul episcop de Argeș, Iosif, ofere cu evlavie cest disc 1798».

3. La Drăghiceanu (Argeșul). Virg. Drăghiceanu, *Epitaful primului episcop al Argeșului Iosif*, B.C.M.I., IV (1911), Buc. p. 107.

zidirea cea ctitoricească fiind neclintită nicăierea. Iar turlele câte-și trele și acoperișul, timpla, zugrăvitul și cu toate ale ei podoabe, din lăuntru și pe afară, s-au făcut din roșu. Asemenea și clopotnița, aflându-se toate în cea mai proastă stare. Și acestea toate s-au făcut când se afla egumen la Slobozia Sfinția Sa Pr. Gavriil Arhimandritul, la anul de la Hristos 1850. luna Augustu».

*

4. Biserica din Bărbulești, raionul Urziceni. — Inscripție pe iconostas: «Acest iconostas este făcut cu cheltuiala (sic) Du-lor Costache (sic) Dumătru Mazilu și de Bucur Dumătru din Târgu Mizilu... 1873 Martie 22». Pe icoana Învierii Domnului de pe iconostas. însemnat anul «1873».

*

5. Biserica din Bărcănești, raionul Urziceni. — Pisania săpată într-o placă de marmoră deasupra ușii de intrare:

«În numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh, Treime cea de o ființă și începătoare de viață, clăditu-s-a acest sfânt locaș și cu toată podoaba bisericască s-a înfrumusețat, din rîvna către cele sfinte de către binecredincioșii robii lui Dumnezeu Alexandru Fochidi, Sterie Ionescu, Alexandru S. Ionescu, Spiridon Stoian, preoții Iancu Panaitescu și Constantin Popescu și obștea locuitorilor din comuna Bărcănești jud. Ialomița. Începerea clădirii s-a făcut în anul mîntuirii 1909 și s-a terminat în anul 1914 cînd s-a trînosit în ziua de 29 iunie... în al 3-lea an pistoriei (sic) I.P.S. Mitropolit primat Konon Arămescu-Donți, de către I.P.S. Episcop al Dunării de Jos Nifon Nicolescu.

Fie acest sfînt locaș spre lauda și mărirea lui Dumnezeu și mîngîierea sufletelor creștine».

Icoana Intrarea în biserică, de factură neobizantină poartă inscripția «1825 Mai 3 Nicolai zograf».

*

6. Biserica din com. Borducelu, raionul Călărași. — Pisania bisericii cu hramul Sfîntul Vasile, Sfînta Treime și Sfîntul Nicolae, săpată în marmoră: «Această biserică cu hramul Sft. Vasile s-a făcut complet în 1896 cu toată cheltuiala de Anastase Niculescu proprietarul acestor moși».

Chipul ctitorului și al fiului său Ionel se află zugrăvite în pronaos în latura despre sud a peretelui vestic.

*

7. Biserica Sfinții Arhangheli — Brăila. — Două icoane de bresle: Icoana Adormirea Maicii Domnului.

«Această sf. icoană este făcută de breasla lăutarilor 1848».

Icoana Duminica Tomii aparține breslii pietrarilor și strungarilor. Pietrarii și strungarii serbau Duminica Tomii.

În trecut breslele își aveau hramul lor și fiecare avea o icoană zugrăvită cu acest hram, în biserica locală. (Victor Brătulescu, *Inscripții și icoane privind breslele de altădată*, în rev. «Glasul Bisericii», nr. 5—6/1965).

*

8. Biserica din Brănești, raionul Tîrgoviște, parohia a II-a.

Pisania zugrăvită deasupra ușii pridvorului, înăuntru, în dimensiunile 1,20×0,30, (1859—1911). «Această sfântă și dumnezeiască Biserică s-a zidit din temelie în anul 1859, în zilele Prea Înălțatului Domn Alexandru Ion Cuza și ale Prea Sfinției Sale Mitropolit Nifon, prin stăruințele și cheltuiala titorilor, Voicu Bălășescu, d-na Bălășescu, Matei Crăciunescu, Enache Grigore, Ion Diaconescu, Alexandru Brănișteanu ajutînd și jupîn Pîrvu, precum și locuitorii din Brănești și alți creștini cu ce bine au voit să ajute.

Iar în anul 1911, în zilele..., s-a reconstituit ca și din nou cu stăruința și ajutorul membrilor din Comitetul adhoc instituit de Preotul Ioan D. Popescu, Dumătru N. Neacșa, Dumătru I. Enache, Oprea Neacșu, Gheorghe Simion, Neculae N. Vasile, Andrei D. Androne, Gheorghe C. Alexandru, Vasile C. Miu, precum și toți enoriașii sfintei biserici, ajutînd și alți pioși creștini iubitori de Dumnezeu cu ce au binevoit să ajute sfînta biserică. Și s-a sfințit de P.S.S. Arhiepiscopul Teodosie A. Ploșteanu, protoereu econom fiind Nicolae Popescu Țița. Astăzi 4 Decembrie 1911. Pavel Ionescu, pictor Lucieni».

Pictura de slabă calitate, lucrată în ulei de Pavel Ionescu în 1911. cожindu-se, a fost înlocuită prin alta în frescă în anii 1958—1960, de pictorul Traian Trestioreanu din București.

8 bis. Biserica cîmătirului. — Pisania zugrăvită deasupra intrării din pridvor în biserică:

«† Această sfîntă și dumnezeiască biserică ce să prăznuiește hramul Buna Vestire, Sfinții Voevozi, Sf. Ioan și Sf. Nicolae, făcută din nou în locul celei vechi, mitropolit fiind D. D. Nifon s-a început la anul 1870 Iunie 1 și s-a sfințit în luna Noembrie 8, tot în același an, prin osîrdia și cheltuiala d-lor Ioan V. Bălășescu, Nicolae V. Bălășescu, Marin Bratu, Ion Rădulescu, D-tru Kiriazi, și alți frați iubitori de biserică. Sfințită de părintele protopop Neculae din Pătruoaia, iar în 1912 s-au făcut tot în zilele iubitorului de credință, mitropolit fiind D. D. Conon, prin îndemnarea și (stăruința) cu deosebire a d-lor Răduț Nichita, Serghie Iucu, Popa St. Voicu... și alți pravoslavnici creștini, protopop fiind părintele Vasile Alecse dela Hăbeni, iar acum în Tîrgoviște 1912/6.11.

Pictor Gheorghe Marinescu».

Două pietre de mormînt. În fața ușilor împărătești se află două pietre de mormînt. Pe una se descifrează anul 1831, iar pe cea de a doua. cuvintele: † Aici o..... Gheorghie. Și s-au prîstăvit vl. 7155» (1746—47).

*

9. *Biserica Broșteni—Buzău.* — Biserica Broșteni cu hramul Adormirea Maicii Domnului, metoc al bisericii Banul, închinată, ca și mănăstirea Banul, mînăstirii Dușca, din Rumelia.

După tradiție, ctitorul este căpitanul Iane Caloianu care o inzestreață cu moșie și o închină mînăstirii Dușca. Ar data din secolul al XV-lea și după grafitelile aflate pe unele cărămizi a fost mînăstire, date fiind numele călugărilor sgîriate pe ele.

Nicolae Mavrocordat ar fi luat din odoare și icoana făcătoare de minuni și ar fi dus-o la biserica Banul. (A. Pelimon, «Descrierea sf. mănăstiri», Buc., 1861).

Inscripția în relief, săpată în secolul al XVIII-lea—XIX-lea, pe chearul de piatră al unei ferestre cuprinde următoarele:

«*Să se știe precum că a lucrat Albul.* Probabil că Albul e numele meșterului. Icoana Maicii Domnului, tipul Sărutarea (Țealovania), de factură bizantino-slavă, datînd din secolul al XVII-lea. Este ferecată în metal galben.

Icoana Maicii Domnului tronînd, ferecată în argint. Inscripția săpată în metal: «*Vasilie ierei 1796 Aprilie 10... la 1818 s-au îmbrăcat în argint*».

10. *Episcopia Buzăului.* — *Biserica episcopală. Argintărie.*

Candele mijlocii de argint în pronaos. Factură din secolul al XIX-lea. Suporturile de care atîrnă lanțurile sînt alcătuite din plăci de forma emblemei episcopale cu monograma caligrafiată (episcopul Inochentie)⁴ lucrate à jour cu caneluri alternante cu flori de stil brîncovenesc.

Alte candelu lucrate în stil brîncovenesc, avînd ca motiv floarea soarelui, le aflăm în fața altarului.

Sculptură în lemn. — Tîmpla sculptată în stil baroc în secolul al XIX-lea și pictată probabil de același Tănase Anghel care a sculptat în Prahova și în părțile Buzăului și chiar spre Rîmnicul Sărat⁵.

Stema episcopiei Buzăului pe o piatră săpată în relief, găsită în pivnița palatului de P. S. Episcop Antim Anghelescu în ziua de 7 sept. 1955, prezintă monograma episcopului Costandie: K. St. însoțită de titulatura de episcop al Buzăului și data 1804.

În adevăr Costandie a păstorit între 29 oct. 1797—29 iulie 1804⁶.

Într-un cadru cu baghete în relief, stema episcopală înfățișează, în partea de sus, mitra arhierescă deasupra unui medalion de forma ovală, susținut de o parte de un leu iar de cealaltă de un vultur, fiecare purtînd în gură, respectiv în plisc (vulturul, crucea, leul, cîrja).

Medalionul închide schița bisericii episcopale.

Dedesupt titlul prescurtat EII. BZ (episcopul Buzăului) și data 1804.

În latura de nord a bisericii, pe o piatră:

4. Inochentie a păstorit din iulie 1873—1893. Cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, vol. II ed. II, 1932, lista de la pag. 342.

5. Despre Tănase Anghel a se vedea, Victor Brătulescu, *Zugravi de biserici din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea*, în rev. «Glasul Bisericii» anul XVIII, nr. 3—4, aprilie—martie, 1939.

6. N. Iorga. *op. cit.*, p. 342.

«Supt această piatră odihnește roaba lui Dumnezeu vistiereasa Arghirișă cu doi fii ai săi: Paisie monahu, Moscu Mărgărit. Este pusă de fiica ei Smaranda. 1768 (1768) Mai.

*

11. Biserica din Brînceni, raionul Alexandria. — Biserica cu hramul Sfîntul Apostol și Evanghelist Luca, patronul casei lui Mișă Anastasievici.

Traducerea românească a pisaniei săpată în piatră a fost publicată împreună cu o altă pisanie a bisericii cu hramul Sfîntul arhanghel Mihail din Clejani, raionul Videle, în 1924, de mine⁷.

În notele ce urmează se publică în sîrbește și românește pisania de la Brînceni, împreună cu pomelnicul săpat în piatră, la proscomidie, inedit.

Pisania bisericii, jumătate în sîrbește, jumătate în românește pe o piatră împărțită în două, ca și cea de la Clejani.

„У славу свете единсѣштне и неразделне тронце отца сына, и светога дѣла созидане овај храмъ божји кнежескогъ сребскогъ маистра мише анastasievича земаља држца село брнчени житела београдскогъ иносреченъ светомъ апостолу и евангелисту лѹка своје домашѣмъ патрону при благоношчномъ влада наю господара княза барѹла д. цирбѣя године 1850.

În românește pe partea dreaptă:

«In slava sfintei și de o ființă nedespărțitei Treimi, a Tatălui, Fiului și Sfîntului Duh, a zidit acest dumnezeesc lăcaș serbianescul maior Mișă Anastasievici, proprietarul satului Brînceni și cetățeanul Belgradului, sfîntîndu-l în numele sfîntului apostol și evanghelistul Luca, patronul casei sale, în zilele fericitei oblăduiri a prea înălțatului Domn și stăpînitor a toatei Țării Românești, Barbu Dimitrie Stirbei V V, leatu 1850».

Inscripția pe piatră de proscomidie:

«Pomenește, Doamne, pe clăditorul sfintei biserici Mișă și Cristina, familia: Elena, Persida, Anca, Sarca, Rujița».

În absida de sud a altarului scris pe perete:

«Ingrijitorul sv. biserici și al moșiei Brînceni, Iosif Macarovici 1859».

*

12. Biserica Chiajna — Raionul Grivița Roșie. — Pisania pe piatră, în relief:

«Această sfântă biserică ce se cinstește hramul Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe fost-o-au mai înainte făcută din lemn de locuitorii acestui sat Chiajna dă Bulgarî, apoi învechîndu-să de tot acum iarăși s-au rădicat din temelie de zid tot de acești Bulgari de obște cu ajutorul lui Dumnezeu, în numele Tatălui și al Fiului și sfîntului Duh carii să arată mai jos ctitori pervi: (întii) Gheorghe Bogdan, Dumitrie Ivan, Iordan, Tănase, Ivan State<ierei> Velicu, Petre Dragnea 1831 Iulie».

7. Victor Brătulescu, Ctitorii lui Mișă Anastasievici, Biserica din Clejani-Vlașca și cea din Brînceni-Teleorman, în «Buletinul Com. Mon. Istorice, anul XVIII (1924), fasc. 43 oct.—dec., p. 187. Cf. N. Iorga, Inscriptii II, p. 42.

Pisania nouă scrisă în frescă pe zidul de intrare, deasupra ușii pronaosului:

«*În anul mântuirii de la Hs. 1950 s-au terminat lucrările de pictură din nou a sfintei biserici din com. Chiajna, cu hramul Sf. Nicolae. Cheltuelile au fost suportate de întreaga obște a satului, patriarh fiind Prea fericitul Justinian, președinte al Înaltului Prezidiu R.P.R. Dr. C. Parhon. Preoți slujitori Costin Sebe, paroh și protopop al județului Ilfov și preotul Din-cușor. Pictura a fost executată în frescă de tinerii pictori Achifene Petre și Vasilescu Gh.*

Cîntăreț P. S. Ceaușu și D. C. Batcu.

Epîtropi T. Dascălu și I. Anghel».

Urmează pisania în limba bulgară, datînd din 1831.

Pisanie:

„ГАЗИ СВѢТАЛА ЦЕРКОВЬ ДЕТСА НА ПЕРВЕН НА СЕЛЪ КЕЖНА НАПРАВЕНУЛА БЛ<ЗГА> РЕТЕ СЕЛЪ ТЪ СЕТЪ СТЕЛЪННЮ ХОРЪЧЕ УТ ДЪВАРЪ ПОКА ЗВА УТ ДОЛЪ КТНТЪРЪ ПЕРЪЖИ ГЕОРГЕ ИЕРЪЛА УТ БРЕШЪКА ПРИЗВЕНТЕРА; КЕРЧЪ ЕРЪЛА ГЪКА ПРИЗВЕНТЕРА, СТАТИ ЕРЪЛА, МАРИНА ПРИЗВЕНТЕРА, БОГДАН КОРБА, ИВАНЪ ИВАН ДОЦА, РАДА ДИМИТРИЕ, МАРИА, ГЕОРГИЕ, СТАНА ТЪНАСЕ, ДРЕГАНА, НОРДАН, ГЪЦА, БОНЪ. БЕЛИКЪ, РАДА, ПЕТРЕ, РАДА, ИВАН, ПЕНА, ДРАГНА, МАРИА, СТАН, КОСТАНДЪ, ТЪ-ДОРА, НАЪ, ДИМИТРИЕ, АСПРА, КЕРАНА, ГЕОРГЕ, ВАСИЛАЕ, ИЛИЕ, РЪСЕ, 1831“.

13. *Biserica Sfîntul Dumitru—Colentina.* — Inscriptie pe o piatră de mormînt, aflată în latura de sud a pronaosului:

«*Аci odihnesc fericitii titori (sic) ai bisericii vechi, Domițian ieromonahul (decedat 1849) Stana presbitera, soția sa cu urmașii Dimitrie pitar fiu, Ana, Gheorghe, Constantin, Joița și Elena († 1929). Reînhumați aci din vechea biserică la 18 Iulie 1937.*

14. *Biserica Dichiu.* — Icoana Sfînta Sofia.

Sus: «*Ilie Constantinescu, Ifisia Iie Pruncu, A. 1892 Iulie 20 «Sf. Sofia à соѳиа, Saint Sopi (sic). Inscriptia în trei limbi deci:*

Sfînta Sofia în centru și în fața ei trei chipuri tinere.

15. *Mănăstirea Plumbuita.* — Cruce sculptată și înrămată în filigran, presărat cu bobite și flori de email colorate.

Pe dosul bazei de susținere se citește următoarea inscripție în limba greacă:

„† οὗτος ὀπανσεβασμιος σταυρός
εκοσμήθηον διαναλωματων τοῦ ἐνδοξοῦ
τατοῦ ἀρχοντος μεγαλοῦ πορταρη
κρηιοῦ γεωργιοῦ ρηιγο 1724“.

adică: «*Această prea venerată cruce s-a înfrumusețat cu cheltulala pre-vestitului boier marele portar a dumnealui Gheorghe Grigo 1724*»⁶.

6. Cf. N. Iorga, *Inscriptii I*, p. 85.

16. *Biserica Sfintul Nicolae din Prund.* — Icoana Sfintului Nicolae, ferecată în argint, de forma icoanelor împărătești.

Inscripție în partea de jos: «Acestă sfântă icoană s-au făcut de robii lui Dumnezeu Costandin, Ecaterina 1804».

Icoana Iisus (împărătească). Icoana Maicii Domnului, ferecată în argint lucrat la stanță.

Inscripție pe cartea din stînga lui Iisus:

Cereți că să va da vouă, căutați și-l veți afla pre elu. Bateți și vă va deschide voă. Aprilie 1. 1810».

Altă ferecătură decît a icoanei Sfintului Nicolae din 1804.

Icoana Is. Hs., factură apuseană, ferecată în stilul epocii:

«Acestă icoană s'au îmbrăcat cu argint de robul lui Dumnezeu Dimitrie Ștefan și fiu-său Petrache Dimitrie la Sf. biserică Sf. Nicolae M(aha-laua) Vlădichii 1869».

Icoana Maicii Domnului la fel cu cea de mai sus cu aceeași inscripție.

17. *Colecții particulare.* — Însemnare pe un manuscris, psaltichie grecească din biblioteca profesor Victor Brătulescu, astăzi în biblioteca Patriarhiei.

«Acestă este cumpărată de mine suptiscălit în cinci galbeni împărătești la leat 838 luna Iunie 18 și spre știință m'am iscălit însumi la luna și anul i zioa și ceasul însemnat 841 Avg. 15, ca două ceasuri din noapte, Vinerea. V. Stilescu».

Pe Biblia ed. București 1688, din biblioteca I.P.S. Mitropolit Tit.

«Let 7207 Oct. 20. Au eșit Turcii den Kamenit(aș și au dat-o Leșilor. (Pe partea interioară a primei scoarțe). Comunicată de I.P.S. Mitropolit Tit Sîmedrea.

Colecția Marcu Beza, apoi Dr. I. Voiculescu:

Inscripția slavonă (medio-bulgară) pe un capac de chivot:

„† с̄ю с̄ти кивотъ въ епархїи софїнска въ мнхстїрь кѣрїлскн храмѣ старо и прѣподобнаго ѡца нашего івана рїлскаго, сокрнсе при ігѣмена кѣрї пахомїа іермонахъ ктиторъ хрїстофоръ іермонахъ“.

«Acest sfînt chivot din eparhia Sofiei de la mănăstirea Cunilschi, cu hramul sfîntului și prea împodobitului părintelui nostru Ioan Rilschi (de la Rila) s-a săvîrșit în timpul egumenului Pahomie ieromonah ctitor Hristofor ieromonah».

18. *Biserica Slobozia—București.* — Însemnări pe cărți vechi. Multe din biblioteca Năsturel.

1. *Psaltire* (rom.) Sibii — Tipogr. Ioan Bart — 1806. «Pahomie ieromonah. 1815 Mai 28».

2. *Psaltire slavă* «Ot Sf. mitropolie a Bucureștilor și o am dăruit de sfîntie sa părintele eclisiarh chir Cozma al Sf. Mitropolii, fiind mitropolit chir Filaret al Ungrovlahiei, Noembr. 11 zile let 3 c ă 1 (7265—1756). Varsanufie ierod(iacon) ot Mit. Bucureștilor.

La sfârșit: «Am însemnat pentru înștiințarea să să știe că am fost păzitor la sicriul cu sfintele moaște ale sfântului *Dimătrie*..... purtând și grija de biserică..... orînduită fiind de prea sf. părintele răposatul întru fericire chirio-chir *Grigorie*..... stareț..... 1790.

Dionisie protosinghel Sf. Mit(ropolie)».

3. *Noul Testament* în limba franceză. Londra 1807. Soc. p. tip. Bibliiei.

4. *Evhologhiu din sec. al XVII-lea*. Însemnare: «*La anul 1876 Mai 7 spre 8, adică Vineri noaptea spre Sîmbătă, s-a întîmplat un viscol cu zăpadă (grozav (sic) cași în timpul iernii (sic) ca la Ghenarie încât am făcutu foc la sobe și amu notatu aci spre ținere de mînte, ca cine o citi să mă pomenească și pe mine fiind preotu la această biserică*».

Preotu Radu Costin».

Cărți vechi fără însemnări.

5. *Ceaslov* secolul al XVIII-lea.

6. *Tălcuirea celor șapte taine*. Const. Alex. Ipsilante vvd. chiriu chir *Veniamin Iași* 1806/7.

7. *Catihisis* (rom.) Iași Tip. Mitrop. 1834.

8. *Ceaslov*, secolul al XVIII-lea, Năsturel.

9. *Ceaslov*, secolul al XVII-lea, Năsturel.

10. *Psaltire rom. I*. Const. *Racoviță V.* — *Filaret*, Tip. Mitrop. *Dl. Barbu Buc.*, Tip. *București* (1754).

11. *Polivstar*, Buda, Tip. Univ. 1807.

12. *Evhologion*, grec, *Veneția*, 1806.

13. *Regulamentul organic* 1832, complet.

14. *Orologiu grec*, *Veneția*, 1806.

15. *Epitaful* (Înmormîntarea *Domnului Iisus*, *București*, 1846).

16. *Veniamin Costache* *Istoria Bisericii*, 1842, *Iași*, 2 vol.

17. *Alfavită sufletească*, *Sibiu*, 1803.

18. *Albumul Bisericii Slobozia*: documentul lui *Leon Vodă*. *Crucea și alte vederi fotografice*.

Două vase de lemn, forme de potîre mari, unul cu inscripții — 1867.

19. *Biserica Popa Soare*. — Pe icoana lui *Iisus Hristos* ferecată de factură occidentală, inscripția:

«*Această sfîntă icoană s-au făcut de robii lui Dumnezeu Ione Panait, 1834, Aprilie 6*».

*

20. *Biserica din Cămineasca, raionul Drăgănești-Vlașca*. — *Pisanie în piatră*: «*Cu mila și ajutorul milostivului Dumnezeu, s'au zidit din temelie acest sfînt lăcaș dă dumnealui pan Ioan Mihălescu vel paharnic, fiul dumnealui pan Scarlat Mihălescu, marele logofăt al credinței și dă prea iubită soțla dumnealui k. k. (cocoana) Marița Mihăleasca, în luminatele și prea fericitele zile ale prea înălțatului nostru Domn Alexandru Dimitrie Ghică V.V. Întru cinstea și slava marilor Ierarși Nicolae și Spiridon și a marei*

mucenice Ecaterina. În anul 1835, luna lui Mai și s'au înfrumusețat cu toată cheltuiala dumnealui după cum se vede, spre veșnică pomenire».

Numele satului Mihălești de pe Argeș derivă desigur de la acest Mihălescu. Deci greșit se zice azi Mihălești.

*

21. *Biserica dîn Cocargeaua Nouă. Comuna Ștefan cel Mare, raionul Călărași. — Icoana Sfintului Nicolae și alte patru împrumutate de la Cocargeaua Veche (secolul al XIX-lea început).*

Tempera pe lemn, factură țărănească. Inscripția: «*Cu cheltuiala lui jupun Iane Ștefănescu*».

Sfintul Haralampie, aceeași factură. 1830: «*Cu cheltuiala robului lui Dumnezeu Gheorghe, 1830, Mai*».

Pe o filacteră a unui cărturar din scena Iisus în templu, (Iisus pe scaun), în inscripția: «*Azi 20 August 1955, am împlinit 2 luni de lucru. Pictori Elena și Pandelescu Bortnă, preot Sima Mitulescu*».

*

22. *Biserica din Crînguri, raionul Giurgiu. — Pisania săpată stîngaci într-o piatră slabă deasupra ușii de intrare:*

«*Această zis biserică (sic). Preotu Vilcu, Stanca Țereța, Neculae, Ana, Lucsandra, Elisabeta, Joița, Marica, Gherghina, Nistor, Neaga, Ioana, Radu, Mitana, Ilinca, 1867. Nedelea, preoteasa, Costandina, Petre, Stana, Maria, Elisaveta, Stoica, Stanca, Joița, Mihail, Nicolae, Iancu, Slana (Slamna?), Gheorghe, Maria, Gheorghe, Radu. Meșteri: Radu, Ruse, Sora, Cîrste? Din, Mihăilă*».

Pe margine: «*Radu, Voica, Gherghina, Costandin, Nistor și? Tud(o)r*».

Vechia biserică a fost înlocuită printr-o altă nouă, în anii din urmă, la stăruința preotului paroh Trandafir Drăghici.

*

23. *Biserica din Dadilov, raionul Giurgiu. — Pisania săpată în piatră și așezată deasupra ușii de intrare:*

«*Această sântă și dumnezeiască biserică s'a zidit dîn temelie în zilele prea înălțatului Domn al Principatelor Unite, Alexandru Ioan I și ale fericitului patriarh al Ierusalimului D. Chiril, Mitropolitu al Țării fiind Prea sfinția sa D. Nifon, în epitropia arhimandritului Chirilu Văcăreșteanu 1861*».

Pisania zugrăvită în exterior:

«*Această biserică s-a zidit din temelie și s-a sfințit în anul 1961. Sub păstoria Prea Fericitului Justinaș, Patriarhul României, s-a pictat*

din nou în 1955—56, cu osirdia preoților Stancu Drăghici și Marin Petre, cu obolul credincioșilor acestei parohii.

Pictura a fost executată de pictorul Dîmătrie Hornung.

*

24. *Biserica din Dobrotești-Moșteni, raionul Giurgiu.* — Inscripția de la proscomidie, în relief, cuprinde nume de persoane, ctitori:

Vladu, Avram, Dîmătru, Macaria monahia, Nicolina, Mariia, Ioana, Tudor, Maria, Pauna, Tudor... Voica etc.

Pisania în relief, deasupra intrării:

«Această sfîntă biserică ce să prăznuște hramul s. Adormiri a Maicii D(omnului) și erarh Nicolae, s'a zidit la anu 1850 de Macaria monahia, Avram, Dumătru, Marica, Ion, Anica, (Tu)dor, Maria, Panait».

Rezidită în 1909, cum arată inscripția de pe piciorul prestolului.

*

25. *Biserica Sfintii Împărați, com. Dragoș Vodă, raionul Călărași.* — Pisania săpată într-o placă de marmoră, deasupra ușii de intrare:

«Această sfîntă biserică s'a zidit din temelie în comuna Dragoș Vodă, jud. Ialomița, în anul 1906—1912, cu cheltuiala robului Dumnezeu, Constantin Dinescu și cu a soției sale Teodora în cinstea sfinților împărați și întocmai cu apostolii, Constantin și Elena, în zilele..... de arhipăstorie al I.P.S. Mitropolit Primat D. D. Conon Arămescu-Donici și cu osteneala robului Dumnezeu dnul Dobre Florescu cu soția sa Floarea. George P. Nicolau pictor».

*

26. *Biserica din Drajna de Jos, raionul Teleajen.* — Pisania de deasupra ușii săpată în marmură albă:

«Acest sfânt templu s'a zidit în onoarea (sic) unuia în Treime Dumnezeu și lauda cuviosului ei patron Alecsandru, cu toată cheltuiala de Dumnezeu zelosului proprietar, mare logofăt Alecsandu N. Filipescu, în anul 1844 MDCCCXLIV.

Piatra de mormint de marmoră albă a logofătului Alexandru Filipescu, purtînd chenar și stema familiei. Inscripția are acest cuprins:

«Act se odihnesc Marele logofăt Alexandru N. Filipescu. Născut la 1787 și încetat din viață la 18 Decembrie 1856, cu soția sa Frusina Racoti-Filipescu, născută la 1790 și încetată din viață la 17 Februar 1888 și fiica lor Maria, născută la 1839 și încetată din viață la 10 August 1878, precum și fiica ei Elena Krețulescu, născută la 11 Iunie 1857, încetată din viață la 24 Ianuarie 1930.

Chenarul marginal este împodobit cu un ornament linear, în cimpul pietrei, în partea superioară este sculptată în relief stema familiei, constând dintr-un scut ornat, și timbrat cu un cerc, amintind soarele.

Scutul este susținut de doi lei, ridicați în două picioare, unul de o parte și altul de cealaltă. Dedesuptul scutului apare un ornament floral care se desprinde dintr-o tulpină centrală și evoluează în laturi iar deasupra este surmontat de două păsări afrontate, acoperite de un coronament curbat, deasupra căruia se disting un număr de cerulețe.

Împreună cu Alecu Filipescu-Vulpe și sub aceeași lespede de marmură albă, odihnesc și alții din neamul său, ultima fiind Elena Krețulescu.

Se pare că porecla de Vulpe, dată lui Alecu Filipescu, era îndreptățită căci și pe plan intern și pe plan extern, el a jucat roluri de mîna întîia.

În 1804 era mare stolnic. (Papiu, *Tesaur de monumente istorice* II, p. 355). În «1806 trecu prin Moldova în Rusia», (N. Iorga, *Documente privitoare la familia Calimachi*, I, p. 152).

Nu se știu prea multe despre activitatea sa din 1812 și cîțiva ani după aceea, însă, spune N. Iorga: «Iordachi, ruda sa, avea încredere în el, și-l întreba în toate, sub cîrmuirea lui Suțu, dominată de dînsul». (*Iorga—Hurmuzaki X, tabelă*).

În rapoartele diplomatice ale lui Marco către von Schladen (*ibid.* p. 73), Alecu Filipescu-Vulpe este arătat ca fiind sfătuitoarea lui Iordache Filipescu și că, împreună cu acesta și cu mitropolitul Dionisie Lupu, formează triumviratul care influențează pe domnitorul Alecu Suțu. Din această pricină, în 1822, turcii sînt împotriva lui, împotriva mitropolitului Dionisie Lupu și împotriva lui Băleanu (*Ibid.* p. 216).

«Om plăcut și intrigant», Vulpe este cauza separării banului Grigore Ghica, viitorul domn, de soția sa, ceea ce nu scapă agentului Kreuchely care, în scrisorile din 5 martie 1823 și din 6 iulie 1826, către von Militz, îl prezintă ca autor al divorțului dintre domn și soția sa, dar și ca pe un colaborator la revoluție. (*Ibid.* p. 215 și p. 361).

Apropiat politicii țariste de susținere a popoarelor creștine împotriva imperiului turcesc, Alecu Filipescu-Vulpe, împreună cu mitropolitul Dionisie Lupu și cu Ilarion, episcopul Argeșului, cu Dinicu Golescu și Alexandru Racoviță, semnează și trimite o scrisoare de condoleanțe familiei țarului Alexandru, cu prilejul morții acestuia la Taganrog, la 1 Decembrie 1825. Cancelarul rus Nesselrode le mulțumește cu scrisoarea din 19 iulie 1826, trimisă la Brașov, unde se aflau boerii semnatari.

După convenția de la Akerman, cînd la noi se reînființează regimul consular, «amicul Vulpe», ocupă de la Grigore Ghica, în 1827, logofeția mare a Țării de Sus. Lucrează în Comitetul Regulamentului Organic și mai tîrziu, după Iordache Filipescu avu și el Eforia Școalelor». Urmînd linia lui de conduită, Alecu Filipescu feliicită pe țarul Nicolae pentru șuirea sa pe tron. (N. Iorga, Constantin Căpitanul Filipescu, *Istoriile Domnilor Țării Românești* (cîprinzînd istoria munteană de la început pînă la 1688, compilate și alcătuite de publicate de N. Iorga. București, 1902, p. XXXVII).

Născut în 1776, Alecu Filipescu locuia în culoarea de galben, nr. 315 pe podul Mogoșoaia. În catagrafia din 1829, -a boierilor munteni, (dos. «*Adm. Vechi, 220, albastru*», Arhivele Statului) este arătat ca locuind în culoarea de galben nr. 410, «*podul lui Mihai Vodă, în casele părintești*», Vornic de Țară de Jos (Ibid. p. XXXVI). Ca efor al Școlilor, Alexandru Filipescu are și preocupări culturale căci «*din osîrdia lui*», în 1832, Eufrosin Poteca traduce din grecește Enchiridionul. În acea vreme Vulpe era și cancelar pentru Externe (Hurmuzaki, X, p. 447, nota 6).

Ultima dintre descendenții lui Alecu Filipescu-Vulpe, îngropată sub aceeași piatră funerară, cu mama sa Maria și cu părinții acesteia Alecu Filipescu și Elena Racotti-Filipescu, este Elena Cretulescu moștenitoarea casei de la Drajna și fosta proprietară a Casei din Știrbei-Vodă, din spatele grădinei Cișmigiu. În care s-a adăpostit din 1931 pînă în 1946 Muzeul de Artă religioasă al Comisiunii Monumentelor Istorice.

Casa din Știrbei Vodă 31 în care a fost adăpostit Muzeul de artă religioasă în anii 1931—1946, era cunoscută sub numele de Casa Kretulescu. Este construită în 1902 de arhitectul Petre Antonescu, în stilul unui castel occidental, în raport cu grădina Cișmigiu. în marginea căreia a fost construit.

Cărți vechi.

1. Psaltire tipărită la Buzău sub Kesarie, în 1835.
2. Triod tipărit la București sub Grigore Ghica Voievod, în timpul Mitropolitului Grigorie la anul de la Facerea lumii (7277) 1768—1769. De Grigorie ieromonah. Stema Moldovei și a Munteniei pe dosul filei de titlu.

Numele tipografului Grigorie ieromonah se citește pe gravurile din cuprinsul cărții: 1) Învierea lui Lazăr, 2) Răstignirea, 3) Frontispiciul cu Deisis. Însemnarea de la fila 28 înainte:

«*Acest triodion ieste cumpărat de dumnealui Pană Filipeșcul vel ban și afierosit la biserica din Drajna, din Sud Saac, leat [1792].*

*

27. Biserica din Domnești, raionul Adjud.

Înaltă, cu ziduri groase de aproape 1,20 m. cu scinduri boltită. Intrarea în clopotniță prin pronaos. Pronaosul e despărțit prin patru coloane dintre cari două angajate în ziduri, două libere.

Timpla de lemn, sculptată pe la începutul sec. XVIII-lea, aduce cu cea de la minăstirea Valea. Dintre icoanele împărătești, icoana lui Iisus Hristos și Adormirea — hramul — sînt contemporane cu timpla. Ușile împărătești, avînd Buna Vestire zugrăvită, prezintă alături de Sfîntul arhanghel Gavriil, pe proorocul Solomon, iar alături de Maica Domnului pe proorocul David.

O însemnare pe o carte: «*Cînd au prădat tătarii Moldova în zilele Prea Sfîntului Părintelui nostru chir Daniil. Proilqurul de la Feb. leat «сѣс» (7267) 1759.*

Pisania: «Această sfântă și dumnezeiască biserică a căruia este hramu Sfânta Adormire a Prea Slăvitei și Prea Curatei Maicii Sfin-sale a Domnului nostru Is. Hs. Și s'au zidit în zilele Prea luminatului și oblăduitoriu Țării Moldovei, Io Grigore Ghica Voevod, cu toată cheltuiala și osîrdia Dumisale și de bun neam Costache vel vornic ca să fie întru pomenire sa și părinților și a tot neamul său.

Șt s-au săvîrșit la veleat scu (7250) la Septembrie în KE (25) zile 1741.

Pe un fragment de piatră mormîntală: «...întâmplîndu-să a murit aice voit».

28. Tg. Domnești. O biserică fără importanță istorică are un clopot din 1861 cu inscripția: «Gegossen von Ephreim Andrashofer in Kronstadt 1861». Turnat de Efraim Andrashofer în Brașov. 1861).

*

29. Biserica din Făcău, raionul Drăgănești-Vlașca.

Biserica prezintă bolți de șipci și este pardosită cu lespezi patrate de piatră. Pe prag inscripția: «De Ion Kătuneanu».

Pisania: «Această sfântă biserică cu hramul Adormirii Născătoarei de Dumnezeu Mariei și a Sfîntului Ion Botezătorul s'au zidit din temelie cu cheltuiala (sic) Domnului clucer și cavaler Ioan Cătuneanu, înzestrînd-o și cu celelalte necesarii după a sa putere aflându-se Domn Stăpînitor al Principatelor Unite Măria Sa Alecsandru Ioan Cuza iar Mitropolit al Principatului României Eminenția Sa Părintele Nifon la anul de la Hs. 1862 Iulie/25.

Ctitorul este înmormîntat în latura de Sud, lîngă biserică în dreptul pronaosului.

Un monument alcătuit dintr-o coloană de marmoră a cărei bază și capitel sînt de culoare albă, iar fusul din marmoră verde cu vițe albe. De o parte și de alta două amfore de marmoră albă masivă, iar deasupra un înger. Lespedea de pe mormînt e tot de marmoră albă cu chenar mărginit de două șanțuri. La colțuri și la mijloc rozete de formă patrată. Sus o cruce flancată de doi îngeri care își reazemă capetele pe amfore. Jos o cunună în relief. În mijloc inscripția: «Sub această peatră se odihnesc terrina crucerului și Cavaleru Ion Cătuneanu celu mai păcătosu din muritori. Născutu la 25 Martie 1790, mortu la 9 Decembre 1869 märturisindu că nimica altu n'a dobănditu decātu deșertăciunea deșertăciunilor, căci toate sunt deșertăctuni».

Pe soclul unei cruci de marmoră albă, în aceeași latură:

«Aqui repausează rămășițele
mortale alle colonelului
Eustațiu Sămeșescu

Născutu la anulu
1817 Martiu 31
decedatu la anului
1871 Mai 17».

9. G. Balș în *Bisericile moldovenești din sec. XVII și XVIII*, Buc., 1933, p. 226, dă date arhitectonice dar inscripția necompletă.

Colonelul Sămeșescu va fi fost din neamul Cătunenilor, de vreme ce este înmormântat în rîndul ctitorilor, poate ginere.

Portretele ctitorilor: Ion Cătuneanu, cu barba albă, zugrăvit în dreapta intrării iar soția acestuia Sevasta, în costumul vremii, în stînga.

O scară interioară duce la clopotniță.

FOCȘANI

30. Biserica Sfinții Apostoli.

Icoana Sfîntul Modest, Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul mucenic Trifon:

«Această icoană s-au făcut de Preotul Vasile Spiridon... Mărgărit, Safta, Dima, Stanca și neamul lor».

1863, Ioniță zugravul».

Icoana Adormirea Maicii Domnului, cca 1,20m × 0,80 m.

Maica Domnului pe pat, îmbrăcată cu o ferecătură de argint. Apostoli de o parte și alta, arhieriei, slujitori și credincioși.

Iisus Hristos cu sufletul maicii Sale, pe nori spre cer.

În colț, semnătura zugravului: «1863 «Ioniță zugrav».

Icoana Sfîntului Spiridon și a Sf. M. M. Haralambie: «Această icoană s-au făcut de Iancu Tufeu soția Maria»; urmează nume greu de citit. «Dimitra Stan, Soltana, Costandin, Tasiia și tot neamul lor spre pomenire Amin 1863». «Ioniță zugravul».

Sus Sfînta Treime. Icoana Sfinților Arhangheli și Sfîntul Apostol Andrei.

Inscripții: «Această icoană s-au făcut de Andrei Paviltios și soția sa Ileana cu fii lor spre pomenire lor... și pentru Petru Eni. Maria» «1863».

Icoana Sfîntului Nicolae: «Această sf. icoană, Hagi Eftimie; Sîntu Hagi Ioan Buduleanu 1864 Fev.».

Icoana Sfîntului Constantin și Elena între Sfîntul Nicolae și Sfîntul Mina.

Crucea și baza în metale argintate, cu inscripția: «Costachi Ionașcu 1861». Pe icoană, cu vopsea albă: «Icoana cu hramul de față s'au făcut cu cheltuiala D. șetrarului Costachi Ionașcu și a soției sale, Anastasia, spre veșnică pomenire. Anul 1854. Mai 10».

Icoana Sfinților Petru și Pavel. În partea de jos, ca și la celelalte, inscripția scrisă cu alb: «Mihail zugr. Noembrte 20».

31. Biserica Donie.

Pisania scrisă deasupra ușii: «Ridicatu-s-au acest sfînt lăcaș hramul Adormirea Maicii Domnului de către stolnicul Donie din Țara Românească și jupăneasa sa, Sanda fiica lui Răducanu Vistier, în anul 1694—1714, în zilele blagocestivului Voevod Constantin Brincoveanu.

Focul din 1854, mistuind toate cele dinăuntru, întreaga biserică a fost restaurată și înzestrată cu cele necesare cultului de către nepotul ctito-

rului, clucerul Ioan Donie, care i-a și dăruit moșia Căpoteasca din R. Sărat, expropriată integral în 1922 .

Restaurarea după cutremurul din 1940 și pictura în interior s-au făcut cu strădania parohului pr. Al. Cosma, a consiliului parohial și ajutorul binecredincioșilor creștini din parohie.

În anul 1948 s-a făcut în pridvor pictura în frescă executată de 'Ad. Cantini, pictor, licențiat și colaboratorii săi.

Epitropi și consilieri: Preot Ioan Grosu, preot Al. Plopeanu, cpt. Iacovache, cpt. St. Teodorescu, maior D. Vlăsceanu, lt. col. S. Gavrilă, T. Negoită, C. Negoită, Gheorghe Buhlea, I. Oprea, Pr. Gătei, Th. Hriban, Th. Hriban, N. Dogaru, T. Dogaru, I. Constantinescu, Sandru Sfetcu, Ion Zolotovici, N. Oancea, Th. Onofrei, D. Trușcă cîntăreț».

Dedesubt într-o parte și alta, tot deasupra ușii:

«Pictura executată în frescă în anul 1948 de pictorul Ad. Cantini, licențiat al Academiei de Belle Arte din Perugia-Italia».

Icoana Sfîntului Haralambie și Spiridon factură bizantină pe fond de aur. Inscripția în partea de jos: «Această sfîntă icoană s-au plătit de zugrăvit cu lemn, cu pervazu și cu tot de dumneaei Giupuneasa Costina Vădana cu toată cheltuiala Mihațu zugravu 1820 Maiu 25».

Icoana Maicii Domnului tronînd. Factură tradițională, fond de aur. Doi îngeri țin o cunună pe capul Maicii Domnului, De a stînga: Sfîntul Nicolae, Sfîntul Visarion, Sfîntul Haralambie cu ciuma; de a dreapta: Sfîntul Vasile, Sfîntul Petre, Sfîntul Ioan Botezătorul. Între piciorul scaunului și Sfîntul Ioan, jos. în dreapta: «1827 Deke. 15».

Icoană în pronaos. Trei chipuri de sfinți: «Această icoană s'au plătit de dum. Grigore Ioan, Simion pop».

Maica Domnului în pronaos: «Această sfîntă icoană s-a dăruit de Stoian Stoenescu, soția sa Aurelia Krugu (1886, 6 Martie) D. G. Nicolescu pictor».

Icoana Sfîntului Gheorghe, ulei pe lemn, factură sec. XIX, stil apusean. Inscripție: «Această sf. icoană s'au făcut cu cheltuiala D-nei Victoria Brita 1896». — Gh. Cantuniari pictor».

Icoana împărătească Iisus Hristos: «Această sf. icoană s-au făcut cu cheltuiala D-lui Niculau și soția sa Anica Stănescu din Focșani 1896». Gh. Cantuniari, pictor».

Maica Domnului: «Această sf. icoană s-a făcut cu cheltuiala d-lui Pascal Toader Morăscu și soția sa Maria, din comuna Crucea de Jos, județu Putna 1896, Iulie 4». Gh. Cantuniari pictor».

Icoana Sfîntului Ioan Botezătorul, de aceeași factură, cu inscripția: «Această sf. icoană s-a făcut cu cheltuiala D-nei Natalia Giurgea 1896». Gh. Cantuniari, pictor».

Icoana Sfîntului Nicolae, aceeași factură, alt pictor:

«Această sf. icoană s-au făcut di dum. Neculai, Radu, Sima (sic) Gheorghe, spre pomenire, 1894 Martie 12. M. Mihăilescu pictor».

32. *Biserica Sfântul Dumitru-Uzină.*

Icoana Sfântului Nicolae ferecată cu argint: «Această sf. icoană s-au făcut cu cheltuiala dumisale Nicolae H. Gheorghiu, A. 1860, Iunie 26».

Pe icoana Sfântului Dumitru, ferecată, inscripția: «Prezenta icoană este îmbrăcată cu cheltuiala mea D-tru Ionescu, dăruită bisericii Sf. Dmt. Focșani, 1874 Mai 9».

33. *Biserica Sfântul Nicolae-Stroe.*

Icoana Izvorul Tămăduirii ulei, factură occidentală. Inscripția scrisă în partea de jos: «Ctitorii acestei icoane Antonie ieroschimonaș și Theodor a și 184(2)»?

Pe un monument funerar: «Aici repausază Georgie Ilie Născutu la 1795 și repausatu 1865 D-vrie 6 și Consoarta sa Anna născută la 1815 și repauzată la 1872 Ianuarie», Starostele negustorilor și deputat în divanul ad-hoc.

34. *Biserica Sfântul Nicolae-Năsturel.*

Pictura a fost executată în sec. XVIII. ușa de intrare în pronaos fiind strămutată. Biserica este construită din ziduri groase. A avut pridvor deschis cu coloane și arcuri. În cursul timpului i s-au adăugat contraforturi. Ctitori, pe zidul de sud: «Antim episcop Buzăului»; zidul de vest: «Jupan Costandin, Io Nicolae Voevod», Io»

Timpla de zid, împodobită cu flori în relief, în stuc (frize bombate). Trei rînduri de icoane pictate pe zid. Deasupra icoanelor împărătești de la nord și sud, inscripția: «Această sfîntă și dumnezeiască catapeteasmă s-au zugrăvit cu blagoslovenia preasfinții sale părintelui Costandi episcop Buzăul și cu osteneala și îndemnarea protopop Radului și Ivancea Climiza (?) Radul (?) Gav(ril) Dimitrii epitrop. Pentru pomenirea sufletelor lor la veleat 1812 Septembrie 25 și s-a zugrăvit de » (șters). Pe dosul timplei, scrie cu litere mari negre: «Cu tot neamul lor spre pomenire leat 1812».

*

35. *Biserica Filipeștii de pădure, raionul Cîmpina.*

Grafite. În glaful ușii de ieșire de la altar spre afară:

«Eu Kivu grămătic». Popa Ion. «Radu logofăt ot Filipești. «Stanciul Tudor, Mane». Spre ușa altarului: «Preotul Mihail hirotont 1879 Mi-trică etc.».

GALAȚI

36. *Biserica Precista-Galați*¹⁰.

Icoane: Ridicarea la cer a Maicii Domnului. Factură grecească tempera în lemn. (0.79 m×0.85 m). Inscripție grecească: «1820 XEIP MH-

10. Biserica Precista-Galați, cunoscută și sub numele de Adormirea Maicii Domnului, actuala biserică de piatră și cărămidă a fost ridicată «în locul alteia de vălătuci, în 1647, de frații Dia și Șerbu, negustori români, fii lui Coman, din cetatea Brăilei și închinată mănăstirii Vatoped din muntele Athos». În însemnările

ΤΡΟΦΑΝΣ" (1820 *Mina lui Mitrofan*). 12 Apostoli la mormîntul gol, Maica Domnului în nori, susținută de îngeri.

— *Sfîntul Gheorghe*. Factură românească, tempera pe lemn, 1,15 m × 0,70 m), data: «1832». Pe margine scene din viața sfîntului.

— *Adormirea Maicii Domnului*. Factură neobizantină. (0,965 × 0,710 m.). Inscricția: «Constantin, Teodora».

— *Incununarea Maicii Domnului*. Factură realistă, ulei pe lemn, (1,18 m. × 0,84 m).

— *Sfîntul Alexandru*. Factură greco-rusească, ulei pe lemn, (1,18 m. × 0,80 m.). Inscricție: «Alexandru Velicovici».

— *Izvorul Tămăduirii*. Factură grecească, ulei pe lemn, (1,23 m. × 0,84 m.). Inscricție grecească.

36. *Biserica Sfîntul Gheorghe*¹¹. — Iisus Hristos, icoană împărătească. Factură grecească, ulei pe lemn, (1,16 m. × 0,74 m). Inscricția de aureolă: «Tudor, Tana». Pe icoană: «Aceste patru icoane împărătești s-au dăruit de chir Rașcu la biserica Sfîntului Gheorghe, Ierosalimului, 1833 Dec. 17.

— *Sfîntul Haralampie, Sfîntul Nicolae, Sfîntul Filtp*, factură neobizantină, ulei pe lemn, (1,16 m. × 0,75 m). Aureolă în argint miini și evanghelia, tot în argint. Inscricție greacă jos:

„μνησθητε Κύριε τῶν ὁσίων Θεου Ἐντιμει καὶ Ἰων. 1837 Ἰουνιε“.

«Adu-ți aminte, Doamne, de robii lui Dumnezeu Eftimie și Ion... 1837 Iunie 1».

— *Icoana Sfîntul Gheorghe*. Factură neo-bizantină: ulei pe lemn, (1,15 m. × 0,75 m.). Inscricție «1839».

— *Icoana Sfîntul Vasile*. Factură românească, ulei pe lemn, (0,46 m. × 0,38 m.). Inscricție: «Pomenește, Sfînte, pre robul tău Vasili Răpotan 1864 Genarie 7».

sale de călătorie, Paul de Alep, fiul și însoțitorul patriarhului Macarie al Antiohiei, descrie și această biserică frumoasă și bogată, cu o ascunzătoare deasupra altarului, în care a stat ascuns în 1769 și Constantin Mavrocordat, de teamă, în timpul războiului ruso-turc din acel an. Descoperit aici, Constantin Mavrocordat, bolnav, a fost dus la Iași unde a și murit. În această biserică se ascundeau negustorii bogați din Galați în fața năvălitorilor. În 1821, de aici au fost scoși de turci mulți eteriști greci și au fost uclși lingă altar și biserica arsă, apoi prefăcută în magazie de grâu, iar mai târziu în grajd de cal.

În 1817, isnafurile (corporațiile) de bogasieri și abagii bogați au dăruit o icoană a Maicii Domnului, ferecată în aur și argint. În 1829, biserica a fost reparată și i s-a adăogat pridvorul de astăzi. (Cf. N. Munteanu-Bîrlad, *Galații*, Galați 1927, p. 65).

11. Biserica Sfîntul Gheorghe a fost fillală a bisericii Precista și a fost zidită în 1665, fiind trecută «ca metoh al Sfîntului Mormînt de la Ierusalim». Deseori a fost prădată de năvălitori, iar în 1821 a fost arsă; cu acel prilej, turcii, căutînd comori în mormîntul hatmanului Mazepa, i-au aruncat osemintele în Dunăre. În 1829 a fost restaurată de comunitatea Sf. Mormînt. Piatra de mormînt a lui Mazepa, mutată de aici la biserica Precista, se zice că a fost luată de ruși în 1829. În chiliile din jurul acestei biserici a funcționat o școală de comerț înființată în 1864 și mai târziu o școală de cîntăreți bisericești, în filnță prin 1927 (*Ibidem*, p. 63).

Inscripție pe icoana Maicii Domnului în latura de nord- :

«Acesta (sic) Santa icoana s'au îmbrăcatu cu spesile serbului a totu putintelui Dumnedeu cetațianu Panaite G. Mincu dreptu semnu de adora-re către prea sănta Născătoare de Dumnedeu și pururea Fecioara Ma-ria pentru eterna pomenire a sa și a familiei sale. Galatz în 11 Octom-brie 1871».

38. Biserica Sfintul Nicolae¹². — O icoană mare cu chipul lui Iisus Hristos de la biserica Sfinții Voevozi, (1,18 m.×0,72 m.). Inscripție grea-că; stînga: «Nicolau Postelnicu», dreapta: «Zlatî, Voica, Gheorghiu, Ma-ria, 1825»..

Inscripție pe o iconiță ferecată în metal, cu chipul Sfintei Ecate-rina. «1878» Sep. Ec. N.».

Inscripție pe icoana Maicii Domnului, ferecată în metal:

«Pentru pomenirea defunctei Regina Voinovici decedată la 17.III.1917.

Inscripție zugrăvită sub scena Răstignirii în altar:

«Doamne, apără mântuiește, iartă păcatele și ajută pe robii tăi: Du-mitrache, Hariclea, Gheorghe, Eugen și Nelly. Familia Dumitrache S. Papagheorghiu 29.IV.1945.

Inscripție zugrăvită sub scena Sfintul Vasile: «În amintirea hirotoniei ca preot în această biserică la 14.IX.1907 a econ. Ludovic Cosma din Ga-lați 17.VII.1945».

Inscripție zugrăvită, în altar sub chipul Sfintului Ioan Gură de Aur: «În amintirea iubitului nostru Jean decedat la 29.III.1943. Familia Macarie 29.VIII.1945».

39. Biserica Sfinții Voevozi-Mantu¹³. — Icoana Sfintul Gheorghe, călare. Scena centrală. Pe două părți și jos subiecte din viața și martiriul lui. Sus Dumnezeu Tatăl și un înger care îi întinde cununa. Inscripția jos și în jur, în slavonește pentru fiecare scenă. Factură athonită, cca. 1760..

— Icoană cu multe subiecte: în primul registru: Sfintul Constantin și Elena încadrați între Sfintul Gheorghe și Sfintul Dumitru. În mijloc: Maica Domnului înconjurată de cîte două rînduri de sfinți: sus: Sfinta Treime, Tatăl, Fiul și Sfintul Duh; sub crucea dintre Constantin și Elena, inscripția:

«АѠАНАСА ПАЧОРЪ 1830» (Atanasie Țaciou, anul 1830).

Icoana arhanghelilor. «Primiți sf. Arhangeli pre robii lui Dumnezeu Gheorghie Stoiciu cu soția sa Elena și fii lor Elena și Iancu în Galați, la 1870. K. Zograf».

Sfintul Mucenic Mina: «Această sfântă icoană s'au făcut prin osărdia robului lui Dumnezeu Dimitrie, Costandina cu fii lor Ancuța la anul 1840».

12. Biserica Sfintul Nicolae «construită în 1839, sfințită în 1843, a fost cate-drală a orașului pînă în 1903» (Ibidem, p. 61).

13. Biserica Sfinții Voevozi (Arhangeli) Mantu, al cărui an de întemeiere nu se cunoaște. «a fost arsă de turci în 1821, rezidită în 1827, apoi refăcută din temelii între 1864 și 1876» (Ibidem, p. 66).

Icoana Sfântul Gheorghe și Sfântul Dumitru — afrontați. Factură grecească, secolul al XVIII-lea, sfârșit. Inscripție grecească.

40. *Biserica Sfinții Voevozi-Metoc*¹⁴. — Pe un disc din altar: „*СЕН АГ-НѢЦЬ ВЖИИ ВЪСАИТААИ ГРѢХИ МИРА*”

«Acest agneț al lui Dumnezeu... păcatele lumii».

Pe margine anul și inițialele argintarului: «1797 A. P.», marcarea alături.

Icoana Sfântul Ioan Botezătorul, format mare: Inscripție grecească: *Δηξιόδων αυτού η χριση μεοεσηνδ...* Dimensiuni 1,18 m. × 0,72 m.

Icoana Buna-Vestire, tempera pe lemn, factură realistă. Dimensiuni: 1,06 m × 0,79 m. Inscrispție grecească, în partea de jos: „*Μνηοη Κίριε τών δούλων σου ηλιε, μαηόλη, ήβανακης, Γεώργιος, χρίστου, θεωδορ, καριοφίλη. Ιωαννης Αθανασιος 1840 μαρτιος 25. δια χειρος κωνσταντινων ζωγραφος*”.

(*Adu-ți aminte Doamne, de robii tăi Ilie, Manoli, Ivanachis, Gheorghios, Hristu, Theodor, Cariofil, Ioan, Athanasie 1840, Martie 25. Cu miinile lui Constandin Zugrafu.*)

Inscripția grecească pe baza unui potir:

„*Παταρων Πολιχαρπος † 1855 Ιουλιος 25 (Pataron Policarp 1854 Iulie 25).*”

Pe ferecătura de metal a Icoanei Maicii Domnului: «*Duhul Domnului preste mine pentru care m-am uns a bineveste seracilor (sic) m-au trimis 1856*».

Pe un chivot, o cutie surmontată de un pahar de metal argint. aurit pe dinăuntru. inscripție chirilică cursivă pe pereții de jur împrejur: «*Pomeneste, Doamne, pre robii tăi Smaranda, Grigorie, ieromonahul Natanail și tot neamul lor, 1848, Martiu*». Pe capac emblema imperiului rusesc, vulturul cu două capete.

Pe o perdea pictată pe mușama. scena Învierii. însemnarea jos: «*A. C. P. pictor. 1888*».

Icoana Maicii Domnului. Factură românească. Dimensiuni: 1,18 × 0,72 m. Inscripție: «*Mina cu Dora*».

Icoanele: Sfântul Mucenic Spiridon, Sfântul Mucenic Haralampie, Sfântul Mucenic Grigorie Bogoslov cu aureole de argint, ulei pe lemn. Dimensiuni: 1,11 m × 0,75 m.

Icoana Soborul Sfinții Îngeri. Ulei pe lemn, factură realistă. Dimensiuni 1,11 m × 0,6 m. Medalionul din mijloc cu o placă de argint de formă rotundă, îmbrăcînd chipul lui Iisus. Miinile îmbrăcate în plăci metalice de argint aureole de metal, mai slab la cei doi sfinți din față.

Inscripție pe miini: Gavriil (?) Gavriil.

Icoana Sfântul Nicolae, factură românească. Dimensiuni 0,98 m. × 0,72 m. 1. «Sfântul ierarh Nicolae zugrăvit în centru pe latura stîngă. 2. «Sfântul Nicolae gonește pre draci din copaci». 3. Dracii se aruncă în prăpastie. 4. Sfântul Nicolae în corabie. 5. *Sfântul Nicolae izbăvește pre trei*

14. *Biserica Sfinții Voevozi-Metoc* «a fost construită între anii 1801—1814 de negustorul român George Cișman și închinată ca metoh mănăstirii Neamțului. Arsă în 1821, restaurată în 1825 și reparată în 1880» (Ibidem, p. 62).

oameni din tăere». 6. Sfântul Nicolae apare în vis împăratului. 7. Sfântul Nicolae apare în vis împăratului. 8. Sfântul Nicolae intervine pentru cei trei tineri la împărat. 9. Sfântul Nicolae în corabie. 10. «Sfântul Nicolae izbăvește pre Dimitrie din mari». 11. «Sfântul Nicolae sfărimă idoli».

Pe icoana Sfinții Ingeri — Sobor: icoană mare, factură realistă 1,19 m × 0,71 m. Inscripție grecească: Μανος Κωνσταντινου ΗΚΟΝΑ ταύτην ιδίσις ΑΝΑ ΛΩΜΑΝ της εκκλησια Καθαεροί.

(*Manos Constantin icoana..... Ana, Loman a bisericii Kathieri*).

41. Biserica Vovidenia¹⁵. — Pe o piatră de mormînt de marmoră zaharoidală, fără chenar. Inscripție închisă într-un cadru stilizat, literă chirilică cursivă. Dimensiuni 1,70 × 0,75 m. «*Supt această piatră odihnește robul lui Dumnezeu Ioan tată, preot și iconom Gheorghii Avram ot Galați, Biserica Vovedenie 1815 Sept. 1*»^{15 a}

Pe un stîlp rotund de piatră, avînd în partea de sus, sculptată: o cruce, o decorație și căpățîna lui Adam. Dimensiuni 1,05 × 0,48 diametru. Inscripția cursivă: «*Aicia să află îngropat Căpitanul Grigorie Vărnava trecut din viață. Anul 1838 Octombrie 30*»^{15 b}.

Piatră de mormînt de marmoră zaharoidală, fără chenar. Dimensiuni: 2,15 m. × 0,95 m. «*1841 Mai 10 zile*». «*Azi supt orizontul lumii cu soția cea întristată i-am lăsat un trist adio. Pentruce di apoi altă nici un ajutor n'au fost priincios, la întămplare moartea cea nemilostivă m'au rănit fără cruțare*».

**Prietnule-ți oprește pasul tău cel obosit,
Stăi puțin și te gîndește
Pe a me piatră tu citește
Și vezi un nenorocit**

**De 35 de ani la vrăstă
Am fost cînd am murit
De atunci supt această
Piatră mă aflu odihnit
Comis Iancu Vasiliu
A. H.**

«Sus o coroană cu cruce, doi porumbei, de o parte și alta a unei rosete dedesupt o cruce avînd de o parte și alta luna și soarele»^{15 c}.

Piatra de mormînt fără chenar. În partea de sus în mijloc o floare stilizată (floarea soarelui). Dimensiuni 1,78 m. × 0,78 m.

«*Politia Galați. În anul 1855 luna Marie 15.*

«*Eu Petra di(n) viață m'am săvîrșit*

«*Și de iubitul mie bărbat*

«*Nicolai Cazacu veșnic m'am despărțit*

15. Biserica Vovidenia (Intrarea în Biserică) a fost zidită «în 1790, prin sîrguința banului Ion Cîrjă pe locul alteia de lemn. zidită de negustorul Stavrică, al cărui portret pictat se află în pridvorul bisericii. A fost arsă de turci în 1821 și restaurată în 1823». Aci a fost înmormîntată în 1860 Smaranda Cuza, mama domnitorului Alexandru Ioan Cuza.

15 a. N. Iorga, *Inscripții* II, p. 344, nr. 992.

15 b. Idem, *Ibid.*, nr. 993.

15 c. Lipsește la N. Iorga.

*Când lumea am dobândit atunci
Ție zic iubitul bărbat
Supt această piatră m'am acoperit
Ca aicea m'ai înmormântat
Până ce și tu aicea vei veni
Să nu te lenevești a mă pomeni*

*Safta fiica noastră la 1847
În acestu mormîntu
Mai înainte cale nouă ne-au făcut
Pascal, Ivan, Savasti, Chira»^{15 d.}*

Pe o piatră de mormînt, de marmoră zaharoidală, fără desen. Dimensiuni 2,18 m×0,81 m.: «Supt astă piatră zac rămășițele robilor lui Dumnezeu Aga Paraschiv, Sărbănuș, Elisaveta monahia, Nicolae, Paraschiva Costachi, Maria, Vasilie, Ioan, Efrosina, Elena, Luca, Iacaterina (sic), Anna, Costandin, Alicesandru, 1858, Fevruarie 1»^{15 e.}

Pe o piatră de mormînt afară, inscripția: «Supt această piatră (sic) s'a înmormântat trupurile răposaiților robi a lui Dumnezeu Sărabriol (sic) Pavel Străjescu cu soția sa Elenca, cel întău în vrastă de... și săvârșit la anul 18... luna... iar soția în vrastă de... anii săvârșită la 18... luna împreună cu ficile lor săvîrșiți mai nainte»^{15 f.} Dedesupt căpățina însoțită de lună și soare.

Piatră de marmoră zaharoidală cu un chenar marginal. În mijloc, sus o cruce în cerc, în colțuri doi serafimi, în cîmp inscripția de mai sus. Dimensiuni 1,95 m×1,03 m.

Pe o piatră de marmoră zaharoidală 2,09 m×1,15 m., inscripție:

*«Zac fără suflare în vecinica uitare
Aici în mormănt
De toți despărțită în vise părăsită
Mă acopăr cu pămînt
Așa-i la o floare ce-a vîntului suflare
Cu ale zorilor plîns
Face să răsar săcurea ce-o tae
Tot lucrul îi stîns
Mărima, averea, norocul, puterea
Toate-s acum lut.
Și nu duc cu mine decît rău sau bine,
Ce-n lume am făcut
Frumusețea îi dusă, lumina apusă
Și tot ce am lăsat*

*Este cu uimire slabă pătîmire
Tristului bărbat
Înimilor vii în nîmernicie
Iarăș s'fat le las
Că așa să pitreacă cum ar vrea să facă
Într'al morții ceas.
Rudile o slabă mîngăere aibă
Că negrul mormănt
Precum legea scrie după veșnicie
Ne vom vide curînd
Pașii nu-ți grăbi
Marginea-ți va spune uitatul meu nume
De voești a-l ști.
1841 Sept. 4»^{16.}*

*

42. *Biserica din Găgești, raionul Focșani.* — Pisania zugrăvită în pro-naos, deasupra ușii, în interior:

«În numele Tatălui, al Fiului (sic) și Sfîntul Duh. Amin!

Înălțatu-s-a acest sfânt lăcaș din temelie în anul 1888 și s-a restaurat în anul 1923, cînd s-a făcut și pictura, timp în care paroh a fost preotul Vasile Banu. Cutremurul din 1940 a provocat serioase avarii la cupolă, acoperiș și temelie. Reparațiile s-au făcut treptat și în 1955 s-a renovat și completat pictura, în timpul păstoriei Prea Sf. D. D. Antim Angelescu,

15 d. Lipsește la N. Iorga.

15 e. Lipsește la N. Iorga.

15 f. N. Iorga, o. c., p. 346, nr. 994.

16. N. Iorga, o. c., p. 346, nr. 995.

paroh fiind Pr. Gh. Cojan. Toate lucrările s-au făcut din contribuția enoriașilor. Pictor Ecaterina Ardeleanu.

*

43. *Biserica Sfintu Gheorghe Giurgiu.* — Pomelnicul ctitorilor săpat în piatră în relief, la proscomidie: «*Titori Dragomir, Cărstina, Camarino, Ion, Lucsandra, Alecsandru, Frosina, Despa, Preut Chiru, Ilinca, State, Zinca, Grig(ore), Ana, Stan, Evtil Grig(ori), Petra, Emanoil, Zoia, Costandin, Draghia, Niculae, Catrina, Grigore, Neculaie, Petra, Scarlat, Maria, Vlaicu-Grigore, Ev(ampia), Marie, Grigore, Anna, Ursei. (?) Maria..... 1841 Aprilie 23*».

*

44. *Mănăstirea Glavacioc, raionul Găești.* — Un număr de icoane praznicare de la Mincu zugravul din 1843. Este vorba de Mincu zugravul, ucenicul dascălului Ioan, pe care l-am mai întâlnit și a cărui activitate începe în jurul anului 1790, la episcopia de Rîmnic, apoi trece pe la Buzău și București. Asupra activității lui Mincu zugravul am atras atenția în mai multe rânduri, iar în urmă am sintetizat-o în articolul «*Dascăli de zugravi Ioan și Mincu*»¹⁷.

O altă serie mai veche de o altă factură și cu alte subiecte: «*Sfinta Maria, Sfintul Ilie și Sfintul Pantelimon*».

Patrafir de la începutul secolului al XVIII-lea pe stofă venețiană. Însemnările arată pe un călugăr Vlasie schimonah care ia o carte viind de la Satul Golgoveanu pe Argeș (Buda-Cornetu), Ilfov i-o dă mai pe urmă lui Theodosie ieromonah de la Schitul Șerbănești-Teleorman.

Clopotnița a fost restaurată în întregime prin grija părintelui Diaconescu, parohul bisericii, care a îngădit locul cu sîrmă și în latura de sud, a refăcut fîntina, dîndu-i curgere nouă,

În satul de baștină al străbunului meu «*Ceauș Bratu*», Negreni, s-a găsit pecetea căpitanului Cristea, de formă ovală, cuprinzînd înfățișarea a patru boi în mers unul după altul, pe două rînduri: doi în rîndul de deasupra, doi în rîndul de dedesupt, iar în partea inferioară într-un alt oval, inițialele K. X. (căpitan Hristea).

Pecetea lui Hristea căpitanul, găsită la Negreni-Vlașca, mi-a fost comunicată de preotul Ilie Diaconescu, parohul bisericii Glavacioc.

*

45. *Biserica din Grădiștea, raionul Giurgiu.* — Biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului.

Asupra istoricului și ctitorilor acestei biserici am publicat cîteva note în 1924, în Buletinul Com. Mon. Istorice¹⁸.

17. Victor Brătulescu în rev. «*Mitropolia Olteniei*», an. XV, nr. 11—12 (nov.—dec.), 1963, p. 851—875.

18. Victor Brătulescu. *Biserica din Grădiștea-Vlașca*, Bul. Com. Mon. Ist., an. XVIII, fasc. 42, oct.—dec., 1942, p. 174—176.

Cadrele uşii şi ale ferestrelor săpate în piatră şi prevăzute de băghete în stil gotic amintesc bisericile din epocă (Fig. . . .).

În călătoriile sale mitropolitul Neofit notează şi biserica din satul Grădiştea de pe Argeş .

«La Grădiştea, slujeşte în biserica de piatră, cu hramul «Adormirea Maicii Domnului», făcută de Petru, bărbatul Chiajnei Grădişteanca 19. Ctitorul este Bunea Grădişteanu, nu Petru soţul Chiajnei 20.

Icoana Maicii Domnului, împărăteasă, format mare, în pronaos (1X 0,80 m). Ulei pe lemn, factură aposeană. Poartă semnătura pictorului în partea dreaptă, jos: «Anton Serafim, pictor, Calea Rahovei nr. 28.

Icoana lui Iisus Hristos perechea celei de mai sus cu însemnarea: «Anton Serafim pictor, Calea Rahovei nr. 28, Bucureşti 1905».

Icoana împărătească «Sfântul mucenic Gheorghe, Sfântul mucenic Dimitrie». Ulei (?) pe lemn, factură românească de la începutul secolului al XIX-lea.

Icoană împărătească. Iisus Hristos Atotţiitorul. Tempera pe lemn, de la începutul secolului al XIX-lea.

Icoană împărătească. Maica Domnului tronînd în jilt, pe fond albăstru. Aureolele marcate prin coroane metalice. Pe dos inscripţia scrisă cu alb în cirilice: «Această icoană s-au îmbrăcat (sic) cu cheltuiala dumnealor coconu Grigore Grădişteanu, Ioniţă, cu soţia lui, meşteru Marinu cu soţia lui, Meilă (= Mihăilă) cu soţia lui, Constandinu cu soţia, dimpreună cu fiii lor, pentru večnica pomenire. 1834 De(cembrie) 7».

Icoane prăznicare, format mic pe plăci subţiri de placaj 0,20 = 0,15 m. Tempera pe lemn. Factură românească de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea (1780—90), zugrăvite pe două feţe.

a) «S-ţi Constantin S-ta Elena», b) «Sfinţii Apostoli»; a) «Naşterea lui Is. Hs.», b) «Botezul lui Is. Hs.»; a) «Buna Vestire», b) «Duminica Floriilor»; a) «Sti Gheorghe, proroc Ilie», b) «Tăierea capului sti Ioan Crăstiteli»; a) «Tăierea împrejur», b) «Întîmpinarea lui Is. Hs.»; a) «Naşterea Prăcestei» (sic), b) «Intrarea în biserică a Preacestei»; a) «S-ta Troiţă» (la stejarul Mamvri); b) «Înălţarea lui Is. Hs.»; a) Răstignirea Domnului Hristos; b) «Învierea lui Hs. (Coborîrea la iad); a) «Înălţarea cinstitei cruci» (14 sept.); b) «Stii Dimitrie», «Staiia Parascheva» (26 oct.); «Sfii M (=40 Mucenici); b)

19. Cornelia Pillat, *Călătoriile mitropolitului Neofit în Ţara Românească, în a doua jumătate a sec. XVIII, Studii şi cercetări de Istoria Artei*, nr. 3—4/1956, Buc. p. 279. Apud Ghenadie Enăceanu, *Biserica Ortodoxă Română, 1875—1876*, p. 325, nota 1: «Portretele clucerului Petru şi ale familiei sale se află zugrăvite pe pereţii de lingă uşa bisericii».

20. Cornelia Pillat, *Călătoriile Mitropolitului Neofit în Ţara Românească în a doua jumătate a sec. XVIII, Studii şi Cercetări de Istoria Artei*, Buc., nr. 3—4/1956, p. 279. În nota 6, autoarea reproduce după Ghenadie Enăceanu, *Bis. Ort. Rom., 1875—1876*, p. 325, nr. 1, «Portretele clucerului Petru şi ale familiei sale se află zugrăvite pe pereţii de lingă uşa bisericii». Autoarea nu a cunoscut articolul meu publicat în *Bul. Com. Mon. Ist.*, an. XX (fasc. 42/1926), citat în rev. «Mitropolia Olteniei», Craiova, an. IX, (nr. 11—12, nov.—dec. 1957), p. 831. Din aceste publicaţii se putea vedea că nu *Pirvu este ctitor, ci Bunea Grădişteanu*. Asupra Grădiştenilor, vezi mai sus nota privind biserica Albă din calea Victoriei, Bucureşti.

«Ști Theodor Tiron», «Staiia Marina»; a) «Schimbarea la față»; b) «Adormirea Preacestei»; a) «Sti Nicolae, Arh. Mihail»; b) «Sfinții Vasile cel Mare, Grigorie Bogoslov, Ioan».

Icoana Sfântului Constantin și Elena, ulei pe lemn, format mare. «Donată de Ștefan și Elena Petrov cu fii Constantin și Elena 1937».

Insemnări: Pe un Triod, tipărit în București 7276 (1768): «Să să știe că am scris eu popa Matei ot Podul Văleanilor care acum șade aicea în Grădiște în acest leat **ѡТД 7304 (= 1796) Mai 1, Evdochia prioteasa, Sultana**». Popa Matei venia prin urmare dinspre Schitul Bunea, altă ctitorie a lui Bunea Grădișteanu.

Pe Mineiul luni Martie **ΔΨΟΔ** (1774), tipărit la Râmnic: «Și am scris eu preotul sin preotul preotul (sic) Petre ca să să pomenească că au dat mi-lostivul Dumnezeu brumă pe fața pământului de s'au stricat viile toate **1848 Aprilie 27**». De același, pe copertă din urmă:

«Să știe de când s'au târnosit sfinta biserică la Grădiște la luna lui Noemb. 10 zile fiind eu priotu satului popa Matei, aflându-se și dumnealui armaș Toma aicea, după (?) ducerea nepoților leat 1791 (**ΔΨϠΑ**)“ Alta mai sus: «carele au scris».

Pe un molitvenic: «Să să știe de când s'au născut fiul meu cel al 8-lea băiat, luna lui Agust, 6 zile, 1815».

Pe o piatră de mormint:

ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ Ο ΑΣΛΟΣ ΤΗΣ ΔΕΣ ΜΙΧΑΗΛ ΜΙΝΕΦΚΟΠΟΥΛΟΣ ΑΠΟΒ'ΑΜ ΣΑΚΤΗ 8 ΜΑΡΤΙΩΣ 1869 ΓΕΝΗΘΗΣ ΕΝ ΕΤΕΙ 1824 ΕΙΣ ΔΣΛΙΑΝΑ ΑΣΠΡΟΠΟΤΑΜΟ ΔΙΜΟΝ ΤΡΙΚΑΛΑ ΕΠΑΡΧΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ, ΑΦΗΣΑΣ ΕΣ ΛΥΠΗΝ ΤΗΝ ΣΥΣΗΡΟΝΤΣ ΚΑΙ ΤΡΕΙΣ ΥΙΩΣ

A răposat robul lui Dumnezeu Mihail Minefcopulos la 8 Martie 1869, născut în anul 1824, în Duliana. Aspropotam . . . Tricale eparhia Thesalie. 1

*

46. Biserica de lemn din Lărgășeni, raionul Adjud.

Insemnări. Pe un octoih: 1. «Să să știe că la anul 1833 s-au săvârșit cuconu Ionu Hăcani... 2. «Să să știe dea cîndu s'au sfințit bisărica ot Glăvăneshi, eu am fost preot și iarnă gré era în luna lui Ianuarie în 31 zile, în zilele prea luminatului Domnu Grigorie Alicesandru. Pe un minei din 1779, de la Rîmnice: «Acest sfînt mineiu iaste dela sfînta biserică a (co)c(oanei) Ilincăi . . . din sat Lărgășeni cu hramul sfînta Adormire a Născătoarei de Dumnezeu și este legat de mine acest minei împreună și aste două și o sfîntă psaltire de mine jos iscălit 1856 Aprilie 4. Ion P(o)rovici».

Insemnări pe mineiul pe Ianuarie tipărit la Rîmnice în 1799.

1. «Să să știe de cînd au răposat Vurnecu (sic) porței Neculai Popa ce au fost privilegi toate condice pe șapte sate la veletu 1857 martie 16: 2. «Să se știe dă cînd o s'au făcut-o ne re pentru așezămîntul între Rus și între Turci și între Neamț și între Franțuz pentru țara Moldovei tot într'acest an. 3. «Să să știe de cînd au răposat Ion David, fiul Mariei David înecat în Sirete 1876, Iulie 20, Vasile Cristea.

Timpla de lemn din secolul al XVIII-lea. Icoane pe fond de aur: icoanele împărătești, praznicarele apostolii, proorocii, moleniile, răstignirea.

Pe ușile împărătești a jour, 4 medalioane; Sfinții ierarhi Nicolae, Sfântul Ioan Zlatoust, Sfântul Grigore și Sfântul Vasile. Poale de icoane încadrate de ramă a jour cu subiectele:

1) Tăierea capului Sfântului Ioan; 2) Fuga în Egipt; 3) Iisus și Samaritanca, 4) Jertfa lui Avraam.

Pe dosul unui panou naiv zugrăvit, închipuind pe Sfântul Nicolae în marginea de Sud a timpelui.

Același lemn ca și la celelalte icoane.

Mestieri: «*Ion răposatu, Niculae Popescu 1836 Ghenarie 21*».

Mai este o însemnare din 25 August 1931, pe dosul filei cu însemnarea lui Ion Popovici din 4 April 1856, de pe mineul de Rîmnic. Însemnarea conține o autolaudă și o insultă adusă Comisiei Mon. Istorice. Însemnarea este scrisă cu patimă și nu poate fi luată în serios. Autorul și-a îngăduit — peste cadrul legal — să restaureze biserica de lemn, înoind-o, așa cum procedase cu 60 de ani înainte Lecomte du Nouij cu bisericile de zid.

Pe spatele icoanelor cu apostoli și praznicare, ca și pe spatele poalelor de icoane însemnări scrise cu literă cursivă, cirilică. Pe dosul icoanelor sfinților împărați Constantin și Elena se citește numele «*Toader*» iar pe dosul icoanei Sfântului Apostol Petru anul, luna și ziua: «*leat 7269 (1761) Ianuarie 12*».

*

47. *Biserica din Lăculețe, raionul Tîrgoviște*. — Pisania săpată în relief, în piatră și așezată deasupra intrării în latura de sud a pridvorului închis, adăugat mai târziu; are cuprinsul acesta: «*Acastă sfântă și dumnezeiască mănăstire unde iaste hramul sfi Ilie prooroc făcutu-o și o-u zidit din temelie Io Mathei Basarab Voevod și doamna Iilina ca să le fie pomană în veci. Amin. Ispravnic) jupan Tudor cluc(er) Văleat 3011 (7154) — 1645—46*»²¹.

La intrarea în pridvor, deasupra intrării pe pragul de piatră, tăiat în acoladă, în spiritul secolului al XVII-lea, pisania săpată în adîncime: «*Acest st și d-zescu amvon s-au făcut cu cheltuiala d-lui Iosiv Dumitrescu în memoria soției sale Maria cu fiii Ion, D-tru, Ermolae, Elena, George, Necula, Maria, Elisaveta, Mărgărita, 1898 Oktomvre 26*».

Icoana Maica Domnului împărătească. Ulei pe lemn, factură românească. Înscripția: «*1850 Oct. 25 De Elisei monah zugrav*».

*

48. *Biserica din satul Malu, com. Sfântul Gheorghe, raionul Urziceni*. — Pisania săpată în piatră deasupra ușii de intrare:

«*Îndrumat fiind de rivna creștinească, am adunat satu aici la Malu, în moșta Grindu Făgărașu, unde prin sîrguințe depuse de serdar Ispas*

21. N. Iorga, *Înscripții II*, p. 279. În lectura lui Virgil Drăghiceanu, Iilina e scris (E)lina. Lipsește cuvîntul clucer după Tudor.

Făgărășanu, răposatei soției mele Maria, am ridicat această sfință biserică din temelie înfrumusețându-se, precum se vede, cu a dumisale cheltuiială, spre veșnica pomenire a noastră și a fiilor noștri: Ispas, Dimitrie, Zoe Itoli și a doi răposați fii ai noștri: Constantin, Ion și a tuturor neamurilor noastre, făcându-se praznicul Adormirea Maicii Domnului, începându-se la leat 1833 Iunie 4 și a luat săvârșire în zilele Prea Luminatului nostru Domn Alexandru Dimitrie Ghiva VV și îndeplinitori și cîrmuitor Prea Sfîntei Mitropolii, Prea Sfinția Sa părintele Episcop Neofit Rîmnicu, la anul dela Mîntuitorul Domnul nostru Iisus Hristos 1837 Ianuarie 30». Comunicată de părintele paroh.

*

49. *Biserica din Măgureni, raionul Cîmpina.* — Icoanele împărătești din tîmplă: «Acele sfînte icoane s'au făcut cu cheltuiiala coconului (Băni(chi Măg)ureanu) la... (1839) ?

Ușile împărătești la doctorul Cantacuzino. Fragmente din tîmplă se mai păstrează. Întregită mai tîrziu. Pictura asemănătoare celei de la Filipeștii de Pădure.

Grafit pe zidul de Sud al altarului: «Grigorie Copăceanul leat 3 c ă (7260) «Grigorie al popii 1819» «Drăghicean al popii Radului», «Iordache Grămătic» «Iordache» «Drăghiceanu» «leat 3 c 110 (= 7259, Iordache, pe zidul de la sud al naosului: П. П. Д. О. М. З. Ч. И. С. 7257).

Pe zidul de nord al naosului, colț cu altarul: *Pîs Mihăilă † 3 c m a (7241) 1732—33.*

Pictura:

Are multe puncte comune cu cea de la Filipeștii de Pădure. Pictura pereților este cea originală, pictura bolților, a timpanului de deasupra coloanelor dintre pronaos și naos a fost refăcută cu prilejul reparațiilor din 1924—1926.

Cele patru coloane, dintre care două angajate în zidurile laterale sînt sculptate în torsadă, avînd capitelele și bazele simple, fără decorațiuni.

Tabloul votiv cu pridvor pe coloane și clopotnițe deschise amintesc biserica din Filipeștii de Pădure.

Ierarhii din altar, sfinții din naos și ornamentul din jurul medalioanelor amintesc decorul asemănător de la Arnota, Crasna (Gorj) și Rebegești. Registrul superior cu scene din viața lui Iisus Hristos amintesc subiectele similare din bisericile lui Matei Basarab.

Cadrela de piatră ale ușii și ferestrelor tăiate în acoladă, prezintă o decorațiune cu un motiv floral .

*

50. *Biserica Mălăești-Cernătești, raionul Buzău.* — Pisanie zugrăvită la intrare, deasupra ușii: «Această sf. și dumnezeiască biserică s'au făcut din temelie, s'au zugrăvit și s'au înfrumusețat cu cheltuiiala poporanilor și a altor făcători de bine al acestui sîntu locașu prin cheltuiiala și

stăruința robi(i) lui Dumnezeu preotu Gheorghe Popescu, Caloian Lungu, Matei Garcianu, Stanciu Oancea, Dumitru Vasile, Dumitru Voicu, Ioan Ungureanu, Radu Iordache, Ene Urs, Ion Urs, Petrea Ioneschu (sic) Gg. Dumitru, Samoilă Nicolae, Spiridon Moise, și Enache Dumitru, în zilele
prea sfântitului (sic) episcop Inocentie (sic),
al sfintei ep. Buzeu, la anul 1881 Iulie 23». Aduș apoi mai târziu: Și s'a
reparat în anul 1934, Iulie 23, de Gheorghe Scarlat Ilie, cu soția sa Păuna.
În 1954 se reînnoiește pictura lui D. Teodorescu din 1881. de zugravul St.
Hanganu.

*

51. *Biserica Veche din com. Malu pe Teleorman.* — Pisanie» † Această
sfântă și dumnezească biserică ce să prăznuiește hramul Sf. Nicolae și
marele mucenic Teodor Tiron. Și cu ajutorul Tatălui ceresc s-au zidit din
temelie și s'au împodobit podoabele după cum să să (sic) veade cu chel-
tuțala și osărdia dumnealui biv vel vistiariu Neagu Mălurescu în zilele
mîropolitului Grigorie și s'au săvârșitu la leat 1830».

Pronaos. Ctitori. Pe latura de vest colțul dinspre sud. Ctitorul cu trei
copii băeți. Spre colțul de nord, soția cu două fete. Zidul de sud: Un
bărbat cu ișlic și un copil (băiat) în haine cu fireturi.

Pridvorul deschis, se reazimă pe coloana de zid, de formă prizmatică.
Pronaosul este despărțit de naos printr-un zid cu două goluri și o intrare.

Tîmpla e de zid. *Bolțile de cărămidă în formă cilindrică.* Crăpături
mari de la cutremur. Ruina începe a se întinde. Dale de piatră. Crăpătură
verticală în exterior la zidul de sud, la despărțirea dintre naos și pro-
naos, crăpături mai ușoare la fereastra de sud, la naos. Trei crăpături
spre nord. Acoperișul stricat la clopotniță.

Este așezată foarte aproape de cea nouă, zidită în 1939.

*

52. *Biserica din comuna Mînăstirea, raionul Oltenița.* — Pisania bi-
sericii cu hramul Sfîntul Nestor din comuna Mînăstirea, raionul Oltenița,
regiunea București. Deasupra ușii de intrare din pridvorul deschis în
pronaosul bisericii amintite, pisania săpată în relief, pe o placă de piatră
are cuprinsul acesta: «† Întru slava Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duh.

*Rădicatu-s-au această sfîntă beserică den temelia ei de prealumînatul
Domn Io Matei Basarab Voevod și de Domnă-sa Elîna întru cînstea și
lauda hramului ei al sfîntului și marelui mucenic Nestor, fiind ispravnic
jupan Gheorghe biv vistier ispravnic județului Ialomița» Iul. 25 din
Vl(eat) 7156» (1648).*

Placa de piatră pe care este săpată pisania de mai sus cuprinde în
partea superioară, în mijloc, un medalion cu rama sculptată de asemenea
în relief, în mijlocul căreia este înfățișat vulturul cu crucea în cioc, stema
Țării Românești. Placa aceasta încheie cadrul ale cărei laturi tot din pia-
tră, mărginesc ușa de intrare din axul bisericii. O baghetă subțire mar-

chează marginea exterioară a cadrului pe fețele laterale ale cărui sînt sculptate cîte zece ornamente lineare avînd ca motiv principal rombul în care este înscrisă o cruce stilizată. Partea inferioară a cadrului de piatră este simplă, fără ornamente. Marginea interioară este marcată printr-o baghetă mai groasă și una mai subțire, avînd un șențuleț între ele. În partea de sus, o acoladă cu un vîrf ascuțit, amintește elementele gotice, venite din Moldova prin meșterii lui Vasile Lupu și sporadic din Ardeal, mai înainte de această epocă, în secolul al XVI-lea.

*

53. *Biserica din com. Orbeasca, raionul Roșiori.* — Biserica este așezată în mijlocul comunei Orbeasca de Jos, la depărtare de 9 km. de gara Olteni, de pe linia București—Roșiorii de Vede. Are formă de navă și este de proporții mijlocii, zidurile groase de 1 m., pridvor deschis, prevăzut cu opt coloane groase de formă rotundă, de cărămidă. Ferestrele lărgite în urma reparației radicale din 1931, cînd a fost și pictată în tehnica ulei de pictorul Albani, din Roșiorii de Vede. A fost zidită din temelie, după cum arată pisania de deasupra ușii de intrare din pridvor în pronaos, în anul 1844 de Eufrosina Ghica, cu ajutorul sătenilor. Biserica a fost restaurată în 1906, iar în 1931 a fost pictată în ulei, precum am văzut mai sus. Cu acest prilej i s-au lărgit ferestrele iar pridvorul deschis a fost închis cu un geamlîc, pentru a lărgi spațiul, în vederea adăpostirii acelora, care, din binecuvîntate pricini, nu pot să intre în biserică. Cîndva, poate în 1906, în pronaos, s-a adăugat un pod care formează cafasul și care cuprinde întreaga parte de sus a pronaosului. Tot atunci desigur, se va fi podit și pridvorul, al cărui plafon ca și acel al pronaosului este de scîndură vopsită.

Pisania rău scrisă, are cuprinsul următor:

«Această prea sfîntă biserică s'au făcut din nou, cu mila și puterea cea în Troiță proslăvită, Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh. Și s'au făcut prin osîrdia și ajutor propriietatei (sic) Mării sale Domnii Efrusina (sic) Ghica și prin ajutor (sic) tuturor lăcuitorilor de aicea și pren (sic) d-lui pucomnecului (sic), Gheorghie Rumănesc (sic) fiind arăndaș pã vremea aceea și în zilele prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn Gheorghie D. Bibescu V.V. a toată Țara Rumânească (sic). Și fiind păstor al turmii noastre preasfîntiia sa pãrintele Neofit, mitropolit a toată Vlahia. Și s'au făcut la leat 1844 Oct. 6».

*

54. *Biserica Sfîntul Dumitru—Ploiești.* — Pisania săpată în relief, în piatră, deasupra ușii de intrare, are următorul cuprins: *«Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvrișirea Sfîntului Duh, s'au zidit din temelie această sfîntă biserică ce să prăznuiește Sf. Marele mucenic Dimitrie și Sf. mucenic Mina, în zilele prea înălțatului nostru Domn Barbu Dimitrie Știrbei V.V. ținînd cîrma bisericii preasfîntitului mitropolit Ni-*

fon, cu ajutorul mahalagiilor, cu stăruirea dumnealor Dimitrie Anghelescu, Dancu Postelnicu, Gheorghe Croitoru, Vasile Tabacu, leat 1856 Iulie 14».

55. B... *Biserica Sfânta Filofteia*. — 1. Icoana Sfântului Nicolae; factură realistă, apuseană, cu inscripția: «*Nae Costescu pictor 1869*». 2. Iisus Hristos, cu inscripția: «*Nae Costescu, pictor 1869*». 3. Sfântul Teodor Tiron, Sfânta Zoi, Sfânta Filofteia, cu inscripția: «*Nae Costescu pictor 1869*». 4. Icoana Maicii Domnului. Aceeași factură: «*Nae Costescu zugrav, 1869*».

56. C. *Biserica Sfânta Treime*. — Icoana Intrarea în Biserică. Inscriptia: «*Această sfântă icoană s'au făcut cu cheltuiala brăslașilor pescari și rachieri*». «*Să intri în cărciumă dar să nu ieși*», adaugă un iubitor al acestui local.

Icoana Sfântul Haralambie. «*Sf. Pr. Daniil, Sf. cuvios Alexe, omul lui Dumnezeu*».

Inscripția: «*Această icoană cu toată podoaba ei s'au făcut cu toată cheltuiala dumnealor jupân Alexe și Lazăr Manea, împreună cu a odraslelor dumisale. 1855 Dechemb. Thanase Anghel zugr.*».

Icoana Sfântul Nicolae, avînd jos scene din viața sfântului. Inscriptia scrisă în dreapta: «*1876, Martie, Nae Costescu pictor*».

*

57. *Biserica din Plosca, raionul Alexandria*. — Pisania în piatră. în relief: «*Acastă sfântă biserică la anul 1812, luna lui Septemvrie 1, sau fost zidită din temelie de răposatul Gheorghe Catriș Tesalonicheanu, proprietaru acestei moșii iar la anul 1838, întîmplîndu-se cutremur mare și zdrobindu-să foarte rău s'au prefăcut acum iarăși din temelie de către soția sa Elisaveta Catriș spre veșnică pomenire a neamurilor. Anul 1841, luna lui Septemvrie 1*».

Icoana Deisis din tîmplă din rîndul apostolilor: «*1842 Dragomîr zug.*».

Ctitori: Gheorghe Catriș, Elisabeta, ginerele lor în costum nemțesc.

*

58. *Biserica cu hramul Sfîntul Gheorghe — Puchenii Mari*.

«*O! tu carile intri într-acestu sf. locașu ce este făcut pentru onoarea și gloria lui Dumnezeu, află din literile astui frontispîț că s-au proiectat clădirea lui de către răposatul întru fericire căpitanul de dorobanți Nicolae Niculescu în ultimul an al vieții sale, 1858, dar s-a executat cu sacrificiere aostenelilor soției sale Smaranda și fiul lor Iorgu iar la anul 1861, Mai I-ii, cînd fu gata cu desăvîrșire, s'au tîrnositu sau s'au sfințit prin ministrul lui Dumnezeu, arhîereul Calist Stratorniciia cu alți clerici (sic). Vezi dar, prîvitorule, dacă toate dupre pămînt suni vanități, fapte bune și morale nu vor fi*».

Portretele ctitorilor. În stînga uşii: «*Nic. Niculescu cap. de dorobanţi*, în dreapta, *Smaranda* iar spre colţul sud-vestic, *Iorgu*, fiul lor şi soţia sa *Ana*.

De la Grigorescu au rămas în altar icoana *Maicii Domnului* iar în naos: Pantocratorul, Învierea, Sfinţii din latura de Nord, Duminica Samarincii, Ruga din Getsimani, Prinderea lui Iisus, Maica Domnului, pe bolţi. La 1864 se pare că s-a sfinţit. Preoţii care au slujit la această biserică: Pr. Ioan de la 1860, Pr. Badea (Avdie), C-tin Prodan, Ioan Roman, Ioan Constantinescu, Grigore Moisescu, iar în 1956 era preotul D-tru Georgescu.

*

59. *Biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului din com. Petrechioaia, lângă Snagov.* — *Formă de corabie*, cu turla patrată scundă pe pronaos. Pronaosul îngust, se desparte de naos prin patru coloane, din care două angajate în zidurile laterale, legate între ele prin arcuri simple sprijinind spre bolţi un zid despărţitor. *Capitelurile de formă patrată. Bazele în formă de prismă dreptunghiulară.*

Timpla e de zid cu icoanele praznicare, apostolii şi proorocii, pictate pe zid. Frizele dintre ele, în relief, împodobite cu ştucaturi. *Crucea Răstignirii şi moleniile* sînt pictate pe lemn. Grifonii şi ornamentele de sub cruce în ştuc aurit.

Pictura în ulei s-a cojit. Se cojise în 1950 şi urma să fie înlocuită cu pictură în frescă. *Icoanele împărăteşti* sînt din secolul al XIX-lea. *Tetrapodul* greoi, sculptat floral şi colorat viu.

Inscripţia zugrăvită, arată că biserica s-a clădit în 1815, de Stolnicul Petrache Arion şi soţia sa Marghioala. A fost reparată în 1925. Bolţile altarului sînt mai scunde. Bolţile de şipci tencuite ale naosului, de forma unei jumătăţi de prismă exagonală, se reazimă pe zidurile laterale.

Icoane. Încununarea Maicii Domnului: Tatăl, Fiul şi Sfîntul Duh.

Tatăl şi Fiul ţin cununa deasupra capului Sfintei Fecioare. De o parte şi alta Sfîntul Ioan Botezătorul şi Sfîntul Teodor Tiron. Inscripţia «1830 A. M. Zug.

Icoane împărăteşti. Iisus Hristos şi Maica Domnului.

Pe icoana lui Iisus, de factură românească din secolul al XIX-lea cu inscripţia: «*Anghelache Postelnicelu zug. 1816 Mai 17*», un Anghelache zugravul, alături de alt zugrav, aflăm la proscomidia bisericii Săftica, raionul Snagov.

*

60. A. *Biserica Ciţa (Sfinţii Voevozi), Rîmnicu Sărat.* — Biserica Ciţa e de proporţii mici are forma de treflă. timpla de zid, naosul despărţit de pronaos prin patru coloane de zid, de formă rotundă, cu capitele de forma patrată.

Din vârful coloanelor se deschid trei arcuri care sprijinesc un zid care la rîndul său sprijină arcul de vest al naosului. Cele două coloane din margine sînt angajate în ziduri. Grosimea zidului depășește un metru. Zidul de Vest, dintre pronaos și pridvor are grosimea de 1,70 m. Biserica e scundă. Turla Pantocratorului de lemn.

Calota pronaosului înfundată. Pridvorul e pe patru coloane legate cu arcuri și doi piloni laterali angajați în ziduri. Două calote, despărțite printr-un arc.

Inscripția zugrăvită în glaful ușii de intrare, spre miazăzi: «† Această sfântă și dumnezeiască biserică, s'au înfrumusețat cu zugrăviala în zilele (sic) luminației Domnu (sic) Io Costandîn Nicolae Voevod de Barbu zugrav sîn popii Stoian zug. Păun, la leat 3 c ă 1 (7265) luna Octomvrie în 23» (1756).

Decorul exterior. Un brîu (tor) desparte exteriorul în două zone. Zona inferioară cuprinde un număr de panouri realizate în grosimea zidului de forma unui poligon lansat dintr-un dreptunghi și cu laturile dispuse scăzînd spre vârful de sus. Zona de sus cuprinde un număr de ocnite de formă rotundă. Cornișa e marcată printr-un brîu format din două rînduri de sfinți. Odinioară bisericuța pare a fi fost închisă de ziduri groase de cărămidă, alternată cu bolovani de rîu.

Forma exterioară a sinurilor e poligonală. E posibil să fi fost bolnița mînăstirii lui Brîncoveanu din apropiere.

Piatra de mormînt în pridvor.

Piatră de marmoră albă, avînd chenarul împodobit cu un ornament floral din două vițe. Sus doi îngeri susținînd o cunună din care pornesc raze. Cel din dreapta cu o faclă în jos. Cîmpul pietrei cu inscripție săpată în adîncime aurită. Partea de jos un potir, un vas cu ghirlande, un fluture. Sus ceas de nisip, ceasul morții; jos de o parte o ancoră, de cealaltă parte o faclă cu flacăra în jos, simbolul morții.

«Privitori rugați-vă pentru dănșii.

Adormiții robii lui Dumnezeu Hristodor

Neculescu mutat din viață la 1830 Mar.

28, în vîrstă dă (sic) ani 68 și sozia (sic) sa Elena născută Băbeancă, săvârșită la Octov.

11, 1850, în vîrstă de ani 69. A lor viețuire

ca fii, ca soți, ca părinți, a lor compurtare

chetre (sic) soțietate cu dreptate, cinste și blîndețe

au fost vrednice de prețuit, atît conviețuitorilor

cît și posterității(i).

Tot supt această piatră odihnește și roaba lui Dumnezeu Eleni născută Neculescă, încetată din viață în prunceasca vîrstă de doi ani și jumătate».

61. B. Biserica Sfîntul Dumitru-Bagdat. — Pisania săpată în relief, deasupra intrării clopotniței:

«† Aastă sfântă și dumnezeiască biserică, unde să prăznuiaște hramul sântului și marelui mucenic Dimitrie din temelia ei o au zidit și o au făcut dumnealui Dumitrașco căp. Bagdat, în zilele prealuminatului și înălțatului Domnu Io Consatdin (B(râncoveanu) B(asarab) Voivod pentru a lui și a părinților veacnică pomenire. Sep. 10 D. (zile) leat 3 c s i (7216) (1707)».

Pe soclul unei coloane de marmoră inscripția incizată:

«Marelui filantrop paharnicului Alecu Bagdat și urmașilor săi Toma Bagdat și Alexandru T. Bagdat». Pe o latură: «Orașul Râmnicul Sărat recunoscător pentru dăruirea moșiilor Pleșoiu și Blejan, în folosul bisericii și spitalului Bagdat». Pe alta: «Fapte mari nu se uită ele trăesc deapurrerea».

Pomelnicul «Fondatorii acestui sfânt locaș: *Vii: Toma, Marica, Alecsandru, Nicolae, Soția, Anna; Morți: Ecaterina, Matia, Costantin, Dimitrie, Tănase, Stoica, Ilie.* Pe cealaltă față: *Morți: «Dumitrașcu, Ioan, Alecsandru Naidin, Naum, Toma, Costandin, Neagu, Nicolae, Manole, Șerban, Galantion (sic) monah, Georgie, Manole, Toma, Arghira, Zmaragda, Profira, Păuna, Ecaterina, Elena, Safta, Efrosina, Tița, Mariia, Elena, Safta, Zoe, Elena, Zinovta».*

Inscripție incizată pe o piatră de marmoră în pronaos, în latura de sud. În cîmpul pietrei: «*Epitafiu la mormîntulu paharnicului Alecsandru Bagdat, reposatu la anul grației 1844, Martiu 31, avînd etate de 63 anni.*

Totului în lume e vanitate

Singură fapta bună eternitate

Aci odîhnește Alecu Bagdat ce prin fapte bune trăind s'a însemnat Ellu locașuri sînte în oraș clădit, cu fântăni cișmele îl înavuși.

De ambiție, patimi ellu a fost lipsit

O soție bună

În lume a părăsîtu.

Murînd fără vreme,

De mulți regretat,

Ellu lăsă în lume

Un fiu adoptatu.

Allu său fiu capabil a îndeplini

Legături și fapte, cîte ellu dori».

Pe margini ornamente florale. Pe laturea de sus, în mijloc, doi îngeri ingenunchiați cu facle întoarse; pe cea de jos, o albină în medalion, în stînga răstignirea, în dreapta Învierea catolică.

62. C. *Biserica Cuvioasa Paraschiva*. — Biserica Cuvioasa Paraschiva din Râmnicu Sărat este ctitorie a lui Ștefan cel Mare, ridicată în amintirea cumnatului său postelnicul Șerpe, mort aici, în luptele date împotriva lui Laiotă Basarab. Este ridicată în anul 1484. Ceva din sistemul de zidărie al veacurilor trecute, cărămida alternată cu bolovani de rîu se mai păstrează într-o porțiune din zidul înconjurător din latura de miază

zăzi, biserica însăși fiind transformată radical, către sfârșitul veacului trecut.

Biserica a fost total refăcută în 1907, pe acelaș loc al celei vechi, a cărui fotografie (tablou) se păstrează, dar nu pe aceleași temelii.

Forma de treflă. Pronaosul foarte redus, are deasupra un cafas sprijinit pe patru coloane, dintre care cele două laterale angajate în ziduri. Coloanele sînt de formă rotundă, de zid.

Temelia de piatră cioplită. *Turla Pantocratorului* a fost dărîmată de cutremurul din Noembrie, 1940. Alte două turla deasupra pronaosului.

Tîmpla în stil baroc, din secolul al XIX-lea, cu un fronton central, cu două arcuri în adîncime și cu două părți laterale pe pereții laterali.

Pictorul Gh. Niculescu din Buzău a pictat-o în 1917.

Inscripție pe o icoană ferecată, aflată în latura de Sud a naosului, în fața altarului, icoana Cuv. Paraschiva: «*Această sfîntă icoană sta Prapadma (adică preapodobna) Parascheva s'au îmbrăcat cu toată cheltuiala domnilor Panaît Hristodor Neculescu, Eleni, soția, spre vecinica pomenire, 1813, Iulie*».

Inscripție pe o icoană ferecată în argint, aflată pe latura dinspre nord a zidului dinspre altar:

«*S'au plătit această icoană de zugrăvită și de îmbrăcatu) cu argintu de Stoica Dogaru, Iana soția sa, Nicolae fiu-său, spre a lor pomenire, 1835 Iunie*». Este icoana Maicii Domnului și Sfînta Paraschiva.

Chivot, sfeșnice, candelu de factură veche deși ele sînt lucrate la începutul secolului al XIX-lea. Sfeșnice de metal argintat. Sfeșnicele împărătești odată cu tîmpla și tot de lemn poleit.

Policandru cu brațe elegante, avînd tulpina argintată și terminată printr-o bază rotundă cu un cap stilizat în felul policandrelor din epocă.

Icoane.

1. Icoana Adormirea Maicii Domnului, din tîmplă de factură bizantino-română, datînd din secolul al XVII-lea este de foarte bună calitate.

2. Maica Domnului. 3. Sfîntul Nicolae și altele cîteva datează din secolul al XVIII-lea. 4. Icoana Maicii Domnului de stil occidental are în inscripția «*1829 Panaite Zograf*». 5. Icoana Cuvioasei Paraschiva, ulei pe lemn cu inscripția: «*Theodor zug(rav) 1855*». 6. Icoana Maicii Domnului, ulei pe lemn dela începutul secolului al XIX-lea. 7. Icoana Iisus Hristos. 8. Icoana Sfîntul Nicolae, tempera pe lemn din secolul al XIX-lea.

Prăznicarele arată pe meșterul Mincu zugravul sau vreun ucenic din școala lui, mai ales Buna Vestire, printr-un fond albastru deschis.

Apostolii și proorocii sînt zugrăviți pe o singură scîndură cu rame despărțitoare și ornamente sculptate.

Ușile împărătești sînt sculptate și cuprind scena zugrăvită a Bunei Vestiri.

Tîmpla cu icoanele prăznicare marginită de colonate sculptate în torsadă. Ramă subțire, avînd ca motiv sculptural frunza de stejar mărginește latura de sus. Ușile împărătești sînt pictate în secolul al XIX-lea.

Obiecte. Dintre obiectele de preț se păstrează un chivot de argint, lucrător la ciocan, având trei turnulețe, iar pe capacul chivotului, figuri de sfinți și ornamente vegetale. Pe față 4 evangheliști, pe capac Sfântul Cosma și Damian într-o parte, iar în cealaltă, Sfântul Haralambie și Sfântul Nicolae. Mai apar chipurile Arhanghelului Mihail, al Cuvioasei Paraschiva și al Maicii Domnului.

Inscripția de pe capac are acest cuprins:

«Acest sfânt chivot este făcut de poporaniile acestei biserici 1839».

Chivotul este împodobit pe față cu cei patru evangheliști pe capac apar Sfântul Cosma și Damian iar pe celelalte laturi Sfântul Haralambie și Sfântul Nicolae, Arhanghelul Mihail și Cuvioasa Paraschiva. Pe banda din mijloc, inscripția în relief pe ușile împărătești, în stil baroc: (arhon setrar Rila, Ana și Robescu 1814).

Inscripțiile cu numele sfinților zugrăviți pe pereți sînt în grecește, ceea ce înseamnă că vestitul zugrav Pîrvu Mutul va fi scris grecește sau vreun meșter grec cu care să se fi ajutat.

Despre această biserică și obiectele legate de ea s-a mai scris. (N. Jorga, *La un vechi vad de vrășmășie între Români*, Vălenii de Munte, 1900; Al. Lapedatu, *O biserică a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească*, în Buletinul Com. Mon. Istorice anul III (1919), p. 107—109; Victor Brătulescu, *Elemente de artă picturală și sculpturală la biserica mănăstirii Sinaia*, în rev. «Glasul Bisericii», anul XXI, nr. 1—2, ian. feb., 1962, p. 63—64.

*

63. *Biserica din Goleasca, raionul Videle.* — Pisania: «Întru slava a tot ziditorului Dumnezeu celui în Troiță proslăvit ridicatu-s-a această sfîntă biserică din temelie, aci la moșia Uești în hram Adormirea Născătoareii de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria și a sfîntului marelui ierarh Nicolae, de dumnealui biv vel hatman Nicolae Golescu ce din destul ajutor al părintelui dumisale Radu Golescu biv banu spre vecinica pomenirea Dumnealor. Și s-a săvîrșit acest sfîntu lăcașu cu toată podoaba precum să vede în zilele preainălțatului nostru Domn Io Ioan Caragea V(oevo)d, leat 1816».

*

64. *Biserica din Roata, raionul Titu.* — Inscriptii: Pe un disc: «Ioanichie arhimandritu dr. 63». (dramuri). Pe o steluță: «Ioanichie arhimandritu dr. 22».

La proscomidie cu literă mică: Nicolai v(oe)v(o)d, Mihail vo(e)v(o)d». Cu literă mare: 1744 Maiu 10. Pomelnicul ctitorilor Ioanichie arhiereu Ioanu Serafim monah, Sult. Parthenie ieromonah, Constandin Pana vist. Mano Uprocu (?) Evgheno, Mihail iereu, Manta, Despina presv(ete)ra, Nicolae iereu, Ioanu Lacu, Petre erei, Nasta, Sima, Nicolai, Stan iereu,

Stan, Manolache, Bălașa, Grigori, Ilinca, Matei erei, Manolache Dan (?) Zoîța, Ioan, Dağă Nosa? ²².

Pisanie în limba greacă, la intrarea în naos, în mijloc:

«S-a ridicat din temelie această strălucită biserică în numele Adormirii Prea Sfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei și pururea Fecioarei Maria, cu grija și cheltuiala Moșului Serafim, a onorațiilor și nobililor boieri: Ioan Popa Aiunogo (?), Iani Diatias și spre mântuirea sufletească a lor și a părinților lor și ajutorul urmașilor lor în timpul domniei binecredinciosului și prea luminatului Io Radu Leon Voievod... de toată trebuința și Dumnezeiască biserică și s'a isprăvit Iul(ie) 8, 7176 (1668) ²³.

Biserica din Roata a fost restaurată de Comisiunea Monumentelor Istorice în anii 1937—38, cum arată într-o conferință regretatul N. Iorga ²⁴.

Portretele ctitorilor în naos: Ian Popă în costum preoțesc, Moșul Serafim.

Pisania de la 1861: «Această sfântă biserică fiind foarte veiche acum s-au înprenoit și s-au înfrumusețat după cum se vede prin sîrguința și cu cheltuiala preotului Stancu duhovnicu care au zidit acest advon din nou și cu ajutorul d-lor Mîhai Oană, Dobre, Mihalcea Matei, Ioan, Ion, Voica lt. 1861».

Inscripția aflată în pronaos, deasupra intrării în naos, scrisă direct pe zid, în limba greacă:

1. Nicolae Voivod, Mihail Voievod,
2. 1744 Maiu — 3 (?) Pomelnicul ctit —
3. orilor — Ioanichie arhiereu Hs., Ioanu
4. Serafim monah, Sulto = Parthenie ieromonah,
5. Constandin = Pana Vis(tiernic), Mano uprocu Evgheno
6. Mihail ierei Manta — Despina presvi(te)ra Micolae iereu
7. Ioanu — Lacu — Petiu erei Nas(tasia)? presvitera Sima, Nicolai
8. Stan — ierei Hs. Stan, Manolachi, Balașa, Grigori, Ilinca,
9. Matoe ereimonah, Eovdache, Zoîța, Ioanu... ²⁵.

*

65. *Biserica din Runcu, raionul Tîrgoviște. — Pisanie: «Cu blagoslovenia Prea Sfințitului Mitropolit D. Neofitu în domnia Prea Înaltului Domn Gheorghe B. Bibescu — s-a zidit această sfântă biserică cu hramul Intrarea în Biserică, Sfintul Nicolae și Duminica Tămii de răposatul*

22. Cf. N. A. Constantinescu, *Omagiu lui Bianu*, Buc. 1961, p. 42—43, cu unele deosebiri de lectură. Autorul menționează o icoană din 1836, sept., cu numele zugravului Dimitrie și alte icoane în satele învecinate, cu inscripții grecești și românești, care amintesc de zugravi «ot Roata».

23. Lectura și traducerea P. Stănescu.

24. N. Iorga, *Monumentele noastre și opera Comisiunii Monumentelor Istorice*, în «Buletinul Com. Mon. Istorice, anul XXXI (1938) fasc. 96, p. 50.

25. Lectura P. Stănescu.

Oprea Diaconu, care fiind numai pînă s-a ridicat zidu la ferestre și s-a săvîrșit de **Toma Logofătu** fiul său — pînă s-a isprăvit și înfrumusețat cu zugrăveli și cu toate hodorurile (sic).

S'au început la leat 1844 și s'au săvîrșit la leat 1846 Noembrie 8, cînd s-au și sfințit».

*

66. Biserica Sihlea, raionul R. Sărat. — Inscripție în pridvor, spre nord:

«Această biserică s'au zidit din temelie de d-nul și d-na **Constantin Grădișteanu** pe pămîntul și'n proprietatea d-lor **Sihlea**, în anul 1860 iar sfințită au fost la 1866». Spre miazăzi: «Această biserică fiind pendinte la capelă a Castelului **Sihlea**, au fost restaurată cu totul din nou de d-na **Elena C. Grădișteanu** și fiul său **Ioan C. Grădișteanu** în anul 1891.

Biserica cu pridvor, cu arhitectură amestecată, cu plafoane, fără bolți, cu sînuri și pictură în ulei.

Pe monumentul poetului **Al. Sihleanu**, aflat în biserică:

«In primăvara juneții sale,
Poetul june a răposat,
Lăsînd și rude și amici în jale
Și cîți talentu-i au admirat.
N-a trecut anul și al său părinte,
Subt această piatră îl însoți
O, voi, ce treceți lîngă mormînte,
Sau florî sau lacrimi lăsați aci».

Pe piatra de mormînt a poetului **Sihleanu**, inscripția săpată în cîmpul pietrei, avînd pe margine un motiv vegetal:

«Sub acest rece mormînt zace
Trupul junelui poet.
Alexandru Sihleanu,
Născut în anul 1834 Ghenarie 9
Și mort în anu 1857 Martie 23».

Pe lespedea de marmoră din spatele stîlpului. a tatălui poetului **Alexandru Sihleanu**:

«Sub această rece piatră odihnește
trupul răposatului paharnic
Zanfirache Sihleanu,
născut în anul 1802, răposat
la 14 Dechembrîe anu 1857».

*

67. **Minăstirea Sinaia**. Biserica veche. — Inscripția pe o candelă de argint lucrată à jour, din secolul al XVIII-lea, în jurul gîtului:

«Această candelă s'a dat Mănăst. Sinaia de Hagi Mihai Vilara ano 1766 Dăr.» Probabil că a greșit transcrierea, în loc de, «să dăr(uește)». Alte două candelă la tîmplă, de același tip, nu au inscripție²⁶.

*

68. Biserica Nașterea Domnului — Slănic-Prahova. — Pisania săpată în relief: «† Această sfîntă și dumnezeiască biserică s'au rădăcat întru cîntea și slava sfinților ierarhi, zidită cu toată cheltuiala dum. boerului biv vel clucer Ioan Hagi Moscu... (Vi)sarion în zilele Domnului Ioan Alexandru Moruzi VV A cu blagoslovenia mitropolitul Kir Dimej (sic) episcop... Și s'au săvirșit cu toată podoaba ei de numitul boer la leat 1800».

Arhitectură. Ferestre: două în axul altarului, una la proscomidie, două la absidele laterale cu cadru de piatră, două la pronaos.

Pridvor deschis sprijinit pe opt coloane zugrăvite și legate cu arcuri și cu coarde de lemn. Chenarele ferestrelor din piatră sculptată în stilul epocii. Forma de treflă.

Tîmpla e de zid și este decorată cu ștucatură în medalioane bombate. Registrele cu prăznicare și apostoli sînt limitate de ciubuce în relief. În cel de sub prăznicare este înfățișat Iesei culcat, deasupra ușilor împărătești. Din loc în loc capete de îngeri.

Icoane.

1. Icoana hramului. *Factură românească tradițională*. Tempera pe lemn 0,50×0,60 m. În latura dreaptă, jos «1806».

2. *Sfîntul Haralambie*, ulei pe lemn, factură românească, 0,60×0,70 m. Inscripția: «1877 R. Vintilescu zugrav Ploiești».

3. *Întîmpinarea Domnului*, lucrată în aceeași tehnică de același meșter zugrav din Ploiești, cum arată inscripția.

4. *Soborul Arhanghelilor Mihail și Gavriil*.

Iisus în medalion în formă de inimă este susținut de cei doi arhi-strategi. Inscripția arată același meșter R. Vintilescu din Ploiești.

*

69. Biserica Sfîntul Nicolae din Slobozia Bradului, raionul R. Sărat. — Pisania scrisă deasupra ușii dintre pridvor și pronaos:

«Această sf. și dumnezeiască biserică ce se numește și se prăznuiește cu hramul Sf. Neculaiu, a început a să zidi din temelie în zilele împăratului Alexandru, împăratul Rosiei și cu blagoslovenia prea Sfinției sale Kiriu Kir Costandie, episcopul Buzăului de Dumnealui visticernicul Iordache Niculescu și cu ajutorul Dumnealui Sărdaru Asanache Robescu și a dumnealui Asanache Kiritoiu și acum cu toți cu blagoslovenia Prea Sf. sale părintelui Episcopul Costandie, s'au zugrăvit tot de dumnealui Ior-

26. Celelalte inscripții le-am publicat într-un studiu mai întins, «Elemente de artă picturală și sculpturală la biserică mănăstirii Sinaia», în rev. «Glasul Bisericii». 1962, p. 47 și urm.

dache Niculescu și cu ajutorul al tuturor boerilor de aici, care Dumnezeu i-a luminat ca să le fie spre pomenire sufletească a dumnealor. Văleatul de la zidirea bisericii din temelie 1808, iunie 18». După sinodicul bisericii.

Inscripția deasupra ușii înăuntru, în pronaos: «*Această sf. biserică cu patronajul Sf. Neculai s'au zugrăvit din nou la anul mîntuirii 1901, cu cheltuiala onorabilului ctitor Domnului Constantin D. Suțu, fiind slujitor la această sfîntă biserică preotul Grigore Niculescu. Anul 1911 Maiu în 8».*

Inscripția de pe pragul de lemn deasupra ușii: «1808. Iun. 18».

Chipurile ctitoricești datează din secolul al XIX-lea și sînt așezate de o parte și de alta a intrării: 1. Vistierul Iordache Nicolescu, 2. Cicoana Ilinca nepoată (copil), 3. Cucoana Păuna, 4. Darie Pană, 5. . . .

Timpla e de zid.

Arhitectura. Pridvorul a fost deschis. Azi e înfundat. Coloanele se leagă printr-un arc trilob în acoladă, care se repetă și la intrare. Compartimentele erau despărțite prin ziduri. Pridvorul și pronaosul cu calote sprijinite pe zidurile transversale și pe arcuri laterale, late. Naosul cu bolta Pantocratorului se reazimă pe patru arcuri și pe bolțile laterale.

Iisus Hristos «*Mihaiu zugrav*». Factură apuseană din secolul al XIX-lea. Maica Domnului. Aceași mînă, aceeași factură și epocă.

Insemnări:

Pe Mineiul luni Noiembrie, tipărit la Mănăstirea Neamț în 1831, însemnarea pe foaia albă de început: «*Știut să fie de cînd s'au cutremurat pămîntul întru. . . împărăției Niculae Pavlovici. Și spre a fi știut am însămnat aci în acest minei, 1832 Noembr 25, Grigorie Nicolescu*». Pe coperta de lemn a unei cărți vechi, însemnarea:

«*Această sfîntă și dumnezeiască carte ce să chiamă Penticostariu este a sfîntei biserici din Slobozia Slam Rîmnic (unde) să cinstește și să prăznuiește hramul sfîntului slăvitului ierarh Nicolae (de) la Miralichiei făcătorul de minuni și izvorătorul de mir. Multă plecăciune...».*

*

69. **Biserica din Slobozia-Clinceni, raionul Lenin-București.** — **Arhitectura.** Biserica are formă de navă, ziduri groase de cca 0,80 m. și pridvor deschis. Inscripția zugrăvită arată că s-a pictat în vremea patriarhului Miron Cristea. «*Această pictură s-a executat cu frescă de pictoru (sic) Gh. R. Eftimiu 1934*».

*

70. **Biserica din com. Stoenеști, parohia Drugănești, raionul Videle.** — Biserica din Drugănești este construită în 1723, avînd de ctitori pe boerii Drugănești. Ea a fost studiată și publicată în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice ²⁷.

²⁷ Victor Brătulescu, *Biserici de cîmp*. «Buletinul Com. Mon. Ist.», anul XXXII, fasc. 101, iulie—sept. 1939, p. 101—112.

În 1841 unul din moștenitorii Drugănești și anume Dumitrache Drugănescu, care călătorise în Europa și a zugrăvit chipul său și al soției pe zidul de sud al pronaosului, peste fresca ce cuprinde, se pare, chipuri de sfinți.

Este posibil ca tot în acest veac să se fi dărîmat bolțile cilindrice de cărămidă și să se fi înlocuit printr-un plafon de scînduri, așezate în plan orizontal, în mijloc iar spre laturi, în planuri înclinate, urmînd într-o oarecare măsură linia vechilor bolți.

Pe acest plafon, în naos, se află zugrăvit Pantocratorul, într-un medalion central, avînd în cele patru colțuri pe cei patru evangheliști ca simbolurile lor, în patru medalioane.

În mijlocul plafonului din pronaos, aflăm un singur medalion, înfățișînd pe Maica Domnului.

În proiectele aprobate de Comisiunea Monumentelor Istorice și publicate în 1939, bolțile urmau a fi restaurate în vechea lor formă iar zidul despărțitor dintre naos și pronaos de deasupra coloanelor refăcut în vechea formă²⁸.

Fig. 8 și 9 de la pag. 101 și secția longitudinală cu turlă falsă de la pag. 113 arată forma de atunci și chiar de astăzi a bisericii respective, celelalte releveuri, planuri și secțiuni înfățișînd biserica după ce s-ar fi restaurat.

Inscripție zugrăvită la proscomidie nefiind publicată cu acel prilej, se publică acum:

ПОМЕНИ ГДН РАБН ТРОН ІСРЕН НИКОЛАЕ ΘΟΜΑ, ΒΡΑΤΣΛ, ΠΕΤΡΕ, ΣΤΡΟΣ.

«Pomeneste, Doamne, pe robii tăi preotul Nicolae, Thoma, Bratul, Petre, Stroe».

*

71. Biserica Stoinoaia, comuna Creța-Leșile în fostul județ Ilfov. — Uși împărătești sculptate în lemn în stilul secolului al XIX-lea, greoi.

Icoane împărătești de factură grecească, zugrăvite în 1823.

Pe icoana lui Iisus: Κονστανθινὸς γρεκεσλ, 1823, ΣΗ Κ. (...Constantin Grecul, 1823, Sept. 20).

Pe icoana Maicii Domnului.

Χῆρ Κ(ονσ)τα(ν)θῆ(ν) γρεκεσλ, 1823,

(Mîna lui Constantin Grecul 1823).

Alte icoane: Iisus Hristos și Maica Domnului zugrăvită în 1888 de Anton Serafim.

Ctitorii îmbrăcați în costumele timpului sînt zugrăviți în pronaos, pe cei patru pereți. Pe peretele de vest:

1. Nicolae Darvari căminar, 2. Elena Buzeasca Darvari căminăreasa, 3. Un băiat în hainele vremii 4. Elena Darvari Doftoroaia 5. O fetiță. *Sud*. 6. Alex. Darvari căminar, 7. Elena Ștefănescu căminăreasă, 8. Grigorie Ghika Voevod, *Nord*. 9. Anastasia doftoroaia, 10. Doftor Arsachi, *Spre est*

28. Idem, *Ibid.*, fig. 23 și 24, p. 113.

s-au adăugat: 11. Maria Darvari și 12. Iosif Darvari pictați de Merica Rimniceanu.

Odoare: 3 sfeșnice de argint din secolul al XX-lea, 1 sfeșnic cu 7 becuri de argint, 2 cruci de metal cu lemn și raze, 1 chivot, Potir de argint, Cădelniță de metal, 4 candelă de aramă argintată secolul al XIX-lea. Policandru mare de bronz cu inscripția:

«Dăruit de Elena Darvari dr. și Eufrosina Constantinescu 1927. A costat 14.000 lei».

*

72. *Biserica cu hramul Adormirea din Surlari com. Creața Leșile, raionul Snagov.* — *Biserica* datează din secolul al XVIII-lea, judecînd după cărămida întrebuintată. Are formă de corabie și ca și celelalte intrarea în clopotniță se face prin latura de Nord. *Bolțile* au fost dărîmate și înlocuite cu un plafon drept, la o înălțime de 8 m.

Ctitorii sînt zugrăviți pe zidul de Vest de o parte și alta a ușii de intrare și cu ușoare consolidări se pot păstra.

1. Logofăt Ioniță Fălcoiu, 2. Ecaterina, 3. fiică căsătorită Grădișteanu, 4. Matei mare vornic, 5. Marghioala.

Cărți vechi.

1. Penticostariu tipărit la București la Tipografia Mitropoliei, 7251. 2. *Evanghelie* tipărită la Mitropolia București, 1742, în timpul lui Mihai Racoviță Voevod, Mitropolit fiind Neofit din Creta, de Popa Stoica Iacovici. 3. Triod tipărit la Buda în 1838, 4. Octoih mare tipărit la Buda 1836, 5. Minei pe Octombrie, tipărit la Buda în 1805, 6. Minei pe Noembrie, tipărit la Buda în 1805, 7. Minei pe August, tipărit la Buda în 1805, 8. Minei pe Iulie la Buda în 1805, 9. Minei pe Mai la Buda în 1805, 10. Minei pe Februarie la Buda în 1805, 11. Minei pe Aprilie la Buda în 1805, 12. Minei pe Martie la Buda 1805, 13. Minei pe Septembrie la Buda 1805, 14. Minei pe Iunie la Buda în 1805.

«Mineiul lunei Iunie carile mai înainte s'au fost tipărit tălmăcit prin osîrdia și cheltuiala iubitorului de Dumnezeu epi(scop) al (sic) Râmnicului. *Filaret.*

Iară acum cu voia și blagoslovenia prea sfintului Mitropolit al Ungrovlahiei, *Chiriu chir Dosithei*, s'au mai îndreptat la tălmăcire de multe greșale, în zilele Măriei sale Domnului Țării Românești, *Ioan Costandin Alexandru Ipsilant Voevod*, prin osîrdia smeritului episcop al Argeșului, *Chir Iosif.*

În Buda s'au tipărit în crăiasca tipografie a Universității din Pesta la anul de la Hs, 1805.

Cazanie tipărită la București 1828. *Evanghelie* tipărită în Buda 1812. Penticostar de Filaret Ep. R. 7293 (1785)). Ceaslov tipărit de Mitropolitul Veniamin la M-rea Neamț, 1835, 8 candelă cu pahar conic și lucrat à jour în secolul al XIX-lea. Un clopot din 1765.

*

73. Biserica Știubei, raionul Buzău. — Pisania în piatră, în relief: «Această sfântă biserică stă zidită de mâna lui Alexe Neculescu, veș pitar, întru cinstea Nașterii Prea Sfintei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria, în zilele Prea înălțatului Domnului și pururea Fecioarei Maria, în zilele prea înălțatului Domnului Mihai Costandin Suțu Voevod, la leat de la Hs. 1783 Sept. în 10».

*

74. Biserica din Tăriceni, raionul Ploiești. — Pisania săpată în piatră, în relief:

«Cu vrerea Tatălui i cu ajutorul Fiului i cu săvârșirea Duhului Sfint.

Dintru (?) Aastă sfântă biserică care este hramul Sfintei Înălțări...

(A)dormirea Precisti și... i sfântului....., jupan Radu Balianu (?) Veș medelnicer feciorul , vel paharnic dumnealui

— să soții dumisale Marica o ca să și s'au zidit în zilele mării sale ... (A)Iesandru Voevod Ipsilanti. 1780 Mai 30. Cu altă literă.

Cu prilejul restaurării bisericii și a reparării bisericii s-a alcătuit o nouă inscripție care cuprinde și datele vechi și arată și noile lucrări.

«Această sfântă biserică din satul Tăriceni, a fost ridicată din temelie în anul 1735, de Radu Scarlat Alexandrache și de soția sa Marica. Iar din pricina cutremurelor, zidurile s-au crăpat în mai multe locuri și biserica a fost refăcută aproape în întregime de marile ban George Filănescu, în anul 1843, sfințindu-se în același an, în ziua de 29, luna Noembrie.

În anul 1870 biserica a fost învelită cu fer; în anii 1883, 1912, 1938, 1947; s-au mai făcut unele reparații și îmbunătățiri iar în anii 1952—1955 s-a pictat din nou, în tempera de maestrul Nicolae Stoica pictor bisericesc din București, în timpul păstoriei P. F. Patriarh Justinian, paroh fiind preotul Măinescu».

*

75. Biserica Sfintul Haralambie din Turnu-Măgurele. — Pisania pe o placă de marmură deasupra intrării:

«Biserica catedrală Sft. Haralambie». «Această sf. biserică s'a început în anul 1900 și s'a terminat la finitul anului 1905, fiind mitropolit primat Iosef Gheorghian, Președinte al Consiliului de miniștri G. Gr. Cantacuzino, Ministrul Cultelor Mihail Vlădescu. Primar al orașului Turnu Măgurele Nicolae Cecropid. Arhitect D. Maimarolu. Pictor Eug. Voinescu și G. Romeo Maimarolu moșier, frate prefect».

*

76. Biserica Domnească din Tîrgoviște. — Poale de icoane.

De obicei sub icoanele din rîndul de jos al catapetesmelor de zid se zugrăvesc subiecte în legătură cu icoana de deasupra, se atîrnă perdele scurte numite poale de icoane, sau se fixează icoane portative, cu subiecte:

adecvate, strâns legate de subiectul icoanei de deasupra la catapetasmale de lemn.

Asemenea panouri portative, cu subiecte adecvate și ținând loc de poale de icoane, aflăm la Biserica Domnească din Tirgoviște. Ca să nu se confunde cu icoanele, meșterii respectivi au avut grijă ca aceste panouri să constituie o întregire a subiectului icoanei de deasupra, în sensul că în mijlocul lor și pe latura de jos au zugrăvit decorațiuni și numai pe latura de sus și pe cele două verticale, din stînga și din dreapta au zugrăvit subiectele corespunzătoare.

Sub *Icoana lui Iisus Hristos*, panoul de lemn prezintă pe latura de sus trei apostoli iar în dreapta și în stînga patru apostoli, cîte doi pe fiecare parte.

Panoul de sub icoana Maicii Domnului prezintă, ca și cel de sub icoana lui Iisus Hristos, trei prooroci pe latura de sus și cîte doi pe fiecare din cele două laturi verticale. În mijloc apar două romburi ca și la icoana Sfîntului Nicolae și la celelalte.

Sub icoana Adormirii Maicii Domnului, pe panoul respectiv, sint zugrăviți de asemenea trei prooroci pe latura de sus și cîte doi pe cele două laturi verticale.

Panoul de sub icoana Sfîntului Nicolae cuprinde scene din viața acestuia, distribuite în același număr de șapte despărțituri: trei pe latura de sus, și cîte două pe laturile verticale.

Sus: a) «Boierii să închină cu daruri». b) «Nașterea Sfîntului Nicolae». c) «Sfîntul să hirotonește preot». *Stînga:* d) «Sfîntul Nicolae (scapă) pre cel înecat». *Dreapta:* e) «Sfîntul mîntuiește tinerii». *Stînga:* f) «S(fîntul) miluește pre cele 3 fete». *Dreapta:* g) «S(fîntul) mîntuiește pre cei 3 boieri de robie».

Inscripție scrisă cu negru în stînga intrării din pridvor în pronaos. Cu prilejul restaurării începute în anii din urmă, a apărut lîngă cadrul de piatră al ușii de intrare în pronaos un fragment de inscripție, probabil din secolul XVIII, care amintește de cea «*scrisă pe zid*» și reprodusă după Musceleanu de prof. N. Iorga (Inscripții I, p. 104—105):

«*deci fiind dumnealui vornic ci za Tîrgoviște (rupt) satului fiind Mada . . . au dat în știrea . . . M . . . pentru stricarea a păstrarea și apoi prin toată cheltuiala lui Vodă s-au zidit tot amvonul și s-au zugrăvit . . . de peste tot cu . . .*». (Vezi în acest sens sfîrșitul inscripției la N. Iorga *op. cit.*, p. 105).

77. Biserica Sfîntul Nifon din Tirgoviște. — Pisanie săpată în relief, urmărind o formă versificată este așezată deasupra ușii de intrare și are cuprinsul următor:

«*Ce tă miri și mă privești, / Nu mă cunoști socotești /
«că pă acest loc au fost clădită / Nou st. lăcaș zidit /
«Și s. Nifon de Radu v.v. surghiunit / Iar în vremea
«prăpădită / Iar acum clădită, din temelie zidită /
«Și în hram S. Nifon pomenită / De S. Hrisani*

«Oreșani (sic) Țirgoviște(ni) și alături și streini ajutători
 «Și cu toată hodoarăle ei înpedobită / Iar întru
 început au fost și stăruitori d. Sandu Ducea
 d. Gheorghe zet Lazăr d. Ion Ber(i)d(ei), Tudorache
 Brat, Tănase Răcovicean, Avramu zugrav,
 Niță Pîrvu, Iordache Duce, Florea Pîrvu,
 zugravi d. d. Dumitrache Bucureștean, popa Nicolae, d. Nicolae d.
 Nicolae Fusea, d. Răducan Dudău, d. d. Petre Bădulescu, d. Ilie haği
 Grigorie Anton Tache, Ilie bărbier, d. Costache Cavaș, Gheorghe blt,
 Toma Croitor, Hristea Cojocar, Pavel Piciu și cu ajutor a moltor frați,
 în domnia luminatului D. Barbu Știrbei v.v. d. Panaitu Lazăr diac.
 Stan, Ghiță, leat 1854. Deche. 2».

*Icoanele Sfintului Nifon, patriarhul Constantinopolului. Icoana din
 biserica Stelea din Țirgoviște.*

Am arătat altădată că între icoanele rare se află icoana Sfintului Ni-
 fon, patriarhul Constantinopolului, aflată în biserica mănăstirii Dealu-
 lui²⁹.

a) O a doua icoană, cu același subiect am găsit în biserica Stelea din
 Țirgoviște. Este pictată în ulei, avînd dimensiunile unei icoane din rîndul
 celor împărătești: cca 0,80 m×0,70 m. În panoul central este zugrăvit
 Sfîntul ierarh Nifon, îmbrăcat în vestmintele arhieresti, purtînd cîrjă
 și stînd în jeț. Pe cele două laturi verticale, sînt zugrăvite opt scene
 din viața sfîntului: patru pe latura din stînga, patru pe latura din dreapta.
 Ordinea așezării acestor scene diferă de aceea aflată în icoana de la Dealu,
 de aceea le dăm așa cum sînt zugrăvite, începînd de sus în jos, din latura
 stîngă. Dedesuptul ultimelor scene, purtînd n-rele 4 și 8 se arată anul,
 luna și ziua, cum și numele zugravului.

1. «Sfîntul Nifon păzește catîrii». 2. «Sfîntul rugîndu-se s-au arătat
 stîlp de foc». 3. Sfîntul muștrînd pe Radu Vodă pentru Moldoveanu». 4.
 Sfîntul sfătuiește pe Neagoe Vodă spre cele bune».

Dedesupt: «Anul 1853 Ghen. 10». 5. Sfîntul hirotonisește episcopi». 6.
 Radu roagă pre sf. ca să vie în Țara Românească» 7. «Prăstăvirea Sf». 8.
 Aducerea moaștelor Sfîntului Nifon și le pune pe mormîntul lui
 Radu Vd. Dedesupt «De Elisei monahu zugravu».

Este același Elisei monahul de la care aflăm o altă icoană la mănăsti-
 rea Suzana din regiunea Ploiești, datînd din 1857³⁰.

Pentru comparație reproducem descrierea celeilalte icoane, de la
 Dealu, avînd același subiect.

29. Victor Brătulescu, *Documente, inscripții cu caracter istoric și zugrăvi
 țărani*, în rev. «Glasul Bisericii» anul XIX, nr. 3—4, mart.—april. 1960, p. 284.

30. St. Meteș, *Zugrăvii bisericilor românești*, Anuarul Comisiunii Mon. Isto-
 rice, secția pentru Transilvania, 1926—1928, Cluj, 1929, p. 95.

b) *Icoana Sfântului Nifon de la Minăstirea Dealu.*

Partea centrală, de sus pînă jos, cuprinde chipul Sfântului Nifon ca Arhiereu, avînd în mînă cîrja. De o parte și de alta cite 4 scene. Însoțite de inscripții, după cum urmează:

1. «Radu Vodă roagă pre sfînt să meargă la Țara Românească» 2. «Sfîntul hirotonisînd episcopi»; 3. «Sfîntul muștrînd pe Radu Vodă pentru moldovean»; 4. S. sfătuește pre Neagoe Vodă spre cele bune»; 5. «S. pascănd catirii»; 6. «S. rugîndu-se s'au arătat stîlpi de foc»; 7. «Pristăvirea sfîntului»; 8. Aducerea sfîntelor moaște și punerea pe mormintul Radului Vodă».

Este cunoscut conflictul dintre Radu cel Mare și Patriarhul Nifon, care s-au opus la căsătoria surorii lui Radu, Caplea, cu Bogdan din Moldova. Este deci vorba de un moldovean. În partea de jos a acestei icoane se găsește inscripția următoare: «*Făcutu-s'au această sfântă icoană în leat 1809 prin osărdia și toată cheltuiala smeritului arhimandrit Ilarion, igumen Sf. Mănăstirii Dealului, unde s'au și așezat icoana. De Constantin zograf s'au zografisit*»³¹.

c) *Icoana cu mai multe subiecte în posesia pr. Em. Popescu din Tirgoviște.*

Icoană pe fond albastru deschis, de mărimea mijlocie. Tempera pe lemn, cu decorațiuni și rame zugrăvite cu aur, în stil baroc.

Cuprinde douăsprezece subiecte împărțite cite trei pe suprafața icoanei și avînd diferite mărimi, după importanța subiectului.

Scenele centrale, începînd de sus și coborînd spre latura inferioară sînt trei: 1) Sfînta Treime (Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh). 2) Nașterea lui Iisus Hristos. 3) Botezul lui Iisus.

Celelalte subiecte stau în legătură cu sfinții preferați. De o parte și de alta a Sfîntei Treimi sînt zugrăviți Sfinții Cosma și Damian; de asemenea într-o parte și alta a Nașterii Domnului: Sfîntul Kir și Sfîntul Ion. Acești patru sfinți sînt cunoscuți doctori fără de arginți. De o parte și alta a scenei Botezului sînt zugrăviți Sfîntul Nicolae și Sfîntul Elefterie.

31. Probabil că acest Constantin să fie acela care împreună cu Silvestru monahul a tocmit cu pitarul Constantin Nenciulescu să zugrăvească biserica acestuia din satul Văcăreștii de Răstoacă, din Dimbovița, «întocmai după proba ce le-au arătat și să le dea plata». Pentru cei care se ocupă cu problema plății zugrăvelilor de biserică, dăm mai la vale condițiile în care cei doi zugravi au angajat zugrăvirea bisericii amintite. Iată-le: taleri 750 bani gata, 50 vedre de vin, 10 vedre de rachiu, 1000 oca de faină, 1000 oca de mălai, 1000 oca fasole, 10 oca pește sărat, alimentele alcătuiind tainul. Pînă la urmă, necorespunzînd cu proba, părțile au ajuns la judecată, mergînd pînă în fața divanului domnesc, prezidat de Nicolae Mavrogheni, care a făcut o dreptate solomonică: a poruncit pitarului să-i ierte de întregul tain, iar de bani, pe jumătate (Sf. Meteș *op. cit.*, p. 77—78; N. Iorga, *Inscripții* I, p. 102). Tot acest Constantin zugravul restaurează pictura murală și aceea a icoanelor de la schitul Golești. O icoană asemănătoare se află în biserica Stelea din Tirgoviște. Ea se datorește lui Elisei zugravul.

În latura de jos și încheind șirul subiectelor observăm că sînt zugrăviți sfinții următori: Arhangheliu Mihail și Gavriil de o parte și de cealaltă a chipului Sfintei Varvara.

Dedesuptul icoanei o inscripție grecească are următoarea cuprindere :

«Această sfîntă și dumnezeiască icoană dorind, din adîncul inimii ca să fie prea frumoasă după moartea robilor lui Dumnezeu Ioan Stolnicul Paladă ... în anii în curs 1782, Iulie 16, în zilele prea înălțatului și prea luminatului Domn Nicolae Caragea Voevod.

Prin mîna lui Alexandru Popovici zugrav, robul lui Dumnezeu».

*

78. Biserica din Vîforîta, raionul Tîrgoviște. — Icoane.

Icoană de format mare avînd ca subiect trei sfinți: Mina, Victor și Vicențiu.

Tehnica tempera pe lemn. Factură grecească. Primul în veșminte de diacon. Al doilea în veșminte de ostaș cu coif, sulită și scut. Al treilea în veșminte de sfînt cu crucea în mînă.

Iconiță cca 0,12×0,90 m, ulei pe lemn, factură naivă. S. Costandin și S. Elena. Semantă în colțul din dreapta jos «Anton Serafim 1876».

Pe dos, scrie cu cerneală: «Iulie. Anul 1876» Hagiu Ioan. Vei face Sfinții Costandin și Elena».

Iconița aparține unui credincios din comuna Vîforîta, raionul Tîrgoviște.

Pe un molitvenic din 1713 al lui Antim Ivireanul:

«Acest sfînt molitvenic iaste al popii Constantin cumpărat cu b(ani) gata + 1.4 și două (douăzeci) de pră. Și am scris popa Costandin».

În josul paginii de la Popești și am dat taleri 13 Românească și smerită.

«La sfîrșit: «Acest sfînt molitvenic iaste a popii Costandin

Cărți:

Evanghelia de la Buda 1812, Minei, București 1852, Evhologion Antim Ivireanu, 1713, Mineele din București ale lui Nifon 1852.

Prof. VICTOR BRĂTULESCU

DATE STATISTICE BISERICEȘTI ÎN FOSTUL JUDEȚ VLAȘCA, LA ANII 1833-1838

Încercările de suprimare a privilegiilor feudale între care și *scutelnicia*¹ «una din umbritele pagini ale istoriei țărilor române» semnalate în primele decenii ale veacului al XIX-lea au continuat cum se știe și-n anii Regulamentului Organic (1831—1857) prin proiectele cu privire la *desființări*² și *compensații*³, ca și prin reformele fiscale prilejuite de recensămintele septenale obștești în scopul identificării și reglementării birnicilor. Socotiți în rîndul dajnicilor, dar apărați de capitație^{3 bis}, după vechiul obicei și domnia voind să aibă știință de starea și numărul lor, slujbașii bisericilor de prin sate și din târguri erau înscriși la porunca mării vornicii în liste anuale osebite, tocmit de către subcîrmuirile plaiurilor și plășilor, prin aleșii obștii, ale căror date se consemnau în evidența logofeției trebilor bisericesti și în tablele vistieriei principatului. Despre asemenea preocupări amintesc și unele dosare cu «*liste, foi catagrafii și catastihuri*» aflătoare în fondul arhivistic al fostului județ Vlașca dintre

1. A fost introdusă în Moldova într-a doua lui domnie de către voevodul C. Mavrocordat (1733—1735; 1741—1743; 1748—1749; 1769) ca și-n Muntenia în folosul boierilor și cu scopul de a cîștiga simpatia lor. La 1833, Țara Românească număra 19.200 boieri mari și mici ce aveau scutelnici. Situația scutelnicilor consta în faptul că plăteau statului numai birul cisluit, pe cînd birurile necisluite rămîneau o chestiune particulară între ei și boieri, dîndu-le o sumă mai mică de bani, dar făcîndu-le anumite servicii. Dacă mai adăugăm că și birul cisluit încasat de stat era cedat în întregime proprietarilor de sate se-nțelege că măsura fiscală reprezenta o afacere strălucită pentru boieri și o pagubă enormă pentru stat. Cf. I. Iordan, *Toponimia Românească*, București, 1963, p. 220; *Regulamentul Organic*, București, 1832, p. 74—75.

2. *Regulamentul Organic*, 1832, art. 64, 138, p. 57.

3. *Idem*, *proiectul de compensații*, art. 1—25.

3 bis). Impozit pe cap de locuitor perceput pe unitatea fiscală «liude» (3—5 familii) din care se plătea tributul turcilor, la care se mai adăuga cheltuiala de întreținere a poștelor (folosite în special de domnie, boierime, curieri turci) și așa numita *răsură* (ca cheltuieli pentru întreținerea aparatului de Stat). Vezi: Vianu: *Cu privire la problema descompunerii feudalismului în țările române*, în rev. «Studii și referate»..., 1954, partea I, p. 813.

anii 1833—1838. Scrise pe hîrtie aspră, în formatul obișnuit al cancelariilor de pe vremuri — $0,37 \times 0,24$ m. —, *manuscrisele*⁴ cuprind numirea plășilor și satelor, numele stăpînilor, numărul și hramul bisericilor, numele și sîntul preoților, diaconilor și cîntăreților în slujbă, ori de prisos, numele slujbașilor știuți logofeției și nearătați în liste, sau al celor ce se aflau în viață și pe unde sînt hălăduitori : numele celor hirotoniți peste Dunăre : numele celor reeribuți cu produse și al celor ce iscăleau în răvașe⁵.

Privite global, datele documentelor vizează amănunte genealogice, cronologice și statistice, bisericești, locale, ce se întîlnesc ori completează pe cele din vechile catastihuri ale Mitropoliei țării⁶, dar oferă și utile informații istorice, demografice, toponimice, antroponimice și lingvistice existente în zona de cîmpie, alcătuiind, ca și hărțile planurile și hotărnicile întocmite în acele vremuri, «izvoare istorice de seamă».

Într-adevăr, prin arondarea administrativă chibzuită de către adunarea obștească în unire cu prezidentul Pavel D. Kisseleff (1824—1834), în toamna anului 1830, teritoriul județului Vlașca, ce cuprindea o parte din bazinul Argeșului, cîmpia înaltă a Dîmbovicului și unele așezări din lunca Teleormanului, numărînd «*odinioară puțini locuitori și deosebiți de Vlahii din alte regiuni printr-o înfățișare proprie*»⁷ își mărise volumul demografic cu populație pastorală coborîtă din văile carpatice^{7 bis}, mutîndu-și hotarul de nord către cîmpie. În aceeași vreme, reședința isprăvnicatului se mutase de la depărtatul tîrg al Găieștilor în străvechiul oraș al Giur-

4. Alcătuirea lor începuse în primăvara anului 1832. Vezi: *Arhivele Statului*, Argeș, subcîrm. plășii Gălăești *dos. 6375/1832*, p. 2; *Arh. Statului*, Gîrugu, Subcîrm. plășii Izvor, *dosar 6740/1834*, f. 23—43; 7231—7240/1834, f. 64—65; 7206—7212/1834, f. 4280—4305/1837, f. 21—24; 7193—7205, f. 510—514 și urm.

5. În vreme de călătorie, locuitorii țării purtau răvașe spre a fi crezuți de oameni buni; cum asemenea răvașe se puteau plăzmi cu viclesuguri, după cum s-a găsit la mulți furii... din porunca mării sale lui Vodă se scria ocîrmuitorilor de prin județe ca-n vremea viitoare să-nocmească un catastih de toate satele ca după orînduiala alfabetului și la fiecare sat să se-nsemneze numele preotului, al juraților și logofătului satului... și dacă iscăliturile răvașului călătorului nu se vor potrive cu numele trecute în catastihul satului, dovedindu-se răvașe mincinoase, la asemenea întîmplări să se facă cuviincioasa cercetare ca unui om cu bănuială și fără căpătii. Cf. *Arh. St. Giurgiu*, *Isprăvn. jud. Vlașca, dos. 7206—7212/1834*, f. 16, 28—38, 45—50.

6. Erau întocmite de către protopopii plășilor de prin județe, numărul dajnicilor trebuind să coincidă cu cel din catagrafia domniei. Se mai întocmiau catastihuri deosebite pentru cei scutiți de hatîruri boierești, cei pentru bătrîneți și sărăcie, poslușnicii mînăstirilor, zapcii (proistoșii), grămăticii bisericilor și slujitorii răposați, înnoindu-se în aceeași vreme și cărțile de scutire ale celor cu peceluituri vechi. Vezi: *Arh. St. Buc., ms. 141, f. 119*; *Mitropolia Țării Românești, pachetele* 310, doc. 10, 27, 31; 312, doc. 7; 484, doc. 6; 451, doc. 11, 13; 503, doc. 7, 41; 505, doc. 4, 23, 24; 506, doc. 26, 29, 43; doc. 21, 23.

7. Vezi: Sulzer Frantz Joseph, *Geschichte transalpinischen Daciens* (Istoria Daciei transalpine), Wien, f. an, vol. I, p. 327.

7 bis) Fenomenul se întîlnește pînă spre sfîrșitul veacului al XIX-lea; astfel pe tabla împroprietărilor la 1881, în noul sat Ștefan cel mare de pe vatra mînăstirii Glavacioc se numărau 109 locuitori musceleni de la satele Bălilești, Capu Piscului, Cetățenii din Vale, Lăicăi, Mătau, Micloșani, Nămăești, Poenărei, Rucăr și Stilpeni. Cf. *Arh. St. Buc., Minist. Arg. D.G.O.T., mapa 2635, dos. 74/1881*.

giului⁸, fost raia între anii 1414—1829, urmînd a fi condusă și înfrumusețată de către comitetele^{8 bis} și, chinovnicii rînduiți⁹, «ca avînd întocmire potrivită cu folosurile drepte ale negoțului și cirmuirea orășenească, neputînd a se despărți în două, adică în partea politicească și gospodărească». Înnoiri aveau a se înfăptui în anii de mai tîrziu și-n așezările rurale, prin alegerea și proiectarea vetrelor noilor sate, adunarea la un loc a locuitorilor¹⁰, darea la linie a locuințelor lor, clădite după noul chip cu materiale de pe domeniile feudale forestiere; dregerea vechilor drumuri — *sării, oii și poștei* —, săparea de fîntîni pe la cîmpuri și prin sate, facerea magaziilor de rezervă¹¹, a morilor pe ape și a caselor de obște. Pe de altă parte, apăsătoarele și feluritele dăjdii^{11 bis}, ca și acapararea ocinelor megieșe de către numărul tot mai mare al feudalilor — unii și străini —, pricinuiseră aservirea în masă a țăranilor liberi, județul numărînd 174 așezări clăcașe și 31 megieșe, cu 14.691 familii în afara celor 750 sălașe domnești, boierești și mănăstirești, a patentarilor și mahalagiilor tîrgoveți¹².

În aria așezărilor băștinașe, documentele vizează adesea neamuri străine și robime, rămase din năvală și pribegie, ori aduse și slobozite de domnie, unele^{12 bis} cultivînd pămîntul, dar plătind stăpînului, *havaetul* ori claca, altele¹³ crescînd și valorificînd produsele turmelor la stînele de pădure și cîmpie, altele^{13 bis} promovînd negoțul pe la tîrguri și prin sate, iar altele, felurite meșteșuguri. Coloniștii ruși și sîrbi, bunăoară, așezau pive de bătut postavuri, ori roți de mori pe ape¹⁴, folosînd la măciniși pietre de Tîrgoviște și de Hîrlău. Sălașele robimii domnești și boierești numărău iscusiți lemnari, cărămidari, fierari, căldărari, aurari, morari, brutari, ciubotari și instrumentiști muzicali ce lucrau și la țărani cu tocmeală și soroc de plată în produse și pe bani. În mare parte, toponimicile

8. Mai pe larg la Pr. I. Diaconescu, *Materiale doc. ist...*, în revista «Glasul Bisericii», 1965, 3—4, p. 253, n. 3.

8 bis) Erau alcătuite dintr-un magistrat și isnafurile orașului.

9. La Brăila, divanul orînduise pe boierul Slătineanu, iar la Giurgiu pe Gr. Obedeanu. Comp. Arh. St. Buc., *Ad-tive vechi*: dos. 284/1830, f. 1—16

10. Vezi: Arh. St. Giurgiu, Subcîrm. plășii Izvor, dos. 4954—4967/1836, p. 1—13; Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dos. 6678/1837.

11. Înființate la 1832 prin Regulamentul Organic erau așezate prin toate satele țării, unde locuitorii, în raport cu numărul sufletelor, starea socială — de rînd văduve, spornici și preoți — și suprafețele cultivate depuneau pe trei ani 2510 kg. produse pentru 7 suflete în scopul ajutorului reciproc, cît și pentru dezvoltarea negoțului. Cf. Arh. St. Giurgiu, Isprăvn. jud. Vlașca, dos. 7193—7205, f. 100; Subcîrm. plășii Izvor, dos. 7231—7240/1834, f. 35—37; 4280—4305/1837, f. 107 v.; Arh. St. Buc., *Buletin gazeta oficială, suplîm. nr. 16/1838*, p. 87.

11 bis). În scopul percepției progresive a dărilor și aservirii continue, satele înstărite de prin județ, ca și cele din restul țării, erau fiscalizate cu catastail deosezit, birul majorîndu-se de la 30 parale la 3—7 lei de casă, osebît de clacă și zeciuieli înscrise în pravilă. Vezi: Arh. St. Ist. Centr. Vornicia, dos. 1889/1832; *Catagrafii în Țara Românească*, dos. 70/1838. 12. Bulgari. 13. Ungureni.

13 bis) Greci-aromâni.

14. Între anii 1828—1845, un Hristea Rusu și Docii Bóbe cu tovarășii lor clădiseră multe mori pe apa Sabarului și alte două pe apa Dimbovicului la satele Fierbinți și Șelari de pe vatra mînăstirii Glavacioc. Vezi: Arh. St. Buc., Logofeția Dreptății, dos. 11547/1835; 150/1839; Casa Pădurilor, dos. 108/1846, f. 3—4.

oglundesc aspectul geofizic al vechilor sate: Crov ^{14 bis}, Găvănești, Glava-cioc (g), Gurgueți, Hobăia ¹⁵, Malu, Pietrile, Prundu, Strimba, Talpa; *hidronimă*: Bulbucata, Crevedia, Izvorul, Puturosu (apă sulfuroasă); *specificiul forestier*: Bila, Braniște, Copaciu-eni, Crivina ¹⁶, Crevenicul. — mare și mic ¹⁷, Frăsinet, Tufe; *pomicol*: Meri, Prunaru; *viticol*: Vieru-ii; *apicol*: Prisiceni ¹⁸; *flora*: Bălăria, Bulbucata ¹⁹, Gogoșari, Poeni, Purani? Sadina, Trestenicu; *fauna*: Broșteni, Corbi — mari și ciungi — Gîstești? Uliești?; tehnica construirii *fintinilor* cu apă departe: Ghizdaru, Puțu cu talpă. Altele consemnează *sensul primitiv* al așezărilor: Grădiște, Căscioare, Oborani, Ogrezeni; ori indică numirea cea veche și nouă în cazul roirii sau spargerii satelor: Blejești (Neamțu), Cîrtojani (Vida-ele), Catalina veche (Scurtu); iar altele numele sau porecla strămoșilor întemeietori: Albu (Albeni), Fratea (Frățești), Negre (Negreni), Topora (Toporani), Epure (Epurești), Șopîrlă (Șopîrlești). Într-unele cazuri circulă tema slavă: Glavaciov-ev, Hodivoi-a, Obislav; turanică: Comana; tătară: Huzun; sau aromână: Greaca, Greci ²⁰. Alteori se adoptă prenumele și demnitățile vechilor stăpîni: Bățoveni, Călugăreni, Golescu-a, Gostinari ²¹, Mihăilești, Obedeni, Petrești, Rușii lui As (1)an aga, Băneasa. Se vădesc topice cu profil *agrîcol*: Porumbeni, Cucuruz; *horticol*, *industrial* și *gospodăresc*. Localnicii de la Cupele, Grădinari, Roata și Udeni irigă pămîntul, cultivă și vînd zarzavat: *Moara din groapă* macină pentru sate și țîrguri, dar arendașul întreține și piuă de bătut postavuri. Clăcașii de la *Ciurari* făceau ciure și dirmoane din piei de cornuțe pentru treerișul verii; *Grătienii* și *Răsucenii* împleteau meșteșugit unelte de vînat, cărat și pescuit; la *Găurenii* și *Velea* se torceau și țeseau fire, iar *Șelarii* coseau șei, hamuri și friie pentru taci-mul curții și oastea domniei.

Documentele mai înscriu toponimice care atestă transhumanța pastorală sezonieră ardelenescă: Baci, Daia, Fătoaia?. Jugureni, Neamțu, Oești, Paraipan?, Putinei, Tămășești, Tîrnava (mare și mică); așezarea rudarilor și vătășiilor țigănești ²² în hotarele vechilor sate: Vătăși, Dănciu-

14 bis). Groapă unde se adună apa, formînd băltoace sau depresiuni mici rotunjite aflătoare într-un cîmp plan fără scurgere. Cf. I. Iordan, *op. cit.*, p. 508.

15. Vale prea mică și puțin adîncă, *idem*, p. 514.

16. Pădurice de arbuști tineri pe prundul unei ape; *idem*, p. 507—508.

17. Într-un raport al protopopului Ioan din Vlașca de la 1799 semnalăm fonetizatul «Crevinacul».

18. Derivat de la «prisacă», locul unde oamenii au tăiat pădurea ca să-și facă ogoare. Uneori poate însemna și întărituri artificiale menite să completeze centura de păduri care înconjoară teritoriul. Cf. Iordan J., *op. cit.*, p. 26, 243.

19. Numele unei plante ce crește la munte și baltă, avînd florile globulare și galbene cu vinișoare verzi exterioare, *Idem*, p. 462; L. Săineanu, *Dicționar universal*, Craiova, f. a., p. 83, col. II.

20. Nume frecvent între anii 1500—1800 în ambele țări și în Ardealul meridional, purtat ca supranume de emigranții greci sau aromâni fugiți de jugul otoman din provinciile grecești. Vezi: N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic român*, București, 1963, p. 288, col. I.

21. Par să reamintească numele vechei familii boierești «Gostea-Gostianu» de la 1390—1409; *Idem*, p. 286, col. II.

22. Emigrînd din imperiul bizantin prin sudul Peninsulei Balcanice în veacul

lești, Letca?, Zmîrda? — sau exercitarea de către obște a unor slujbe în sau afara locurilor de popas domnesc și boieresc: Brăniștari, Cămineasca²³, Ciocanul domnesc (Domnești), Ciocanul *Canelliopoleos*, Gălăteni, Gorneni, Martalogi²⁴, Novaci, Pitaru Surugii, Vierii, Vinători. *Vecinia* ca și *rumânimea*, scutirea temporară de dăjzii și podvezi, învoielile agricole, soroacele de plata birului și zeciuielilor se reflectă de asemenea într-unele apelative. Dărăștii Marcului, Gostinarii Belului, Gostinarii Văcărești, Merii Fălcoencii, Epureștii *rumâni* sînt așezări ce și-au pierdut ocinele și libertatea, iar Slobozia, Adunați, Osebiți sînt cadalce noi sau rupte din vetrele vechilor sate, purtînd regim fiscal special.

Uneori, manuscrisele indică așezări reduse ca număr de locuitori. 6—25 familii și neorganizate: Atîrnați, Golășei, Singureni, Vai dei; altele, așezări jefuite de năvălitori: *Morteni*, *Pîrjolea*, ori prigonite de cămătari și strîngătorii de dări: (În) Ghimpați. — sau încercate de molimi pustiitoare: *Ciumați*, *Turbatu*? Rareori se folosesc și apelative ordinare. Cîteva topice indică existența *necropolelor* primitive ori a drumurilor mari de pămînt: *Măgura* — și hanurilor de poștă: *Surugii de la poștă*, ca și circuitul de care cu mărfuri și zaherele din și spre schelele dunărene: *Căratul* — a —; sau amintesc fapte eroice din trecutele războaie: 40 de cruci²⁵, *răscoale populare*; *Flămînda*²⁶. Furculești; *băjenii*: Frasinu Băjenari, Frătești-Băjenari, Naipu-Băjenari²⁷, ori ocupații vremelnice străine: *Bei* (guvernator al unui oraș sau provincii supuse turcilor; *Mirău*^{27 bis} (ofițer turc) avînd comanda unui regiment; *Naipu* (locțiitor al unui cadui judecător inferior), *Nazîr* (inspector supraveghetor al unei cetăți), *Selîma*²⁸.

La rîndul lor, șirul antroponimicelor înscrise în catastihuri și care circulau în cîmpia dunăreană ca și-n văile dealurilor și munților, dovedesc unitatea și continuitatea graiului străbun, vizînd numeroase exemple calendaristice creștine, numiri dinastice muntene: *Vlad*, *Vintilă*, *Radu*; apelativte balcanice: *Bratu*, *Neacșu*, *Neagu*, *Nedelea*, *Petcu*, *Stroe*, *Voicu*, *Zlat-*

al XIV-lea au fost robiți și vînduți de la o țară la alta, fiind folosiți la scoaterea sări din ocne. Cf. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, f. a., p. 80.

23. Locul unde funcționarul domnesc încasa impozitul pe pivnițe, cîrciumi, prăvălii. Vezi: I. Iordan, *op. cit.*, p. 208.

24. Mercenari ce alcătuiau vechea miliție județeană din veacul al XVII-lea desființată la 1716 de voevodul N. Mavrocordat ca o măsură mai mult fiscală, deoarece erau scutiți de orice dări către stat. *Idem*, p. 277.

25. În vecinătatea vetrei satului de odinioară se odihnesc, după spusele bătrînilor, cei 40 căpitani din oastea lui Mihai Vodă cel viteaz, căzuți în bătălia de la Călugăreni de pe Neajlov (1595).

26. Se știe că începutul răscoalei de la 1907 pornise dintr-acest sat al cărui nume era oarecum predestinat să dea semnalul împotriva exploatării. Vezi: I. Iordan, *op. cit.*, p. 223, nota 1.

27. Apelativul vizează pe locuitorii satelor clăcașe strămutați pe alte domenii și reveniți la vetrele lor din indemnul domniei.

27 bis). Se folosește și fonetizatul «Miralai». Vezi: *Dicționarul limbii române*, p. 754.

28. Derivat de la turcescul «selimet, silemet», a ruina cu desăvîrșire ori de la «selimie», țesătură de mătase din care se făceau anterie. Comp. *Dicționarul limbii române*, ed. București, 1958, p. 503; L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 582, col. II.

cu, *Zlotia*; onomastice ardeleno: *Dudu*, *Mareș Mindroc*, *Mușat*; folcloricele: «*Badea și Crăciun*» ori rarul «*As(l)an*»^{28 bis}. Comp. N. A. Constantinescu, *op. cit.*

Folosirea supranumelor întâlnite în onomastica domnească și boierească din veacurile al XIV—XIX-lea avea să pătrundă treptat în antropimia populară sub forma substantivală și adjectivală, uneori și străină — *Pazvantoglu* —²⁹, ori prin folosirea patronimicelor augmentate cu sufixe³⁰ în scopul evitării confuziilor și identificării birnicilor. Ca aspect de limbă și grafie, folosit la întocmirea listelor, semnalăm frecvența rotacismului și diminutivelor, utilizarea inițială într-unele cazuri a guturalei «*h*»; Hobaia (Obaia), Huzun (Uzunu); alternanța consoanelor *h* și *f*; Herbinți-Fierbinți —; *s* și *ț*: Băscoveni-Bațcoveni; *t* și *d*: Butoești-Budoești, Panteleimon-Pandeleimon; *ț* și *s*: vâpșeaua-vâpșeua ori a vocalelor *o* și *u*: Oești-Uești, Poeni-Pueni. Pentru onomasticul «*Metodie*» se folosesc și formele *Mertodie* și *Mistodie*, iar pentru «*Daniel*» fonetizatul «*Danail*».

Grupul unor slavonisme nu dispăruse din uzul vorbirii oficiale și chiar al celei de rînd, ca de pildă: *brat* (frate), *ot* (din), *sin* (fiu), *mlad* (tînăr), *sud* (județ), *sudît* (supus), *zet* (ginere). Demne de subliniat sînt și unele aspecte ale vieții bisericești desfășurate cu prilejul culegerii datelor și întocmirii evidențelor. Astfel, fostul județ număra 168 ctitorii dintre care 3 mînăstiri — două domnești și una boierească — 4 schituri, două în ființă și două dispărute; 19 biserici erau clădite din zid, 142 cioplite din bîrne de gorun și de stejar cu meșteri locali, una din gard lipită cu argilă, acoperite cu fin, trestie ori cu șindrilă și împodobite cu icoane mobile zugrăvite uneori de grămăticul stranei, iar 6 arse de turci.

Cîrmuirea bisericească se exercita prin cei doi protopopi ai plășilor de sus și de jos³¹, ajutați de 5—7 zapcii (proistoși), aleși pe grupe de sate dintre slujitorii destoinici ce se aflau orînduiți și cu stringerea dăjdiilor³².

Așezarea risipită și nestatornică a cătunelor și satelor, aidoma celor din principat, precum și obiceiul scutirii de podvezi caracteristic orînduirii feudale timpurii și tîrzii a pricinuit înmulțirea, dar și instabilitatea cadrelor bisericești, situație ce avea să se reglementeze prin înființarea condiții obștești a preoților de la 1832 și prin adunarea la un loc a locui-

28 bis). Comp. N. A. Constantinescu, *op. cit.*

29. General turc de la Vidin ce se răsculase împotriva Porții între anii 1797—1812, prădînd ambele maluri dunărene. În limba persană, «*pazvant*» înseamnă «*paznic de noapte*». Vezi: L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 824, col. I; Al. Graur, *Nume de persoane...*, p. 31.

30 bis). Vezi: Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, *ms. 1457*. de către notabilitățile obștești. Nu este exclus ca o incurajare în această direcție să fi provenit de la modelul rusesc în timpul perioadei regulamentare, cînd un patronimic ca «*Petrovici*», putea fi transpus în «*Petrescu*». Cf. Al. Graur, *op. cit.*, p. 113.

30 bis) Vezi: Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, *ms. 1457*.
31. Odinioară se numeau: Plasa Izvorului i Grecilor, Frăsinetului, Cîlniștii și Hodivoi. Comp. Arh. St. București, Mitropolia Țării Românești, *pachet 503, doc. 741; 310, doc. 31, 72*.

32. Banii cărții (școlii) Mitropoliei, cununilor și gloabelor i bastonului. Idem. *ms. 141, f. 28*.

torilor fiecărui sat, precum s-a amintit, reformă răspîndită înaintea întocmirii catagrafiei a doua a țării de la 1838. Slujirea preotească și cea de strană se moșteneau ca și în trecut din tată în fiu — preoții bătrîni ori invalizi dînd *paratesis*, iar vacanțele parohiale se completau cu preoții supranumerari de prin județ. Numirea celor noi se efectua din rîndurile diaconilor și grămăticilor cu bună cîntare și cetire la psaltire și ceaslov, absolvenți ai cursurilor de învățatură teologicească de 5—6 luni, aflătoare la centrul mitropolitan, reședințele eparhiale ori pe la mănăstirile mari din principat.

Urmîndu-se hotărîrii cîrmuirii bisericești și vistieriei țării de la 1831, candidații de preoție aveau să înfățișeze dascălului școlii și duhovnicului Mitropoliei sau Episcopiei, o dată cu dovezile satelor despre trebuința de preoți și bunele lor purtări și dovezile pentru plata capitației legiuite sau încredințarea scrisă a aleșilor satelor — pîrcălabi, cutieri și logofeți — că vor plăti o astfel de dajdie de la cutia (bugetul) obștească pînă la a doua catagrafie³³.

Practica necanonică a unora din locuitorii țării de a primi hirotonia de la arhieriei de peste Dunăre (Rumelia)³⁴ prin dare de *rușfet*³⁵ existentă în veacurile al XI, XII, XVIII-lea³⁶ și în cele trei decenii ale secolului al XIX-lea³⁷, socotită neguțatorie de cele sfinte a fost sistată prin porunca domnească de la 4 august 1834, obștită prin Buletinul Statului nr. 28, urmînd ca posesorii cărților de hirotonie eliberate pînă la 1 iulie 1831 să le predea spre schimbare prin protopopul județului³⁸ la Centrul mitropolitan, iar cele după această dată să fie trimise la vistierie, posesorii neavînd dreptul preoției lucrătoare la nici o biserică din principat, rămînînd pentru totdeauna în rîndul locuitorilor birnici. Preoțimea slujitoare fiind retribuită de sate cu produse și apărută de capitație avea

33. Alte amănunte la: Pr. I. Diaconescu și pr. M. Branîște, *Date catagrafice bisericești în fostul județ Olt, la anii 1832—1838*, în revista «Mitropolia Olteniei», 1962, nr. 1—2.

34. Imperiul otoman era împărțit în două regiuni: cea din Europa se numea Rumelia și cea din Asia, Anatolia, fiecare din ele stînd sub jurisdicția unui guvernator general: Beine, beilor (Beiler bei). Vezi: H. D. Sîrum, Hesmeltu (plin de magnificență), în revista «Hrisovul» II, București, 1942, p. 153.

35. Mituire. Comp. și *Buletin*, gazeta oficială a Țării Românești, nr. 28/1834, p. 122.

36. Cf. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, ed. II, București, 1928, vol. I, p. 21.

37. În aceeași vreme se întîlneau preoți hirotonisiți la Mitropolia din Drîstor, fără cărți de preoție, nevoiți fiind a reconstitui astfel de acte prin mărturii, examene și zapise scrise în Condica Sfintei Mitropolii. Comp. Arhivele Statului, București, ms. 141, f. 135.

38. Cu prilejul verificării cărților de hirotonie, subcîrmuitorul plășii Bălții arăta Ocîrmuirii județului Vlașca, la 13 iunie 1835 «Că 8 liude-preoți n-aveau niciun document la mînă, zicînd că au avut, dar le-au luat sfinția sa protopopul Spiridon al acestui județ cu cuvînt ca să le schimbe la Sfînta Mitropolie și să le aducă altele și nu le-au dat la mînă nici o adevărîntă precum nici de la Sf. Mitropolie» cerînd să poruncească ce urmare să facă cu acești preoți că adeseori se arată pe la subcîrmuire cerînd dezlegare și să le dea și cărțile ce le-au luat. Comp. Arhivele Statului, Giurgiu, Ocîrmuirea jud. Vlașca, dos. 7193—7205/1834, f. 35.

îndatorirea ca în afara activității sfințitoare, să tilcuiască enoriașilor în duminicile și sărbătorile de peste an, înștiințările și poruncile trimise de subțefmuirile plaiurilor și plășilor, să înscrie în condici pecetluite, numele născuților, căsătoritilor și decedaților; să se deprindă la vaccinarea copiilor satelor și să dea cheazășie pentru împričinați.

Ca și în veacul al XVIII-lea, fuga și strămutarea, metoda de luptă a maselor populare împotriva asupririi și exploatării feudale se întâlnește adesea și în rândurile pomenitei preoțime clăcașe vlăscene³⁹.

Orașul Giurgiu, moșia cinstitei vîstierii.

Mahalaua Ninîșorului, văpșeaua (sic) galbenă. 195 familii, popa Dragnea, *Gheorghe dascălul*.

Mahalaua Anghelului, văpșeaua verde; 177 familii. Preoți: Voicu Tudor Cîrnici, clăcași, slujesc la biserica veche⁴⁰.

Mahalaua Petrescului, văpșeaua roșie. 318 familii; preoți: Gheorghe duhovnicul și Ioniță Cîrnici, clăcași, slujesc la biserica veche.

Mahalaua dumnealor boieri, văpșeaua albastră; 89 familii. Preoți: Marin⁴¹, Neagu, Nedelea († 1834), Stancu și Spiridon protopopol văduv stînd cu chirie în oraș, neavînd proprietate — slujesc la biserica nouă⁴², Sf. Nicolae⁴³.

PLASA IZVOR I FRASINET

Satul Adunații Butești, moșia dumneaei Marița Greceanca; 70 familii, 1 biserică Sf. Dimitrie; preoți: Dumitru sîn diacon Iordache, Neacșu sîn popa Dumitru bătrîn. Cîntăreț, Tudor sîn popa Petre. La 1837 s-a zidit biserica din nou și nefiind preot s-a trimis la școală la București un grămătic, paracliserul Petre sîn popa Petre spre hirotonie.

39. Între anii 1831—1841 o treime din locuitorii domeniului Giurgiu se strămutaseră pe alte domenii mai slab populate unde un exploatator era înlocuit cu altul, sau și la orașe, deși industria nu era încă dezvoltată. Vezi: A. Stan, *Forme de luptă a țăranimii muntene sub Regulamentul Organic pînă la revoluția din 1848*, în «Revista Arhivelor», an. IV, 2, 1961, p. 92—110; Arhivele Statului, București, Mitropolia Țării Românești *pachet. 493, doc. 18*; Arh. Statului, Giurgiu, *Isprăvnicia județului Vlașca, dos. 7193—7205/1834, f. 75*.

40. La anul 1834, popa Tudor, duhovnicul și mahalagii se jeluiau domniei să-i scutească de plata taxei cuvenită magistratului orașului pentru cei 620 stînjiși suprafata vechiului cimitir turcesc, unde fusese și geamie și unde orășanii își zidiseră noua biserică în hramul Sfîntului Gheorghe lipsită de bolți și învelitoare. Cf. Arh. Statului, București. *Vornicia dinlăuntru, dos. 3422/1834, f. 1—2*.

41. Dosarele vremii amintesc și de popa Stoian din Giurgiu ce era purtat în judecată de popa Marin pentru vînzarea unui loc de casă din mahalaua aceluia oraș. Idem, Ministerul Justiției, *dos. 16174/1835*.

42. Arendașul domeniului Giurgiu era îndatorat prin contract să dea «pă fieștecare an lei 7000 pentru întreținerea bisericii Sf. Nicolae, răspunzîndu-i pă fiește care trimestru prin știrea sfatului orășenesc, epitropilor bisericii sub luare de chitanție». Idem, *Buletin-Gazeta oficială nr. 4/1833*.

43. Pe marignea exterioară a vechiului clopot al bisericii cu diametrul de 1 m și reparat la 1885 în atelierul lui Al. Splreanu din București se citește: «Acest clopot s-au făcut din tunurile ce s-au luat dela cetatea Silistra în leat 1829 de biruitoarele rosiești oștiri și s-au hărăzit spre pomenire de prea puternicul a toată Rusia împărat

Băbăița, moșia ⁴⁴ baronului Hristopol Sachelarie; 140 familii, 1 biserică, cuvioasa Parascheva. Popa Neagu sîn Popa Radu; cîntăreți: Costandin sîn popa Radu, Ion dascălu.

Baciu, moșia megieșească și a postelnicului Standa Tomulescu ot Crevenicu; 53 familii, 1 biserică, Dumineca tuturor sfinților. Preoți: Albu sîn popa Badea Crăciun, Pană; cîntăreț, *Petre dascălul* sîn popa Crăciun.

Bățoveni, proprietatea mănăstirii Pandleimon, slugerului Matei și pitarului Ioniță Bățcoveanu; 90 familii, 1 biserică Adormirea. Preoți: Gligore sîn popa Radu, Radu sîn popa Gheorghe brat protopopu Ion; cîntăreț Gheorghe Stan.

Blejești, ce-i zice Neamțu și Fetile. Proprietari: Aga Costache Belu, Ștefan Belu, cocoana Safta Pîțărăscu; 180 familii, 1 biserică Tuturor sfinților. Popa *Crăciun* care la 1836 slujea la satul Baciu. 1 biserică Sf. Gheorghe și Sf. Nicolae. Preoți: Ivan sîn Radu, Ioan sîn popa Neacșu. Lîngă acest sat se afla și cătunul *Gurqueți* de pe apa Sericului, moșia mănăstirii Pandleimon, a pitarului Ioniță Bățcoveanu și a moșnenilor Perpelicești.

Butești, ce-i zice și Purani, proprietatea Sfintei Mitropolii m-rilor Comana și Sf. Gheorghe Nou și dumnealor Gr. Cîrstescu și logofătul Gh. (Iancu) Petrescu; 70 familii, 1 biserică Sf. Dimitrie *învălită cu fîn* ⁴⁵. Preoți: Dumitru sîn diaconul Costache (sic), Radu sîn Neacșu bătrîn nepuntincios. Cîntăreț, Tudor sîn popa Petre.

Catalina ce ține de satul Scurtu; 80 familii; 1 biserică Adormirea. Preoți: Voicu sîn Popa Bratu, Stoica sîn popa Bratu; diaconi: Velea sîn Radu Ciomag, Bratu; cîntăreți: Dumitru sîn popa Bratu, Badea sîn popa Voicu.

Cătunu ⁴⁶, moșia stolnicului Eftimie ⁴⁷; 70 familii, 1 biserică Sf. Troiță. Preoți: Badea, Neagoe sîn popa Bratu, Marin sîn popa Ene de prisos;

Nicolae I la biserica cea nouă a gimnaziului din Valahia unde să prăznuțește hramul sf. erarh Nicolae; maistor Grigoriu Teodoru 1832.

44. La 1831 erau proprietari: Grigorie Ghica Vodă, casa răposatului Ghinăral Varlaam și schitul Dobrești. A se vedea: Arhivele Statului, București, Vornicia, dos. 1889/1832, p. 81—87.

45. Pe o birnă de lemn a păretelui de Nord scrie: «1907 *revolu(ți)ea*»; vezi și alte însemnări la R. Crețeanu, *Biserici de lemn din regiunea București*, în rev. «Glasul Bisericii», 1964, 1—2, p. 61; Bibliot. Acad. Republicii Socialiste România, doc. CMXVII (1457).

46. Aflător în suta de sinjeni infundați ai mănăstirii Glavacioc, satul este pomenit în documentele vremii încă de la începutul domniei voevodului Matei Basarab (1632—1654), cf. Arh. Statului, București, *pachet. 34, doc. 32/1633*; Hotărnicii jud. Vlasca, 1478/1352.

47. Numele său este amintit de pisania bisericii scrisă reliefat pe piatră de gresie — 0,60 m × 0,50 m × 0,10 m — deasupra ușii, la intrare, unde se spune: «*În numele unuia marelui D(um)nezeu în trei fețe Tatăl, Fiu(1), Duhul Sfint s-au zidit această) sfântă biserică de robul lu(i) Dumnezeu Eftimie marele stolnic cu soțla sa Elenco: ū(n) oblăduirea armii a prea puternicului împărății Roșii. Mitropolit fiind al țării aceștia românești părintele Grigorie al 2-lea la anul dă la Mintuitorul HS. 1832 lunie 15. Pe altă lespede — 0,60 m × 0,40 m de la proscomidiar scrie: «Eftimie, Elena, Spiridon, Hrista(n) da c(u) fii. Costandin, Ecaterina c(u) fii, Badea erei cu f(ii). Morți: Radu ereu, Ana monahia, Anghela, Păuna presbitera, Ene er(eu)». Pe un potir de zinc al bisericii citim: «Să știe că paharul lui D(o)mnu H(ri)sto(s). Popa Ene, Popa Radu l-au prefăcut la ventrea Muscalilor. Scris-am eu Martin log(o)fat. luna ionie 15 zile l(ea)t 7315» (1807).*

cîntăreți: Bratu sîn Nicolae Vasilescu, Preda sîn popa Marin, Stan dascălul sîn popa Marin. În vecinătatea satului se afla și străvechiul cătun Albele ot Negrăni, proprietatea mînăstirii Sărindar.

Flămînda, moșia mai multor megieși flămînzei. 110 familii, 1 biserică Cuvioasa Parascheva. **Preoți:** Barbu sîn Miu, Marin sîn Matei, Niagu dascălul sîn Mușat.

Frăsinet, moșia pitarului Ioniță Bățcoveanu; 210 familii, 1 biserică zidită din nou, nesfințită; 1 biserică Tuturor Sfinților. **Preoți:** Stan sîn Matei, Costandin sîn Neagoe Roșu, Ilie sîn Dinu Pieleanul, Neagoe (Matei) sîn Stănimir, Dumitru de prisos. **Cîntăreți:** Miu sîn Petre, Avram sîn popa Matei (Stan) din rîndul birnicilor.

Gălătenii de sus, moșteni; 180 familii, 1 biserică Tuturor Sfinților; **preoți:** Ion sîn popa Mistodie (sic), Stoica sîn popa Petre, Badea sîn popa Naderia; **diaconi:** Sandu sîn popa Naderia, Ion sîn popa Mistodie, Petre sîn popa Petre; **cîntăreți,** Marin sîn popa Stoica, *Radu dascălul* sîn popa Badea.

Gălătenii Mitropoliei, moșia sf. mitropolii; 74 familii, 1 biserică tuturor sfinților, **preoți:** Vasile sîn popa Badea bătrîn neputincios, Ilie sîn popa Ion; **cîntăreți,** Tudor sîn Matei, Ion sîn Radu.

Glavacioc⁴⁸, pã moșia Școalelor (vatra mînăstirii Glavacioc); 90 familii⁴⁹; 1 biserică Blagoveștenia-mînăstire. **Preoți:** Ioniță sîn popa Radu, Andrei sîn popa Radu, Dimitrie sîn Ivan monahu de prisos, Danail monahu, ierodiacon Călin⁵⁰. **Cîntăreți:** Nicolae sîn popa Ioniță, Ioan lo-gofătul.

Grosu⁵¹ (Schitu), moșia Crețeanului și Safta Castrisoaia; 57 familii, 1 biserică Cuv. Parascheva și 1 biserică Sf. Nicolae; **preoți:** Dumitru zet (ginere) popa Mihai, Ion sîn popa Toma, Mihai duhovnicu sîn Ene surzit, orb și nu poate ceti. **Cîntăreți:** Stan sîn Preda, Toma sîn popa Vasile.

Gurueni (Călineasca) moșia cocoanei Safta Castrisoaia; 104 familii; 1 biserică Tuturor Sfinților și Sf. Nicolae; **preoți:** Ion sîn popa Costandin, Cîrstea sîn popa Parascheva; **cîntăreți,** Ion sîn popa Ion.

Izvorul de sus și de Negrăși, moșia stolnicesei Joița Perdicari. 270 familii; 1 biserică Sf. Nicolae; **preoți:** Costea sîn popa Badea, Radu sîn popa Toma fugit din Teleorman, Badea sîn Ion bătrîn, foarte neputincios. **Cîntăreți:** Marin sîn diaconu Petre. Dumitru ot Popești sîn diacon Petre dascălul.

Izvorul de jos, moșia căpitanului Tache Budișteanu, vîndută dumneaei Manda Ion Budișteanu; 40 familii, 1 biserică Adormirea Precistii; **preoți:** popa Neagu sîn popa Dumitru.

48. La 1835, satul număra 14 cătune «Mînăstirea, Balaban, Negrîșoara, Ciungulești, Gloderu, Spătaru, Selaru, Martinești, Crucea de piatră, Mocani, Glavacioc, Nebunești, Guși, Cîrciumari. Cf. Arhivele Statului, Giurgiu, subcîrm. plășii Izvor, dos. 6383—6394/1835, f. 208—209.

În afara acestora se numărau și 135 familii, robii mînăstirii la anii 1786—1803.
50. Comp. Pr. I. Diaconescu, *Școala candidaților la preoție din m-rea Glavacioc*, în revista «Glasul Bisericii», 1960, 7—8, p. 661—662, nota 3.

51. La 1851 avea moșie în sat și episcopia Argeșului, cf. Arhivele Statului, București, Obștescul Control, dosar 1192/1852.

Lada, moșia moștenească, 60 familii, 1 biserică Adormirea; preoți: Gheorghe sîn Gheorghe, Stan sîn Stroe de prisos; diacon sîn Badea *Măndroc*; cîntăreți, Mincă sîn popa Gl(i)gorie, Marin sîn popa Gl(i)gor(ie), *Marin dascălul* sîn popa Iorga.

Măgura Butoești, moșia Sf. Mitropolii, 15 familii, 1 biserică sf. ierarh Nicolae. Popa Drăgușin duhovnicul; cîntăreț, Neacșu sîn popa Drăgușin.

Măgura Butoeștii de jos. 55 familii, 1 biserică cuvioasa Parascheva; preoți: Rizea sîn Stancu, Vasile sîn Tănase; cîntăreți: Nicolae sîn popa Strătilă duhovnicul răposat, Costandin sîn popa Ion, Voicu sîn popa Petre, Neacșu sîn popa Dragomir, Mirea sîn popa Costandin.

Măgura Lăceanca, 70 familii, 1 biserică Adormirea; preoți: Radu sîn Stanciu, Nicolae sîn Ion; cîntăreți: Marin (sîn) popa Radu, Ion sîn popa Radu.

Motofu (Moțoaia) ce ține de satul Talpa Sopîrlești, moșie moștenească. 53 familii, 1 biserică cuvioasa Parascheva. Popa Bratu sîn Necula; cîntăreț, Radu sîn popa Andrei.

*Negrenii de sus*⁵², moșia moștenească, 30 familii, 1 biserică Adormirea; preoți: Neculae sîn popa Tudor, Dinu sîn popa Nedelea de prisos; diacon Tudor; cîntăreț, Șerban sîn popa Tudor, holtei.

*Negrenii de jos*⁵³, moșia moștenească, 52 familii, 1 biserică Înălțarea Domnului; în slujbă popa Petre sîn popa Șerban; de prisos popa Ion sîn popa Albu; diaconi: Bratu sîn Ioan, Albu sîn Ioan, Ioan sîn popa Gheorghe, Radu sîn popa Gheorghe, Vasile sîn Doncea, Albuleț sîn Stan; cîntăreți: *Radu dascălul* sîn popa Petre.

Osebiții Blejești, moșia pitarului Ioniță Bătcoveanu, 50 familii, 1 biserică sf. erarh Nicolae; popa Ion sîn popa Gheorghe; cîntăreț *Costandin dascălul* sîn Neagoe.

Pielea (Poenari), moșia beizadelei Ghica Vodă; 207 familii, 1 biserică cuv. Parascheva; preoți Ștefan sîn Paraschiv, Pan; cîntăreți, Stoica sîn popa Ștefan, Radu, Stan, Stoica (sîn) popa Pan.

Tot pielea (*Găvănești*), 50 familii, 1 biserică sf. Nicolae, preoți Stan sîn Nedea (Niagu), Stănilă sîn Ghinea hirotonit pentru Pielea din satul Purani și șade în satul Pielea, Păun sîn popa Stan; de prisos, Dumitru sîn popa Bunea, Stan sîn popa Voicilă (sic). La 1829 avea proprietate în sat și măria sa Grigore Ghica Vodă^{53 bis}.

*Poenile*⁵⁴, moșia dumnealor Iancu Ghenovici și Scarlat Prejbeanu. 50 familii. 1 biserică sf. Nicolae; preoți, Ion sîn diaconul Ion, Radu sîn dia-

52. Harta rusă de la 1835 și un dosar de la 1851 semnalează satul Osebiții Nigrăni de pe moșia minăstirii Glavacioc. Vezi: C. C. Giurescu, *Prințpatele Române la începutul sec. XIX*, București, 1957, p. 288; Arhivele Statului, București, Obșteșcul control, *dosarul citat*.

53. Despre satele «Cătunul, Nigrăni i Albăni i alte sate din pădure vecine cu minăstirea Glavacioc, amintește cartea domniei dela 1633, oprindu-le să tae pădurea să umble vite în cîmp să cosească finul sau să vîneze peștele din bălțile minăstirii că n-are minăstirea nici un dolos de dinșii». Vezi: Arhivele Statului, București, *pachet 206, documentul 26*.

53 bis). Cf. Arhivele Statului, București, *Vornicia dos. 1889/1832*.

54. La 1709, o parte din moșia satului, apartînea marelui pitar Costandin și

ocnul Ion, Radu sin Constandin; cîntăreți, Ion sin popa Radu, Petcu sin popa Ion.

Puranii de jos, moșia mării sale Grigore Ghica Vodă; 70 familii, 1 biserică sf. Nicolae; preoți Stan, Crăciun sin popa Ion; de prisos Radu sin Stancu Oniță; cîntăreți Radu Voinea, Manoil sin popa Petre, Radu sin popa Ion.

Puranii de sus, 25 familii, 1 biserică Adormirea. La această biserică deși se văd familii puține, adevărate 180 familii din satul Găvănești jud. Teleorman⁵⁵; preoți: Ion sin popa Ion; de prisos, Stan sin Cîrstea, Dumitru sin Vasile; cîntăreț, Radu sin popa Ion.

Purani, cătun ce ține de satul Butești, moșia logofătului Petrescu și alții, 50 familii, 1 biserică Sf. Împărați^{55 bis}, Popa Radu sin Neacșu; cîntăreț, Matei sin Ion.

Puturosu ce ține de satul Baciui; 90 familii, 1 biserică, popa Mihai; diaconi: Mincu, Bratu.

Scurtu (Catalina veche) moșia moștenească de lingă Teleorman. 91 familii, 1 biserică sf. erarh Nicolae; preoți: Ion duhovnicu protopou sin popa Gheorghe, Radu sin popa Stănilă; diaconi: Ion sin diaconul Mareș, Petre diaconul, Mareș diaconul bătrîn. Cîntăreți: Vasile sin popa Radu, Pătrașcu sin Radu, Pantazi sin Iorga.

Tot satul *Scurtu*, 1 biserică Adormirea. Fiind lingă hotar n-are enoriași pe acel județ și vor fi lăcături din județul Teleormanului. Preoți, Radu sin popa Pană, Radu sin popa Petre bătrîn, Pană duhovnicul, Tănase sin diaconul Radu; diaconi: Bratul sin popa Bratu, Petre sin popa Pană⁵⁶, Petre sin popa Tănase; cîntăreți: Ion sin popa Tănase, Ilarie sin popa Radu netrecut în catastihul cinstitei ocîrmuirii ce s-a trimis pe lingă raportul nr. 21.

Mihai, al doilea postelnic din Corbeni, după cum arată cartea lui Gligorie marele vornic din Tîrgoviște. Vezi: Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, 206, *documentul* 26.

55. La 1810 se aflau 15 case în Vlașca și 33 case în Teleorman. cf. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, *ms.* 1457.

55 bis). Așezată pe malul drept al apei Glavacioc, clădită din birne de stejar cu altarul poligonal și învîlită la 1810 cu fin, păstrează la intrare, săpată în lemn, însemnarea: «1817 apri(lie) 6, popa Radu m(ășter) Stoica, Ion Ma(tei). A se vedea și la R. Crețeanu, *op. cit.*, p. 73.

56. Într-o jalbă a preoților Bratu și Stan de la satul Catalina, îndreptată mitropolitului Dositei, la 2 aprilie 1799, între altele se arăta că popa Pană, tovarășul lor mutîndu-se la satul Crevinacul și-au încărcat ale casei sale, ridicînd el și o grămadă de scule ale bisericii: 1 sf. antîmis, sf. vase și procovețele, 1 octolh și 1 cazanie, ducîndu-le la biserica aceluia sat după care, judecata Mitropoliei îndatora pe pîrit să împlinească cu dela sine acele cărți și odoare sfinte, ducîndu-le la biserica de unde le-a luat. Cf. Arhivele Statului, București, *ms.* 141, f. 142.

57. Fosta biserică de lemn a satului era așezată pe malul drept al apei Dimbovnic în fața cătunului «Crucea de piatră», mutîndu-se după darea satelor la linie în vatra satului de astăzi, proiectată de serdarul Gr. Otetelișanu, la 1838. Vezi: Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, *ms.* 4516, f. 56—58; Gh. Potra: *P. Poenaru ctitor al învățămîntului...*, București, 1963, p. 198.

Șelaru ce ține de satul Glavacioc pã moșia Școalelor. 190 familii, 1 biserică sf. Dimitrie ⁵⁷; preoți: Nedelcu ^{57 bis} sîn diaconu Costea, Mărgărit sîn Radu Micu hirotonit la 17 martie 1833 la biserica cuvioasa Parascheva de la satul Herbinți ⁵⁸ de pe vatra minăstirii Glavacioc; diacon Mărgărit sîn popa Gheorghe; cîntăreț Tănase sîn popa Nedelea.

Talpa Băscoveni, moșie megieșească și a slugerului Tase și pitarului Gr. Zădăriceanu; 100 familii, 1 biserică sf. Nicolae; preoți: Ilie sîn popa Tudor, Gheorghe sîn Dinu duhovnicu bătrîn neputincios și din pricina tremuratului poprit de a sluji Sf. liturghie. Cîntăreți: Tudor sîn popa Gheorghe, Gheorghe sîn popa Ilie.

Talpa Ogrezeni (Puțu cu talpă), moșie moștenească; 120 familii, 1 biserică Tuturor sfinților; preoți: Zămfir sîn popa Zlotia, Nica sîn popa Zlotia ot Talpa Bătoveni; diacon Vladu sîn Radu Dulea. Cîntăreți: Nicolae sîn popa Badea, Ion sîn diaconu Vladu.

Talpa Șopîrleasca veche (Crucea șindrilită) moșia cocoanei Manda Antofi. 40 familii, 1 biserică cuvioasa Parascheva; preoți: Șărbăban sîn popa Crăciun, Burcea sîn popa Prinsu (sic); de prisos, popa Trandafir sîn Ion; cîntăreț Dumitru dascălul sîn Albuleț.

Șopîrleasca dela Poștă, moșia stolnicului Petrescu; 15 familii, 1 biserică Adormirea preceștii, popa Tănase sîn diaconul Radu ot Scurtu; cîntăreț, Gligore sîn Mihai. Cei mai mulți din enoriași sînt *surugii*.

Vătași, moșia parucicului Alexandru zet (ginere) medelnicerului Cristache Greceanu. 32 familii, 1 biserică Adormirea Maicii Domnului; preoți: Radu sîn Tudor Duduș slugerul † 1837, Stancu. Cîntăreț, *Hristea dascălul* sîn Stanciu.

PLASA OGRAZENILOR (NEAJLOV)

Adunații (Osebiții) Sirbeni, moșia dumnealui treti logofăt Scarlat Stoenescu. 75 familii, 1 biserică Adormirea precistii; preoți: Anghel sîn Gheorghe, Marin sîn Ion.

Atîrnații sirbeni, 19 familii; preoții cei de la Adunați.

57 bis) Într-o jalbă din 1832, preoții Gheorghe și Nedelcu se plingeau Mitropoliei că arătîndu-se cu porunci de scutire pe la arendașul moșiei și acela neluîndu-le în seamă, cereau blagoslovenie de a fi orînduiți la alte sfinite biserici, cf. Arhivele Statului, București, Administrative, *dosar 2751/1832*, fila 88.

58. În aceeași vreme la biserica satului Hierbinți se aflau următorii slujitori: Popa Voicu sîn popa Ene; cîntăreți: Radu sîn popa Ene, Marin sîn Cos(tan)din; iar la cătunul Glogoveanu, roit ca și Fierbinții din străvechiul sat vecin, Homurile, numărînd 75 familii, slujea la biserica Sfinții Împărați clădită din birne de lemn, popa Marin sîn popa Frincu și țirconvnicii Ion sîn popa Marin și Bunea sîn Gheorghe. Biserica fusese zugrăvită de Dumitru ot Roata de la care se citesc următoarele însemnări: «*Am scris eu cu mîna mea nevrednicu robu lui Dumnezeu, Dumitru Zugravu din satu Roata 1833 Sep. 14. Să să știe de cînd am scrtș, cînd zugrăvîdm biserica ot Glogoveanu 1833 Sep. 24, Dumitru zugra(vu) ot Roata; Dumitru Zugravu ot satu Roata am scris Octo(mvrie) 17. Cazanie netrebnică f. 112, 285. Comp. și Arhivele Statului, Argeș, Subcîrmuirea plășii Gălășești, dos. 8486—8495/1934, p. 18 alte amănunte despre Radu Zugravu și tovarășii lui să se vadă la R. Crețeanu, op. cit., p. 77.*

Babele moșia minăstirli Glavacioc, 161 familii dintre care 27 familii de rîndași; preoți: Radu, Stan sîn popa Radu, Costandin sîn popa Radu; cîntăreț Stănică *Nicoară dascălul*, 1 biserică Adormirea Precistii ^{58 bis}.

Bălăsoeni, moșia dumnealui Ioan Stavru. 68 familii, 1 biserică Sf. Dimitrie; preoți: Stoica sîn popa Nicolae, Neculai sîn Ștefan, diaconul Neacșu sîn Preda, diaconul *Radu Buzian dascălul*.

Broșteni, moșie moștenească, 64 familii, 1 biserică sf-ții Voevozi; preoți: Ion sîn Radu moștean, Manea sîn diaconu Radu moștean, Neculae sîn Dumitru moștean; țircovnici: Costandin sîn Radu, Nicolae sîn Dumitru, Negre sîn Dinu, Dumitru sîn Nicolae.

Bucșani (osebiții *cătuneni*) de sus și de jos, moșie moștenească și a dumnealor hatmanul Lixandru Vilara și Scarlat Lupoianu; 38 familii, 1 biserică sf. Nicolae; preoți; Cozma sîn popa Dinul, Rafail sîn popa Dinul; cîntăreț Tănase sîn Stancu.

Bulbucata ce-i zice și *Velea*, moșia pitarului Iancu Movilă, 117 familii dintre cari 13 familii văduve erau torcătoare, 1 biserică sf. Ștefan; preoți: popa Radu sîn popa Udrea (Cîrstea), Calotă (Călin) sîn popa Tilea.

Cacaleți ce ține de satu Corbii mari; 1 biserică Învierea Domnului. Popa Tudor sîn Călin.

Cacova i *Vultureanca*, moșia dumnealui Ion Miteșcu, 44 familii, 1 biserică, sf. Ioan Botezătorul, popa Dragomir sîn Toma.

Căscioarele (Poiana lui Stancu) și țiganii minăstirii, moșia igumenului Meletie Căscioareanu; 188 familii, 1 biserică intrarea în biserică. preoți: Marin sîn popa Ion, Tănase sîn popa Marin, Dumitrache sîn popa Marcu; țircovnic Stancu sîn Costandin.

Cătunul Malului Spart, 21 familii; Popa Radu ot Malu Spart.

Cătunul Stolnicului, moșia dumnealui Dumitru Mihăilă, 14 familii Popa Radu Udrea.

Cătunul Tămășeasca, 19 familii.

Ciocanul Canelli, moșia dumnealui Costandin Ciorogirleanu; 32 familii; popa Costandin sîn Matel ot Ogrăzeni.

Ciocanul domnesc (Domnești), moșia dumnealui Gherman, 36 familii, 1 biserică sf. Gheorghe; preoți: Neculae sîn Nedelcu. Cîntăreț, Ilie sîn Stan.

Ciupa, moșia stolnicului Grigorie Mavrodoglu; 31 familii, 1 biserică Nașterea Maicii Domnului; popa Ion Leuștean.

Cîrtojani ⁵⁹ i *Făștoaica* (Sadina), moșia schitului Stavropoleos. 155 familii și țiganii Schitului. 1 biserică Sf. Gheorghe ⁶⁰. Preoți: Nițu sîn popa

58 bis). Informații istorice, descriere și foto la P. I. Cernavodeanu, *Schitul Babele* (1492—1493) în revista «Glasul Bisericii», 1960, 5—6, p. 493—498.

59. Vechimea și ocupația neguțătorească a locuitorilor satului este amintită de zapisele lui R. Mustăța prin care vindea, la 24 mai 1680, trei prăvălii în București lui Gavriil pitarul. Cf. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, pachet 163, documentul 21, 22.

60. Următoarele însemnări de pe o cazanie a bisericii, tipărită la Buzău în 1834, pomenesc despre învățatura cărții în tinda bisericii: «Să să știe de când am fr(ă)țat carte la anu 1839; eu logofătu Marin fecioru, cu Ion, decembrie 28». «Scris-am eu logofătu Trandafir pă această sf(ântă) cazanie leat 1841».

Nicolae, Stoian sîn popa Badea, Stoica sîn popa Oprea. Cîntăreţ, Duţă dascălul sîn popa Stoica.

*Clejanii*⁶¹, moşia hatmanului Lixandru Vilara. 106 familii, 1 biserică Adormirea preceştii; preoţi: Enache sîn popa Ene, Radu sîn Dobre; cîntăreţi: Toma sîn Radu, Păun sîn Dia.

Corbii Mari (Crov), moşia banului Grigorie Băleanu, 221 familii, 1 biserică Sf. Troiţă; preoţi: Vasile sîn Radu, Vlad duhovnicu sîn Oprea, Tudor sîn Coman; cîntăreţi: Năstase sîn Tudor, *Stan dascălul* sîn Oprea.

Corbii Ciungi, moşia paharnicului Ioan Roset. 93 familii, 1 biserică Sf. Nicolae; preoţi: Ion sîn popa Dragnea, Mihai sîn Gheorghe. Cîntăreţ Dinu sîn Pirvu.

Crevedia mare de jos şi de mijloc ce-i zice şi Prejbeanu, moşia polcovnicului Suţu, Costache Pitaru şi pitarul Gr. Zădăriceanu. 238 familii, 1 biserică, Sf. Troiţă. Preoţi: Radu popa Pătraşcu, Pătraşcu sîn Datcu.

Crevenicu de sus, 138 familii, 1 biserică Adormirea Precistii, popa Mine sîn Radu.

Cupele, moşia mănăstirii Glavacioc şi a pitarului Grigore Zădăriceanu; 24 familii⁶²; popa oIn.

Dănciuleşti (Sterea), cătun ce ţine de satul Babele, moşia sărdăresei Carabulea; 24 familii⁶³.

Drăgăneasca ce ţine de satul Răscăeţi, moşia medelnicerului Nicola Mihai, 27 familii⁶⁴, 1 biserică prepodomna Parascheva; popa Gheorghe sîn Vladu duhovnicul locuitorilor bătrîni.

*Drăghineasca*⁶⁵ moşia căminarului Costandin Bărănescu; preot şi biserică n-au.

Drăghineşti, preot nu e.

Fundul-Părului (Crov), moşia mînăstirii Glavacioc şi Sf. Mitropolii. 46 familii, 1 biserică Sf. Nicolae; preoţi: Radu duhovnicu sîn Preda Mămuleanu, Anghel sîn popa Radu; cîntăreţ, Ion popa Radu.

Găurenii, Moşia Sf. Mitropolii; 44 familii dintre care 7 familii văduve torcătoare; popa Radu Parpală ot Babele.

Gişteşti Rumâni şi *Sîrbi*, moşia mînăstirii Radu-Vodă, 115 familii, 1 biserică Adormirea Precistii; preoţi: Călin sîn popa Vladu, Petru sîn popa Toma.

Ghergheşti, moşia dumnealui D. Baruş, 30 familii, 1 biserică Adormirea; popa Irimia sîn popa Necula.

Golăşei, moşia igumenului Meletie Căscioreanu, 18 familii; popa Radu Pătraşcu.

61. La 1572 satul era aservit în întregime marelui vornic Dragomir: Vezi: Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, *pachet*. 59, doc. 28.

62. Cf. Arhivele Statului, Bucureşti, ms. 838.

63. Idem; la 1694 satul aparţinea mînăstirii Radu Vodă, luat cu schimb de la paharnicul Cornea Brăiloiu. Cf. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, *pachet* 189, doc. 27.

64. Cf. Arhivele Statului, Bucureşti, ms. 838.

65. Fusese cumpărată de la mînăstirea Radu Vodă ce-o stăpînea din zilele lui Matei Basarab, învecinîndu-se la Sud cu Cătuneanca, proprietatea prostrămoşilor paharnicului Răducanu Fărcăşanu. Cf. Arhivele Stat., Bucureşti, Ministerul Justiţiei, dos. 1084/1837, p. 1.

*Golescu*⁶⁶ popa Ion.

Grădinari, casa medelnicerului Dinu Bujoreanu⁶⁷, 38 familii, 1 biserică Sf. Nicolae popa Costandin sîn Matei.

Gratia i Ghimpeanca, moșia clucerului I. Voinescu și a paharnicului Radu Fărășanu, 112 familii. 1 biserică Adormirea; preoți: Calotă sîn Mirea, Cîrstea sîn Stan.

Greci (Izvoru de Greci), moșia boerilor Cornești, 166 familii, 1 biserică Toți Sfinții; preoți: Gheorghe *Pazvantu* sîn Vladu 100 ani, văduv; cîntăreți: Enache sîn Tudor, Miul sîn Martin.

Hobaia moșia stolnicului Eftimie. 56 familii, 1 biserică Sf. Gheorghe; popa Dincă sîn Vasile; cîntăreț, Gheorghe Lașcu.

Ionești, moșia m-rii Argeș; 71 familii fără biserică. Preoți: Grigorie sîn popa Radu, Stoica ot Ionești, fugit de sînt ani 15. Cîntăreț, Ivașcu (Neacșu) sîn popa Stoica.

Jugureni ce să numește Ragul, moșia mînăstirii Văcărești și dumeaiei Trandafira preoteasa; 298 familii, 1 biserică prepodomna Parascheva; preoți: Procopie sîn Irimia. Mincă sîn Dumitru, Radu Roșu, Costandin sîn popa Radu, Dincă sîn popa Procopie; diaconul Dumitrache. Cîntăreți, Vasile popa Costandin, Stoica sîn diaconul Pană, Ion sîn popa Procopie. *Dumitru dascălul* sîn popa Dinu.

Malu-Spart, moșia a 5 proprietari. 106 familii, 1 biserică Sf. Teodor Tiron. Preoți: Tănase sîn pop(a) Ion, Radu sîn popa Daia. Cîntăreți: Gheorghe sîn Tănase, *Gheorghe dascălul* sîn Ion.

Martalogi ce ține de satul Jugureni, 1 biserică prepodomna Parascheva. Popa Dimitrie sîn Radu.

*Merii Fălcoencii*⁶⁸ moșia boerilor Fălcoeni, 87 familii, 1 biserică sf. Nicolae. Preoți: Radu sîn Cîrstea, Zamfir fugit leat 1834 iulie; cîntăreț, Ion popa Radu.

Mirșa, moșie boerilor Bolintineni; 189 familii, 1 biserică Sf. Nicolae. Popa Radu sîn Stancul Corbeanul; diacon Ion sîn diaconul Ion.

Moara din groapă, ce ține de satul 40 de cruci, moșia căminăresii Rasti, cocoana Elena Bărcăneasca și casa clucerului Iordache Mavrodin, 143 familii, 1 biserică Nașterea Precistii; popa Ilie sîn popa Stancu.

Morteni, moșia moștenească și a pitarului Gheorghe. 115 familii; 1 biserică Sf. Nicolae; preoți: Costandin sîn popa Radu, Ion sîn popa Stan. Cîntăreț, Mihai sîn Safta popii Chivului, Andrei sîn diaconul Badea.

Obedeni, moșia serdarului Grigorie Obedeanu, 61 familii, popa Cozma ot Bucșani.

Obislav, moșia mînăstirii Glavacioc. 96 familii între cari se numărău și 21 familii robi ai mînăstirii; 1 biserică⁶⁹ sf. Nicolae și prepodomna Pa-

66. La 1851, satul Uești-Goleasca era pe moșia vornicesei Zinca Golescu, vecin cu cătunul Uești ai paharnicului Teodor Palada și Ueștii moșteni ai sârdarului Moscu. *Ibidem*, Obștescul control, *dosar citat*.

67. A se vedea *nota 53 bis*.

68. Se mai numea și Ogrezeni, cf. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, *pachet 195, doc. 84*.

69. Izvoarele vremii amintesc că înaintea anului 1794, un popa Sima slujea

rascheva; preoți: Radu, sîn popa Mihai; cîntăreț, Anghel sîn popa Dinu.

Oborani ot Vișina de jos, moșneni. 1 biserică Nașterea maicii Domnului; preoți: Nicolae sîn popa Radu, Gheorghe sîn popa Andrei. Radul sîn popa Cârstea; diaconi: Apostol Ion.

Ogrăzeni, moșia minăsirii Mihai Vodă. 147 familii dintre cari 26 familii robi ai minăstirii; 1 biserică Adormirea precistii; preoți: Dinu sîn popa Mihai, Gheorghe sîn Dinu, Marin sîn popa Dinu așezat în locul tatălui său, fiindcă a dat *paratesis* în urma trimerii catastihului; diacon, Ion sîn popa Radu, cîntăreț, Iordache sîn popa Dinu.

Patruzeți de cruci, moșia dumneaei Lixandra Mavrodinoaia, 155 familii, 1 biserică Adormirea precistii; preoți: Radu sîn Ioan, Stancu sîn popa Radu, Ilie sîn Stancu; cîntăreți: Anghel sîn Radu. Bunea sîn Gheorghe.

Petreștii de sus moșteni, 66 familii, 1 biserică Ovedenia; popa Stoica sîn popa Stan 90 ani, vădov moștean; diacon Cârstea; cîntăreț. Nicolae popa Preda.

Petreștii de jos, moșia pitarului Ioniță, Mitropolia cu Ștefan sîn Ban logofătul; 44 familii, 1 biserică prepodomna Parascheva; popa Neagu sîn Costandin plugar și-n slujba bisericii la minăstirea lui Ban; diaconul Gheorghe sîn Costandin, cîntăreț Stoica sîn diaconul Gheorghe.

Prisiceni de sus, moșia dumnealui Matei Prisiceanu; 80 familii 1 biserică Adormirea Precistii «unde acum s-au făcut din nou la leat 1832», popa Miul sîn Radu (Mihail); cîntăreț, Ion popa Miul.

*Prisiceni de jos*⁷⁰ moșia dumnealui Manolache Grecu; 32 familii 1 biserică sf. Nicolae; popa Stan (sîn) popa Ion; cîntăreț, Niculae sîn Stancu.

Răscăeți, moșneni, 64 familii, 1 biserică sf. Troiță; preoți: Nicolae sîn popa Gheorghe, Stoian sîn Ion; diaconul Gheorghe sîn Gheorghe.

Roata (Cătunul) moșia clucerului N. Trăznea; 148 familii, 1 biserică sf. Troiță; popa Zamfir sîn popa Ivan, cîntăreț, Dumitru sîn Neagoe.

Schitul ce ține de satul Broșteni, 1 biserică sf. Nicolae; preoți: Ion sîn popa Dumitru, Radu, diacon Nicolae.

Sîrbii ot Gratia, moșia clucerului Ion Voinescu. 159 familii: popa Ion sîn popa Stan.

Sîrbii din puntea ce-i zice de Greci; 66 familii; preot și biserică n-au.

Sîrbenii de jos, moșneni vecini cu moșia Bărasca a serdarului Iancu Prejbeanu; 31 familii, 1 biserică Nașterea Precistii; preoți: *Ion sîn popa Radu fugit de la leat 1834*, Dumitrache sîn Ion.

la schitul Obislav, metoh al m-rii Glavacioc, unde era obiceiul, la praznic, ca mănăstirea să dea cele trebuincioase serbării hramului, iar la 1849, igumenul Ierotei Glavacioteanul cerea Departamentului bisericesc să aprobe suma de 438 lei de la Casa Centrală a Mitropoliei pentru pardoseala bisericii cu scinduri și cumpărarea unui molitfelnic, 1 discos, 1 copie, 1 aer, procevețele necesare, 1 ceaslov mare, 1 octoih mare și 1 rînd de odăjdii. Comp. Arhivele Statului, București, ms. 223; Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, *dosar 293/1849*.

70. Odinioară era stație poștală în drumul Craiovei, lingă podul de peste apa Argeșului întreținut de boierii Prisiceni. Vezi: Arhivele Statului, București, *Buletin gazeta oficială*, nr. 54/1837. p. 225.

Udeni, 85 familii, moșia paharnicului Radu Fărcășanu⁷¹; 1 biserică sf. Ioan Botezătorul; preoți: Stoica sîn Stănilă, Stancu sîn Stan, Călin ce șade la satu Sîrbii ot Gratia; cîntăreț, Ioan sîn Mladin sîrb.

Uești, casa vornicului N. Golescu, 101 familii, 1 biserică Adormirea precistii; popa Ion sîn popa Fotea; cîntăreț, Paraschiv sîn Leafu (sic).

Uliești, moșia dumnealui D. Baruț; 33 familii, 1 biserică Adormirea, preoți: Tudor sîn popa Ion, Drăgan († 1833, mart. 24); diacon Paraschiv sîn popa Gheorghe; țircovnic Tudor sîn popa Drăgan.

Vinători, moșia pitarului Gligore sîn Ștefan epistat Andronic sîn Anghel sudit britanicesc, 207 familii dintre cari 27 familii țigani. 1 biserică sf. apostol Andrei; preoți: Stoica sîn Radu, Ștefan sîn Ion, cîntăreți: Marin popa Stoica, Mihai sîn Costandin.

Vișina, moșneni, 164 familii, 1 biserică «toți sfinții»; preoți: Anghel sîn popa Stancu (State), Andrei sîn popa Stan, Petre sîn popa Gheorghe cêrut de sat, Gheorghe sîn popa Andrei, Andrei sîn popa Stan duhovnici ai satelor; diaconi: Cirstea sîn Ion, Dragomir sîn Mihai, Stoian sîn popa Stan, Ion sîn Ghiorma, Ion sîn Radu, Apostol; cîntăreți: Stan sîn popa Anghel, Dinu sîn Radu, Dumitru sîn popa Anghel. Toți preoții și diaconii erau moșteni.

Zădăriciu ce ține de satul Vinători, 1 biserică sf. Nicolae; preoți Mihai Ștefan sîn popa Ion slobozit la hirotonie la leat 1836.

*Zgăia*⁷², moșia dumnealui Costache Bunescu, 126 familii dintre cari 35 familii de rudari. Preotul Zamfir dela Roata; cîntăreț, Stanciu sîn Radu țircovnicul.

PLASA BALȚII

Adunații Copăceni, moșia vornicului Gr. Filipescu, 70 familii, 1 biserică Adormirea; popa Matei sîn popa Vasile; cîntăreț *Iordache Georgescu dascălul*.

Adunații Naipu (Băjenari), moșia minăstirii Sărindar, 28 familii. Vin la biserica satului Naipu fiind cu apropiere și mai este trebuință de un preot.

Bălăria, moșia dumneaei Lușița Bujoreanca, 75 familii, 1 biserică cuvioasa Parascheva. Popa Ene sîn Cirstea (Ilie); cîntăreți: Ion Cirstea, Stoica sîn popa Călineanu (Calotă).

Băneasa, moșia vornicului Iordache Filipescu, 1 biserică Adormirea; preoți: Mareș sînt popa Lixandru, *Badea sîn Radu hirotonit în Turcia cu bilet*.

Băneștii de streini, moșia răposatului clucer Chiriac. 42 familii dintre cari 5 familii țigani ai dumnealui Mihăiță Buzatu. 1 biserică Sf. Nicolae;

71. Vezi nota 44.

72. Două zapise de vînzare de la 1683 și 1681 ale monahului Nechifor feciorul Mogăi logofătul ot Tîrgoviște și Neagoe sîn Mogăi către Vilcul postelnicul și frații lui pomenesec de via și moșia satului Zgai, stăpînite înainte vreme de un Dobruș ot București. Vezi: Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, pachet 299, doc. 94

popa Anghel sîn Ion; cîntăreț Radu sîn popa Anghel. *Bila Ciolanu (sîrbi)*, moșia comisului Gr. Cantacuzino; 52 familii, 1 biserică Nașterea Domnului-Popa Stancu sînt Doncea *hirotonisit în Turcia cu bilet*. Cîntăreți: Stancu sîn popa Stancu, Pavel sîn Ioana prioteasa.

Brăniștarii de sus, de jos și de mijloc, moșia Sf. Mitropolii, a Căminarului Iordache Dedulescu și polcovnicului Ioniță Șoimescu. 77 familii dintre cari 7 familii țigani ai dumnealor Gligore Bălăceanu, Filipescu și sârdarului Petrescu. 1 biserică de gard lipită cu pămînt⁷³ în hramul Sf. Gheorghe; preoți: Iancu, Matei sîn Ion Bălan *hirotonisit în Turcia*; cîntăreț Ion Tănase.

Budeni, moșia mînăstirii Comana, 44 familii dintre cari 13 familii țigani fierari; popa Polifronie sîn popa Stoian.

Cămineasca, moșia logofătului Scarlat Mihăescu; 34 familii, 1 biserică netîrnoșită; popa Dumitru; cîntăreț Ion.

Călugăreni, moșia mînăstirii Glavacioc și a dumnealui Aga Costache Bălăceanu, 55 familii dintre cari 7 familii ungureni și 5 familii țigani plugari ai d-lor Costache Bălăceanu și Filipescu. 1 biserică sf. Nicolae, popa Radu sîn Stan. Cîntăreți: Gheorghe sîn Preda, Radu sîn Gheorghe.

Călugăru, moșia moșnenilor Gurueni vecină cu Comoara (Mirceștii)⁷⁴, 68 familii; popa Ion sîn popa Ion; cîntăreț Radu sîn Bunea țircovnicul.

Ciumați, moșia marelui logofăt Iordache Filipescu; 38 familii, popa Ștefan sîn Virea.

Ciurari, moșia Sf. Mitropolii, 52 familii; popa Iancu.

Coeni, moșia paharnicului Răducanu Fărcășanu și vornicului Iordache Filipescu, 45 familii rumâni și 47 familii rudari (plugari, lăutari, fierari) ai cocoanei Brîncoveanca, Iancu și Tache Fărcășanu, Alecu Ghica, mînăstirii Arnota și ai Statului. 1 biserică S. Nicolae. popa Ștefan sîn Barbu; cîntăreț, Iordache sîn popa Șerban.

Comana, moșia mînăstirii Comana. 45 familii dintre cari 8 familii zlătari ai dumnealui Costache; 1 biserică sf. Nicolae; popa Anton sîn Dinu : cîntăreți, Nicolae, Gheorghe țircovnicul.

Copaciu Sîrbi, moșia doftorului Costandin Estiotu, 77 familii, popa Neagu.

Crevenicu Coșoi, moșia mînăstirii (sic) Babele; 87 familii. 1 biserică Sf. Ioan Botezătorul; popa Măndroc sîn Ene, popa Marin cîntăreț Pătrașcu sîn Costea.

Crevenicu mare, moșneni, 133 familii și 6 familii țigani ai dumnealui Mihălache Dirva. 1 biserică Sf. Troiță; preoți: Stan sîn Voinea (Stoica) Mihai sîn Voinea; cîntăreți: Stan sîn Petre.

Crevenicu Spinești, moșneni. 1 biserică Sf. Teodor Tiron. Preoți: Mihai duhovnicu, Stancu sîn Nicolae, Mihai sîn Radu; cîntăreț, Anghel sîn popa Mihai.

Crovu, moșia paharnicului Enache Arion. 49 familii, 1 biserică sf. Nicolae; popa Neagu sîn popa Ion; cîntăreț, diaconul Costandin sîn Voicu.

73. Vezi: nota 55.

74. Vezi: Arhivele Statului, București, Mitropolia Țării Românești, dos. 18/1838.

Dadilov, moșia minăstirii Comana, 79 familii, 1 biserică sf. doamna Parascheva; popa Stan sîn popa Gheorghe.

Dărăștii Marcului și Serafimilor de jos, moșia minăstirii Mărcuța și a dumnealor fraților Serafim și Dumitrache Dărăscu. 127 familii dintre care 38 familii țigani ciurari, căldărari, fierari, lăutari și cobzari ai dumnealui Alecu Ghica, cocoanei Brîncoveanca, Racoviță, serdar Petrache Alecu Filipescu și statului. 1 biserică sf. Nicolae. Preoți: Nedelco sîn Radu duhovnicu, Sandu sîn Ruse; cîntăreți: Velicu, Gheorghe Țircovnicul.

Drăgănești, moșia baronului Sachelarie, 220 familii, 1 biserică Sf. Nicolae; preoți: Stan sîn Dragne, Marin sîn Dragne *hirotonit în Turcia cu bilet*. Cîntăreți: Delcea, *Paraschiv dascălul* sîn Vintilă.

Epureștii Rumîni și Sirbi, moșia sf. mitropolii, 103 familii, 1 biserică Sf. Nicolae; preoți: Ion sîn Petru, Andrei sîn popa Ion cum s-a slobozit la hirotonie au rămas preot în București la biserica Sf. Nicolae; cîntăreț Dragomir sîn Stoica.

Fălăstoaca, moșia m-rii Comana, 87 familii, 1 biserică Sf. Gheorghe. popa Polifronie; cîntăreți: Dumitru, *Matei dascălul* sîn Barbu.

Fătoaia, moșia Sf. Mitropolii, 133 familii, 1 biserică sf-ții voveozi. arsă de turci; preoți: Radu sîn Nicolae, Vasile sîn Vasile este la călugărie la minăstirea Ciolanu sud Buzău dela leat 1831. Cîntăreț : Radu sîn Sandu Țircovnicu, Cost(an) din sîn Ioan.

(In)*Ghîmpați*, moșia minăstirii Văcărești; 86 familii, 1 biserică Sf. Nicolae, preoți: Alexandru, Vladu sîn Dragne. Țircovnici: Petre, Marin sîn popa Stoica.

Gorneni, moșia răposatului Hagi Ioniță și a dumnealui Tache Lupu. 57 familii, 1 biserică sf-ții voveozi; preoți: Stan duhovnicul sîn Dinu, Ion sîn popa Nicolae, Badea sîn Măican. Cîntăreț, *Mirea sîn popa Ion dascălul*.

Gostinari Belului, moșia căminarului Alecu Belu și m-rii Cotrocenii; 60 familii, 1 biserică Adormirea Maicii Domnului. Popa Dinu sîn Costandin. Cîntăreț, Radu.

Gostinari Văcărești, moșia minăstirii Văcărești; 37 familii rumîni și 55 familii rudari ai dumnealui Alecu Belu. 1 biserică domna Parascheva; preoți: Bogdan sîn Măican. Stan duhovnicul. Cîntăreți: Constandin, Iorga sîn Ion.

*Grădiștea*⁷⁵ moșia clucerului Grigorie Grădișteanu. 52 familii și 17 familii țigani ai dumnealui Gligorie Grădișteanu. 1 biserică Adormirea Maicii Domnului; popa Petre sîn popa Ion; cîntăreț Gheorghe.

Greaca, moșia minăstirii Mislea. 181 familii; preoți: Apostol duhovnicul sîn Tănase, Marin sîn Tănase, Nicolae sîn Vasile. Cîntăreți: Ion sîn Vasile, Stan sîn Voicilă, Radu sîn Sandu, 1 biserică 40 mucenici.

Izvoarele, moșia dumnealui gospodin Miloș. 109 familii dintre cari 11 familii țigani ai dumnealui Filipescu și Crețulescu. 1 biserică sf. domna

75. Zapisele de danie, întărite cu porunci domnești de la 1630 ale vornicului Dumitru dîn Mogoșăști către fiul său Bunea logofătul amintesc de numele satului Grădiștea de Jos. Vezi: Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, *pachet 31, doc. 34, 86, 87*.

Parascheva arsă de turci. Popa Stancu sîn popa Pavel. Cîntăreți Costache sîn popa Iancu, Marin țircovnicul.

Letca nouă (sus) moșia baronului Ștefan Meitan, 133 familii dintre cari 5 familii țigani ai răposatului Brîncoveanu ; 1 biserică sf-ții Împărați. preoți: Petre sîn popa Marin, Ion sîn diacon Ion; cîntăreți: Marin sîn Ion?

Letca veche, moșia cocoanei Elenca Filipeascu. 50 familii, 1 biserică. preoți: Tudor Tănase sîn Enache; cîntăreț, Dumitru.

Merenii de sus și de jos, moșia Sf. Mitropolii și dumneai Lucșița Bujo-reanca. 216 familii, 1 biserică Sf. Nicolae; preoți: Petcu sîn popa Matei *hirotonit în Turcia cu bilet*. Barbu sîn popa Vasile. Cîntăreți: Coman sîn Mitrea, Dinu, Costandin Coteanu dascălul.

Mihăileștii de sus, moșia răposatului clucer Chiriac, 58 familii între cari se numărau și 7 familii țigani fierari ai dumnealui Mihăiță Filipescu, 1 biserică sf-ții împărați. Preoți: Tonea sîn Marin, Manea sîn Neagu, Neacșu sîn popa Crăciun *hirotonisit în Turcia fără bilet*. Cîntăreț Cîrstea.

Mihăileștii de jos, moșia logofătului Scarlat Mihălescu. 39 familii și 15 familii țigani plugari. 1 biserică Adormirea. Preoți: Ion sîn Savu, Manea sîn popa Neacșu, Neacșu. Cîntăreți: Sandu popa Florea, Costache popa Neagu dascălul.

Mirău, moșia m-rii Sărindar. 37 familii, popa Dinu sîn popa Mihai.

Naipu ⁷⁶, moșia stolnicului Costache Niculescu; 110 familii, 1 biserică sf. Gheorghe; preoți: Voicu sîn Voicu. La biserica aceasta vine și satul Adunații Naipu (Băjenari, n.n.) fiind în apropiere. Popa Constandin sîn State au murit la leat 1838 martie 28. Cîntăreț: Dinu sîn *Costandin dascălul*.

Novaci, moșia medelniceresei Sofa Argitoianca; 102 familii, 1 biserică Adormirea; preoți: Ilie sîn Radu, Constandin; cîntăreț, Ene sîn popa Dumitru.

Osebiții Grădiștea, moșia cocoanei Catinca Obedeanca; 28 familii dintre cari 6 familii țigani fierari ai dumnealui Alecu Ghica, ce vin la biserica satului Grădiștea fiind cu apropiere. Cîntăreț, Gheorghe sîn popa *Mihai*, dascălul.

Pietrile, moșia mînăstirii Cotroceni; 76 familii dintre cari 4 familii țigani domnești; 1 biserică Adormirea; popa Stoian sîn popa Șerban; cîntăreț, Ion.

Popești, moșia serdarului Petrache Prejbeanu: 65 familii dintre cari 42 familii țigani plugari și lăutari ai serdarului Petrache, 1 biserică Sf. Troiță; popa Teodosie sîn popa Stoian. Cîntăreț Costandin *dascălul* sîn popa Radu.

Prunaru, moșia stolnicului Eftimie și a logofătului Ivan Zlatcu sîrb, arendașul moșiei împreună cu fiul său Danciu; 87 familii ⁷⁷; popa Stancu sîn popa Radu.

76. Dosarele vremii pomenesc și de cătunul Buhoia de la acel sat de pe moșia Mînăstirii Sărindar. Cf. Arhivele Statului, București, Obșt. control, dos. 1192/1852.

77. *Ibidem*, ms. 838.

Prundu, moșia căminarului Alecu Belu; 132 familii, 1 biserică Sf. Dimitrie, arsă de turci; preoți: Dobre sîn Măican, Sandu sîn Rădu, Stan sîn Preda; diacon Stan sîn popa Năstase.

Pueni, moșia Sf. Gheorghe nou. 64 familii dintre cari 23 familii țigani ai coconului Iordache Filipescu, 1 biserică Sf. Gheorghe arsă de turci; popa Stancu sîn popa Anatol; cîntăreț Iorga.

Răsucenii de sus, moșneni 113 familii ^{77 bis}, 1 biserică sf. Nicolae; popa Mihai sîn Gheorghe Ulmuleț *hirotonit în Turcia cu bilet*; cîntăreț *Mihaș dascălul* sîn popa Stan.

Răsucenii de jos, moșnenii Petre sîn Marin Brincuș și Drăghici sîn **Petre** cel mare ⁸⁷; 40 familii, 1 biserică Adormirea; popa Petre sîn popa Gheorghe. Cîntăreț, Badea sîn popa Gheorghe.

Rușii lui As(l)an ⁷⁹, moșia răposatului dohtoru Ecsarhu; 40 familii 1 biserică Adormirea Precistii. Popa Petre sîn popa Gheorghe. Cîntăreț, Badea sîn popa Gheorghe.

Singurenii, moșia comisului Grigorie Cantacuzino; 13 familii dintre cari 6 familii țigani fierari ai dumnealui Alecu Ghica și Iancu *Gastinoș*. 1 biserică sf. Parascheva; preoți: Nicolae sîn Petre mocanu, Iancu slobozit la hirotonie în leat 1832 ce se află mirean, căci din întîmplare cînd a fost să (se)hirotonească diacon i preot la leat 1832 i-au murit nevasta și au rămas tot mirean pînă astăzi.

Stoenești, moșia stolnicului Petrache Pereț; 115 familii, 1 biserică Sf. Parascheva; preoți: Mușat duhovnicul sîn Stancu, Sandu sîn Drăgoi (Lixandru), Ene sîn Mihai. Cîntăreți: Costandin sîn Marin, *dascălul*.

Strîmba Știrboaicii (Mare), moșia cocoanei Grădișteanca; 95 familii, 1 biserică Sf. Nicolae; preoți: Popa Oprea sîn Badea, Stan sîn Badea; cîntăreț Sima țircovnicul.

Strîmba Opreanu, moșia d-lui Ghiță Oprea neguțătorul; 49 familii. Este cu apropiere de biserica satului Strîmba mare și le este potrivit satul.

Tămășești ⁸⁰, 81 familii, 1 biserică Sf. Nicolae; preoți: Dumitru, Petre sîn Nedelcu, Ilie sîn Radu; cîntăreț Stan. La 1832 moșia era stăpînită de casa vornicului Slătineanu, Dobre Rădilă și Matei Ivănescu ^{80 bis}.

Tangîru (Descoaru) moșia mînăstirii Sărindar. 111 familii dintre cari 5 familii țigani ai dumnealui Bălean și Alecu Ghica; 1 biserică Adormirea; preoți: Voicu sîn Mihai, Dumitru sîn Mihai. Dinu sîn Mihai *hirotonit în Turcia fă(ră) bilet*.

^{77 bis}). La anul 1832 avea proprietate în acel sat și căminăreasa Lucreția Borească. Vezi *nota 44*.

⁷⁸. *Ibidem*.

⁷⁹. Călăreți înveșmîntați în roșu — roșii de țară — de sub comanda postelnicului și vornicului Aslan (1576—1629). Comp. N. A. Constantinescu *op. cit.*, p. 420, col. II, L. Săineanu, *op. cit.*, p. 553, col. II.

⁸⁰. La 1851, satul era stăpînit de moștenii Spinești aflîndu-se în apropiere și cătunul Parisești de pe moșia pitarului Stamate Paris unde, sub muchia de răsărit a apei Glavacioc s-a clădit vechea biserică de lemn pe al cărei prestol cu picior tăiat în tulpina unui bătrîn stejar și bărduit în șase fețe se citește însemnarea: «(leat) 7305 (1796—1797), *veleat de cînd sapele de lemn care s-au găsit preastolu vechi. Lăihan dascăl*». Alte amănunte la R. Crețeanu, *op. cit.*

^{80 bis}. *Ibidem*.

Tîrnava de sus (Boțoroaga) moșia minăstirii Sf. Gheorghe; 90 familii, 1 biserică Adormirea. Popa Costea (Hristea) sîn popa Ion. cîntăreț Gheorghe. Popa Radu sîn Anton este la călugărie la sfînta minăstire Cernița din lt 1834 apr (ilie).

Tîrnava de jos, moșia minăstirii Zlătari. 220 familii, 1 biserică Adormirea. Preoți: Mihailă sîn Marin Cizmaru, Ion sîn Marin Roșu. Cîntăreți: Ștefan sîn Marin, Ion sîn popa Mihail.

Tufe, moșia logofătului Scarlat Mihălescu; 57 familii ce sînt aproape de biserică satului Mihăleștii de jos, dar mai face trebuință de un preot.

Uzunul, moșia logofătului Scarlat Grădișteanu, 54 familii, 1 biserică sf. Nicolae; popa Nedelea sîn popa Manea; cîntăreț, *Petre brat popa Manea, dascălul*.

Vida ce-i zice Cîrtojani, moșia moșnenilor Radu i Soare Coșoi și a maiorului de miliție Costache Filipescu⁸¹. 160 familii dintre cari 10 familii țigani. 1 biserică sf. Parascheva⁶². Preoți: Ion sîn Todor, Dinu sîn popa Ion. Cîntăreți: Nicolae sîn diaconu Preda, *Dumitru dascălul sîn Dumitru*.

PLASA MARGINII.

Bălănoaia, moșia domeniului Giurgiu, 49 familii, 1 biserică Sf. Gheorghe; preoți: Stan, Stoian. Stancu sîn popa Stancu, Stancu sîn Tănase; cîntăreți: Radu sîn Grigore, Ioniță sîn popa Tudor.

Beiul de sus, moșia răposatului dohtor Cost. Darvari și Leanca dohtoreasa. 76 familii, 1 biserică sf. Parascheva. Popa Ioniță hirotonisit în Turcia la Rusciuk în 1824. Cîntăreț Ioan Necula Sîndilie.

Beiul de jos, moșia d-lui Nae (sic) Sărdaru Răducanu și Uța Carabulea; 67 familii, 1 biserică sf. Gheorghe. Popa Mincă.

Branîștea, moșia domeniului Giurgiu; 47 familii, 1 biserică sf. Nicolae; popa Radu; cîntăreți: Pană *Rotaru*, Radu Ghiulea.

Cacaleți, moșia minăstirii Cobia. 55 familii, 1 biserică sf. Nicolae. preoți: Nedelea, Stancu.

Carapartcea, moșia dumnealui Iancu Roset. 15 familii; n-are preot și biserică.

*Cărātu(a)*⁸³, moșia domeniului Giurgiu; 6 familii ce se-nbisericesc la satul Turbatu.

81. J.a 1832 era mare vornic în locul comisului Iancu Manu. Vezi: Arh. Statului, București, *Buletinul nr. 52/1836*, p. 130.

82. Pe cele 6 icoane — 0,80m/0,60 m/0,30 m, de factură realistă în ulei, folosite la biserica cea veche de pe malul stîng al apei Glavacioc se citesc greoi următoarele însemnări: «...ereî, Manda ereîța, Stan? Costa(n)din ereî, Maria? Toader, N(ea)çș(u)... Radu 1830» (icoana Maicii Domnului — Povățuitoră —); «Poste(l)necu Preda, Rada» (icoana Sf. Nicolae). Stan, Tudor, Marin (sic), Sa(n)da, M... Maria» (icoana Marelui Arhieru). «S-au plătit? de la robii lui D(u)mnezeu, Petre, Stan Rîzea, Maria» (icoana a II-a a Maicii Domnului — povățuitoră); «Tudor, Sîma, Ion Crețu, Coșoi, Oană Grăjdănu, Ioana, Iliiana (icoana Sf. Parascheva cea nouă). «S-au plătit de robii lui D(u)mnezeu Tudor sîn Ioan, Ancuța Grîjdan (icoana Mîntuitorului). Descrierea vechii biserici și inscripția de pe crucea din calcar cochilifer de lingă pridvor să se vadă la R. Crețeanu, op. cit., p. 98.

83. Pe aici se îndreptau odinioară carele cu finețe, lemne și zaharele (cereale) spre schelele și fortărețele turcești de pe Dunăre.

Chiriac ce-i zice și *Porumbeni*, moșia dohtorului Apostol Arsache. 102 familii, 1 biserică Adormirea Maicii Domnului; preoți: Stoica, Mihai Bunea. Cîntăreți: Petre sîn popa Mihai, Stanca sîn Pîrvan.

Cucuruzu ^{83 bis}, moșia păhărnicesei Castrîșoia, 185 familii; preoți: Nicolae (Nicoară), Stan; cîntăreți: Tudor sîn popa Stan, *Radu Mustăța dascălul* sîn popa Nicoară.

Daia, moșia mînăstirii Cotroceni. 100 familii, 1 biserică Sf. Parascheva arsă de turci. Popa Gligore (sic); cîntăreț *Stan Cazan dascălul*.

Dăița, moșia m-rii Căscioarele. 50 familii, 1 biserică sf. Gheorghe. **Popa** Lixandru. Cîntăreți: *Ion dascălul* și *Radu Bulacul dascălul*.

Flămînda 33 familii ce se-nbisericesc la satul Gostinul.

Frasinu, moșia m-rii Udricani. 60 familii, 1 biserică Sf. Nicolae; **popa** Grigore; cîntăreț, Ilie sîn Mihai.

Frățești (Băjenari) moșia marelui vornic Mihalache Ghiță; 79 familii, 1 biserică sf. Gheorghe. **Popa Radu**; cîntăreți: Dumitru popa Radu, Cîrstea sîn Radu.

Ghencea, moșia domeniului Giurgiu; 6 familii ce senbisericesc la satul Turbatu.

Găojani, moșia mînăstirii Cotroceni și bisericii doamna Bălașa; 88 familii, 1 biserică Adormirea precistei. Preoți: Costandin, Crăciun; cîntăreți: Dinul, Petre, *Marin dascălul*.

Ghizdaru, moșia dohtorului Apostol Arsache. 33 familii. 1 biserică Sf. Gheorghe; preoți: Ion sîn popa Stroe, Voicul sîn popa Voicu.

Gogoșarii vechi, moșia postelnicului Enache ot București. 44 familii. Ioan duhovnicul de 80 ani și Nicolae ce se-nbisericesc la satul Gogoșarii noi. Cîntăreț, *Neacșu dascălul*.

Gogoșarii noi, moșia bisericii sf. Ecaterina, 10 familii. 1 Biserică Sf. Troiță, popa Nicolae (Nedelea); cîntăreți: Marin sîn popa Vișan, Vișan sîn popa Nicolae.

Gostinul 80 familii pe moșia domeniului Giurgiu; 1 biserică sf. Nicolae; popa Radu; cîntăreț Ion Sabac, Radu Urlan.

Hodivoaia ⁸⁴, moșia mînăstirii Sf. Pandeleimon, 53 familii, 1 biserică sf. Nicolae arsă de turci, preoți: popa Tudor lipsește, Marin, Manea sîn popa Radu. Cîntăreți: Stan sîn popa Radu, Stan sîn popa Crăciun, *dascălul*.

Malu de sus, moșia domeniului Giurgiu. 122 familii, 1 biserică **Toți** sfinții; preoți: Anghel, Ion sîn popa Ion, Radu, Dumitru sîn popa Ion hirotonisit la Rusciuk la 1820. Cîntăreț, Ghiță sîn Ghiță.

Malu de jos, moșia cinstitei Visterii, 96 familii, 1 biserică **Duminica** tuturor sfinților. **Popa Petre hirotonisit la Rusciuc la 1820**. Cîntăreț Nedelea.

Nazîru, 8 familii ce se-nbisericesc la satul Ghizdaru.

83 bis). Fostă proprietatea paharnicului Costache Gorneanu pînă la anul 1830. Vezi: nota 44.

84. Străvechi nod de comunicație al drumului de cîmp ce venea de la Pitești, străbătînd teritoriul plășii Izvor-Frăsinet, întretîindu-se cu drumul «Olacului» prin Flămînda și îndreptîndu-se spre Giurgiu. Comp. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste Romînia, *Atlase V*, 659.

Oinacul, moșia cinstitei Vistierii; 100 familii, 1 biserică Sf. Gheorghe; **popa Ion hirotonisit la Rusciuc în 1826**. Cîntăreți: Ion sîn Nastea (sic) Șerban sîn popa Ion.

Paraipan, moșia dohtorului Apostol Arsache; 68 familii, 1 biserică sf. **Panteleimon**; preoți: Dobre, Neacșu hirotonisit la Rusciuc în 1822. Cîntăreți, *Ioan zugravul*, Ion sîn popa Neacșu.

Pitarul, popa Mincă.

Pîrjolea, moșia dohtorului Apostol Arsache; 18 familii ce se folosesc de biserica satului Stănești.

Putinei, moșia Hagiului Iordan sîn hagi Ghenovici, 113 familii, 1 biserică sf. Ioan Botezătorul; preoți: Mihai hirotonisit la Rusciuc, Tudor **Ion sîn Stroe hirotonisit la Rusciuc**. Cîntăreți: Popa sîn popa Radu, *Vișan (Spă-lățeanu) sîn popa Neacșu, dascălul*.

*Selîma*⁸⁵, 18 familii pe domeniul Giurgiu ce folosesc biserica satului Frățești.

Slobozia, moșia cinstitei Vistierii, 111 familii, 1 biserică Sf. Gheorghe; **popa Constandin hirotonisit la Rusciuc în 1815**. Cîntăreți: Pascu sîn popa Costandin, *Ilie dascălul* sîn popa Neagu.

Stănești, moșia dohtorului Apostol Arsache; 239 familii, 1 biserică sf. Nicolae; preoți: Radu, Ion sîn popa Radu, *Mihai proistosul*. Cîntăreți Crăciun sîn Ilie, Radu sîn Ilie.

Turbatu, moșia domeniului Giurgiu a cinstitei Vistierii. 35 familii, 1 biserică Adormirea Precistii. Popa Radu hirotonisit la Rusciuc în 1815. Cîntăreți: Stan sîn popa Radu, Velcea Olteanu, *Manea*, Radu Ceapan *dascălul*.

Vaideeni (Vai de ei), moșia dohtorului Apostol Arsache; 14 familii ce se-nbisericesc la satul Stănești.

Vierii, moșia sf. Panteleimon. 55 familii, 1 biserică sf. Gheorghe popa **Ion**; cîntăreți: Stan Corodel sîn Radu, *Slav* sîn Dumitru.

*Zmîrda*⁸⁶, moșia domeniului Giurgiu a cinstitei Vistierii. 13 familii, 1 biserică Adormirea Precistii; preoți: Voicu, Manea, Radu, Zosim.

Pr. ILIE GH. DIACONESCU

⁸⁵. Fost ciftlic (grădini cu livezi de pomi și vii). Pe locul unde era satul, trece acum șoseaua Giurgiu-Ghizdaru și nu se vede decît un puț vechi ce se zice «Cocosul». La 1831 pe planșa domeniului Giurgiu, ridicată de topograful ruși, se arată că satul era în ființă. Vezi: *Marele Dicționar Geografic al României*, București, 1900, vol. V, p. 393, col. II: C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 287.

⁸⁶. Înainte de anul 1828 așezarea era în afară de raionul fortificațiilor orașului. Vezi: *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. V, p. 796, col. III.

LA PRIGORENII CRONICARULUI ION NECULCE CE ȘTIM DESPRE MORMÎNTUL ACESTUIA

O dată ajuns cu trenul de Iași—Pașcani în gara Tîrgul Frumos, drumeagul ce ține cursul domol al Bahluiului, spre maiză-zi, te poartă, cale de o oră, în pas liniștit, pe sub dealurile lutoase și roase de ploii, spre vatra bătrînului sat Prigorenia Mici, astăzi «Ion Neculce». Așezarea satului într-o afundătură mărginită de dealuri, în chip de cetate, este mult ridicată ca nivel deasupra «heleșteului cel mare»¹, alimentat cîndva de apele Bahluiului ce-și mină astăzi, retras și liniștit, undele mai la vale, spre Tîrgul Ieșilor, psalmodiind în șoapte, parcă, din

«...cartea unde curge sfînt izvorul
De-nțelepciune și țările rară...»².

Privești ea ce ți se deschide acum, de pe coasta dealului, este încîntătoare și odihnitoare. Din ce în ce îți dai seama cîtă dreptate avea vestitul în lume **voievod** cărturar, D. Cantemir, cînd scria că: «natură împodobită cu asemenea locuri minunate ca aici nu se poate afla nicăieri în vre-o altă țară, cît Moldova de mică»³.

Apropiindu-te de sat, prima clădire care te întîmpină este noua școală, «de învățătură», nu însă ca odinioară numai pentru «fiii boierimii»⁴ ci pentru toți fiii acolora care astăzi își făuresc liberi, zi de zi, o viață mai fericită, în munca lor de obște pe pămînturile Cooperativei agricole.

Oprindu-te pentru cîteva clipe, după un urcuș cam obositor, în fața elegantei școli ce poartă pe frontispiciu, cu mîndrie, numele cronicarului Ion Neculce și, îmbrățișînd cu privirea chipurile copiilor drăgălași și zburdalnici ce întîmplător s-ar afla în răgazul recreațiilor, gîndurile ți-aduc înainte fără să vrei multe din paginile *Letopiseșului*, în care cu atîta dorință și înflăcărare talentatul scriitor însemna cu prilejul înființării unor «școli de învățătură», — în a doua domnie a lui Constantin-Vodă Neculai, — ca «să să aște aște oameni învățați și în pămîntul nostru al Moldovii, precum sint și printr-altele țării și părți de locu»⁵.

1. În 1629, iunie 10, Miron Barnovschi Vodă miluiește Minăstirea Hangu, zidită de dînsul, „cu unele mori gata și cu heleșteu, făcut de Domnia mea pe Bahlueț, în hotarul Tîrgului-Frumos, ce-i în ținutul Cîrligăturii” (vezi M. Costăchescu, *Satul Prigoreni, în Buletinul Muzeului Municipal Iași, „Ioan Neculce”*, fasc. 5, 1925, p. 42, nota 1; *Letopiseșul Țării Moldovci*, ed. Iorgu Iordan, Buc., 1955, p. 175).

2. Din poezia „Cronicarii” de St. O. Iosif în (*Pocîii alese*, Ed. Tineretului, București, 1962, p. 66).

3. D. Cantemir, *Descrierea Moldovci*, Editura Tineretului, București, 1965, p. 58.

4. Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 403.

5. Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovci*, ediție îngrijită de Iorgu Iordan, București, 1955, p. 403—404.

În partea de apus a satului, deasupra «heleșteului cel mare» și cu o privire largă de orizont, se ridică o modestă bisericuță de lemn, cu pereții scunzi și strășină țată, care aruncă umbra ei peste ferestrele mici, înconjurate cu chenare cioplite, împodobite cu flori geometrice, — și care străjuie și ocrotește —, aici, de la închegarea acestei așezări, prin harul lui Dumnezeu, în Biserica Sa —, viața credincioșilor în această parte a Moldovei.

Casele îngrijite, cu grădini frumoase și livezi bogate îți vorbesc la tot pasul despre viața cea nouă a satului românesc.

În imediata apropiere a bisericii, spre răsărit, se mai poate încă observa, cu interes, locul «*curților boierești*», de pe malul «heleșteului cel mare», unde se crede că bătrînul cronicar Ion Neculce «și-a scris multe din paginile cele mai frumoase ale cronicii lui, privind apele liniștite din față, dealurile ce se ridică de jur împrejur și florile sălbatice și frumoase ale cîmpului cu care se aseamănă aproape fiecă rînd din scrisul ce trebuia să cuprindă sufletul Moldovei lui dragi»⁶.

Aici, în acest colț al Moldovei, a moștenit și stăpînit cea mai dragă a lui moșie⁷ «cel care a ridicat istoriografia la cel mai înalt nivel artistic»⁸, marele scriitor care merită cu prisosință elogiul maestrului M. Sadoveanu⁹, Ion Neculce.

Căutînd să reiei firul istoric al satului, de la închegarea lui pe aceste meleaguri, nimic nu poți cunoaște lămurit mai înainte de secolul al XVII-lea, decît că făcea parte din hotarul domnesc¹⁰, «ascultător de ocolul Tîrgului-Frumos»¹¹.

Uricul Tîrgului Frumos de la Ștefan Vodă, pomenit în unele documente — de exemplu în cel din 7143 (1635), iunie 28¹², — este necunoscut azi, în ce privește conținutul lui dar, în general, el cuprinde hotarele tîrgului, în care intrau și sate și seliște de prin prejur, cumparate de domn și supuse proprietății domnești.

Într-un zapis din 1640, august 13¹³, apar «Prigoreanii¹⁴, care săliște scrie la uricul tîrgului, pre Plotuniț(ă)», «ca să aflăm după uricul tîrgului și acea seliște la riad pre Plotunița».

6. M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 62. În studiul său, istoricul Costăchescu menționează că «*aceste curți*» erau chiar ale lui Neculce, *op. cit.*, p. 57.

7. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 175, 311, 346; la N. Iorga, *Studii și documente*, XXII, p. 61. «*Prigoreni* au fost moșia lui Ion Neculce».

8. Al. Piru, *Literatură română veche*, ed. II, București, 1962, p. 390; *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1964, p. 650.

9. M. Sadoveanu, *Poezia populară. Discurs de recepție la Academia Română*, București, 1923, p. 9.

10. Mihai Costăchescu, *op. cit.*, p. 40—41.

11. «Ceara din prisăcile domnești de la Tîrgul-Frumos» era cunoscută în timpul lui Petru-Vodă cel dintîi, al Mușatei (c. 1375, — c. 1391). (Vezi N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. II, vol. I, București, 1929, p. 79). Tîrgul Frumos începe ca oraș de la 1608 (vezi *Uricariul X*, p. 133 și N. Iorga, *Istoria comerțului românesc, epoca veche*, București, 1937, p. 231). Tg Frumos „se află la opt ceasuri de drum de la Iași spre Suceava și tot pe riul Bahlui. Nu este nimic vrednic de luat în seamă decît că este un tîrgușor destul de frumos, cu un palat domnesc de piatră, peste care este pus un pîrcălab, cum i se zicea în limba țării” (D. Cantemir, *op. cit.*, p. 65). În Tîrgul-Frumos, biserica Cuvioasa Paraschiva îi pomenește numele lui Petru Rareș. În această biserică va primi hirotonia în diacon marele nostru povestitor Ion Creangă, „a doua zi de Crăciun”, anul 1858 (vezi G. Călinescu, *Ion Creangă, viața și opera*, Editura pentru literatură, București, 1964, p. 76).

12. Gh. Ghibănescu, *Surete*, III, 275.

13. *Ibidem*.

14. Numele s-a format de la un Prigor ori Prigorea, Cp. Bog. D. St. I., 304,6995 (1486) „7 oct.: Toma Prigorcea; asemenea satul Prigorceni, la Vaslui, 1621, martie 13, *Surete VIII*, 262, etc.; satul Prigoria, C. Zorlești, J. Gorjiu, *Dict. Stat.* 1912; asemenea numele păsării: sing. prigor, pl. prigori, care-și face cuibul în malul lutos al apelor și se hrănește mai ales cu viespi și cu albine. Numele mai poate fi explicat și ca un element slav în toponimia românească: pri gorea (при гора), lîngă deal ceea ce corespunde întru totul cu starea locului (vezi M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 43, nota 5—6 și *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958, p. 662). Satul Prigoreni este format din două cătune: Prigoreni-Mici sau Vălenii (astăzi Ion Neculce), pe coasta dealului spre Tg.-Frumos, și Prigoreni-Mari, pe coasta de răsărit a dealului Prigorenilor.

Cu începutul secolului al XVII-lea, Domnii încep a face danii din hotarul domnesc a Țîrgului-Frumos Mănăstirilor Secul și Hangu, precum și unor boieri, și astfel încep documentele să vorbească mai des de moșiile Prigoreni, Avrămeni. Rît și celelalte părți¹⁵.

Dintr-o mărturie hotarnică, dată de spătarul Gligorașco Ureche, care este foarte importantă căci arată semnele despărțitoare ale Prigorenilor, după uricul Țîrgului Frumos, vedem că, «s-au aflat loc de biserică de piatră și vatră de sat...» «și s-au ales hotarul acelei seliști de pe Plotunița... de la un stîlpu de piatră ce iaste lingă Plotunița, aproape de beserica de piatră, unde au fostu, de ceia dreptu la deal...»¹⁶

Deci avem de-a face aici cu un «fost vechiu sat, cu biserică de piatră»¹⁷. În 1713 (1635 iunie 28¹⁸, Tănasia dvornic de gloate are judecată și cu călugării de la mănăstirea Hangu pentru hotar: «Tănasia... s-a pîrit de față cu rugătorii noștri călugării de la Sf. Mon. Hangu... zicînd Tănasia că l-a miluit pe el Radu Vvd. cu c seliște Ruscanii, și ajunge hotarul acestei seliști în heleșteul călugărilor de la Hangu¹⁹, ce l-a făcut Miron Birnovschi Vvd. la Tg.-Frumos, acest heleșteu cu mori și l-a dat acestei mănăstiri, dar într-un vad ce este pe un pîriu, ce se numește Plotunița».

În hotarul satului Avrămeni, «cu vad de moară în riul Bahluetu», intră proprietar, în 1637, marele vistiernic *Jordachi Cantacuzino*²⁰.

Prin zapisul din 1715 (1637), martie 12, Tănasia biv dvornic vinde «giupînuțul Jordachie, marele vistiernic... satul Avrămești, ce iaste în ținutul Cîrligăturii»²¹. Între marii boieri care întăresc, prin iscălitură, această cumpărare este și *Gavril Mateiaș*²², socrul vistiernicului Iordache Cantacuzino.

După cîțiva ani, prin 1640, Iordache Cantacuzino cumpără de la fostul paharnic Ion Prăjescu «o seliști de sat pe Plotunița ce să chiamă, la biserica de piatră ce e în ținutul Cîrligăturii, cu loc de heleșteu și cu tot venitul...», «drept 130 lei bătuți»²³.

Această vînzare o întărește Domnul Vasile Vodă, prin cartea din 1719 (1640) c. Sept.²⁴. Iordache Cantacuzino a stăpînit cu pace moșiile lui pînă la căderea lui Vasile Lupu, cînd pleacă din țară cu Domnul și cu cumnatul său²⁵. Revenit în țară (1656), intră din nou în stăpînirea moșiilor ca, după moartea lui²⁶, aceste moșii să fie împresurate de megieși. Rămasă văduvă, Alexandra Iordache Cantacuzino lasă ca zestre fiicei sale, Catrina, soția vistiernicului Neculce, tatăl marelui cronicar, Prigoreni²⁷.

15. În satul Prigoreni s-au contopit următoarele sate și seliști: Biserica de piatră sau Prigoreni Avrămenii, Rîtul, partea „hotarul lui Ureche”, de la Bălțați și alte părți de la Tg.-Frumos, (vezi M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 40).

16. M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 45.

17. *Ibidem*, nota 2.

18. *Ibidem*, p. 46.

19. A fost razul cel mare de la Prigoreni, acum scurs (M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 46, nota 8).

20. *Iordache Cantacuzino* este tulpina tuturor Cantacuzineștilor din Moldova, care și el a avut parte de două femei: Ecaterina, fata lui C. Băcioc, soră cu Tudosca, doamna lui Vasile Lupu, și pe Alexandra fata marelui logofăt *Găvrilă Mateiaș*, vel logofăt (vezi Gh. Ghibănescu, *Biserica Talpalari*, Iași, 1934, p. 5).

21. Gh. Ghibănescu, *Surete III*, 254—255. În *Isp. și Zăpise III*, 231: „350 ug. pre Avrămeni”.

22. *Gavril Mateiaș* a fost unul din cei mai însemnați boieri din veacul al XVII-lea, înrudit cu Prăjeștii, iar prin nevasta sa *Sîrbca*, sora lui Miron vodă Barnovschi, cu Movileștii (vezi Const. și Marcelș Karadja, *Documentele moșiilor Cantacuzinești din Bucovina*, în „Buletinul Com. Istorice a României”, vol. X București, 1931, p. 7).

23. Gh. Ghibănescu, *Surete III*, 141; *Isp. și Zăpise III*, 2, 31: „80 ug. pre Bescarica de piatră”.

24. *Ibidem*, p. 146—147.

25. M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 49.

26. „Nu-i cunoaștem mormîntul său. Să fie îngropat la Pașcani sau la Iași, în una din ctitoriile sale?” (Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, Iași, 1934, p. 5).

27. M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 50, Căsătoria vistiernicului Neculce cu Catrina se va fi făcut prin 1670, căci se pare că din acest an avem și foaia de zestre ce-o dă Alexandra fiicei sale.

Despre *originea familiei Neculce* se știe puțin lucru. Cu toată probabilitatea se poate afirma că familia Neculce este străină²⁸, «poate din Hios, căci un frate se numește Stamate Hiotu»²⁹, însă nobilă, deoarece numai așa se explică cum Iordache Cantacuzino, dintr-o familie așa de veche și distinsă, l-a luat ca ginere³⁰.

Despre cel de al doilea soț al Catrinei, tatăl vitreg al cronicarului, Enache grămaticul, știm că era tot de neam străin, «spudeos», cunoscător de cărți grecești³¹. Zestrea Catrinei, fiica marelui vistiernic Iordache Cantacuzino, fusese frumoasă și aveau părinților ei fabuloasă.

Anul 1672, «cu o aproximație nu prea îndepărtată de realitate»³², este anul nașterii marelui cronicar Ion Neculce, fiul vistiernicului. *Vede lumina zilei la Prigoreni, pare-se*³³, sau *probabil, la Iași*³⁴.

Așezarea familiei a fost Prigoreni, unde avea un heleșteu și o frumoasă casă boierească «șindilită», lucru pe care-l spune Letopiseștii anume, fiindcă se vede treaba că era mare ispravă pe atunci să aibă omul o casă acoperită cu șindrilă.

Rămânând mic de părinți, de tată (1677—1678), cronicarul este crescut în casa «dumisale Iordăchioae vistierniceasăi cei bătrîne care mi-au fost moș(e) (= bunică)³⁵, la Blăgești, lângă Pașcani».

În 1679, mama cronicarului, Catrina, era măritată a doua oară, cu Enache grămaticul. Legăturile dintre copil și tatăl vitreg nu vor fi fost dintre cele mai bune, căci altfel cronicarul n-ar fi crescut în casa bunică-sii, vistierniceasa Alexandra³⁷.

În 1679, stăpîn al Prigorenilor era Enache grămaticul³⁸.

Anii ce vin îndată sînt grei pentru Moldova; sînt ani de năvăliri străine, de pradă și de foc, de sabie și sînge. Prigoreni, așezați alături de drumul cel mare al Iașilor, au avut multe de suferit din partea leșilor, pe de o parte, și a tătarilor, de alta. În 1686, un podghiaz polon arse conacul familiei de la Prigoreni³⁹ și ucise pe Enache grămaticul, atunci vistiernic cămăraș la Tg. Ocna.

Catrina cu copiii (mai avea două fete a fost nevoită să plece în Țara Românească și să se adăpostescă la rudele de acolo, la stolnicul Constantin Cantacuzino⁴⁰. Cei patru ani, de la vîrsta de 14 ani, Ion Neculce îi va fi folosit pentru învățatură⁴¹. Totodată însă, șederea lui în Muntenia, într-o epocă de progres cultural al acestei provincii și în mijlocul familiei de cărturari care erau Cantacuzineștii a trezit, cu siguranță, la viitorul cronicar, interesul pentru preocupări de ordin intelectual și, în primul rînd, pentru istoria țării sale⁴². Lipsit de dragostea părintească și trăind într-un mediu fizic și uman deosebit de al locului său natal, Ion Neculce trebuie să se fi simțit străin, oricîtă grijă i-ar fi arătat bunică și oricît de asemănător ar fi fost, în fond, peisajul muntenesc cu cel moldovenesc. Acest sentiment de înstrăinare va fi contribuit la dezvoltarea discreției și rezervei temperamentale pe care le întrezărim la tot pasul în cronica lui, precum și la creșterea atașamentului față de provincia sa de baștină, după care tînjea, desigur, neconținut⁴³. Reîntors în Moldova, după patru ani, adică prin 1691, împreună cu maică-sa, se apucă de zor să dregă ce stricaseră leșii și mai ales casa de la Prigoreni, unde Catrina își alege din nou reședința, împreună cu copiii săi⁴⁴.

28. Iulian Marinescu, *Documente realtive la Ion Neculce*, în „Buletinul Comisiei Historice a României“, vol. IV, 1925, p. 3. 29. Al. Piru, *op. cit.*, p. 390—391. 30. Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 5.

31. Al. Piru, *op. cit.*, p. 391.

32. Iorgu Iordan, *Introducere la Ion Neculce, Letopiseșul Țării Moldovei*, p. 9.

33. C. Gane, *Amărite și vescele vieți de jupînesc și cucoanc*, p. 113.

34. Al. Piru, *op. cit.*, p. 390.

35. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 175.

36. *Arhiva Iași*, vol. II, 332; N. Iorga, *Studii V.* 55. 37. M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 61.

38. *Ibidem*, p. 53.

39. *Letopiseșul...*, p. 175.

40. Al. Piru, *op. cit.*, p. 391.

41. *Ibidem*. Biografia lui I. Neculce, extrasă în cea mai mare parte din cronică, prezintă lacune mai ales în ce privește anii de învățatură. Nu știm precis unde, cit, ce și de la cine a învățat. Putem bănuși că avea unele cunoștințe de limbă greacă, că în Ucraina va fi deprins limba rusă, iar în Polonia limba poloneză (Al. Piru, *op. cit.*, p. 395).

42. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 13.

43. *Ibidem*, p. 12.

44. M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 54; C. Gane, *op. cit.*, p. 115.

Datorită puternicilor relații familiale, pe linie maternă, Ion Neculce trece, — ca toți fiii de boieri contemporani cu dinsul, — prin filiera rangurilor boierești bine cunoscute, începând cu acela de postelnice. În 1700 era vătaf de aprozi și însoțea pe Antioh Cantemir în Polonia, la Camenița, de unde turcii își retrăgeau garnizoana; apoi vel agă, însărcinat cu găzduirea voievodului Rafael Leszczynski în Iași⁴⁵, tatăl regelui polon Stanislav Leszczynski. Cam în același timp s-a căsătorit cu *Maria*, fiica biv hatmanului Lupu Bogdan, nepoată de soră a lui D. Cantemir⁴⁶. Aceasta îi aduce o zestre frumoasă⁴⁷. Prigoreni și celelalte moși alipite au venit în partea lui Ion Neculce. În acest timp, de la rangul de agă — la sfârșitul domniei întâi a lui Mihai Racoviță — și de sluger mare, Ion Neculce ajunge la boieriile de divan: Antioh Cantemir îl face, la 1705, spătar mare. Încrederea lui Antioh Cantemir în Ion Neculce era atât de mare, încât în 1707, plecând să întărească cetatea Tighina, îl lăasă — împreună cu alți doi boieri — caimacan la Iași, ca să poarte grijă de treburile țării⁴⁸.

Sub Dimitrie Cantemir îl revedem vel spătar⁴⁹ și îndată după aceea, *hatman*. Totdeauna în apropiere de domn, Neculce a luat parte activă la toate întâmplările Moldovei. Hatmanul a fost miezul întâmplărilor din anul 1711. În Iași, însoțește pe țar în plimbările lui prin oraș și consemnează în cronică sa vizita ce a făcut-o Petru cel Mare «pren toate mănăstirile «Iașului», «și mult lăuda împăratul lucrurile, chipul și toate obiceiurile moldovenilor, și încă și dobitoacele acestui pământ, dzicind că-s frumoasă»⁵⁰. După bătălia de la Stănilești, din 1711, Ion Neculce, împreună cu alți boieri, urmează pe Dimitrie Cantemir în Rusia, unde ne arată cu multe amănunte cât de bine au fost primiți moldovenii de către Petru cel Mare.

«Tratatul de alianță încheiat de Moldova cu Rusia, la Luțk, în 1711, are o valoare istorică, formează un punct de pornire pentru desfășurarea evoluției care a avut ca rezultat dobândirea independenței României în luptă alături de Rusia» și pecetluirea «frăției de arme»⁵¹. Dorul de moșie, precum și gândul mereu la soarta copiilor săi, «la ce vor rămîne, că numai doar săldați, să fie, și la alte boierii n-ar fi încăput»⁵², îl determină să ceară învoirea țarului de a se întoarce în țară, după doi ani.

Averile sale, în țară, după plecarea sa, fuseseră confiscate de către vornicul Lupu⁵³, deoarece — motiva acesta — nenorocirea țării și năpasta căzută asupra lui (turcii îl deținuseră doi ani în închisoare la Varna) se datorau «trădării» acestor boieri. Aflind că Neculce vrea să se reîntoarcă în țară, sta zi și noapte de-i făcea «împiedicături și turburări despre turci»⁵⁴.

Abia în 1719, Ion Neculce capătă învoirea de a intra în Moldova, sub domnia lui Mihai Racoviță. «Atunci și mie mi s-au isprăvit fermaș de la Poartă de pace. Și am venit la pământul meu, zăbovind în străinătate 9 ani, 2 ani la Moscu și 7 ani în Țara Leșească, cu multe valuri și supăr, care nu le mai poți înșira cu condeiful meu. Și venind la Mihai-Vodă, toate ce-mi luasă Lupul mi s-au dat înapoi. Și am

45. Al. Piru, op. cit., p. 391.

46. I. Tanoviceanu, *Contribuțiuni la biografiile unora din cronicarii moldoveni*, în *Analele Academiei Române*, XXVII, mem. sect. ist., s. II, 1905, p. 17; „Din 7209 (1701), iulie 11 e „foaia cu însemnare a Lupului Bogdan biv-hatm. de moșii, țigani și bucate ce a dat fiilor săi Ion Aga și Mariei“.

47. „5 sate, citeva sălașe de țigani, o herghelie de cai, o cireadă de 40 de vaci și 20 de boi, o turmă de 100 de oi și o prisacă de 200 de stupi. Partea lui Neculce din comîndul mamei sale, împărțit în 1701, era de 7 sate și fâlcii de vie la Cotnari și Nicorești“ (Al. Piru, op. cit., p. 391).

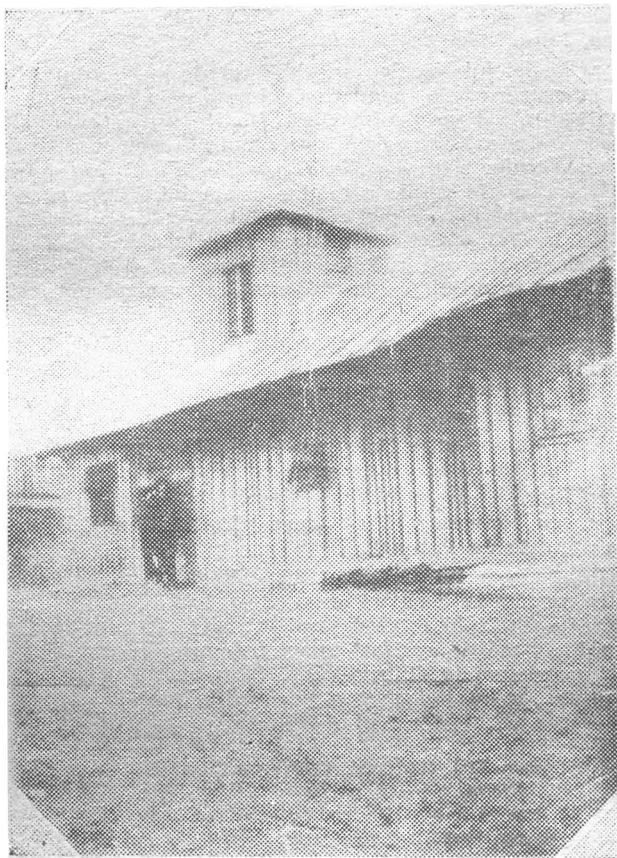
48. Al. Piru, op. cit., p. 391.

49. „Iar mai de credință și mai ales toate trebile domniei era după mine, Ioan Neculce, vel spătar“, *Let.* p. 260. 50. *Let.*, p. 276.

51. P. P. Panaitescu, *Tratatul de alianță dintre Moldova și Rusia din 1711, — 250 de ani de la încheierea lui*, — în „*Studii*“, rev. de istorie, an. XIV, 1961, nr. 4, p. 914. 52. *Let.*, p. 305.

53. Lupu Costache era feciorul lui Gavriliță Costachi vornicul, din care neam a răsărit luminătorul bisericii Moldovei, vestitul și Preașfîntitul Mitropolit Veniamin Costache, care a păstorit aproape o jumătate de veac pe moldoveni (vezi C. Bobulescu, *Din viața Mitropolitului Veniamin Costache*, Chișinău, 1933, p. 26). 54. Al. Piru, op. cit., p. 393.

trăit la casa m^e până astăzi și înainte cît mi-a mai lungi Dumnădzu viiața»⁵⁵. Casele lui Ion Neculce erau cele de la Prigoreni și nu de aiurea. Cei mai mulți boieri, în Moldova, își aveau casele pe la moșiile lor, iar în Iași erau musafiri, ori aveau locuri virane. Gustul de a-și clădi case mari în Iași începe ceva mai târziu⁵⁶. Dacă admitem că Ion Neculce putea să aibă, datorită funcțiilor sale adminis-

Biserica din Prigoreni-Mari strămutată în 1895 din satul vecin Prigoreni-Mici (azi Ion Neculce).

trative, case și în Iași⁵⁷, nu putem ignora dragostea sa de boier feudal față de moșia lui cea mai dragă, Prigoreni, unde-și avea «curțile șindilite» și în care vom crede

55. *Let.*, p. 331. Averile i s-au dat înapoi în 1720, în urma unui proces cu văduva vornicului Lupu și cu fiul acestuia, Iordache, vel căpitan de codru (vezi Al. Piru, *op. cit.*, p. 394), „dezvinovățindu-se de toate învinuirile într-o documentată și patetică apărare în divanul țării” (Gr. Scorpan, *Ion Neculce, în „Iașul nou”, an. II, nr. 8, 1950, p. 62*), „cu acte („un vrv de cărți” Al. Piru, *op. cit.*, p. 394).

56. Gh. Ghibănescu, *Catastihul Iașilor din 1755*, Studiu în *Bul. Muzeului Iași, „Ioan Neculce”, an. I, fasc. 1, oct. 1921, p. 11.*

57. I. Tanoviceanu, *op. cit.*, p. 15; M. Costăchescu, *Documente*, în *Bul. Muzeului Iași „Ioan Neculce”, fasc. 5 (1925), p. 163; cf. P. P. Panaitescu, Uiața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII), București, 1957, p. 440-441.*

că și-a petrecut ultima parte a vieții sale, când nici cu Domnul nu se prea împăca⁵⁸.

În cartea lui Mihai Racoviță, din 7230 (1722), mart. 9⁵⁹, se menționează că după ce Neculce primise «din poronca prisăninații porți de ertare», acesta a venit la «pământul său», iar într-un proces al acestuia cu Ilie Catargiul, vel logofăt, cumnatul dumisale, acesta răspunde că, «la acea vreme», când Ion Neculce «au fostu înstrăinat», «a făcut o carte să ție acel loc, fiind rudă, să nu-i strice cineva casele, pînă a veni hatm. Ion».

În vremea pribegiei lui Neculce, megieșii lui de moșie, din Albești, și Scortăștii căutaseră să-i impresoare moșia, pentru care lucru, prin cartea din 7230 (1721), Nov. 15, Mihai Racoviță cere velt vornicului Darie Donice, «în pricina jalbei lui Ioan Neculce hatm.», să se «îndrepte hotarul», cu ajutorul oamenilor bătrîni⁶⁰. Nu mult după aceasta, *Ioan Neculce este repus în drepturile sale asupra moșiei sale și caselor de la Prigoreni*⁶¹, ca să fie volnic a le ține și stăpîni. Urmează și alte cărți domnești, din cauza împresurării ce o mai suferea Ion Neculce cu moșia, de la Prigoreni. Sub Grigore Ghica, la 1731, a fost făcut *vornic mare al Țării de Sus, cînd are cinstea de a fi vizitat de Domn și acasă la Prigoreni*⁶² cum scrie, «îndemnatu-s-au Grigorie-Vodă anume că merge la primblare la Prigoreni, la vornicul Ion Neculce, și la Ruginoasa, la hatm. Sturdze».

În același an, 7241 (1732), dec. 20, Grigore Ghica Vvd. îi întărește lui Ion Neculce, mare vornic, o bucată de loc din hotarul Țîrgului Frumos, danie de la Mihai Vodă, «...niște sărături ce sînt împotriva curților dumisale, din Prigoreni»⁶³.

În anul următor, 1733, dregătoria i se luă de către Constantin Mavrocordat, fiind înlocuit cu Iordache Cantacuzino Deleanul «boierit-au pe acești boieri cari-i scriu mai gios» — scrie Neculce — «nu după orînduiala lor, cum se cădê, s-au pus, ce mai mulți după mită»⁶⁴.

Iulian Marinescu consemnează că «spre sfîrșitul Domniei lui C. Mavrocordat, Ion Neculce era staroste de Putna»⁶⁵.

În a doua domnie a lui Grigore Ghica Vodă (1736), Neculce ocupă vechea demnitate, în care nu rămîne decît un an și cîteva luni⁶⁶. Motivul pentru care fusese înlocuit era bănuiala că la 1736, cînd rușii intraseră în Moldova, ar fi fost partizanul lor, «...împlîndu-mă de am fost la vremea moscalilor în Ieș, m-au amestecat ciocoi și cu alți neprieteni la Gligori-Vodă. Și m-au închis la bașbu lucbaș cîțiva zile..., dar pe urmă... m-au slobodzit și pe minî la țară»⁶⁷.

58. *Let.*, p. 396.

59. Ghibănescu, *Sur. mscr.* VIII, 819, la M. Costăchescu, *Satul Prigoreni*, p. 57.

60. *Ibidem.* 61. *Ibidem.*

62. *Let.*, p. 346. Trebuie să avem în vedere Prigoreni din ținutul Iașului, lângă Țîrgul Frumos și nicidecum «Prigoreni din ținutul Dorohoiului», cum se crede de unii istorici literari (*Ist. lit. rom.*; I, 1964, p. 653; Al. Piru op. cit., p. 394). În adevăr, N. Iorga vorbește de unele cumpărături ce le-a făcut Ion Neculce de la nepotul său călugărul Varlaam Ursachi, fiul stolnicului Dumitrașcu, în ținutul Dorohoiului, cu privire la „moșia Prigoreni”, care aparținuse odinioară „unchiului” său, bătrînul Iordachi Cantacuzino, dar menționează în notă că „totuși Neculce stăpînea de multă vreme, de fapt, moșia unde primise”, la Prigoreni. la mine” pe Grigore Ghica (vezi N. Iorga, *Ist. lit. rom. II, De la 1688 la 1780*, ed. II, București, 1928, p. 371). De altfel, puțin după aceea, — cum scrie tot N. Iorga, — Neculce cedează această cumpărătură, „primindu-și înapoi cei două sute de lei cheltuiți” (N. Iorga, op. cit., p. 280). Confuzia constă cred și în faptul că Grigore Ghica încredințase atunci lui I. Neculce dregătoria de vornic al Țării de Sus, în care intra și ținutul Dorohoiului. Cum descrie D. Cantemir, însă, vornicul Țării de Sus nu putea să stea acolo, „din pricina treburilor la curte”, pentru care pricină erau orînduiți „doi vornici mai mici” (*Descrierea Moldovei*, p. 72). Și apoi, vizitînd pe Ion Neculce la Prigoreni. Grigore Ghica trece la Ruginoasa — cum spune însuși cronicarul (*Let.*, p. 346), localitate care se află în imediata apropiere a Țîrgului Frumos și nu a Dorohoiului. 63. Vezi la M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 60. 64. *Let.*, p. 352.

65. Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 13.

66. *Let.*, p. 363. Vezi și Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 13, „căci la 1737, 1-iu ianuar, în locul lui era Iordachi Ruset”. 67. *Let.*, p. 396.

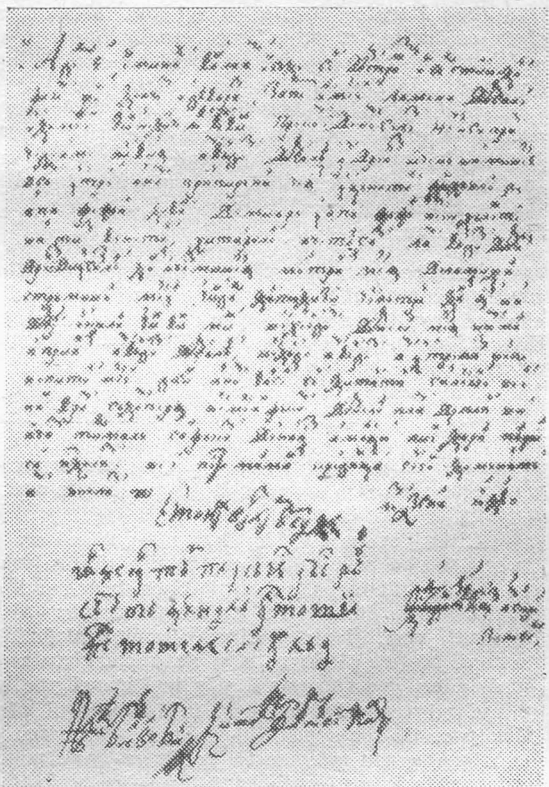
În anul slobozirii sale din închisoare, Ion Neculce suferă greaua pierdere a soției sale, Maria. Această năpastă — scrie I. Marinescu — îi va fi părut mult mai grea⁶⁸.

În 1739, îl găsim pe bătrînul cronicar în judecată cu călugării de la Mînăstirea Putna, «pentru Boianu, precum și cu cei de la Săcul, pentru Șusul-Rîtul (cuprins între Bahlueț, drumul cel mare al Iașului» și «hotarul lui Ureche»⁶⁹. Ultima slujbă a cronicarului a fost aceea de judecător de divan⁷⁰, în timpul celei de a doua domnii a lui Constantin Mavrocordat, din 1741, cu salariu de 50 zeci lei pe lună. În această calitate, el dă o carte de judecată la 8 ianuarie 1742. în pricina dintre Safta, ce au ținut-o Ioniță, nepot de soră a lui Gh. Căldărarul, cu Gh. Căldărarul pentru niște case⁷¹.

In anii următori va fi stat la țară, la Prigoreni, unde îl găsim căutînd să împace neînțelegerile pentru hotar, în calitate de biv vel vornic și ispravnic de Cîrligătura, între Goești și Onișcanii Putnei și dînd mărturiile hotarnice din 1743, mart. 17 și 1744, august 25⁷². În condițiile în care trebuia să activeze boierimea, Ion Neculce s-a văzut nevoit să renunțe la o luptă cu forțe care depășeau cu mult posibilitățile sale. Chiar dacă îl găsim uneori în divanul domnesc, deținînd diferite ranguri, prezența sa nu ne oferă nici un prilej de opoziție combativă. El caută să se strecoare prin toate vicisitudinile, însă ceea ce nu poate sau nu îndrăznește să încerce în viața socială și politică, își găsește expresia literară în letopisețul său, în care sint consemnate toate aspectele contradictorii ale vremii⁷³.

Sătul de pribegie, în liniștea unei retrageri aproape continue, la țară mai mult, gîndindu-se la viața sa din trecut și așteptîndu-și senin sfîrșitul, mai ales că nici cu Domnul său nu se prea împăca (*Letopiseț*, p. 396), — își scrie multe din paginile cele mai frumoase ale cronicii sale.

Ultimul document care-l mai pomenește este cel din 23 februarie 1745⁷⁴, iscălit, ca martor, cu mîna tremurîndă, pe un izvod⁷⁵ — ceea ce ne face să credem că era bolnav și că poate va fi murit puțin în urmă, fiindcă la 12 ianuarie 1746,

Pagină dintr-o scrisoare a cronicarului.

68. Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 13.

69. *Ibidem*. Vezi și M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 42.

70. „Ca să fie judecători aici în Ieș, dimpreună cu boierii cei mari, la toate trebile și judecățile și sfaturilor să fie nelipsiți” *Let.*, p. 399. Vezi și Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 13).

71. Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 13.

72. M. Costăchescu, *Satul Goești*, în *Bul. Muzeului din Iași „Ioan Neculce”*, fasc. 3 (1923), p. 40—41.

73. Gr. Scorpan, *op. cit.*, p. 62.

74. Al. Piru, *op. cit.*, p. 395.

75. Iulian Marinescu, *op. cit.*, p. 13.

Ilie Neculce, biv trei spătar vorbește de «împărăteala răposat părintelui său Ioan Neculce biv vel vornic»⁷⁶. Deci, Ion Neculce a murit între 17 februarie și 16 octombrie 1745⁷⁷.

Ioan Neculce a avut mai mulți copii:⁷⁸ *Gavril*, vel medelnicer, numit astfel probabil după numele marelui logofăt Gavrilăș Mateiaș, moșul (lui Ion Neculce) cronicarului; *Ilie* vtori spătar; *Ilinca*; marel vornic *Alexandru* și *Catrina*.

*Ioan Neculce, socotit ca cel mai talentat cronicar moldovean, ca singurul principiu călăuzitor al adevăratei creații literare, și ajutat fiind de talentu-i înăscut, a izbutit să înfăptuiască o operă valoroasă, vrednică să stea alături de cele mai de frunte ale literaturii noastre clasice*⁷⁹. Deși are o vechime de peste două secole, cronica lui Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, de la Dabija-Vodă pînă la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat (1661—1743) este o operă de mare actualitate. Legende, culese de el din tradiția orală sub titlul: «*O samă de cuvinte*» și așezate în fruntea «*Letopisețului*», au constituit izvorul de inspirație al poezilor din prima fază a literaturii române moderne: Gh. Asachi, C. Negruzzi, A. Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu, etc.

*Neculce este, în ordine cronologică, cel dintîi scriitor artist al literaturii românești precursor al lui Creangă cu care prezintă multe și esențiale asemănări, — cum cred că rezultă destul de clar din analiza limbii stilului — precursor, — într-un sens diferit, dar deopotrivă de important — al lui Mihail Sadoveanu, care vede în el un adevărat dascăl literar și dovedește aceasta în cele mai frumoase opere cu conținut istoric ale sale*⁸⁰.

«*De la Ion Neculce și pînă la Creangă a curs vreme îndelungată: aproape două veacuri. Și în unul, și în altul simțesc sufletul cel veșnic al neamului. Și la unul și la altul găsesc caracterele specifice ale poporului nostru. Și unul și altul au înflorit pe aceste plături și au scos la soare vechile comori», «tot sufletul poporului, variat ca o primăvară de la noi»*⁸¹.

Citind opera lui Neculce, nu poți să nu fi impresionat și de acele pasaje în care se vorbește, aproape cu evlavie, despre *fericirea vremurilor de pace*. Scriindu-și cronica la bătrînețe, sub amintirea tulburatei epoci pe care a străbătut-o în viața sa, notează la domnia lui Antioh Cantemir: «*Și să făcu bună pace de toate părțile, ca de mulți veci, și nu să simțiē nemică nicăiri de tălhari*»⁸², sau: *Țara se bucurasă oamenii atunce și de pace și de chiverniseala cē bună* a lui Antiohii-Vodă. Și începură boierii a-ș face curți și a iezi iazuri pre la săliști, și cu toate să siliē»⁸³.

Cînd vorbește de pace, în *Letopisețul* său, Ion Neculce vorbește nuanțat: «*se făcu pace de toate părțile*» (p. 214); «*întărirea păcii*», «*pace vecinică*» (p. 215); «*paci cu taină*», «*pace sulemenită*» (p. 220); «*bună pace*» (p. 232); «*pace bun-în țară*» (p. 237); «*pace în țară era bună*» (p. 249); «*pace stricată*» (p. 260). «*Că noi nu sîntem bucuroși ca să stricăm pacea, că noi ținem pace... căci eu n-am venit pe bătaie, ci pe pace*» (p. 288). *În aceste expresii ale cronicarului trebuie să vedem năzuința de totdeauna a poporului român de a trăi în bună pace, — năzuință crescută din miezul experiențelor trăite în decursul unei istorii adînc zbuciumată.*

*Dragostea de țară*⁸⁴ a cronicarului străbate ca un fir roșu *Letopisețul* și nu pierde nici un prilej de a se manifesta, sub forma unor strigăte de durere, psalmodice :

76. *Ibidem* și I. Tanoviceanu, *op. cit.*, p. 14.

77. *Ibidem*, p. 13 „La 15 octombrie 1745 se întărește fiului său Gavril Neculce, vel medelnicer, un pod la Boian, peste apa Prutului”.

78. După M. Costăcescu, *Satul Prigoreni*, p. 62. (I. Tanoviceanu, *Contribuțiuni*, p. 15 arată numai pe primii patru, fără *Catrina*, pe care o găsim menționată în pomelnicul de la Prigoreni și la M. Costăcescu, *op. cit.*, p. 62).

79. Iorgu Iordan, *Introd. la Let. Țării Moldovei*, p. 84. 80. *Ibidem*, p. 85.

81. M. Sadoveanu, în *Poezia populară (Discurs de recepție în Academia Română, București. 1925)*, p. 9, 13).

82. *Let.*, p. 214.

83. *Ibidem*, p. 216.

84. Al. Piru, *op. cit.*, p. 402.

«Oh! oh! oh! săracă țară a Moldovei, ce nărocire de stăpîni c-aceștia ai avut! Ce sorți de viață ți-au căzut!

«Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mirare este, cu atîtea spurcăciuni de obiceiuri ce să trag pînă astăzi în tine, Moldovă!»⁸⁵.

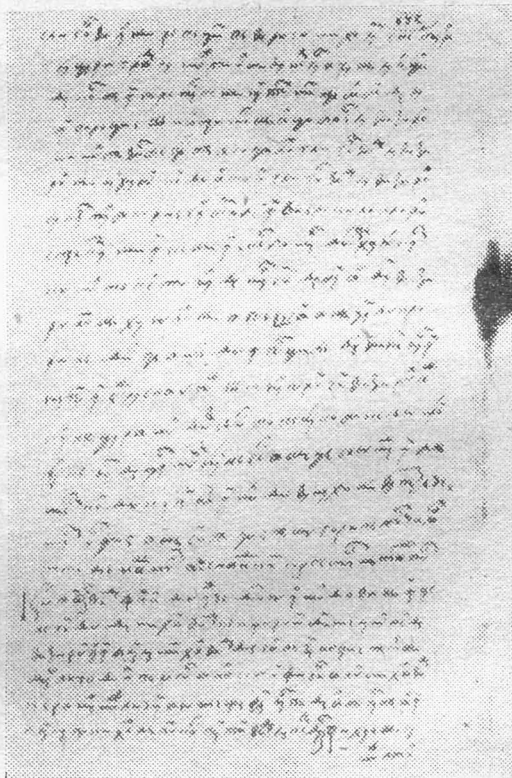
«Oh, oh, oh! vai, vai, vai di țară! Ce vremi cumplite au agiunsu și la cumpănă au cădzut. Doar dumnedzău di a faci milă, precum au făcut cu izrailitenii, cu Moisei proroc, de-au despîcat Marea Roșie»⁸⁶.

Înaltele funcții pe care le deține ca boier de divan îl pun în situația de a-și da seama că o cauză principală a decăderii Moldovei feudale o constituie aspirarea, sub toate formele, a țărănimii și exploatarea ei de către stăpînitorii turci împreună cu uneltele lor indigene și străine⁸⁷. El vedea eliberarea patriei sale de sub jugul turcesc în noul stat protector care era Rusia și totodată prin înlăturarea neînțelegerilor pe plan intern, și unirea tuturor împotriva asupritorului străin.

Lupta împotriva jugului otoman pentru făurirea statului independent era legată de *ideea unității și solidarității naționale*, pe care Neculce — ca și predecesorii săi — căuta s-o demonstreze prin teoria celor două descălece⁸⁸.

Arătînd că pămîntul Moldovei «în cîteva rînduri au fost și pusu»⁸⁹, Neculce scrie că moldovenii se trag din romani. În legătură cu aceasta, el combate afirmațiile conform cărora moldovenii s-ar fi tras din tilhari: «Numai aceștia, țoțefi, au fost oameni neînvățați, (este vorba de Simion Dascălu, Misaîl Călugărul și Eustație Logofătul, care au făcut interpolări în cronică lui Grigore Ureche n. n.) de n-au citit bine la istorii, că au defăimat pe moldoveni, scriind că sînt din tilhari. Pentru aceasta dară nimene din scrisorile lor, nici cele ce ar fi fost adevărate, audzite sau vădzute a lor, nu le poate omeni crede»⁹⁰.

Cronicarul care era animat de o caldă dragoste de țară, își dădea seama că certurile dintre cele două principate sînt o piedică în calea luptei împotriva jugului otoman. De aceea, mustrarea lui se îndreaptă către acei domni și boieri din pricina cărora s-a iscat «zavistia»: «Caută de-cum înainte de vedzi ce s-au lucrat zavistia și răutatea în Moldova și-n Țara Muntenească, de pizma lui

Fila 430 din ms. — autograful lui Neculce.

85. *Let.*, p. 167.

86. *Let.*, p. 354.

87. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 10

88. „Ideea originii comune și a unității naționale a neamului românesc, plămădită și înțeleasă de masele populare prin propria lor experiență de viață, a început să lumineze viu încă din operele cronicarilor” (vezi Teodor Virgolici, *Unirea în literatura vremii*, art. în „Lucașărul”, an. IX, nr. 4, 1966, p. 6, col. 3).

89. *Predoslovie la Cronică*, *op. cit.*, p. 103–104.

90. *Idem.*

Șerban-Vodă ș-a Cupăreștilor, ce-u avut veche»⁹¹, «Cantemir-Vodă și Cupăreștii s-au apucat și de alt danțu asupra muntenilor și muntenii asupra lor. Țineți-vă, săracilor țări, dacă sinteți putencioase, de acum să biruiți nevoile din pizmele vechi»⁹².

Ca unul care citise cronică la Ureche, în care acesta exprimă ideea descendenței noastre romane («de la Rîm ne tragem»), și Letopisețul lui Miron Costin, — continuatorul lui Ureche, care dă prima lucrare românească (De neamul Moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor), în care încearcă rezolvarea problemei originii românilor și subliniază ideea unității poporului român (la Boris Cazacu, o. c.), precum și unele cronici ale Țării Românești⁹³, din «audzitele celor bătrîni» și cele ce «au fost scrise în inima sa», — Ion Neculce intuia sentimentul unității naționale «că toți un neam și odată descălecați sintu...» (M. Costin) și «de la Rîm ne tragem» Gr. Ureche).

Ca și ceilalți cronicari moldoveni și munteni, Ion Neculce afirmă prin scrierea sa ideea originii românești și a unității poporului român. Cum știm, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, oamenii de cultură încep să acorde o atenție deosebită problemelor originii și unității limbii și poporului român⁹⁴.

Lui Ion Neculce nu i-a fost străină nici Istoria Țării Românești a lui Constantin Cantacuzino stolnicul, în care acesta demonstrează unitatea de origine a tuturor românilor («toți aceștia dintr-o fîntină au izvorit și cură»), precum și descendența lor romană, și nici concepția eruditului domn moldovean Dimitrie Cantemir, care subliniază, de asemenea, în «Descriptio Moldaviae», că «locuitorii din Muntenia și Transilvania au aceeași limbă ca și Moldovenii», iar în «Hronicul vechimii a Romano-Moldo-Vlahilor», teza unității, a romanității și a continuității poporului român⁹⁵.

Ca și Miron Costin și Dimitrie Cantemir, precum și majoritatea oamenilor de cultură contemporani, Ion Neculce este un spirit religios⁹⁶. Se poate vorbi chiar despre o «concepție teologică»⁹⁷ la Neculce și o mărturisire și trăire a credinței, «la adăpostul providenței și al prescripțiilor bisericii»⁹⁸. Cronicarul face «din credință religioasă un mijloc de luptă contra abuzurilor și nedreptăților săvîrșite de cei puternici, dar mai ales contra discordiei dintre domn și boieri, care constituia principala piedică în drumul eliberării țării de sub jugul turcesc. Teologismul lui Neculce poate fi deci înțeles și ca o sursă de argumente în sprijinul eficacității criticii sale politico-sociale»⁹⁹. El aplică cu consecvență învățăturile Bisericii în viața sa publică și privată, precum și în aprecierile oamenilor¹⁰⁰. Din cuprinsul Cronicii se vede că Ion Neculce cunoștea într-o mare măsură și se alimenta mereu din tezaurul neseecat al Sfintei Scripturi. Pagini întregi din Cronică sînt presărate cu citate biblice, formînd un adevărat manual de bună purtare creștină.

«Dzice Hs. la Evanghelii că, dacă s-ar împuti sarea, bucatile cu ce s-ar săra. Trebui să socotim și noi aceasta, că di vremi că cei mari, stăpînii noștri, îmblă amăgindu-să unul pi altul pentru lăcomie și cu cinstea aceștii lumi și calcă pravilile și legăturile cu giurămînt celi adevărate, dar noi cești mici, vîdzînd pi cei mai mari, cum li vom ține sau cum ne va da Dumnădzău bine sau sporî sau bișug?» (Letopiseș, p. 367).

Sau, în alt loc: «Dar cu taina stăpînului, căruia i-amu mîncat pîta, n-am putut-o descoperi, uitîndu-mă la Sfînta Scriptură, ce au dzis îngerul către Tovie dzicînd: «Taina împăratului să o acoperi, iar faptele lui Dumnedzeu la arătare să le mărturisiești». Ce și eu n-am vrut să mă facu al doile Iudă sau să-l viclenescu (este vorba de

91. *Let.*, p. 177.92. *Idem*, p. 187.93. cf. Al. Piru, *op. cit.*, p. 395—396.94. Boris Cazacu, *Rolul limbii literare în afirmarea și realizarea unității naționale*, art. în „Luceafărul”, an. IX, nr. 4, 22.1.1966, p. 6, col. 1.95. Boris Cazacu, *op. cit.*, I. c.96. Al. Piru, *Lit. rom. veche*, p. 403.97. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 36.98. *Ibidem*, p. 40.99. *Ibidem*.100. „Vasile-Vodă, aproape de maziile, au greșit lui Dumnedzeu că i s-au întunecat mintea spre lăcomie, de au tricat mănăstirea Putna, gîndind că va găsi bani, și n-au găsit. Și s-au apucat să o facă de nou iarăși precum au fost, și nu i-au agiutat Dumnedzeu să o facă. Că au zidit-o numai din temelie din pămînt pînă la ferestri și i-au luat Dumnedzeu domnia» (legenda 27, p. 115 în *O scamă de cuvinte*).

D. Cantemir — n. n.), să fugu de la dînsul. Că de-aș fi făcut așe, ce laud-aș fi dobândit? Ce numai osîndă de la Dumnedzeu și ocară de la oameni. Iar eu aceste răbdîndu-le cu dreptate, den toate nevoile am scăpat, care le-am tras pre strîmbătate în 9 ani. *Ce întru aceste ce mi s-au întîmplat m-am lăsat tot în nădejdea lui Dumnedzeu, pîn'm-au scos, precum mărturisește David prorocul, psalom 39: «Răbdîndu am așteptat pre Domnul, și mi-au luat aminte, și au ascultat ruga mē, și m-au scos din groapa patimilor și din tîna cea adîncă și au pus pre piatră picioarele mele» (Letopiseș, p. 270).*

Tot ca un iudiciu al sufletului său ortodox, se poate socoti și atașamentul său față de singurul stat ortodox puternic, spre care se îndreptau atunci toate țările, suflitele și nevoile ortodoxe, cu nădejdea izbăvirii din cruda tiranie a agarenilor. «Bine ai făcut, măria ta, că noi ne temem că te-i duce la turci, și așe avem gînd că, de te-om vedē că mergi la turci, te-om părăsi și ne-om duce de ne-om închina la moscali»¹⁰¹. Scriînd despre întîmpinarea lui Petru cel Mare la Iași, subliniază: «Iară caimacamii, împreună cu alți boieri și orășeni bătrîni mai de cînstē și mitropolitul cu tot clirosul, i-au ieșit cu toții înainte, afară din Iași, și frumos tîmpinîndu-i, l-au priimit cu toată inima. Și i s-au închinat ca unui împărat creștin, dînd laudă lui Dumnedzeu, ca doar îi va cerceta cu mila sa și-i va scoate de suptu giugul robiei turcilor»¹⁰².

Ca un creștin convins, Ion Neculce vorbește într-un stil de Cazanie, cu mult respect, în paginile Cronicii sale, de multe din practicile cultului nostru ortodox.

«Atunce și oamenii carii era închiși... s-au slobodzit și au dat laudă lui Dumnedzeu»¹⁰³.

Vorbînd despre chipul mitropolitului Dosoftei și frumusețea slujbei ortodoxe, scrie: «După ce l-au dus la Jolfa, îl punē craiul Sobetșchie de s-îmbrăca cu hainele cele scumpe și odoarē mitropoliei țării noastre, de făcē liturghii la zilele mari și iordan la Boboteadză, dup-obicēiul fărăi noastre, de să mira craiul și toți domniile lesești și lăuda de frumoasă țărămonia ce are biserica țării noastre»¹⁰⁴.

În unele pagini, cronicarul menționează: *posturile creștine*:... «în postul Simpe-trului»¹⁰⁵, «în postul cel mare»¹⁰⁶, «postul Crăciunului», Let., p. 135), «în dzioa de agiunul de Crăciun», (Let. p. 160), «Paști» (Let. p. 364); *slujbele religioase*: «Și să margă și mitropolitul țării, să slujească liturghia acolo, în biserică de cortu»¹⁰⁷; sfeș-tanii: «dăcūră o svestenii, de le sfințiră»¹⁰⁸; paraclise: «...și au cîntat un paraclis»¹⁰⁹; spovedanii: «ispoveduitu-s-au la un călugăr în Galați, grec»¹¹⁰, etc.

Nu lipsite de interes sînt și însemnările cronicarului privind unele vizite în țara noastră a unor înalte fețe bisericești, ca Hrisantos, patriarhul Ierusalimului¹¹¹; Iacob, patriarhul Țarigradului¹¹²; Pais, patriarhul Țarigradului¹¹³; Parthenie, patriarhul Ierusalimului¹¹⁴; de asemenea, *amîntirea unor biserici și mănăstiri*¹¹⁵.

101. Let., p. 270 .

102. Ibidem, p. 275.

103. Ibidem, p. 159.

104. Ibidem, p. 176.

105. Ibidem, p. 192.

106. Ibidem, p. 211. («Și era într-o miercuri în post și au mîncat toți carne, pentru liubovol împăratului creștinescu» p. 281).

107. Ibidem, p. 280. În alt loc... «de cîntă sfînta leturghie de astăzi» (p. 253).

108. Ibidem, p. 213.

109. Ibidem, p. 281.

110. Ibidem, p. 174.

111. Ibidem, p. 295, 279.

112. Ibidem, p. 189.

113. Ibidem, p. 362.

114. Ibidem, p. 404.

115. «și s-au apucat de-au operit mîn. Balica (Bis. Frumoasa de astăzi, n.n.) cu oalc și au tencuit-o pe dinafară și au făcutu-i și tindă, și au zugrăvit-o preste tot pri dinlontru» (Let., p. 341); «...au tocmît chiliile la Birnova. Așjidere și la Bărboiu au făcut turnu și au acoperit-o» (Let., p. 341) «Sfetii Nicolaie... (Let., p. 352, 147, 189, 397); Mîn. Sfetei Savei...» (Let., p. 147) «mănăstire în Bisericiani» (Let., p. 172); «odoarē mitropolici» (Let., p. 176); «mîn. Gălata» (Let., p. 176); «mîn. Golie» (Let., p. 193, 276); «...ș-au șîndilit mitropolia cē vechi (Let., p. 239); mîn. la Miera (Let., p. 241); «în biserica domnească pe poartă» (Let., p. 281); turnul clopotniții la Trei Sfetitel (Let., p. 187); «mitropolia de la Yirgoviște» (Let., p. 377); «Mitropolia din București (Let., p. 377); mîn. Răchitoasa și altă mîn. la Focșani» (Let., p. 384). «mîn. Hangul, Tazlân, Cașenul și Probota» (Let., p. 404).

Desigur că, în afară de educația primită în familie și în special de la mama sa, lui Neculce nu-i va fi fost străină nici gândirea religioasă a marelui nostru învățat și «*apologet creștin*»¹¹⁶ Dimitrie Cantemir, formată sub înrîurirea dascălului său, învățatul călugăr grec Ieremia Cacavela.

Cunoscînd sufletul său creștin, socotim că Ion Neculce va fi urmat pilda atîtor ctitori de biserici, după cum însuși scrie în Letopiseșul său despre Anton vodă Rușat: «...dac-au vînit în scaunul domniei, fiindu bun și milostiv, s-au apucat a face lucruri dumnezăești, biserici, să rămîie pomană. Au dires clopotnița la Sfetei Neculaiu, o au șindilit peste tot și au făcut zidu împregiur și au zugrăvitu pristolul, cum se vede, și au adus și apă pe vale, pân-în zidul aceștii beserici»¹¹⁷ și să-și fi ridicat lăcaș de închinare și de odihnă a osemintelor sale și a familiei, pe una din moștile sale.

În țara noastră, «din zile vechi și din descălăcătura țării obicei» a fost «a zidi bunii credincioși» mitropolii, episcopii, boierii și «fieste cine din cei putincioși lăcuiitori ai țării, case dumnezăești (și) sfinte mănăstiri»¹¹⁸ înțelegîndu-se prin «case dumnezăești» biserici de lemn și paraclise; iar prin «sfinte mănăstiri», bisericile de zid. În general, bisericile ridicate de boieri, începînd de prin secolul al XVI-lea se vedeau de «*gropnițe pentru dinșii*»¹¹⁹ și mai puțin ca «biserici de mir pentru țerani»¹²⁰.

Scriînd despre Dabija-Vodă spune că «...fiîndu și om bătrîn, au plătit și el datoria cê de opștie, de-au muritu» Și... «l-au îngropat în mănăstirea lui, în Bîrnova, cărei este de dînsulu isprăvită»¹²¹. Întîmplîndu-se de-au murit Toderășco vistiernicul «...i-au luat oasăle de la Udriiu... și «le-au îngropat feciorii lui în mănăstire în Bisericanî, fiîndu ei ctitori»¹²².

Cunoaștem din istoria vieții feudale că pe fiecare domeniu existau și o biserică ce servea ca loc de închinare și de îngropare a feudalului și a familiei sale¹²³. Așa, de exemplu: în anumite documente care vorbesc despre organizarea marelui domeniu, ni se descrie în felul următor «*pămîntul strămoșesc*» al unei familii: «*satul Solca, pe riul Solca și cu morile și cu biserica de piatră și cu curțile de piatră și cu livezi și cu slatine și cu iezero și cu pește*»¹²⁴.

Existența unei biserici presupune totdeauna și o stăpînire asupra pămîntului, oricît de modestă ar fi ea. Astfel, în Moldova, la începutul secolului al XVI-lea, în satul pe Cobile «a fost casa lui Dragomir și biserica cu via»¹²⁵. Izvoarele românești cuprind numeroase relații cu privire la astfel de biserici. Ele figurează și ca o delimitare de hotar¹²⁶, «undei stîlpul lîngă besereca de piatră», sau «hotarul acei siliște de pre Plotonița... sau stîlpul (despre Ruscani)... de la un stîlp de piatră... aproape de besereca de piatră, unde au fostu»¹²⁷.

Cum Ion Neculce își avea «*curțile șendilite*»¹²⁸, în Prigoreni, în ținutul Cîrligăturii¹²⁹, unde-și avea moșia sa¹³⁰, în vecinătatea bisericii, îl vedem într-o strînsă legătură de ctitorie cu biserica¹³¹ fapt dovedit prin «*pomelnicul*» răposașilor ctitori «*sfînții bisericii aceștia*»¹³² găsit în biserica din Prigoreni.

116. E. Vasilescu, *Apologeți creștini*, București, 1942, p. 127. 117. *Let.*, p. 147.

118. Ne spune episcopul de Rîmnic Climeant (1735—1749) Atanasie „Sfînta episcopie a eparhiei Rîmnicului Noului Severin”, București, 1906, p. 404 (vezi C. Bobulescu, *O viață trăită, viața de paraclis*, București, 1931, p. 7): 119. N. Iorga, *Istoria bis. românești*, ed. II, vol. I, București, 1929, p. 95.

120. *Ibidem*. 121. *Let.*, p. 127. 122. *Let.*, p. 172.

123. V. Costăchel, P. P. Panaiteșcu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova* (sec. XIV—XVII), E. S., București, 1957, p. 258. (Satul unde este curtea feudalului ocupă locul central în hotarele unui domeniu).

124. T. Bălan, *Documente bucovinene I*, p. 121, la V. Costăchel, *op. cit.*, p. 258.

125. V. Costăchel, *op. cit.*, p. 287. 126. *Ibidem*. 127. M. Costăchel, *Satul Prigoreni*, p. 45.

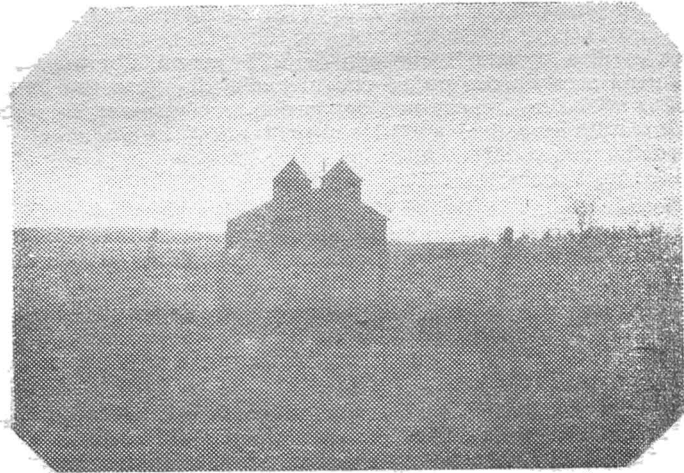
128. *Let.*, p. 175, 911, 346. 129. *Let.*, p. 331. 130. N. Iorga, *Studii XXII*, p. 61.

131. „la biserica de birne din Prigoreni, odinioară proprietatea hatmanului Neculce” (vezi C. Bobulescu, *Comunicări, în Bul. Com. Mon. Ist.*, anuar II, Chișinău, 1928, p. 151).

132. N. Iorga, *Studii XXII*, p. 61—62.

În rîndul ctitorilor bisericii, la morți, sînt trecuți în ordine: *Gavrilașu Mateșu*¹³³ Logofătu și soțulu său Sărca și fii lor, Elena Comisoî¹³⁴, *Iordache Cantacuzino*¹³⁵ vist. și soțulu său Alixandra și fii lor, *Neculce vistiernu*¹³⁶ și s(o)țulu său Catrina, și fiii lor, *Lupulu Bogdanu*¹³⁷ Hatmanu și soțulu său Ruxandra și fii lor, *Ioanu Neculce*, vornicu și soțulu său *Mariia* și cu fii lor...». Tot la morți găsim pe Vasile Costachi cu soția sa, socrii lui Alexandru I. Neculce, precum și Catrina, fiica lor (soția lui Alexandru Neculce).

Pomelnicul de morți se încheie cu Enachi Luca, care probabil să fie din rube-deniile surorii cronicarului, Maria, căsătorită cu St. Luca și «Maria Rîzoaie și cu fiii săi», soția lui Costache Sturza, ginerele lui C. Razu (vezi I. Tanoviceanu, o. c., p. 17).

Biserica din satul Ion Neculce.

În continuarea pomelnicului sînt trecuți copiii¹³⁸ și nepoții, precum și rube-deniile cronicarului, morți la data întocmirii lui, din 1772, de către Vasile Neculce

133. *Gavrilaș Mateiaș* este „una din personalitățile dominante ale țării timp de treizeci de ani” (Const. și Marcela Karadja, *Documentele moșiilor Cantacuzinești din Bucovina*, în *Bul. Com. Mon. Ist. a Rom.*, vol. X, București, 1931, p. 7). Soția sa Sîrca era sora lui Miron Vodă Barnovschi. În sept. 1936, *Gavrilaș Mateiaș* primește cea mai înaltă treaptă a boieriei din Moldova, păstrînd marea logofeție pînă în ianuarie 1648, de cînd este menționat în documente ca biv vel logofăt. În 1637, martie 12, iscălește o hotarnică a Avrămeștilor, lingă seliștea Prigorenilor (vezi M. Costăchescu, *Satul Prigoreni*, p. 48). Iordache Cantacuzino ia în căsătorie pe Alexandra, fiica lui *Gavrilaș Mateiaș*.

134. Fiica lui *Gavrilaș Mateiaș*, sora Alexandrei Iordache Cantacuzino, care lasă Alexandrei „toate averile sale pentru binele ce a avut de la ei cit a trăit în casa lor” 7178 Ghenar 1 (*Uricar*, XXV, 325; Gh. Ghibănescu, *Biserica Talpalari*, Iași, 1934, p. 20, al. e).

135. Menționăm că, numele de Cantacuzino apare sub diferite forme: Cantacuzino, Cantacozono, Canta. 136. *Neculce vistiernicul* este tatăl cronicarului Ion Neculce. *Catrina*, mama cronicarului, este fiica vistiernicului Iordache Cantacuzino și a Catîncăi Băcioc.

137. Socrul cronicarului Ion Neculce. Din (7209) 1701, iulie 11, e „foaia cu însemnare a *Lupulu Bogdan* biv hatm. de moși, țigani și bucate ce a dat fiilor săi lui Ion Aga și Mariei, *Cr. Col. Ac. rom.*, 1909, 127; Tanoviceanu, *Contrib.*, 17; M. Costăchescu, *Satul Prigoreni*, p. 54, nota 4).

138. *Gavril*, vel medelnicer, mort înainte de 1751, august 20, fără copii; *Ilie* vtor spătar, mort către 1766, fără copii; *Ilinca*, măritată după stolnicul Const. Darie în 1734 și *Catrina* (vezi la M. Costăchescu, *Satul Prigoreni*, p. 62 și Tanoviceanu, *Contrib.*, p. 15, 18).

vătafu di aprozi «în spre pomenire niamului meu, la letu 1772» (N. Iorga, *Studii și documente*, XXII, p. 61).

În pomelnic, la vii, sînt trecuți Alexandru Neculce, căruia, prin împărțirea averii, îi rămîn Prigoreni, cu moșiile alipite¹³⁹ și unchiul său fiu, Vasile Neculce, zis Mutu, căsătorit cu Ileana, fata vornicului Costache Sturza și a Mariei, fata lui Costache Razu¹⁴⁰.

Obiectele de cult, precum și însemnările de pe ele, găsite la Prigoreni, ne fac să credem că biserica era anterioară lui Alexandru Neculce și Vasile Neculce, care și ei au înzestrat-o la rîndul lor cu o pioasă recunoștință față de ctitoria «niamului» lor, cu diferite obiecte (donății). «*Evanghelia lui Antim Ivireanu*, Snagov, de la 1697, ferecată în «splendide podoabe de argint», din biserica de la Prigoreni, l-a determi-¹minat pe N. Iorga să scrie, prin 1913: «*adaog că e nevoie să fie scăpată cît mai răpede de puțința pierderii frumoasa Evanghelie de la 1697, din biserica lui Ion Neculce*»¹⁴¹.

Am putea explica această Evanghelie de la Prigoreni, din timpul lui Neculce, ca o donăție făcută acestuia din partea rudeniei sale, din Țara Românească, marele stolnic și învățat¹⁴² boier Constantin Cantacuzino, reprezentant de seamă al umanismului românesc din secolul al XVII-lea și un credincios apărător al Ortodoxiei în casa căruia cronicarul se adăpostise, cu mama sa Catrina, timp de patru ani, după moartea tatălui său, Enache, în 1686.

Un Penticostar tipărit la Iași¹⁴³, în 1754, în ultimul an al vieții cronicarului, și care se găsește în inventarul bisericii din Prigoreni, poartă pe prima foaie însemnarea: «Acestă carte iaste a popi lui Iacobu... pe lu Ipifanii de... de la Soceava, vt. 7263 (1754—1755)»¹⁴⁴.

O altă însemnare de pe un Penticostar face amintirea preotului G(r)igorașu: «Acestu Penticostaru l-au cumpăratu Lupulu Bule dreptu 4 lei de la preutesa popi lui G(r)igorașu, la vt. 7278 (1770) Iuni 20, să fie pentru pomenire loru, și datu bisericii înu Pregoreni»¹⁴⁵.

Tot ca o legătură ctitorială cu Biserica, putem socoti însemnările familiei Neculceștilor pe anumite cărți de slujbă ca: «Acestă sf(ă)ntă carte ce să chiamă Triodionu, adică Trii Cântări, amu cumpărat-o eu, nevredniculu robulu lui Dumnezeu Vasăli Neculce bivu velu Stolnicu, sf(î)ntăi bisărici dinu satulu Prigorieniloru, și cini ar fura-o să fii blăstămatu și neiertatu de D(o)mnulu D(u)mnenezău, și di mine, păcătosulu la anii 1784, Fev. 13»¹⁴⁶. (Urmează imediat iscălitura lui Vasile Niculce și o pecete purtînd coroana cu vultur și de o parte și de alta inițialele donatorului).

O însemnare la fel cu cea din Triod, purtînd scrisul și iscălitura lui Vasile Neculce, o găsim pe un Octoih, Buc. 7282 (1774), la p. 26.

Ca o mărturie a vechii biserici, amintită în documente, «*unde au fostu*»¹⁴⁷, «lîngă iaz: abia-și mai amintesc bătrîni de locul ei»¹⁴⁸, stă clopotul, păstrat astăzi în Biserica din Prigoreni-Mari, a cărui inscripție fiind foarte importantă o redăm întocmai: «*Acest clopot a fost făcut de egumenul Nifon la anul 7034 (?) (1526)*»¹⁴⁹.

139. M. Costăchescu, *Satul Prigoreni*, p. 63.

140. *Ibidem*.

141. N. Iorga, *Studii*, XXII, p. 28.

142. Al. Piru, *Lit. rom. veche*, p. 391; Dima-Drăgan Corneliu, *Cultura teologică a stoln. C. Cantacuzino*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXXXIII, (1963), nr. 9—10, p. 943—948.

143. Sub îngrijirea lui Evloghie, dascăl la școala slavonă din Iași și unul dintre cei mai din urmă reprezentanți ai vechii slavonestii stăpînitoare, se retipări Penticostarul muntean, la Iași (vezi N. Iorga, *Ist. bis. rom.*, ed. II, vol. II, București, 1932, p. 154).

144. N. Iorga, *Studii*, XXII, p. 61—62.

145. *Ibidem*.

146. *Ibidem*. (Însemnarea se află pe *Triodul de Rîmnic*, 7290 (1782), în josul paginilor 22—26).

147. *Sur.* III, 169—171, f. an (dar c. 1635, nov. 26) și N. Iorga, *Studii* VI, 80.

148. N. Iorga, *Studii*, XXII, p. 61; (M. Costăchescu, *Satul Prigoreni*, p. 45, „am aflat pe Plotonița între Ruscani și între Avrămeni unde sau aflat loc de biserică de vatră de sat”).

149. C. Bobulescu, *Comunicări, Date cu privire la unele bis. din jud. Iași*, anuar II, Bul. Com. Mon. Ist., Secția din Basarabia, Chișinău, 1928, p. 151.

Cu adîncă emoție ascultăm, de multe ori, și astăzi sunetele clopotului care, acum două veacuri și ceva, unite, poate, cu acele de la ctitoria¹⁵⁰ lui Petru Rareș din Tg. Frumos, vesteau stingerea din viață, pe meleagurile Moldovei, a marelui și talentatului cronicar Ion Neculce, care a cuprins în scrisul său «tot sufletul poporului, variat ca o primăvară de la noi»¹⁵¹.

Dacă se poate vorbi despre o biserică-ctitorie a cronicarului Ion Neculce la Prigoreni, unde o putem identifica astăzi? Cu cea din Prigoreni-Mici (astăzi satul Ion Neculce), sau cea din Prigoreni-Mari?

Cum am amintit, hrisoave vechi ne pomenesc la Prigoreni de o «besearecă de piatră», din care nu ni se păstrează decît niște sumare urme sub forme de movile de pămînt, scoase de săteni cu ocazia săpăturilor pentru dislocarea pietrelor de fundație, transportate «peste iaz», la biserica nouă din Prigoreni-Mari.

Presupunem că, această biserică de piatră, pomenită prin c. 1635 «unde au fost», nu este tot una cu biserica sau urmele de fundație pe care se va ridica ulterior o modestă bisericuță de lemn în satul Prigoreni-Mici. Biserica de piatră «unde au fost» s-a aflat în fața satului, peste iaz, «din hotarul tîrgului frumos»¹⁵², adică spre apus. De asemenea, nu credităm nici afirmația scriitorului Lascăr Sebastian¹⁵³ care, în urma unei simple vizite la Prigoreni, mărturisește că ar fi fost «încredințat» (?) de preotul Ursaciuc Aurelian, slujitor al parohiei Prigoreni, «fără să clipească măcar, că biserica de lemn (din satul Ion Neculce) este ctitoria lui Neculce». Cercetînd arhiva parohiei Prigoreni, găsim că, în anul 1895, în urma aprobării Sfîntei Mitropolii a Moldovei și Sucevei¹⁵⁴ se «strămută» biserica veche (din satul Prigoreni-Mici — astăzi Ion Neculce), cu patronul Sfîntul Dimitrie, «din locul unde se găsește astăzi mai în centrul satului Prigoreni, pentru înlesnirea locuitorilor de a putea merge la sfînta rugăciune». Este vorba de strămutarea vechii biserici din Prigoreni-Mici în satul Prigoreni-Mari, care nu avea biserică.

În acea biserică veche a Prigorenilor-Mici a slujit, pînă la strămutarea ei, începînd cu anul 1879, și bunicul meu, Ioan Minea¹⁵⁵ hirotonit în acel an, ca preot al Prigorenilor. *La venirea sa, ca preot, în Prigoreni, trecuseră numai 28 ani de cînd familia Neculceștilor nu mai stăpînea Prigoreni*, «după ce neamul lor îi stăpînise vreme de 200 de ani, de la marele vistiernic Iordachi Cantacuzino»¹⁵⁶ pînă la ultimul stăpînitor Constantin Neculce («rapos(at)ul) agă Constantin Neculce»¹⁵⁷.

Ca preot, Ion Minea va fi ascultat, de multe ori, povestirea acelor bătrîni ai satului care au cunoscut personal sau din amintirea părinților pe Vasile Neculce (mort către 1801), sau pe Alexandru Neculce, fiul cronicarului, «cărui prin împărțirea averii îi rămîn Prigoreni, cu moșiile alipite».

Cu privire la vechea biserică a Neculceștilor, îmi spunea bunicul că era foarte înaltă, «ca o moară», încît au fost nevoiți meșterii să taie căpriorii pentru a-i folosi dincoace, la biserica din Prigoreni-Mari. Biserica era pardosită cu blocuri mari de piatră.

La proscomidie se pomenea familia Neculceștilor după «*Pomelnicul*» de lemn, întocmit în 1772 de V. Neculce.

În urma strămutării bisericii, locuitorii Prigorenilor-Mici rămîn numai cu un cimitir, în jurul rămășițelor vechii biserici.

Prin 1913, parohia Prigoreni solicita ajutorul organelor locale în vederea «împrejmuirii vechiului cimitir, unde din vechime au fost Biserica»,¹⁵⁸ devenit «un staul

150. N. Iorga, *Ist. bis. rom.*, ed. II, vol. I, București, 1929, p. 114.

151. M. Sadoveanu, *Poezia populară*, București, 1923, p. 9.

152. *Sur.* III, 169—171 și N. Iorga, *Studii*, VI, 80.

153. Lascăr Sebastian, *La Prigoreni, pe urmele lui I. Neculce*, în «Flacăra» nr. 22 (158), 31 mai 1958, p. 20.

154. *Ord. nr. 1098 din 6 iunie 1895*, transmis de protoieria jud. Iassy cu nr. 455/1895.

155. Absolvent a 4 clase seminareale de la Măn. Socola (certificat de absolvire nr. 996/1878, sept. 24).

156. M. Costăchescu, *Satul Prigoreni*, p. 68. 157. *Ibidem*, p. 68.

158. *Arhiva parohiei. Adresa nr. 6/18 mai 1913*. Într-o hotărnică a Tg. Frumos, din 1796, iunie 29, pomenindu-se de neînțelegerile pentru hotarul Buznii de către Tg. Frumos și Prigoreni se spune: ...și acolo

al vitorilor locuitorilor Văleni, călcîndu-se în picioare atît locul sfintei mese, cit și mormintele rămase»¹⁶⁰. Între mormintele acestuia cimitir se găsește și acel al tatălui marelui scriitor Ion Creangă, Ștefan a Petrii Ciobo(țar) din satul Humulești, care «viind la locul cumpărat (moșia Făcuții ce este megieșită cu Prigoreni) spre a și-l lucra s-au săvîrșit din viață și fiind că pe moșia Făcuții nu este biserică... s-a mormîntat la biserica de pe moșia Prigoreni, cu hramul Sfîntul Dimitrie», la 1858, iunie 30¹⁶⁰.

Adeverința din care reiese că tatăl scriitorului I. Creangă este înomrmîntat la Prigoreni este eliberată de preotul (ereu) Costachi Butescu, slujitor al bisericii din Prigoreni¹⁶¹, la 1859.

După 1895, locuitorii satului Prigoreni-Mici, rămași fără biserică, se străduiesc, an de an, să ridice o nouă biserică, în locul celei strămutată, ceea ce nu reușesc decît abia în 1934—1935. Cu ocazia săpăturilor de fundație, «la furca a doua din stînga, la intrare», lucrătorii, fără să bănuiască, dau peste existența unor morminte care cuprindeau rămășițele pămîntești ale unor decedați și, între acestea, *un inel de aur, cu pecete octogonală, purtînd cîteva inițiale, în jurul unei cruci, cu oarecare neregularitate de execuție*.

Probabil că, executarea peceții aparține unui modest meșter al vremii veacului al XVIII-lea.

Căutînd să-l vindă, în scopul terminării bisericii inelul ajunge în posesia învățătorului Ion Stupcanu din Tg. Frumos care, după o primă «interpretare naivă a inscripției»,¹⁶² în sensul: «Caimacamul Moldovei Ion Neculce»¹⁶³, cere autorizația Academiei Române de a purcede la deschiderea «mormintelor bănuite sub rămășițele bisericii lui Ion Neculce»¹⁶⁴. Obținînd autorizația Academiei Române nr. 768/935, I. Stupcanu, asistat de avocatul N. Berceanu, pretorul plășii, și sătenii: D. Miron, V. Crețu și V. Dumitrașcu, trece imediat la «redeschiderea mormintelor». După memoriul întocmit de acesta, vedem că, «într-un sicriu de stejar», la o adîncime de cca. 11/4m., erau «osemintele unei femei, îmbrăcată în haine de mătase și acoperită cu o pînză a cărei fire metalice s-au păstrat, pierzînd doar culoarea prin oxidare». Imediat alături și așezat astfel încît se vedea bine că a existat aici «un cavou», am constatat, — relatează Stupcanu, — existența unui al doilea mormînt, în care se putea cunoaște că a fost îngropat «un bărbat în vîrstă înaintată».

Ceea ce se constată cu această ocazie este faptul că osemintele erau răvășite, probabil că se mai umblase la ele, cu mult mai înainte. Printre obiectele găsite, se menționează «niște balamale de fier», «bucăți de mătase», bani, precum și o lumînare în grosime de cca. 4 cm. și lungă de 50 cm., ruptă în două, iar în «dreptul toracelui și cam în stînga corpului, «am găsit un pumn de hirtii strînse, răsucite» «...care «prezentau niște elipse trase pe ele cu cerneală violetă, acum decolorată, că abea se mai vedea»; «printre ele și unele inițiale, scrise cu aceeași cerneală și alte bucăți conținînd cuvinte tipărite (cu litere)...».

Ion Stupcanu explica existența hîrțiilor în sicriu ca unele ce ar fi «învelit în ele, boabe de tămîie sau altceva și vor fi fost uitate în sicriu». O subliniere de care va trebui să ținem seama este constatarea făcută cu acea ocazie că, «în cavou

se întîlnește la locul dumsale spat. Vasili Neculc, săliște Bisărica di piatră, cari săliște, începîndu-să di la piatra di lingă (ăntirim" (M. Costăchescu, *Satul Ruscanii (Buznea) și Găneștii*, în *Bul. Muzeului Municipal Iași „Ion Neculce”*, fasc. 6, 1926—1927, p. 95). 159. *Adresa parohiei nr. 5/18 mai 1913*.

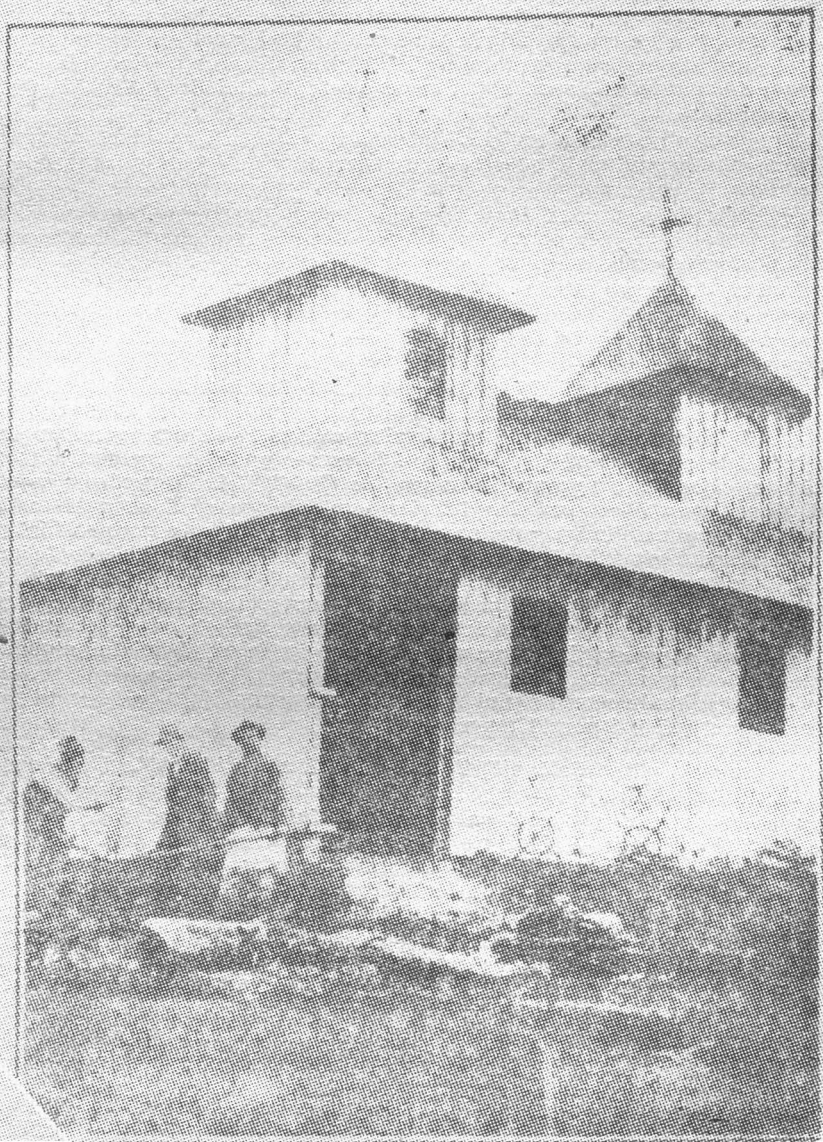
160. *Arhiv St. Iași, Tr. 1768, op. 2017, dosar 2533, f. 325* (vezi Gh. Ungureanu, *Cu privire la răzălia lui Ion Creangă*, în „*Revista Arhivelor*”, an. VI, nr. 2, 1963, p. 280—284. Fiind orînduit de către mitropolitul Sofronie Miculescu ca să primească hirotonia în diacon, la biserica Sf. Paraschiva din Tg. Frumos (în apropierea Prigorenilor), Ion Creangă a trebuit să meargă și pe la mormîntul părintelui său, din cimitirul bisericii Prigorenilor, unde „cliricul Ioan Creangă” presupunem că va fi făcut cele creștinești pentru odihna sufletului bătrînelui său părinte. 161. Gh. Ungureanu, *op. cit.*, I. c.

162. N. Torga, în *Analele Acad. Rom., Desbaterile*, tom. LIX, 1938—1939, p. 67.

163. Ion Stupcanu, *Unde e mormîntul cronicarului Ion Neculce?* în „*Universul*”, an. 52, nr. 118, joi 2 mai 1935, p. 6.

164. *Memoriul învățătorului I. Stupcanu către Academia Română*, sub nr. 1179/16, sept. 1935.

Unde e mormântul cronicarului Ion Neculce?

Biserica din satul Ion Neculce în momentul descoperirii mormintelor atribuite
familiei marelui cronicar.

nu erau decît cele două sicrie mari și cele două de copii, — primele socotite ale ctitorilor, iar deasupra acestora un alt sicriu căruia «i se va fi făcut loc deasupra străbunicilor, tocmai ca o apreciere a dragostei de locul natal și de averea familiei».

O dată cu Memoriul înaintat Academiei Române, Ion Stupcanu trimite și o fotografie, precum și un mulaj al pecetei, în ceară roșie.

Sesizată de această «descoperire» de la Prigoreni, Academia Română, în ședința sa restrînsă din 10 februarie 1939¹⁶⁵, ia în discuție «descoperirea mormîntului Ion Neculce». Alexandru Procopovici, membru corespondent, arată că, «la locul Prigorenilor se află urmele unei biserici, avînd alăturate trei mormînte, în care învățătorul satului a descoperit obiecte care confirmă că unul din mormînte este al soției cronicarului. S-a găsit și un inel cu inițialele cronicarului. *Obiectele care, evident, provin din mormîntul unui boier, ce nu poate fi altul decît Neculce, sînt păstrate de învățător.*»

Al. Procopovici cere Academiei să intervină pentru a i se aduce acele obiecte și a se face «cele de trebuință cu osemintele marelui cronicar ca să aibă odihna pe care o merită».

Președintele de atunci al Academiei Române, profesorul universitar C. Rădulescu-Motru, asigură pe colegul A. Procopovici că va atrage atenția Comisiunii Monumentelor Istorice asupra cazului.

Profesorul Iorga, referindu-se la comunicările făcute, arată că, învățătorul din Prigoreni — unde Neculce avea moșie și unde a murit în dizgrație — «a dat o interpretare naivă inscripției de pe inelul găsit. Comisiunea Monumentelor Istorice se va ocupa de caz».

În consecință, abia după doi ani, Secretariatul Comisiunii Monumentelor Istorice, cu adresa nr. 752/941, arată Ministerului Instrucțiunii cum la Prigoreni, sătenii, «în urma unor săpături făcute pentru biserica satului», «au descoperit un inel de aur, cu inițialele cronicarului Ion Neculce». Deoarece predarea inelului a fost condiționată de către I. Stupcanu la suma de 30.000 lei, în vederea ajutorării bisericii, Comisiunea Monumentelor Istorice «nu înțelege să i se pună astfel de condițiuni» și cere neîntîrziat «predarea acelui inel, care este deținut fără vreun drept». Ministerul Instrucțiunii ordonă Inspectoratului școlar Iași luarea în primire a inelului Neculce și predarea lui Comisiei Monumentelor Istorice, pînă la 15.05.1941, cu mențiunea: «nerespectarea acestei dispozițiuni atrage după sine aspra pedepsire». Urmează o adevărată corespondență între părți, care se încheie cu pierderea inelului, o dată cu aceea a posesorului Stupcanu, departe, în focul războiului nimicitor de bunuri culturale și materiale. A trecut mai bine de un sfert de veac de la acea întîmplătoare «descoperire» a mormîntului marelui cronicar Ion Neculce, în satul de naștere și trai, care astăzi îi poartă numele.

Problema care părea dată uitării, începe a fi reconsiderată sub o formă sau alta, în timpurile noastre.

«Nu se poate mai plauzibil ca mormîntul lui Neculce să fie la Prigoreni, — scrie Sebastian Lascăr — deoarece aici a copilărit; aici i-au trăit tatăl, mama, bunica, surorile, cumnatul; aici și-au statornicit gazda; aici a primit pe înaltul oaspete către sfîrșitul vieții. De ce, adică bătrînul gospodar, după o viață atît de frămîntată, acum departe de cinuri și de politică, să nu-și fi scris ultima filă a cronicii și să nu fi închis ochii pentru vecie tot aici, la moșia lui preferată? E posibil, e probabil, e aproape cert. Dar unde e dovada?».

«Dacă vreme de două decenii de cînd umilul învățător a făcut «descoperirea» nu s-a întreprins nimic, nu e de loc un temel să se continue cu lăsarea lucrului în plata Domnului. Să hotărîm. Să mijloacele științifice care ne stau azi la îndemînă: este ori ba la Prigoreni mormîntul lui Neculce?»¹⁶⁶.

165. *Analice Academiei Române, Dezbatările*, tom. LIX, 1938—1939, p. 62—67.

166. Lascăr Sebastian. *La Prigoreni, pe urmele lui I. Neculce*. art. în „Flacăra”, nr. 22 (158) din 31 mai 1958, p. 20

Ca un semn de acceptare a problemei (creditare), Academia Republicii Socialiste România, în editarea *Istoriei literaturii române*¹⁶⁷, înscrie la bibliografia capitolului «Ion Neculce», — semnat de profesorul universitar Al. Piru, cercetător

La mormîntul cronicarului. Preotul paroh Aurelian Ursaciuc și cîțiva enoriași.

competent pentru literatura română veche, — articolul învățătorului Ion Stupcanu, cu privire la mormîntul cronicarului Ion Neculce¹⁶⁸.

¹⁶⁷. *Istoria literaturii române*, I, edit. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1964, p. 679. ¹⁶⁸. Ioan Stupcanu, *art. cit.*

Dacă, «la ceasul de față, nu mai e nici o urmă din relicvele care ar dovedi că mormintul lui Neculce e la Prigoreni»¹⁶⁹, fapt datorat și împereșărilor vitrege prin care a trecut țara noastră, atunci, acest lucru ne poate, oare, îndreptăți să negăm, fără a ne dezice (compromite) cercetările ce s-au făcut în baza autorizațiunii nr. 768 din 26 iunie 1935»,¹⁷⁰ pentru «deschiderea mormintelor bănuite existente sub rămășițele bisericii lui Ion Neculce»?

Subliniem că, în baza autorizației primite din partea Academiei în 1935, cercetările s-au făcut de față cu reprezentanți ai autorităților, ca: «d-l avocat Nicolae Berceanu, pretorul pășii, precum și sătenii: Dumitru Miron, Vasile Crețu și Vasile Dumitrașcu».

Tot ce s-a constatat și s-a găsit la redeschiderea mormintelor a fost consemnat în Memoriile documentare către Comisia Monumentelor Istorice și Academia Republicii Socialiste România, în anii 1935—1941.

Îată cum descrie într-un pasaj¹⁷¹, I. Stupcanu cauzele care au dus la descoperirea mormintului: «Locul bisericii lui Neculce a rămas în izlaz, dezgrădit timp de aproape 50 de ani, pînă cînd în 1933 bătrîni din Văleni, care mai știau locul fostei biserici, cu cimitirul din jur și-l ocoleau cu vitele, s-au sfătuit să-l închidă ei singuri, lucru ce l-a făcut apoi un singur om de aici, Vasile Pricop. Iarna lui 1933 a adus hotărîrea de a face și o capelă la acest cimitir, cerînd preotului Ion Minea să le îngroape de acum morții aici și nu în Prigoreni-Mari. Capela a fost începută în toamna anului 1934, de un grup de patru oameni delegați de sat, după sfatul lor propriu și fără autorizarea cuiva. Cînd preotul I. Minea e chemat în toamna lui 1934 să sfințească clopotul instalat de-acum în această capelă, constată faptul că-i așezase turnulețul cu clopotul tocmai pe locul altarului fostei biserici, de aceea cere s-o mai mărească, mutîndu-i clopotul în celălalt capăt pentru a nu fi deasupra fostului altar.

Acum, la mutarea peretelui dinspre miez-de-noapte-apus, după dorința preotului, la punerea unei furci din mijloc, săteanul Vasile Crețu dă de oasele de la picioare ale unui om — unde găsește și o tidvă de femeie. Continuînd însă săpărea, observă în mal că nu e vorba de niște oase puse grămadă, ci se vedea continuarea unui corp într-un sicriu de stejar. Așa au căutat să le scoată deci pe toate pe mal gîndind că după punerea furcii le va așeza la loc. A chemat acum să privească și pe lucrătorul lemnar care era sus pe capelă: Vasile Olarul.

I-a izbit la vedere hainele de mătase — spun ei — cu șnururi, ale mortului, că se gîdea dacă nu cumva va fi fost ale vre-unui preot. În cernerea țărîinii au zărit lucind, pe o lopată, «inelul de aur, perfect curat, cu inițialele» de pe el. În afară de acest pasaj din Memoriul lui I. Stupcanu, personal posed Declarația cetățenilor care au descoperit cele arătate mai sus, din care redau cele cu privire la inel, «între oseminte am mai găsit un inel de aur cu o scriere necunoscută de noi, avînd o cruciuliță pe el: Inelul a fost făcut din ciocan ca pe vremuri»¹⁷².

«Am luat și noi din aceea «mătase» din coșciug,... dimpreună cu inelul și luminarea de ceară curată și le-am dat învățătorului Stupcanu». Tot din Declarația cetățenilor vedem că, la redeschiderea mormintelor au dat de «un alt sicriu, la aceeași adîncime, tot cu oseminte răvășite și după figura craniului am constatat că era de femeie». Ceva mai departe menționează că, «toate aceste sicriuri s-au găsit în interiorul fostei biserici mutate și care morminte se află astăzi în afară de interiorul bisericii construite».

În memoriul adresat Academiei Române, din 16.09.1935, Ion Stupcanu enumăra printre alte relicve găsite în mormintele de la Prigoreni, acele «*hîrtii*», care «pre-

169. Lascăr Sebastian, *art. cit.*, p. 20, col. 3.

170. *Memoriul inv. Stupcanu către Com. Mon. Ist.*, inreg. sub nr. 1179/16.09.1935.

171. *Ibidem*.

172. Fapt confirmat și de dl. prof. Emil Vîrtosu, atunci cînd i-am arătat fotografia inelului cu pecete, în sensul că e făcut de un meșter modest.

zentau niște elipse trase pe ele»... iar altele cu «inițialele scrise cu aceeași cerneală, precum și cuvinte tipărite...

Cum am spus, descoperitorul explica existența hîrtilor în sicriu, și anume «în dreptul toracelui», alături de o «luminare în grosime de cca. 4 cm. și lungă de 50 cm.», ca unele ce ar fi «învelit în ele boabe de tîmnie sau altceva și vor fi fost uitate în sicriu».

Socotesc această explicație a învățătorului Stupcanu «personală» și oarecum «naivă», cînd o raportăm la o *datină* ce ar veni să dezlege sensul ei. Citind izvodul¹⁷³ de cheltuielile făcute de cronicar la moartea soției sale, Maria, întîmplată la 20 Ghe-

Intrarea bisericii din satul
Ion Neculce (m.z.)

La mormîntul cronicarului
în partea de apus a bisericii

narie 1738, găsim, printre alte cheltuieli, că: «1 năframă cu sirmă, s-au dat Mitropolitului pentru *carte(a) de dezlegare*»; iar «10 pîrale diiacului, *ci-au scris carte(a)*», adică «*cartea cea de dezlegare*», pe care Mitropolitul Antonie¹⁷⁴, cu prilejul înmormîntării acestia, i-a pus-o în miini. Prin urmare, despre ce fel de *carte de dezlegare* poate fi vorba aici? Și la ce putea să se întrebuițeze o asemenea carte de dezlegare? Avem de-a face cu o practică veche bisericească dispărută, sau ne aflăm în fața unui caz izolat?¹⁷⁵ Dacă urmărim tipicul slujbei înmormîntării din molitvenicile noastre, căruia înaintașii noștri, precum și noi, îi urmăim rînduielele, despre o atare carte de dezlegare nu se face mențiune decît cu singura excepție din Molitvenicul de la Tîrgoviste, din 1545, care e și dintre cele dintîi tipărituri ale noastre slavonești¹⁷⁶. În acesta și orînduială, intrucîtva diferă de ceea ce practică Biserica noastră la înmormîntări.

Iată care este sfîrșitul slujbei înmormîntării mirenilor, cînd s-a ajuns cu mortul la groapă, după acest molitvenic:¹⁷⁷

«Preotul ia după aceasta unt-de-lemn din candelă și-l varsă peste moaște făcînd semnul sfîntei cruci a Domnului.

173. Iulian Marinescu, *Documente relative la Ion Neculce*, în *Bul. Com. Mon. Ist. a României*, vol. IV, București, 1925, p. 72.

174. «între anii 1731 și 1739, fără nicio întrerupere, mitropolit al Moldovei a fost Antonie» (vezi N. Iorga, *Ist. bis. rom.*, ed. II, vol. II, București, 1932, p. 326; C. Bobulescu, *Un mitropolit al Moldovei necunoscut?*, în «Spicuitor în ogor vecin», București, 1920, p. 28; C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p. 12.

175. Pr. C. Bobulescu, *Un caz curios de arheologie bisericească românească*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», an. XLIV, nr. 4, (541), 1926, p. 207—210.

176. Pr. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 207.

177. După pr. C. Bobulescu care a folosit *Molitvenicul* de Tîrgoviște, 1713, p. 466.

«După aceea ia pământ din cele patru părți și-n acest chip închide capacul sicriului.

«Apoi rostește, Cred într-un Dumnezeu, Sfinte Dumnezeule și otpust.

«Apoi face 12 metanii deasupra adormitului nostru frate și cîți vor fi de față la mormînt vor zice vecinica ta pomenire.

«După otpust, se citește *rugăciunea dezlegării* la mormîntul celor morți.

«Și acum *rugăciunea spirituală (de rămas bun)* pe care o scrie și i-o pune în mîna mortului».

Prin urmare, pe lângă rugăciunile dezlegării sau alte iertăciunii, mai era nevoie și de rugăciunea spirituală — de rămas bun — care se scria și se punea în mîna mortului.

O asemenea rugăciune scrisă — numită și carte de iertăciune, emanată numai de la un arhieru — era prevăzută de altfel și de praxila noastră¹⁷⁸, care, în sine, nu cuprinde decît una din cele două molitve de dezlegare bine cunoscute, însă mai scurtată.

Întrebarea ce ne-o punem acum este dacă s-a practicat la noi obiceiul ca o asemenea rugăciune de rămas bun sau de iertăciune să se pună în mîna mortului?

Răspunsul este că, în Biserica noastră românească nu s-a practicat un asemenea obicei. De altfel, în cazul că ar fi existat, l-am găsi menționat în cărțile noastre de slujbă, în informațiile pe care ni le dau străinii despre viața și obiceiurile noastre și îndeosebi de la aceia care găseau în ele abateri grave, adevărate erezii în legătură cu fundamentul doctrinei creștine.

Practica aceasta, dacă ar fi existat, n-ar fi scăpat de a o menționa Leonard Josecius, Bandinus și mai ales Paul de Alep, care vorbește cu atîta amănunțime de o seamă de slujbe bisericești săvîrșite sub ochii săi, la care însuși a luat parte, menționînd pe alocurea obiceiurile pămîntului¹⁷⁹.

Venind la cele scrise de cronicarul Ion Neculce în «izvodul de cheltuielile făcute la înmormîntarea soției» sale, dînd «10 parale diiacului, ci au scris cartea» de dezlegare, pe care o va fi pus Mitropolitul Antonie în mîinile moartei, negreșit că avem de-a face cu un caz izolat, la care concură o sumă de împrejurări care în același timp îl și justifică. (Poate aflat în Biserica Rusească? Influența șederii în Rusia?).

Știm că, după bătălia de la Stănilești (1711), Ion Neculce a trebuit să însoțească pe domnitorul său, Dimitrie Cantemir, în Rusia, unde a avut nenumărate prilejuri de a cunoaște datinile rușilor. Reîntors de acolo și, după un timp, avînd nenorocirea să-și piardă soția, aceasta-i îngropată de mitropolitul Antonie, care primește «1 năframă cu sirmă», «pentru cartea de dezlegare». Iar fiindcă antecedentele din viața acestui mitropolit, ca: «reînceperea tipăriturilor slavonești, simpatia pe care a arătat-o armatelor rusești la intrarea lor în țară, și-apoi însoțirea lor în Rusia (Let., p. 397), toate acestea ne îndeamnă a crede că, însuși Antonie trebuie să fi fost de obîrșie Malorusean și prin urmare, nu străin de asemenea obiceiul practicat în Biserica Ortodoxă Rusă».

Prin urmare, în cazul descris de I. Stupcanu, la redeschiderea mormintelor, cu acele hirtii purtînd «cuvinte tipărite», în lumina «izvodului»... și obiceiului, despre care am vorbit, *avem de-a face cu acea «carte de dezlegare» care ne confirmă și mai mult locul de odihnă a soției cronicarului, la Prigoreni.*

Un alt element remarcat de I. Stupcanu, la sicriul atribuit cu probabilitate Mariei, este «pînza de pe față care o am găsit, — scrie el — întocmai cum a fost pusă», precum și «balamalele» de îmbrăcat sicriul, «care nu s-au găsit la celelalte sicrie».

Luată după izvodul de cheltuielile făcute de I. Neculce sînt întocmai: «2 lei pol s-au făcut pîndză pre obraz, de moscal, cu perinuță, zugrăvite»; «3 lei, 2 bălămale

178. *Întreplarea legiei*, Tirgoviște, 1652, ed. Ioan Bujoreanu, București, 1885, gl. 405, p. 306.

179. Emilia Cioran, *„Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiochia în Țările române (1653—1658)»*, București, 1900.

de îmbrăcat sicriul că nu m-au agiunsu puterea de postav»¹⁸⁰. Menționind, în același izvod, «sărindarele ce au dat Marii¹⁸¹, prima biserică trecută este cea din Prigoreni, cu 2 sărindare, față de cele următoare, 1 la Sinești, 1 la Tălpălari, 1 la Golie, 1 la Mitropolle, etc.

Preotul Ion Mircea (n. 1859) slujitor al Parohiei Prigoreni,
de la 1878, în biserică cronicarului Ion Neculce.

Ceea ce ne mai determină să credem că aici este îngropată Maria și nu în altă parte este și situația grea în care se afla atunci Ion Neculce. De-abia slobozit din închisoare¹⁸², după ce cheltuise «mulți bani, care de samă la Dumnădzău cini

180. Iulian Marinescu, *Documente...*, p. 72.

181. *Ibidem*, p. 74.

182. *Let.*, p. 396.

m-au amestecat»¹⁸³, revine la Prigoreni¹⁸⁴ unde primește și greaua pierdere a soției sale.

Inelul de aur cu pectea octogonală, caracteristic primei jumătăți a secolului al XVIII-lea, găsit în mormîntul de la Prigoreni, prin inițialele ce le poartă și prin legătura cronicarului cu biserica de aici se atribuie acestuia. Cum știm, «sigiliul (grecește σφδρ γις, latinește sigillum, slavonește негуба) reprezenta în trecut mijlocul de a păstra secretul corespondenței și mai ales garanția cea mai sigură de autenticitatea unui act, semnul vizibil doveditor că actul era adevărat, nu fals»¹⁸⁵.

Cercetînd mulțimea nenumărată de zapise și acte private, constatăm — spune prof. Emil Virtosu — că, în cele mai multe apar sigilii inelare diverse, epigrafe și anepigrafe, folosite de toate categoriile sociale, de știutori, ca și de neștiutori de carte. Iar cei ce nu aveau nici sigilii și nici știință de carte, își puneau pe acte degetul, «în loc de pecete, ca să se crează»¹⁸⁶. Dreptul de sigiliu al persoanelor fizice este un drept general, unanim și tacit recunoscut, valabil oriînd și la orice condiție socială, deci fără nici un fel de restricție formală. La un sigiliu de acest fel, nici forma sau mărimea, nici emblema, legenda sau inscripția nu pot fi puse în discuție, de nimeni, sub nici un cuvînt, cu condiția, bine înțeles, ca sigiliul respectiv să evite orice confuzie, intențională sau fortuită, cu sigilul domnesc, în tot ceea ce privește emblema, legenda, ca și în folosirea materialului: ceara sau tușul roșu (considerate drept privilegiu în exclusivitate al domniei)¹⁸⁷.

La unele din aceste sigilii boierești, — cum este cazul celui de la Prigoreni — cînd în «cîmpul sigiliului nu se distinge un personaj boieresc în picioare», vedem în legendă, «cînd aceasta este mai clară: invocația simbolică (†) și cîteva litere dispartate, fără să se poată restabili un text»; «Alte sigilii sînt complet lipsite de inscripție»¹⁸⁸.

Sigiliul inelar-octogonal, găsit la Prigoreni și atribuit cronicarului I. Neculce este caracteristic primei jumătăți a secolului al XVIII-lea și poartă în cîmpul sigiliului o simplă cruce și cîteva litere dispartate, mărginite spre exterior cu un chenar simplu octogonal.

Sus, de o parte și de alta, se poate descifra: «HO/AM»; jos nu se poate restabili un text.

Această neclaritate a inscripției sigiliului o atribuim, în mare parte, și acelor modești meșteri din vremea aceea, care executau cîteodată și aceste sigilii inelare.

Iată cum descrie sigiliul inelar I. Stupcanu¹⁸⁹, cel care a intrat imediat după descoperire în posesia lui: «Inelul e lucrat din ciocan, pilit și prezintă pe fața lui exterioară o placă, din aceeași bucată de aur bun, pe care e săpat din daltă o cruce cam neregulată, în mijloc și patru inițiale în chirilice: K.M.H.N. (caimacanul Moldovei Ion Neculce)»¹⁹⁰. Ceva mai tîrziu, într-un memoriu către Academie, Ion Stupcanu scria: «Din început, Domnule Președinte, am susținut că mormîntul găsit este al cronicarului La aceasta mă duceau inițialele de jos ale inelului cu pecete H. H.; celelalte două inițiale rămînd a fi explicate ca însemnînd titlu, și care cred, dat

183. În a doua domnie a lui Grigore Ghica vodă (1736), Neculce ocupă vechea demnitate pentru puțină vreme, deoarece fusese bănuț că la 1736, cînd rușii intraseră în Moldova, ar fi fost partizanul lor, pentru care motiv a și fost închis (*Let.*, p. 396).

184. M. Costăchescu, *Satul Prigoreni*, p. 60. Aici are unele neînțelegeri cu razeșii de Abești și Scortăști și de altă parte cu călugării de Săcu.

185. Emil Virtosu, *Din sigiliografia Moldovei și a Țării Românești*, în *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. II, Extras, București, 1965, p. 333—334. Idem, *Din criptografia românească*, în „Studii teologice”, Seria II, XVIII (1966), nr. 5—6, p. 261—317.

186. Idem, *Despre dreptul de sigiliu. Studii și cercetări de numismatică*, vol. III. Extras. București, 1960, p. 333.

187. Idem, p. 334.

188. Idem. *Din sigiliografia Moldovei și a Țării Românești*, București, 1956, p. 527.

189. I. Stupcanu, *art. cit.*, p. 6, col. 8.

190. N. Iorga a caracterizat „naivă această interpretare a inscripției de pe inelul găsit”. Vezi *Analele Academiei Române, Desbaterile*, tom. LIX, 1938—1939, p. 67.

fiind că Neculce, boier mai de jos, va fi trebuit să treacă prin rangurile de boierie în chip normal — va fi însemnând prescurtat Comis sau Căminar. De altfel, acest din urmă titlul îl mai găsim purtat și de alt membru al familiei Neculce, «Căminarul Nicolae, fiul Agăi Constantin Neculce, mort în 1849 27 mai».

Orice interpretare am da astăzi literelor disperate din cimpul sigiliului, poate fi discutabilă, în lipsa originalului pierdut, orientându-ne numai după o simplă copie fotografică.

Inelul de aur cu pecete octogonală găsit într-unul
din mormintele de sub pridvorul bisericii
din satul Ion Neculce.

Cunoscând însă atașamentul cronicarului față de moșia sa din Prigoreni; faptul că ultima parte a vieții și-a petrecut-o aici, în liniștea unei retrageri aproape continue, când își scrie multe din paginile cele mai frumoase ale cronicii sale, credem că va fi lăsat cu voie ca trupu-i obosit să odihnească, pînă la a doua înviere, în pămîntul Moldovei lui dragi, lângă aripa bisericii ctitorită de el în satul Prigoreni¹⁹¹.

191. Păreră determinată din citirea frumosului testament al vornicului Ioan Neculce, fratele agăi Constantin, din 1846, care cere ca „îngroparea” să i se „facă la beserica S. Ierarh Spiridon (Iași), unde sînt îngropați și toți părinții mei ca ctitori” nu poate fi verosimilă, ca să credem că aici ar fi fost îngropat și cronicarul, întrucît întemeierea bisericii Sf. Spiridon din Iași este posterioară morții croni-

În convingerea că, acolo, sub pridvorul bisericii din Prigoreni (astăzi satul Ion Neculce), doarme somnul de veci marea nostru cronicar Ion Neculce¹⁹², dimpreună cu soția sa Maria, gîndul ni se pleacă în fața Atotputernicului Dumnezeu, care cu adîncă înfelepciune a chivernisit ca, în cămările pămîntești ale cîmîtirului Neculceștilor să-și încheie viața zbruciumată și trudită, departe de casă, și Ștefan a Petrii Humulușteanu, ca un simbol de legătură între boierul cronicar Ion Neculce și tatăl celui mai mare scriitor țăran al nostru Ion Creangă, — care au scos la lumină, pe aceste plaiuri, vechile comori, cu tot sufletul cel veșnic al neamului nostru românesc.

Pr. IOAN I. VASILEIU

ANEXE

POMELNICUL FAMILIEI CRONICARULUI ION NECULCE

Vii

Pomeneste, Doamne pe ctitorii santii bisericii (sic) aceștia:

Uasili, Costachi Banu și soțulu său Justina Canta și cu fii lor*u* *Alixandru, Neculce Paharnicu*, Constantinu Sturza Vistier, și cu fii săi, *Uasile Neculce Uel Medelnicer* și Ionu (?), *Iliana Sturdzoai* și Constantinu, Paraschiva Botezoai, Medelniciereasă.

Morții

Pomeneste, Doamne, pre răposajii ctitori sfinții bisericii aceștie.

Gavrilașu Maticșu Logofătu și soțulu său Sărca și fii lor*u*, Elena Comisoai, Iordachi Cantacozone Vist. și soțulu său Alixandra și fii lor*u*, Neculce Vistieru și s(o)țulu său Catrina și fii lor*u*, Lupulu Bogdanu Hătmănu și soțulu său Ruxanda și fii lor*u*, *Ioanu Neculce Uornicu* și soțulu său *Mariia* și cu fii lor*u*, Safta, Anița, Catrina, Eliana, Gavrilașu Neculce Medelnicer și cu fii săi, *Ilie Neculce Spătariu*, Sanda, Nastasăia, Neculai.

Dumitrașcu, Bălașu, Costantinu, Vasăle, Costachi Banu și soțulu său Justina, Catrina Costache și cu fiicile sale *Maria, Tlinca*.

Enachi Luca

și s-au c.... de robulu lui

Dumnezău Vasăli Neculce

Vătavu di aprozi în spre

pomenire niamului meu

la letu. 1772.

Maria Răzoai și cu fii săi.

(N. Iorga, *Studii* XXII, p. 61).

DECLARAȚIA CETĂȚENILOR CARE AU DESCOPERIT MORMINTUL

Subsemnații Vasile Crețu și Vasile Olariu agricultori domiciliați în comuna Războieni, satul Prigoreni-Mici (Văleni) Jud. Iași asupra descoperirii mormântului cronicarului Ioan Neculce, în satul Prigoreni Mici (Văleni) declarăm următoarele:

În satul Prigoreni există o biserică de lemn care a existat din vechime nu se știe de cînd era făcută pînă în anul 1888 cînd a fost mutată în satul Prigoreni-Mari. — Temelia însă și cimitirul a rămas

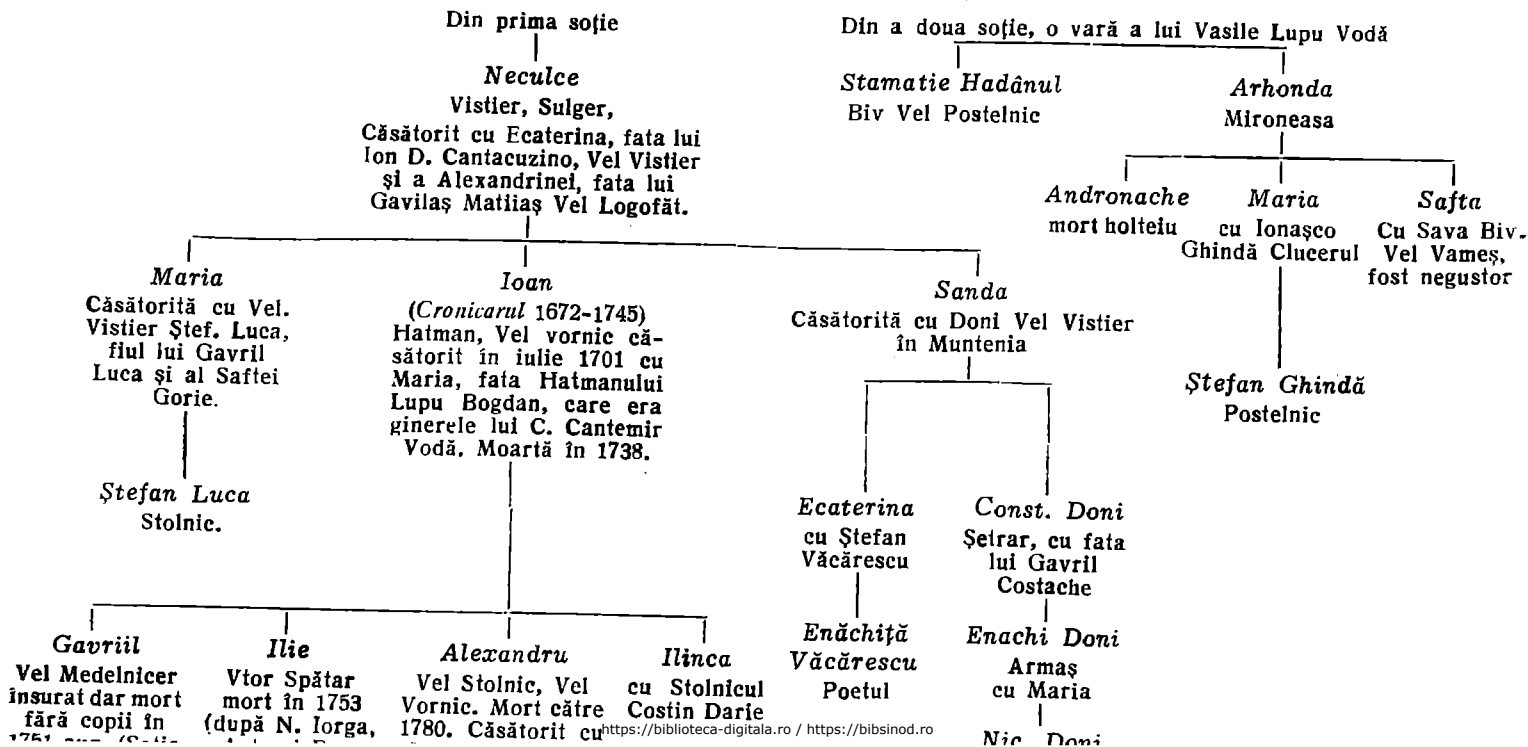
carului (vezi *doc. din 2 iunie 1760 (1752)*, publicat de Gh. Ghibănescu în *Bul. Muzeului Municipal din Iași*, „*Ioan Neculce*”, an. 1, fasc. II, iulie 1922, p. 296—297; Vezi și Pr. Valerian Brînzăi *Precizare în legătură cu data zidirii bisericii „Sf. Spiridon” din Iași*, în rev. „*Mitrop. Moldovei și Sucevei*”, an. XXXIV (1958), nr. 7—8, p. 661—662.

192. I. I. Vasiliu, *La mormîntul cronicarului Ion Neculce*, art. în rev. „*Prutul*”, Iași, an. IV, nr. 871, 16 sept. 1942, p. 1—2.

Arborele genealogic al familiei Neculce Blănar zisă Mutu ori Mutenco și al familiilor celor mai aproape înrudite

B L Ă N A R

două soții :

deschis în cîmp la Văleni. Fiind o distanță între Văleni și Prigoreni-Mari noi poporenii ne venea greu de a transporta morții la cimitirul din Prig. Mari așa că în anul 1932 ne-am hotărît împreună cu fostul preot Ioan Minea astăzi pensionar de a închide vechiul cimitir din Văleni spre a face o capelă și chiar în anul 1933 noi locuitorii din Văleni am închis acest cimitir construind o bisericuță chiar pe temelia vechii biserici. Am construit-o pe furci, dar mai scurtă ca cea veche. În lucrarea începută făcînd gropi la furci, la furca 2-a din stînga la intrare săpînd am dat noi notați mai sus de un sicriu la o adîncime de $\frac{1}{2}$ metru construit din stejar cu cuie țigănești căpșușit cu mătase înăuntru. În sicriu s-a aflat niște oseminte însă erau răvășite (umblate la ele).

Am scos osemintele de le-am pus într-un coștei de pînză și le-am pus înapoi. Între oseminte am mai găsit un inel de aur cu o inscripție necunoscută avînd o cruculiță pe el. Inelul a fost făcut din cîiocan ca pe vremuri. Am luat și noi din aceea mătasă din coșciug, împreună cu inelul și le-am dat învățătorului Ioan Stupcanu din Tg. Frumos (astăzi decedat în război), oferindu-ne pentru inel suma de 1.600 lei pentru acoperirea cheltuielilor cu facerea bisericuței. Dsa. pentru a-l putea descifra inscripția de pe inel l-a aplicat pe ceară și reproducîndu-se pe litere cirilice s-a putut ceti pe el: I.N.C.M. (adică Ion Neculcea cronicarul Moldovei).

D. S. Stupcanu în urma obținînd autorizație dela Mitropolie am mai făcut cercetări cu sepătura alăturarea de mormîntul lui Ion Neculcea și am mai găsit încă un alt sicriu la aceeași adîncime tot cu oseminte răvășite și după figura craniului am constatat că era de femece ceea ce denotă că ea era a soției lui I. Neculcea. Apoi mai la stînga la o adîncime de 10 cm. mai la o parte de morminte am mai găsit un alt sicriu tot așa la fel în care se afla un ban de aur cu efigia pe el: un turc cu caftan și cu sabia în mină avînd inscripția pe el cu litere vechi anul 1780. Mai la o parte în margine s-a mai găsit tot la aceeași adîncime niște oseminte de copii și cu niște bănuți mici cu capul lui Traian vre-o 3 bănuți. Toate aceste sicruri s-a găsit în interiorul fostei biserici mutate și cari morminte se află astăzi în afară de interiorul bisericii construite. Alăturarea de vechia biserică se află și urmele conacului Neculcea.

În sicriul al treilea unde s-a găsit banul de aur s-a mai găsit și o luminare de ceară albă curată înegrită de vremuri.

La temelia fostei biserici unde a fost altarul săpînd s-a mai găsit o farfurie de porțelan cu șerpi dedesub sculptată și o steluță de plumb care înfățișa steluță de slujbă în altar.

Toate obiectele găsite notate aci au fost încredințate D-lui I. Stupcanu astăzi decedat dar se va lua informații dela soția sa D-na care și dînsa se află învățătoare în Tg. Frumos și se va comunica odată cu prezenta.

Am terminat bisericuța în anul 1938 cu ajutoare date de prefectură Iași, dela Ministerul Cultelor și dela noi poporenii. Sfîntirea s-a făcut la 12 noiembrie 1938 și astăzi se face slujbă în ea de către preotul paroh actual Aurelian Ursaciuc domiciliat în satul Prigoreni-Mari.

Aceasta e este declarația pentru cari semnăm propriu.

1942.

(ss) Vasile Crețu

(ss) Vasile Olariu.

[Document, proprietatea mea. Menționez că prezența Declarație a fost luată cetățenilor care au fost martori la cele descoperite sub biserica de la Prigoreni-Mici, — de către tatăl meu, învățătorul Ioan Vasiliu, directorul școlii din Prigoreni-Mari].

*Domnului M. Costăchescu **

Inspector

Iași

752/941

Veți lua în primire inelul lui Neculcea deținut fără vre-un drept de D-l învățător Stupcanu și îl veți înainta sau preda Comisiei Monumentelor Istorice, pînă la 15 mai a. c.

Ministru
(ss.) Indescifrabil

Director,
(ss.) Indescifrabil

* Din corespondența privind inelul cronicarului.

*Domnului Învățător Stupcanu
Din satul Prigoreni Mici
Jud. Iași
752/1941*

Veți preda numaidecît D-nului inspector M. Costăchescu inelul descoperit de sătenii din Prigoreni Mici, Jud. Iași și deținut de Dvs.

Nerespectarea acestei dispozițiuni atrage după sine aspra pedepsire a Dvs.

Ministru
(ss.) Indescifrabil

Director,
(ss.) Indescifrabil,

*Secretariatul Comisiei Mon. Istorice
752/1941*

Domnule Ministru,

Acum cîțiva ani am aflat că în urma unor săpături făcute pentru biserica satului din Prigoreni Mici, Jud. Iași sătenii au descoperit un inel de aur cu inițialele cronicarului I. Neculce.

Domnul Stupcanu, învățător în acest sat, împreună cu Vasile Crețu care l-a descoperit, în dorința de a ajuta ridicarea bisericii, au încercat să-l vîndă unor zarafi, iar mai în urmă, d-l Stupcanu care și-a însușit inelul a cerut 30.000 lei.

La acestea Comisia Monumentelor Istorice sesizată, a răspuns că poate ajuta cu ceva biserica, dar nu înțelege să i se pună astfel de condițiuni, cerind prin inspectorul școlar din Iași D-nului Stupcanu să înainteze inelul deținut fără vreun drept, Comisiei Monumentelor Istorice.

Drept răspuns s-a publicat într-o gazetă din Iași un articol privitor la importanța acestui inel.

Îmi permit a vă ruga să binevoiți a semna anexatul ordin cerînd d-lui Stupcanu predarea, fără întîrziere a acestui inel care este deținut fără vreun drept de d-l Stupcanu.

Binevoiți a primi, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Director,
(ss.) Victor Brătulescu

Secretar,
(ss.) Indescifrabil,

Domniei sale
D-lui Ministru al Instrucțiunii, Educației, Cultelor și Artelor.

*Secretariatul Comisiei Mon. Istorice
Referat Nr. 1300/1941.*

Domnule Ministru,

În referire la rapoartele subscrisului Nr. 752/1941 și 1237/1941, am onoare a vă înainta alăturatul memoriu al d-lui învățător Stupcanu, rugîndu-vă să binevoiți a aproba, întrucît d-sa arată că din pricina împrejurărilor n-a putut depune inelul pînă la data de 10 iunie a. c. cînd i s-a cerut.

Binevoiți a primi, Domnule Ministru, asigurarea deosebitei mele stime.

Director,
(ss.) Victor Brătulescu

Domnule Director,

La ordinul Comisiunii Monumentelor Istorice Nr. 752, din 25 mai 1941, am onoare a vă arăta următoarele:

1) Am arătat d-lui inspector M. Costăchescu că inelul se găsește la fratele meu, avocat Victor Stupcanu, în București și că va trebui să merg spre a-l aduce după primirea salariului, adică după 5 iunie.

2) Survenind brusc încheierea anului școlar nu am putut pleca la București, deși obținusem concediu expres, cu ordinul Nr. 6569, pentru zilele de 4—7 iunie a. c.

3) În situația aceasta m-am prezentat d-lui inspector M. Costăchescu, în ziua de 8 iunie, la Liceul Național, din Iași, solicitând câteva zile, lucru ce d-sa nu mi-a acordat.

4) Am scris atunci o scrisoare personală Dvs., din Iași, arătând că voi fi la București, după 12 iunie a. c.

5) Consimt să donez inelul cu pecete, de aur, al Cronicarului I. Neculce inel achiziționat de mine dela oamenii care-l vinduseră unui evreu, descifrat și valorificat apoi de mine, prin cercetări ulterioare pentru ca astăzi să prezinte importanță unei piese istorice, piesă ce nu am gândit niciodată să o păstrez din orgoliu personal și nu am deținut-o decît în scopul soluționării problemei ce se punea: apartenența lui și verosimilitatea susținerilor mele confirmate de Comisiune.

6) Rog Comisiunea Monumentelor Istorice să revină asupra adresei Nr. 752/1941 și 1237/1941, apreciind împrejurările și adevărul susținerilor mele.

7) Să mi se recunoască meritul de a-l fi descifrat, de a-l fi scăpat dela o pierdere sigură după cum reese din rapoartele mele anterioare) și că eu am identificat cel dintîi mormîntul cronicarului, la Prigoreni.

Pentru aceasta vă voi depune ulterior, într-un dosar, relatări asupra tot ce am scris în această privință.

8) Voi depune totodată și banul de aur, cu anul 1780, găsit la Prigoreni și despre care de asemenea voi relata în memoriul dosar ce vă voi înainta ulterior.

9) Rog Comisiunea să accepte ca părți din haina ridicată pentru documentare dela Prigoreni și păstrate de mine într-o cutie cu geam de sticlă să rămînă în păstrarea mea, pînă cînd se va putea face ceva pentru mormintele Neculeștilor, la care dată le voi depune bisericii ce le păstrează.

10) Rog Comisiunea Monumentelor Istorice să mă considere și mai departe colaborator al ei, solicitîndu-i și autorizația respectivă, ea trebuîndu-mi spre a desăvîrși cercetări începute și cari din cauza vitregiei vremurilor nu le-am terminat, eventual și în altă parte dacă va fi cazul.

11) Rog a se comunica oficial Academiei Române că piesele ce intenționam să le depun ei s-au donat Comisiunii Monumentelor Istorice, care le va depune în muzeul său.

12) Rog Comisiunea Monumentelor Istorice a cunoaște că nu formulez nicio-pretențiune asupra donației ce fac lăsînd aceasta la aprecierea sa — dar rog stăruitor să îndeplinească obligațiunea luată de Comisiune prin cuvîntul profesorului Nicolae Iorga, de a se acoperi mormintele pînă cînd intemperiiile nu au distins și ceea ce a mai rămas, punîndu-le astfel în cinstea cuvenită.

18. iunie 1941.

Învățător,
(ss.) I. Stupcanu,

Parchetul Tribunalului Iași

Domnule Procuror,

Comisiunea Monumentelor Istorice a delegat pe Dl. Inspector Băleanu să ridice dela Dl. Învățător I. Stupcanu un inel luat dela sătenii din Prigoreni, Jud. Iași. Față de refuzul D-lui I. Stupcanu de a preda inelul ridicat de la sătenii din

Prigoreni, cari l-au găsit în săpăturile ce făceau la biserică, avem onoare a vă ruga să binevoiți ca în conformitate cu art. 2 alin. a. și b., și art. 5 din Legea Comisiei Monumentelor Istorice și cu art. 13 din Legea Muzeelor, să dispuneți ridicarea inelului în chestiune și trimiterea lui la Comisiunea Monumentelor Istorice, din București.

Comisiunea a oferit pentru ajutorarea bisericii un ajutor bănesc, în schimbul inelului care nu poate fi un bun particular al d-lui I. Stupcanu.

Pentru întregirea informațiilor Dvs., vă rugăm a vă adresa D-lui Inspector Băleanu, părintelui paroh al bisericii Prigoreni-Mici și bătrînului Vasile Crețu care l-a găsit și care a mers împreună cu D-l Stupcanu să-l vîndă.

(Anexăm și un exemplar din Legea pentru conservarea și restaurarea Monumentelor Istorice).

Președinte,
(ss.) Indescifrabil

Secretar,
(ss.) Indescifrabil,

A N I V E R S Ă R I

LA 500 DE ANI DE LA ZIDIREA MINĂSTIRII PUTNA

10 IULIE 1466—10 IULIE 1966

...Ștefan Vodă cel Bun cînd s-a apucat să facă minăstirea Putna, au tras cu arcul Ștefan Vodă dintr-un virvu de munte ce este lingă minăstire. Și unde au ajunsu săgeata, acolo o au făcut prestolul în altariu... Și așa au fost făcut minăstirea de frumoasă tot cu aur poliită, zugrăveala mai mult aur decît zugrăveală, și pre dinlăuntru și pre denafară, și acoperită cu plumb...

(Grigore Ureche)

Minăstirea Putna împlinește 500 de ani de cînd a fost zidită.

În anul 1466, deci după aproape 10 ani de domnie, Ștefan începea, cu zidirea Minăstirii Putna, inaugurarea unui măreț program de construcții, care se înscriu printre cele mai valoroase monumente arhitectonice românești. Printr-o concepție artistică înaltă, printr-o voință dirză de creație, în condiții de multe ori vitrege, în ciuda pustiirilor provocate de războaie, de incendii sau de secetă, Ștefan reușește să ducă la îndeplinire acest măreț program.

«Pentru ctitoria sa (de la Putna), Ștefan alege o vale de rîuleț limpede, coborîndu-se în susur blînd din culmile bogat împădurite, care sînt muntele acestui unghi bucovinean.

Apa zglobie a Putnei își găsește răpede sfîrșitul în cursul iute al Sucevei... În acest pașnic unghi de țară, unde gîndul se desface deopotrivă din înălțarea către cer a muntelui, din adîncă pace măreață a codrilor și din șoapta neobosită a apei trimeasă ca o binecuvîntare»¹ și-a ascuns în eternitate și și-a pus în pagina prezentului temeliele bisericii sale.

Au venit apoi meșterii, au trasat, au măsurat, au pus semnele temeliei și au început zidirea.

Ziduri tari și groase, ca de cetate, de jur împrejur. Au înălțat clopotnița. Au zidit turnul porții, iar deasupra, la intrare, au pus pisanie în

1. N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*.

semnul treflei și cu herbul Moldovei — capul de zimbru la mijloc — **cu** mare iscusință cioplit în piatră.

Acest zimbru fusese prins de înaintașul său și transformat în emblemă. Privindu-l ai impresia, că zburînd în salturi, din Maramureș, peste toată cununa Carpaților, a luat un reflex de aur din Apuseni, un plus de cerbicie din Făgăraș și o încordare aspră de la cotul Carpaților.

Trei ani au meșterit aici zidarii, tâmplarii, piștrarii, zugravii, argintarii, sculptorii și toți meșterii aceluși timp, cu cetele lor de ucenici și ajutoare, iar în 3 septembrie 1469, glasul clopotelor, melodios de dulce, dar cutremurător de suflete, vestea Moldova că minăstirea Putna era gata.

O arhitectură monumentală, armonioasă, originală, îmbogățită cu pozoabe de bun gust și atrăgătoare; piatra îmbinată cu cărămidă roșie și cu cea smălțuită; culorile blînde și dulci, bolta originală, numită bolta moldovenească în stea, avînd deasupra o calotă sferică, iată cîteva din caracteristicile ei.

Își dăduseră aici întîlnire trei stiluri: cel bizantin, venit din miazăzi, cel gotic, venit din apus și cel băștinaș, creat de meșterii români, în vremuri de trudă și chin.

«Și așa au fost făcut minăstirea de frumoasă — scrie cronicarul — tot cu aur poliită; zugrăveala mai mult aur decît zugrăveală, și pre dinlăuntru și pre denafară și acoperită cu plumbu; zic călugării să fi fost făcut și sfeșnicele cele mari și cele mici și policandru și hora tot prisne de argint»².

Istoria ei a cunoscut unele perioade vitrege.

Încă din timpul lui Ștefan, un incendiu impune refacerea bisericii în 1484.

În timpul luptelor pentru domnie dintre Vasile Lupu și Gh. Ștefan acoperișul de plumb a fost topit pentru scopuri militare.

Noul domn, Gh. Ștefan, îndată după izbîndă, a început însă lucrările de restaurare a vechiului locaș, restaurarea terminîndu-se în 1662. sub domnia lui Dabija Vodă.

Timpuri grele se abat însă asupra minăstirii și în anii 1686 și 1691; dar stricăciunile sînt repede îndreptate.

În 1739, un cutremur cumplit o aduse în stare de ruină totală. Mitropolitul Iacob Putneanu însă o rezidește (1756—1760) și o împodobește cu vechea ei strălucire.

Arhitectul austriac Romstorfer reface acoperișul bisericii și prelungeste turla, în anul 1902. Astăzi întreg ansamblul minăstiresc a fost supus unei îngrijite restaurări.

De-a lungul tuturor veacurilor ea a fost în atenția și în grija tuturor conducătorilor poporului român, pentru că ea are pentru noi o întreită semnificație: ca monument, ca simbol și ca tradiție istorică de cultură.

2. I. Neculce, *O samă de cuvinte*.

Ca *monument*, Putna reprezenta un inel important în formarea stilului moldovenesc. Ea este pentru noi prima mare realizare artistică a domniei lui Ștefan cel Mare în domeniul construcțiilor religioase. Ca operă de arhitectură ea aduce în încheierea definitivă a stilului moldovenesc o viziune spațială și de plastică decorativă originală, fresce care integrează moștenirea bizantină într-un univers de imagini proprii, broderii reușind să îmbine hieraticul și umanul, și alte diferite realizări de artă care mărturisesc astăzi capacitatea creatoare a unei mari epoci din istoria poporului nostru.

Dar domnul a făcut din Putna și necropolă domnească. De aceea a adus aici osemintele înaintașilor mușatini, — pentru a-i avea cât mai aproape de el. Poate că Ștefan, în lupta-i legendară pentru libertatea și neatîrnarea patriei își voia străbunii aproape, ca reazim. Tot aici a fost și el îngropat — tot într-un iulie, când după multe războaie ce a făcut, «cu mare laudă au murit», cum scrie Gr. Ureche cronicarul; «pe Ștefan Vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plîngere în minăstire în Putna. Atîta jale era, de plîngea toți ca după un părinte al lor; că cunoșteau toți că s-au scăpat de mult bine și apărare»³.

De aceea Putna reprezintă pentru noi și un *simbol*. Simbolul unei mari epoci din istoria poporului nostru. Este epoca în care atingem un evident progres cultural, artistic, politic și economic, epocă de îndrjită luptă pentru neatîrnare și unitate națională. Ea deține acest simbol și prin participarea directă la viața publică din acea vreme, dar și prin asociere, ca purtătoare a rămășițelor lui Ștefan cel Mare, simbol principal al societății moldovenești, pe care a îndrumat-o spre împlinirea năzuințelor sale.

Alături de Ștefan, Putna rămîne pentru poporul român tot ce a însemnat fapta vitejească a maselor populare, avînt luptător pentru independență și libertate, purtătoare a spiritualității românești, aspirație către frumos și către progres.

Istoria ei este însăși istoria poporului nostru din acea epocă, oglindă autentică a eforturilor sale creatoare, a vicisitudinilor străbătute, a gloriei, a lacrimilor și a biruințelor sale. În alcătuirea și în amintirile ei, încrustate în piatră de diamant, se află chipurile legendare ale Moldovei din secolul al XV-lea, în frunte cu Ștefan cel Mare, ale urmașilor săi și ale lungului șir de cronicari, cîntăreți și erudiți, care din veac în veac și-au adus prinosul de admirație pentru slava și perpetuarea gloriei sale: Grigore Ureche, Ion Neculce, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Mihail Eminescu, Ion Slavici, Alexandru D. Xenopol, Ciprian Porumbescu, Nicolae Iorga, Alexandru Vlahuță, George Coșbuc, Ștefan O. Iosif, Octavian Goga, Mihail Sadoveanu.

Iată de ce în umbra minăstirii-simbol te simți în intimitatea istoriei și nu dominat de ea. Putna e construcție spirituală din inimile noastre, iar nu linia uriașă a piramidelor de aiurea.

3. *Ibidem*.

Dar ea nu și-ar fi putut îndeplini rosturile ei dacă ar fi rămas numai un simplu edificiu de cult, oricât de fastuos ar fi fost împodobită și oricât ar fi fost de impunător ansamblul minăstiresc. Ea trebuie să fie și un focar de cultură, de iradiere intelectuală în ideologia vremii și în același timp un centru artistic. De aceea Ștefan cheamă pe arhimandritul Ioasaf de la Mânăstirea Neamț cu trei dintre cei mai iscusiți caligrafi, *cu poruncă să scrie cărți și să le ferece în aur și argint*. În chiliile ei domnul a adus diferiți hronografi, caligrafi, miniaturişti, iconografi și argintari, care sprijiniți de Ștefan s-au constituit într-o nouă școală artistică, creând numeroase opere de artă caracteristice pentru spiritul și măiestria timpului. Din cei peste 20 de copişti din strălucita epocă, 14 au împodobit manuscrisele cu ornamente de miniaturi, numele unora dintre ei devenind atît de vestite, încît au fost trecute alături de mai marii zilei în pomelnicul de la Bistrița. Astfel găsim amintiți pe un Paladie de la Putna, sau pe un Teodor Mărișescul de la Neamț ale căror culori «calde rîd din carte». În biblioteca minăstirii se mai păstrează și astăzi cîteva dintre vechile manuscrise putnene: *Cuvîntările Sfîntului Ioan Gură de Aur* (1470), un *Tetravanghel* din 1473 dăruit de Ștefan minăstirii Humor, păstrat azi la Putna, unde după părera specialiștilor a și fost scris, care ne-a transmis și unul dintre cele mai vii și mai expresive portrete ale marelui om de stat. *Mineiul* pe luna noiembrie (1504)⁴ etc., în timp ce altele au plecat peste graniță în diferite biblioteci⁵. După cum spune N. Iorga tot la Putna s-a scris și *letopisețul domniei* — lucrare ce pînă acum — era făcută la Bistrița, din care s-au preluat apoi alte două letopisețe putnene, ca și *Cronica moldo-polonă* și *Cronica moldo-rusă*, ambele aparținînd secolului următor⁶.

Astfel Putna deveni curînd un locaș de învățatură, de odihnă și de pace, un monument al capacității creatoare a Moldovei timpului său.

Dar activitatea cărturărească nu se termină aici în veacurile următoare. Maiștrii caligrafi au avut ucenici capabili care au trudit decenii după decenii alcătuiind acele minunate manuscrise miniate, împodobite cu portrete, viniete, inițiale, scrise într-o admirabilă caligrafie, care le-a dus faima peste hotare. Ei au scris documente în cancelariile domnești sau au dezlegat corespondența în multe limbi din acele vremuri.

Aici la Putna, Lucaci, vestit jurist și-a alcătuit în 1581 *Pravila*, unul dintre cele mai vechi monumente juridice alcătuite în țara noastră. Tot aici Eustație «retorul, protopsaltul și domesticul de cîntare bizantină» și-a scris operele muzicale la sfîrșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea, care a rămas pînă azi cea mai veche școală muzicală din Europa de sud-est, după cea bizantină, precum și urmașul lui, Antonie, de la care ne-a rămas un prețios manuscris muzical, datînd din 1545—1546. Pînă la sfîrșitul secolului al XVII-lea se alcătuiiau la Putna manuscrise muzicale cu notație în limba greacă.

4. *Istoria Bisericii Române* manual pentru institutele teologice, vol. I (— 1632), Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București 1957, p. 292.

5. *Idem*, p. 291. 6. N. Iorga, *op. cit.*

Aici s-au scris : *Pascală* igumenului Silvan. Cunoștințele lui astronomice i-au permis alcătuirea *Pascală* mai întâi pentru 81 de ani, începând cu 1493 și apoi a continuat-o pînă la 1940.

Sub mitropolitul Iacob Putneanul școala de la Putna ajunge iarăși la un moment de mare înflorire. Acest ierarh luminat, care într-o tipăritură din 1756 sfătuipe pe toți locuitorii țării să-și trimită copiii la școală pentru a scăpa de întunericul neștiinței, reia firul preocupărilor mai vechi ce fuseseră în parte uitate ⁷.

Colaboratorul său, Vartolomeu Măzăreanu, i-a desăvîrșit opera. Cunoscător al multor limbi, cititor neostenit, Măzăreanu ajunge «îndreptător» sau inspector al tuturor «școalelor domnești, episcopești și mînăstirești» din Moldova, în care calitate reinnoiește și învățămîntul de la Putna. El lucrează împreună cu Ilarion, considerat în vremea aceea ca făcînd parte din «filosofii din Patmos», pentru a da elevilor cunoștințe cît mai bogate. De aici au ieșit o multime de dascăli ca : dascălul Gheorghe care în 1781 scrie o «Alexandrie în școala Putnii», dascălul Iordache care scrie cifre «latinești» și care copiază un alt exemplar de pe «o Alexandrie veche, ce au fost în turnul cel mare». Dar absolvenții școlii întocmesc și un gen nou de opere: colecții de documente și transcrieri de istorii universale. Se evidențiază în această direcție tot Vartolomeu Măzăreanu, care întocmește catastivul documentelor de la Putna, precum și «Condica Mînăstirii Solca».

În secolul al XIX-lea ctitoria lui Ștefan cel Mare va continua să vieze ca un grăitor simbol literar, revenind adeseori în scrierile marilor noștri literați.

În 1869, cînd se împlinesc 400 de ani de la înființarea ei, Putna a fost aleasă ca loc de întrunire pentru cel dintîi congres al studenților români de la universitățile și academiile din București, Iași, Paris, Viena, Berlin, Pesta, Pisa, Cluj ș.a.

În 1904, cînd se comemorau 400 de ani de la moartea lui Ștefan, Putna atrăgea alți erudiți și rapsozi, în frunte cu N. Iorga, care scrie acum *Istoria lui Ștefan cel Mare*, St. O. Iosif, autorul poemului *Din zile mari*, Octavian Goga etc. La scurtă vreme după această comemorare, Delavrancea va siăvi personalitatea și epoca lui Ștefan prin «*Apus de soare*».

Dar tot la Putna înfloreste, se dezvoltă și se desăvîrșește și stilul broderiilor moldovenești. Specialiști de seamă în arta universală consideră colecția de broderii de la Putna ca fiind cea mai importantă din lume. Și e de așteptat să fi tulburat de frumusețea țesută în «Acoperămîntul pentru mormîntul Mariei de Mangop» sau de sobrietatea «Acoperămîntului» de pe mormîntul lui Ștefan cel Mare. Însă nelipsitul chenar cu motive folclorice, precum și semnătura de danie care începe întotdeauna cu «Io Ștefan Voevod» atestă originalitatea ei.

Iată atîtea motive pentru care faima ei a trecut și peste hotare. Cînd V. Strzygowski, marele istoric de artă de la Universitatea din Viena, desco-

7. *Istoria Bisericii Române* — vol. II (1632—1949), p. 264.

pere mînăstirile bucovinene cu fațade pictate, el își exprimă uimirea și admirația în cuvinte care s-ar fi potrivit și Putnei : «Spre ce ar trebui să fie atras în aceste văi îndepărtate cunoscătorul de artă veche, chiar acela care a călătorit cel mai mult ? Sînt acolo tezaure pe care nu le-ar putea vedea nicăieri în altă parte... Nici o țară din lume nu poate oferi ceva asemănător. Și în biserici această abundență de culori înlăntuie cu atît mai mult privirea uimită de strălucirea aurului, al cărui efect artistic atinge perfecțiunea grație citorva raze de soare care se strecoară în interior»⁷.

Jaques Ancel, care vizitează Putna înainte de al doilea război mondial, evocă emoționat «cel mai celebru sanctuar al Bucovinei, care adăpostește mormîntul lui Ștefan cel Mare», și înfățișează legendele acestui «atlet al lui Hristos» care, ni se spune, a cîștigat în 47 de ani, 47 de bătălii și a clădit 47 de biserici. Către 1880, poetul Mihail Eminescu îndruma acolo pelerinaje... Pe portal, capul zimbrului urmărit de strămoșul Bogdan, care l-a condus în secolul al XIV-lea în Bucovina : aci este leagănul Moldovei»⁸.

De aceea, cu toate că Putna nu are nici policromia Voronețului, nici măreția arhitectonică a Dragomirnei, nici tăietura severă în culoare și linie a Arborei, are totuși din toate o valență — duhul lui Ștefan. E întrupat în ziduri, într-o lespede, într-o candelă, în catifeaua venețiană brodată cu fir de aur de pe lespede voevodului. El a știut să folosească mîna vremii, mîna muritoare a inșilor și generațiilor, pentru a eterniza un singur nume, care se confundă cu al Moldovei. Epitrahilele, dverele, acoperămintele de pe morminte, epitafurile, ripidele, antimisele, cum și filele de pergament zugrăvite cu sînge vegetal și cu aur, nu sînt numai documente, ci și proecție legendară, plăci fotografice prin care, retrospectiv, încercăm să menținem o umbră. Recî odore, dar eterne. În fața lor ca și în fața cîtitoriilor tăiate în marmura veșniciei, mîna îngheață, iar cugetul se oprește cutremurat, ca înaintea mărețiilor supreme. Sînt și ele înghețate ca și piscurile Ceahlăului iarna, sau ca lacrămile de fir prețios ale Mariei de Mangop, sfîșiind fața verticală a brocartului și a vremii. Clipa supremă de orogeneză a Moldovei o hotărînicește în azur Ceahlăul. O urmează, consecutiv, clipele de artă, iar Putna și celelalte monumente moldovene compun diadema acestui trecut pe care-l moștenim și-l întregim.

Astăzi cînd sărbătorim 500 de ani de la zidirea mînăstirii Putna ne reamintim cu profundă și justificată mîndrie de tot ceea ce a reprezentat ea pentru noi ca monument, ca simbol și ca activitate culturală. În toate acestea găsim expresia spiritului de creație al poporului român și voința sa de libertate și de neatîrnare. Cinstind astăzi acest eveniment nu facem altceva decît să glorificăm pilda strălucită a înaintașilor noștri, care cu neprecupețită dăruire au lucrat pentru a contribui la făurirea unei Românilibere și independente.

8. Jaques Ancel, *Manuel géographique de politique européenne*.

Monument al tradițiilor noastre culturale, document al capacității creatoare a poporului român, Putna rămîne un mare simbol al patriotismului românesc. Ea strălucește azi cu toate razele sale, martor al unui trecut de creație și glorie, al unei impresionante continuități culturale și al unui prezent care cinstește cu mîndrie și pietate tradițiile venerabile ale poporului român.

Spre el să ne îndreptăm astăzi pașii ascultînd caldul îndemn al lui Mihail Eminescu ca :

...la ist izvor de viață
Cu unde de virtute ce-i a măririi loc
Învățã-a iubi țara, a o iubi învățã
Și-n el inimă, suflet, călăște-ți ca-ntr-un foc *

Diacon ȘTEFAN GH. MILEA .

*) Închinare lui Ștefan Vodă (*Poemul Putnei*), versuri atribuite lui Mihail Eminescu, (cf. M. Eminescu, *Opere*, vol. I, ed. Perpessicius, București, 1939).

CINCI SUTE DE ANI DE LA NAȘTEREA UMANISTULUI DESIDERIUS ERASMUS DE ROTTERDAM

28 OCTOMBRIE 1465 SAU 1467—11 IULIE 1536

«Pétrarque est l'ancêtre illustre de l'humanisme, comme Erasme en sera le Pontifex maximus».

F. F. Brentano
(*La Renaissance*, Paris, 1935, p. 81)

Umanismul. Prin acest cuvânt se înțelege încercarea făcută în Apus. pentru a pune la loc de mare onoare civilizația, limbile și literaturile clasice, greco-romane.

Dorința aceasta s-a manifestat de timpuriu, începând cu secolul al IX-lea, sub Carol cel Mare, și fu reluată în secolul al XI-lea, dar ea a fost sufocată de filozofia scolastică. Mișcarea căpăta o mai mare amploare și strălucire, prin vestiții literați Dante Alligheri și Petrarca, în secolul al XIII-lea. Preocuparea aceasta se dezvoltă apoi, încet-încet, ca ea să devină cuceritoare la Florența, unde se întemeia și prima catedră de limba greacă. Aceasta se desăvârșea în întîia jumătate a secolului al XV-lea. Primii umaniști italieni de la Florența, au fost elevii lui Manuel Chrysoloros. Papalitatea nu se arăta indiferentă la această mișcare. Ca urmare, Papa Nicolae al V-lea [1447/55] intra în concurență cu această nouă direcție culturală de la Florența prin al său vestit învățat și critic Laurențiu Valla (1403—1457). În urma evenimentelor politice, interesanta mișcare trece însă la Veneția sub patronajul faimosului tipograf și editor Aldo Manuzio cel bătrîn care o dirija între anii 1494—1515. Neîncetatele războaie din Lombardia paralizază însă mișcarea umanistă din Veneția, care se refugiază la Roma, unde din nenorocire, de asemenea, va primi o lovitură mortală, prin jefuirea celebrului oraș, în 1527 (Sacco di Roma).

Din Italia, umanismul se răspîndește în toată Europa occidentală, începînd cu sfîrșitul secolului al XV-lea : în Olanda prin Rudolf Agricola și mai tîrziu prin Erasmus de Rotterdam ; în Germania prin Iohann Reu-

chlin, în Franța prin Ioannis Lascaris, pe care regele Carol al VIII-lea îl adusese în țara sa, în urma expediției din Italia, în 1494, și al cărui cel mai bun elev a fost Guillaume Budé.

Întrebuințind limba latină, umanistii trec peste frontierele țărilor și corespund între ei pe deasupra munților și văilor. Ei au abandonat tradițiile naționale în materie de litere și arte, arhitectura în special. Stilul gotic pe care germanii îl numeau opus francigenium, era socotit ca produs barbar.

Una din consecințele importante ale umanismului a fost introducerea în domeniul religios de idei și sentimente noi. Erasmus murmură: «Sfinte Socrate, roagă-te pentru noi!» deși era un bun catolic. Bine s-a spus că Erasmus și Marsilio Ficino, umanist italian († 1499) au pregătit patul pe care aveau să se întindă Luther și Calvin.

De la învățați, dorința aceasta trecu la mulți alți doritori de învoire. Astfel, un om de «bon ton» corespundează latinește. Invitații la masă sînt salutați în latinește; doamnele elegante pronunță discursuri literare, iar Alfons de Aragon păstrează un os din corpul lui Tit Livius.

Evul mediu cu scolastica sa, dar și cu splendidele sale catedrale, socotite barbare, erau nebăgate în seamă; fură uitate pentru un moment însă. Exponenții intelectualității europene, voiau să trăiască, more romano, mai ales!

Erasmus de Rotterdam. Între aniversările din anul în curs, recomandate de Consiliul Mondial al Păcii, se găsește menționată și aceea a celor cinci sute de ani de la nașterea lui Erasmus de Rotterdam, supranumit și «Principele Humanistilor». Cum simțămintele sale de umanist au fost strins legate de Biserică iar rostul său de mentor al Reformaților, Martin Luther, Ioan Calvin, Ulrich Zwingli, fiind deosebit de important, am crezut potrivit a înfățișa cititorilor acestei Reviste ceva din profilul cultural și moral al acestui personaj de însemnătate universală.

De la început trebuie spus că, deși asupra lui s-a scris mult, opera lui literară fiind imensă, totuși o monografie completă a vieții sale nu s-a scris încă. Din ceea ce s-a spus asupra vieții și operei sale, deși fragmentar, încercăm să arătăm aici.

Nașterea, copilăria și formațiunea sa spirituală primară s-au desfășurat în Olanda, pentru ca apoi, mai ales cea din urmă, să fie completată prin îndelungate călătorii în Franța, Anglia, Italia, Germania, unde a avut contact cu toată intelectualitatea de vază a timpului.

Erasmus de Rotterdam s-a născut la 28 octombrie 1465 sau 1467 — deci încă nu s-a fixat data exactă a nașterii sale. El era fiul natural al unui cetățean¹ pe care unii biografi îl socotesc preot din orașelul Gulda; el se chema Geert Praet, iar mama sa a fost Margareta Roger, fiica unui medic. Constrâns de a se exila în Italia, Geert Praet o părăsi, iar Marga-

1. «ex illicito et, ut timet, incestuoso concubito», spune un memoriu de Leon al X-lea, din 25 ianuarie 1547; citat de I. Ianssen, II, 6, în *Geschichte der deutschen Volkes beim Ausgang der Mittelalters*, Freiburg im Breisgau, 1878—1893, 8 vol.

reta rămase singură să se îngrijească de copil ceea ce făcu cu multă afecțiune și deosebită sollicitudine. Tatăl, în Italia fiind, auzi că Margareta ar fi murit și se înapoie în Olanda; din fericire, ea nu murise, ci avea să se stingă numai după patru ani, răpită de ciumă și curînd fu urmată în mormînt de tatăl copilului, Geert Praet. Copilul, care purta numele de Geert Geerts² — numele de Erasmus fiind luat după moda umaniștilor — rămase în grija a trei amici tutori. Pe cînd trăia mama sa și cînd copilul încă nu avea 12 ani, ea însăși îl duse la vestita școală «Frères de la vie commune» de la Deventer. Aici el găsi profesori distinși, care-l apreciază și văzură în el un bărbat de viitor. Erasmus avea o deosebită plăcere de a învăța latinește și de a studia autorii clasici, în special pe Horațiu și Terențiu, ale căror opere ajunseseră să le știe pe dinafară.

După patru ani, cum am spus, ciurma îl lăsă orfan de părinți, iar după alți trei, tutorii, ca să se scape de mai multe obligații, se gîndiră să-l introducă în cinul monahal. În adevăr, în 1486, îl găsim pe Erasmus îmbrăcat în haina de călugăr din ordinul Fericitului Augustin, în Mînăstirea de la Steyn Emmaus, nu departe de Gulga, Olanda. Cinci ani de ucenicie făcu el aici, și după oarecari ezitări, pronunță voturile monahale, cu care viață el nu se va împăca niciodată și-i va critica cu asprime scăzămintele, cum se va vedea.

În mînăstire fiind, el nu părăsi studiile sale asupra clasicilor, iar împrejurarea de a găsi o lucrare a vestitului umanist italian Laurențiu Valla, îl obligă la un nou vot, acela de a-l urma și completa eforturile acestuia, în direcția exegezei biblice și clasicilor greco-romani. Dacă voturile călugărești îl le va respecta foarte relativ, pe cel din urmă l-a îndeplinit mai mult decît desăvîrșit. Cinci ani din noviciatul său îi sacrifică acestor preocupări, reușind să dea și cîteva opusculă în versuri și proză, în limba latină (1496). Acestea atrăgeau atenția asupra lui. Tocmai atunci, Episcopul de Cambrai, Henri de Berghen proiectase o călătorie la Roma și avea nevoie de un bun cunoscător al limbii latine, pe care-l găsi în Erasmus. El este chemat aici, în anul 1491, iar în anul următor fu făcut preot, la 25 februarie 1492. Împrejurările fac ca el să nu mai meargă la Roma, dar episcopul protector îi găsi o bursă la colegiul Montaigu din Paris, unde el va sta un an, și de care petrecere își va reaminti toată viața cu dezugust. Totul aici era puțin prietenos. Directorul institutului, Jean de Standonck, era de o mare severitate. Pînă și zidurile acestui colegiu, spune Erasmus, erau teologice. La această antipatie a localului și a regimului se adăuga și hrana care se da aici. Erasmus a fost toată viața de o sănătate șubredă. El nu putea să sufere nici mirosul peștelui — iar, în colegiul Montaigu, peștele era o hrană obișnuită, ceea ce îl exaspera. Se spune că mulți dintre studenții de aici, din cauza regimului extrem de aspru, se îmbolnăveau, alții înnebuneau, ba și mureau. Ca urmare, în 1497, Erasmus

2. Adică fiul lui Geert, Gerard; ca scriitor luă pseudonimul de Desiderius Erasmus, primul nume din latinește, al doilea din grecește — ca să regrete mai tîrziu că, n-a semnat Erasmus, ea mai fidel derivat din grecescul Ἐρασμος — amabil.

părăsește Parisul ca să meargă la Orleans, unde este mereu preocupat de studiile sale antice profane greco-romane. De aici, va trece în Olanda.

Astfel, Erasmus începe vestitele sale peregrinări, în căutare de erudiție și protecție binefăcătoare. În Olanda întâlnește un tânăr englez, Mi-

Erasmus din Rotterdam

lord William Montjoy, care-l sfătuieste să plece în Anglia, ceea ce el face. Aici, va sta mai mult de un an, studiind la Cambridge și Oxford, și ajunge profesor de limbi clasice. La Londra, el inspiră admirație deja, ceea ce-l aduce în cercurile de sus, ca acela al însăși cancelarului regal Thomas

Morus. Se povestește de întâlnirea impresionantă care a avut loc între Erasmus și cancelar. Acesta din urmă, rămânând uimit de înfățișarea, știința și talentul de a o exprima a lui Erasmus, oarecum emoționat, își deschise brațele și spune : «Tu ești Diavolul, dacă nu ești Erasmus!». De acum se va lega între aceste două personalități celebre o prietenie pe toată viața nedesmințită.

În Anglia el fu tot așa de bine primit și de Fischer episcop de Rochester, John Colet cit și de prințul de Galles, viitorul rege Henric al VIII-lea. Dar nimic nu-l reține și la 1499, îl găsim pe continent, la Paris, sau la Louvain, unde refuză o catedră, de teama că aceasta nu-i va lăsa liniștea necesară studiilor sale.

Observațiile lui Laurențiu Valla, pe Noul Testament pe care-l găsisese într-o mănăstire la Bruxelles, cum am spus și cunoștința cu un profesor de la Louvain, viitorul papă Adrian al VI-lea, îl determinară să lărgască cercul preocupărilor sale intelectuale ; de la studiul autorilor păgini, el începu pe acelea ale Sfintei Scripturi și ale părinților bisericii. Dorind să meargă în Italia și avînd nevoie de mijloace bănești, el plecă din nou în Anglia, unde de altfel stătu puțin timp. În 1506 el era la Turin unde luă boneta de doctor în teologie. De aici străbătu Italia, văzînd orașe, biblioteci și manuscrise, preparînd și trimițînd la Veneția, la faimosul Aldo Manuzio (1449—1515) celebrele sale «Adages», un manual redus de sentințe clasice, care la Veneția ajunseră un impozant volum. În aceeași epocă el dirija și supraveghea la Padova educația și învățătura unui fiu natural al Regelui Scoției, Iacob al IV-lea. La Roma este bine primit și invitat să rămînă aici. Papa Iuliu al II-lea îi oferă funcția, care-i pregătea calea spre pălăria de cardinal. El refuză. Între timp, regele Henric al VIII-lea îi scrie în 1507 o scrisoare invitîndu-l să vină în Anglia. În sfîrșit, Erasmus se decide pentru Anglia unde este primit cu toate onorurile. Oxford și Cambridge îi conferă titlul de doctor. Episcopul de Rochester, Ioan Ficher, cancelar al Regatului, îi încredințează catedra de limba greacă și teologie, iar arhiepiscopul Warham ca să-i adauge la apuntementele catedrei îi încredințează parohia de Adington, aproape de Canterbury, la care totuși va renunța după un an ; curînd și la catedră. Admirat, bogat, el nu va rămîne la Londra, ci către 1516 este chemat cu alți savanți la Bruxelles la curtea tînărului rege al Spaniei, Carol de Austria, viitorul Carol Quintul. El este numit consilier regal cu o pensie respectabilă, fără o funcție determinată și fără reședință obligatorie. Carol se gîndi să-l facă apoi episcop în Sicilia, în care scop ceru papei Leon al X-lea să ridice impedimentele ce erau legate de persoana sa, precum nașterea sa incertă și părăsirea mînăstirii. Papa îl autoriză să trăiască în afară de mînăstire și în costum de cleric de mir. El predă apoi cîțva timp la Collegium trilingua de la Louvain, de unde pleacă curînd, și-l regăsim la Bruxelles și Anvers.

După atîtea și atîtea peregrinări, Erasmus va găsi un azil sigur la Basel, în Elveția. În August 1514 lingă amicul său, tipograful și librărul Froben.

Erasmus era la apogeul vieții sale strălucite. Renumele său umpluse întreaga Europă. Francisc I, regele Franței, îl chiamă la Paris spre a conduce institutul său «College de France», o suprauniversitate atunci întemeiată. Ferdinand de Austria, fratele lui Carol Quintul, îl invită să vie la Viena. Henric al VIII-lea, regele Angliei, îi scrie o scrisoare cu mâna sa, reamintindu-i de promisiunea de a veni la Londra «le soir de sa vie», adică către sfârșitul vieții sale. Sigismund al Poloniei este de asemenea un admirator al său, alături de prinți germani și italieni care se onorează a sta în corespondență cu dînsul. Papii și mai ales Leon al X-lea, voiau să-l facă episcop catolic-roman. Erasmus era socotit atunci, ca și Voltaire în veacul al XVIII-lea, regele intelectual al timpului său.

Opera sa scrisă. În repertoriu tipărit la Gand în 1893 și numit *Bibliotheca Erasmi*, lucrările lui Erasmus sînt împărțite în două serii: prima serie menționează edițiile, traducerile și parafrazele sale; a doua serie cuprinde scrisorile și operele literare pe care le-a scris asupra diverselor subiecte: Pedagogie și Retorică, Morală și Pietate, Politică curentă și polemică religioasă.

Independent de edițiile și versiunile sale, fie complete, fie parțiale, de autori păgîni, prin care el căuta să descopere contemporanilor înțelepciunea și moralitatea antică, Erasmus dă și prima ediție din Sfinții Părinți și cîțiva vechi scriitori eclesiastici. Între aceștia menționăm pe Fericitul Ieronim, pentru care el a avut un cult deosebit, Sfințul Ilarie, Algerus de Liege, Comentariul asupra Psalmilor de Haymon de Halberstadt și alții.

Aceste cărți au fost primite cu căldură, deși textele nu erau impecabile. Lucrările scripturistice se disting prin felul său de exegeză sfîntă, publicate și dedicate succesiv papei Leon X, Clement VII, lui Carol Quintul, regilor și înaltelor personaje. Ele apar împreună la Basel, la librarul Froben (1523—1525), amicul său.

Erasmus a început să scrie încă de cînd se afla la Mînăstirea Steyn (Emmaus) din Olanda. Prima sa încercare era o culegere de poezii latine, pe care le publică în 1496. În anul 1500 el tipărea la Paris ale sale *Adages*, o colecție de dictoane grecești și latinești, pe care le însoțește cu comentarii spirituale și mușcătoare, care nu sînt decît o satiră nemiloasă a greșelilor și viciilor oamenilor Bisericii, și în care el își manifesta dorința de a reconcilia cultura greco-romană cu creștinismul.

În februarie 1504 el tipărește *Enchiridion militis christiani*, unde înfățișă metodele unei teologii noi fondate pe scriptură; arăta concepția sa despre viața interioară, opusă iudaismului bazat pe acte. Încă, fiind la Mînăstirea Steyn, Erasmus alege pe Laurențiu Valla³ ca ghid al activității sale. Acest italian fundase știința exactă a limbii latine, critica în fi-

3. Laurențiu Valla crează la Roma, sub papa Nicolae al V-lea, exegeza modernă. El redactă note critice asupra Vulgatei, arătînd inexactitățile, limba rea întrebuițată și ignoranța traducătorilor. El este inițiatorul umanismului antic; a murit în anul 1457. Cel mai bun succesori al său a fost Desiderius Erasmus.

lologie și istoria doctrinelor filozofice, a instituțiilor religioase și originea lor, și, în sfârșit, inaugurase exegeza biblică. «Cu ajutorul metodelor filozofice și istorice, definite de Valla, umaniștii, în fruntea cărora va sta Erasmus, continuară de a interpreta textele, lucrară să descopere ceea ce antichitatea clasică a gândit despre om și lume; cum a conceput ea arta de a trăi și a înțeles frumusețea». Această muncă și concepție novatoare caută Erasmus s-o cunoască desăvârșit și s-o aplice. Pentru a-și arăta atașamentul său față de marele îndrumător, Laurențiu Valla, el tipărea la 13 aprilie 1505 opera încă nepublicată a acestuia, în care maestrul încercase metoda exegezei critice: *Annotationes in Novum Testamentum*. Anticipăm, spunînd că această lucrare îi va sugera și-l va decide pe Erasmus să dea vestita sa ediție «princeps» a Noului Testament; el concepu adică planul, de a edita textul grecesc al Noului Testament și de a-l traduce mai exact decît era în Vulgata; apoi, de a comenta Faptele Apostolilor, Epistolele și poate Apocalipsa, pentru care nu avea prea mult respect. Călătoria sa în Anglia și apoi în Italia îl vor îndepărta de la acest gînd pentru multă vreme.

Iar în Italia fiind, Erasmus tipărea la șeful humaniștilor de la Veneția, humanistul Aldo Manuzio, în anul 1508, ale sale *Adages* care din modesta tipăritură de la Paris de data aceasta deveneau un impozant volum. Aici se condensează toată înțelepciunea și noblețea morală a lumii antice. Plecînd apoi din Italia la Londra unde, cum știm, a fost primit triumfal, el scria aici la Thomas Morus și imprima la Paris în 1511 faimoasa sa lucrare *Laus Stultitiae* Ἐγκώμιον Μορίας, tradusă și cunoscută mai mult în versiunea franceză, de L'Eloge de la Folie. Aici el discută cu mai mare amploare problemele religioase puse deja în *Enchiridion*; Erasmus atacă superstițiile populare, religia josnică a călugărilor și ignoranța lor, știința iluzorie a teologilor, injuria prelaților și a cardinalilor, corupția curții de la Roma, politica abilă și uneori violentă a Papilor. Lucrarea este o satiră amară și exagerată — cum însăși Erasmus o va recunoaște mai târziu — contra monahismului, a dezordinei clerului și corupției generale din Biserică.

Opera aceasta a fost privită ca prologul marelui tragedii bisericești din veacul al XVI-lea, adică Reforma religioasă apuseană. Ea era de o îndrăzneală nemaicunoscută pînă atunci și se pare că n-a fost destinată la început publicității. Diversele părți din această lucrare nu au avut alt scop, decît de a distra pe cancelarul englez Thomas Morus, care se afla bolnav.

Prima ediție apărui în 1800 de exemplare, cifră enormă pentru acele vremuri; după o lună rămîneau în librării numai 60 de exemplare. Dar comentarul care însoțea textul, făcut de Gérard Listrius, în 1515, la noua ediție, sub inspirația și poate și cu concursul lui Erasmus, ridica legitime reclamații. Teologii de la Louvain, în 1515, declară că această lucrare constituie un scandal, iar Sorbona — după șase ani de la moartea lui Erasmus — pornea la cenzurarea ei. Cartea a apărut în șapte ediții în

cîteva luni, dar în cîțiva ani la douăzeci și șapte de ediții; ea a fost tradusă din latinește în cele mai multe limbi ale Europei⁴.

Preocupat de toate problemele importante ale timpului său, vedem cum în anul următor 1512, Erasmus reda o operă de Pedagogie, în a sa *De ratione studii et instituendi pueros*, în care el, aducîndu-și aminte de cele ce văzuse și pătimize, mai ales la Colegiul Montaigu, se ridică contra maltratării elevilor.

Între anii 1511—1514, Erasmus profesa limba greacă la Cambridge-Londra. Nemulțumit, ca totdeauna, de preocupările care-l îndepărtau de la idealul său științific, el părăsește Anglia ca să se fixeze, în august 1514, la Basel, oraș elvețian mai liniștit, și unde partidele religioase în luptă încă ideologică nu ajunseseră prea departe. Erasmus se retrăgea la Basel nu numai pentru a lucra mai în liniște, dar și din calcul: «Scriitorii, zicea el, sînt ca acele tapiserii de Flandra, cu personaje mărețe, care nu fac tot efectul, decît privite de la distanță». Aici, el va da vestitele sale ediții de autori profani: Cato, Cicero, Eutrope, Amian Marcellin, Seneca, Terentiu. El este primul care va tipări în grecește operele lui Ptolemeu, Aristotel, Demostene, Iosif Flaviu, precum și traduceri latine din Euripide, Isocrate, Xenofon, fără să neglijeze Părinții bisericești: Ieronim, Hilarie, Sfîntul Ciprian, Bonaventura, Ambrozie, Augustin și alții.

La Basel, înconjurat de amicii săi, vestitul pictor Hans Holbein; Froben, aditorul operelor sale și alții, Erasmus va rămîne pînă ce disputele religioase vor deveni și aici violente. Neîubind zgomotul, marele învățat se retrage la Freiburg în Breisgau-Germania, în februarie 1529, unde își va cumpăra o locuință și va rămîne șase ani.

În această epocă, incendiul alimentat cu pasiune de către Martin Luther, dar aprins de însuși Erasmus, începuse să facă ravagii. Reformatorul german era un temperament violent pînă la absurd, caractere pe care umanistul nostru, om al conciliației, nu le putea suporta. Deocamdată, retras la Basel, Erasmus își continua preocupările intelectuale. Și de odată, în mijlocul muncii sale liniștite, care mergea mai mult în direcția textelor Sfinților Părinți, el este solicitat de editorul și prietenul său Froben, să dea o ediție a Noului Testament; și mai mult, să se grăbească, să nu apară mai înainte ediția lui Ximénès, în Spania. De altfel, Erasmus avea acesta planul său de lucru, încă de cînd tipărise la Paris lucrarea lui Laurențiu Valla (1505). El se apucă de lucru și în zece luni dădu Noul Testament, bazat pe un manuscris din veacul al 12-lea. Textul grecesc plin de greșeli era însoțit de o traducere latinească, iar notele de la sfîrșitul volumului clarificau pasajele obscure și rezolvau principalele dificultăți de interpretare. Este ediția «princeps» a Noului Testament tipărit: «*Novum Testamentum graece*» în 8, Basel, 1516; pînă atunci el circulase numai în manuscrise.

4. În romînește avem traducerea făcută de prof. St. Bezdechi în Editura Științifică. București, 1959. Vezi și N. Iorga, *Cărți reprezentative în viața omenirii*, vol. III. București, 1929, p. 132—156.

Succesul acestei tipărituri a fost considerabil; primele 3.300 de exemplare s-au epuizat repede. Lucrarea făcută însă la repezeală are scăderi: Erasmus sperase că la Basel va găsi mai multe manuscrise, ceea ce n-a fost. Traducerea lui în latinește nu a întrecut pe cea din Vulgata, apoi, această ediție avea numeroase greșeli de tipar și ortografie. Ea va fi editată din nou la Venetia, in-folio, în anul 1518; urmează o a doua ediție în 16, iar în 1538 apare numai textul grec, cu câteva corecturi. Ediția a V-a se imprima la Basel în 1535, superioară primei ediții, dar rămânea încă inferioară aceleia a cardinalului Ximénès. Faptul de a pune în mîna oamenilor de cultură — mai ales — cartea sfîntă tipărită, a fost pentru acea vreme ceva cu tot revoluționar. Prefețe și introducerile la diferitele cărți, cît și dedicația lucrării către papa Leon al X-lea, formează în materie de exegeză biblică un adevărat «Discours de la Méthode» (Descartes). Aici, Erasmus cere teologului cunoștințe de istorie, de filozofie, cunoașterea celor trei limbi ale Bibliei precum și aptitudini de tehnică filologică. El da la o parte comentariile scolastice. Satisfăcut de a degaja din text gîndirea care se ascundea aici, el o acceptă în întregime chiar dacă contrazicea dogma stabilită și practica consacrată. Cum cuvîntul lui Dumnezeu se adresează tuturor, și în contra scolasticilor, el îl socotește simplu și de înțeles ușor, de aceea o voiește să fie tradus în limba vulgară, ca să se răspîndească liber. Puțin importă că ediția princeps a Noului Testament nu satisface exigențele științei moderne și se simte că este o lucrare făcută în grabă, că versiunea latină slăbește vulgata fără a o corija util, contemporanii simțiră grandoare și prețul lucrării sale. Erasmus formulase în termeni decisivi regulile pe care avea să se întemeieze textul sfînt; pe de altă parte, în comentarul său foarte sobru, se exprimă o gîndire religioasă, puțin cîte puțin dezbrăcată de amintirea teologilor sau de mistica medievală ca și de speculațiile scolastice. Această operă își va păstra pentru totdeauna titlatura glorioasă de «ediția princeps» a Noului Testament.

Tot la Basel apare în 1516 și *Colloques*, care în cîteva luni s-au vînd în 24.000 de exemplare; o cifră fabuloasă în acea vreme. Aici, Erasmus face observații fine, de bun umor, vervă caustică, critică incisivă, într-o limbă latină elegantă, fluidă și seducătoare în opoziție cu latina «de bucatărie» a timpului. Aici, interpretarea filozofică a lucrurilor merge mai adînc decît în celelalte opere ale sale; s-a spus că această lucrare pregătește calea spre gîndirea liberă a secolului al XVI-lea.

Trecem peste lucrările anexe Noului Testament pe care le-a scris între anii 1517—1524, și intitulate *Paraphrases*, la toate cărțile, afară de Apocalipsa. În Prefață, el spune că voiește să lege gîndirile delăsate, să îndulcească expresiile dure, să pună în ordine în ceea ce este confuz, să aducă lumină în pasajele obscure, să dea spiritului iudaic urbanitatea romană. Într-un cuvînt, să vorbească Pavel, oratorul ceresc, cu altfel de vorbe, fără a spune însă, alt lucru. Parafraza la Epistola către romani, este un model desăvîrșit de acest gen. Se mai datorește lui Erasmus și explicația a unsprezece Psalmi, sub diferite titluri: Ennaratio, Commem-

tarius, Paraphrasis, Concio, Expositio, Concionalis, scrise în diferite locuri, între anii 1515—1536, după împrejurări. Criticii avizați afirmă că această lucrare nu ar fi decît o amplificare, fără mare valoare.

Luptele religioase ce se desfășurau și la care Erasmus participase cu sfatul de împăciuire, îl dezamăgîră grozav și-l amărau cumplit, cu atît mai mult cu cit el era solicitat să scrie contra lui Martin Luther, lucru ce el nu dorea. Totuși, antrenat de circumstanțe, el va da ale sale *De libero arbitrio*, în 1524, și *Hyperaspites*, în 1526 și 1527, care vor face din Reformatorul german un mare dușman al lui Erasmus.

În aceeași epocă, în afară de editările sale din Sfinții Părinți și altele profane, Erasmus ne da a sa *De sarciendo Ecclesiae concordia*, în care arată că nu se va asigura pacea religioasă decît printr-un sinod general. Cartea apărea în anul 1533, cînd el se găsea încă la Freiburg. Erasmus revine apoi la Basel, în august 1535; în același an el tipărește o carte care a avut un mare răsunset, intitulată *Ecclesiastes sive concionator evangelicus*. Era un tratat de elocință ecclesiastică. Prima ediție a apărut în 2600 exemplare și fu îndată epuizată. Și aici el arată decadența predicatorilor timpului său, care se pretează la exhibiții grotești, în loc să fie simpli și să se facă înțeleși de poporul ce-i asculta.

De o mare valoare literară sînt și cele două mii șase sute de scrisori ce ni s-au păstrat de la dînsul. Afară de masivele de pură politeță și de scrisori trimise periodic la amici, cele mai multe tratează chestiunile pregătitoare și care au ajutat la înfăptuirea Reformei religioase apusene; apoi despre cărți, oameni eminenti și altele. Această colecție, publicată la Londra, în două volume, în 1904, a fost urmată apoi de o ediție critică dată de englezul Allen: *Opus epistolarum* (1484—1532), la Oxford, în 1906 și 1907, tom. I și II. Colecția este continuată cu ajutorul lui H. M. Allen, ajungînd la tomul IX, în 1938. Ea este absolut necesară pentru scrierea unei bio-bibliografii complete a marelui umanist.

Limba de scris a umanistilor a fost cea latină. Mai mult, Erasmus nu numai că a scris, ci a gîndit, a iubit și a urît în latinește. El declara că nu știe nici franceza, nici germana, nici engleza, nici chiar neerlandeza, pe care o folosea cînd da ordine servitorului său fiindcă acesta nu înțelegea drumul limbii lui Virgiliu și Quintilian. El se declara discipolul literar al lui Marcus Tullius Cicero, dar fiind ca un papagal al acestuia. Contra celor care căutau să-l imite pînă la exagerare, el scrie: *Dialogus Ciceronianus seu de optimo dicendi genere*, sau mai scurt: *Ciceronianus*. În jurul acestei chestiuni el a dus o mare polemică cu însași colegii săi umaniști, batjocorindu-i. Mare filolog, el angajează o discuție pe chestiunea pronunției grecești împotriva lui Reuclin care susținea ceea ce se numește «iotacism», adică utilizarea extremă a literei *iota* din grecește. Erasmus se ridică contra acestui sistem și în lucrarea sa *Dialogus de recta latini graec que sermonis pronuniatione* (1510), apare moda pronunțării și azi, în uz, care consta a da sunurilor citate valoarea respectivă.

Regalitatea sîpirituală a lui Erasmus. — Renumerele acestui umanist celebru a cucerit întreaga Europă. În Țările de Jos, patria sa, în Franța,

în Italia, în Spania, în Anglia, ca și în Austria și Polonia, numele acesta era respectat și admirat. Bărbați luminați, doritori de mai bine, l-au căutat și i-au solicitat sfatul și de se poate și amicitia; aceasta explică imensa sa corespondență. Cum preocupările religioase erau coordonatele dominante ale vremii, nu este de mirare că, mai ales, corifeii acestor mișcări l-au solicitat cel mai mult, ei socotindu-se, și pe bună dreptate, elevii săi. Pe planul al doilea veneau «novatorii», adică cei ce căutau lumii apusene, alte criterii de conducere în viața culturală, în direcția educatoare și social-morală; în sfârșit, în totul se cerea o înnoire. Mișcarea lua naștere în momentul când lumea medievală, cu ale ei calități și scăzăminte, săturase omenirea. Se cerea ceva nou. La acest postulat au răspuns umaniștii. La toate a răspuns, mai ales, acest mare învățat și înțelept conciliant, Desiderius Erasmus, iar cu reformatorii credinței el a fost în legături strînse, cum vom arăta mai jos.

În anul 1517, exista un «erasmism european». Dar elementul viguros, cel mai îndrăzneț al gândirii occidentale, critica erasmiană n-ar fi existat fără efortul secular al umanismului italian, fără inițiativa genială a lui Laurențiu Valla⁵. Erasmus a fost continuatorul genial al gândirii italiene a secolului al XV-lea, supranumit și «il quattrocento». Distins a fost maestrul, Laurențiu de Valla, dar ucenicul său l-a depășit, cucerind mult mai multe suflete și inteligențe, în spațiul și în timpul nemărginit, cum se va vedea în cele ce urmează.

Legăturile lui Erasmus cu umanismul german și în special cu Reforma religioasă. — Idealurile lui Erasmus fură admise și propagate în Germania, de timpuriu, mai ales de către profesorii universitari. La Strasbourg, spiritele se îndrepta către evangheliismul lui Erasmus; la Erfurt, Ulbrich de Hutten, care părăsise Minăstirea de la Fulda în 1505, era un fanatic al concepțiilor lui Erasmus. În călătoriile sale, Erasmus ajungând la Erfurt, Conrad Mutianus îl salută în acești termeni: «În Erasmus măsura darurilor omeniești este depășită; Erasmus este o ființă divină. Să-l adorăm cu religiozitate și pietate». Iustus Ionas umanist tot din Erfurt, spunea că Erasmus este «tatăl său în Christos», iar în anul 1519, în compania lui Gaspard Schalbe, îl vizită în Țările de Jos.

Din nenorocire însă, în Germania, umanismul erasmian devine violent și agresiv. Singur Melanchton, care va ajunge șeful Reformei, după moartea lui Luther, este devotat spiritului lui Erasmus, care în octombrie 1533 publicase al său «*De amabili Ecclesiae Concordia*». El a rămas credincios metodelor acestuia, adică de a ajunge la o înțelegere generală.

S-a spus, și cu dreptate, că umaniștii au pregătit Reforma, deși poate, în chip inconștient. Erasmus a fost socotit de mult ca Sfântul Ioan Botezătorul al lui Martin Luther. De fapt, acest mare învățat a fost privit cu admirație de capii reformei bisericești și ei i-au căutat oarecum aprobarea lui, și chiar amicitia. Humaniștii, spune marele istoric Ianssen, au fost primii aliați ai lui Luther. Erasmus, oracolul umaniștilor, saluta în Luther

5. Hauser, p. 140.

omul predestinat a desființa «scolastica, pășunea asinilor, pentru a o înlocui cu poezia, ospățul de sărbătoare al zeilor». Și căutînd să justifice limbajul violent al noului doctor, cît și procedeele lui brutale, spune: «lumea încăpățînată și refractară de azi avea nevoie de un profesor așa de grosier» (Erasmus, *Epistolae* I, VIII, 25; 1, XIX, 3)⁶. Și găsiind la Luther frumoase calități evanghelice, Erasmus zice: «Eu voi fi cu Luther dacă el este cu Biserica». La 28 martie 1518, Luther scria lui Erasmus: «Care este colțul de pămînt unde numele de Erasmus să nu fie cunoscute? Cine nu salută în el pe maestrul său?».

Aprecierile binevoitoare ale lui Erasmus asupra mișcării lui Martin Luther este una din cauzele, pentru care puternicul partid al tinerilor umaniști germani intra aproape în întregime, în mișcarea de la Vittenberg, pînă în momentul cînd în 1524, se recunoaștea pagubele făcute științelor, prin aceste dispute religioase. De acum înainte, Erasmus începe să scrie împotriva lui Luther și umaniștii își schimbau atitudinea, cum se va vedea. Pe de altă parte, versiunea Noului Testament, ediția a II-a din 1519 a lui Erasmus, i-a servit lui Luther pentru traducerea sa în limba germană; iar relațiile lor, mai întii de prietenie, ca apoi să se schimbe în dușmănie, au durat vreme destul de îndelungată. Astfel, la 28 martie 1519, Martin Luther cerea aprobarea acțiunii sale de la Erasmus. Acesta, precaut, măsura puterea bisericii și ezita să meargă ca un om, care nu putea să despartă gîndirea, de acțiune. El nu credea în Reformă; prin temperament conservator, îi era frică de schimbări radicale și violente. La 30 mai același an, îi răspunde curtenitor și amical, fără a-l aproba dar nici a-l blama, recomandînd moderația. El nu-l sfătuiă însă să tacă și veghea în același timp să nu i se impună tăcerea politică. De altfel, la această dată, împrejurările erau favorabile lui Luther. Tocmai atunci adică, se ivise vacanța imperială și discuțiile de la Frankfurt, unde se alegeau împărații Germaniei, întîrziiau acțiunea Romei. Cu 10 zile mai înainte de 30 mai, Erasmus rugase pe arhiepiscopul de Mayența, Albert de Brandenburg, să rămînă neutru și să impună tăcerea agitatorilor. Umaniștii duceau, pe de altă parte, o luptă îndîrjită contra Dominicanilor și Carmeliților care-i denunțau, nu fără oarecare dreptate, ca înțiatorii responsabili ai noii erezii, și priveau ca un dezastru triumful teologilor. Erasmus însă nu iubea spiritul scolastic și mistic al lui Luther; el nu accepta mîntuirea numai prin simpla credință; umanist, el nu admite condamnarea virtuțiilor omenești. La 13 septembrie, el scria papii Leon al X-lea, că diferendul a fost judecat precipitat și că bula va provoca tulburări. Erasmus spera să obțină suspendarea acesteia și recomanda ca litigiul să fie dus la un alt tribunal. De acord cu I. Faber, dominican german de atitudine liberală, dar izolat în ordinul său, Erasmus propuse reuniunea unei adunări de judecată compusă din principii, oameni de stat și savanți, deosebit de

6. cf. Fernand Mourret, *Histoire générale de l'Eglise*, vol. V, p. 319.

sinoadele în care Papa ştia că va triumfa. Luther și Frederic admiseră această propunere *.

La Colonia, unde Erasmus întâlnește în noiembrie pe electorul de Saxa și principalii șefi ai noului partid religios, el porni o campanie de presă puternică. Tot atunci apăreau sub inspirația sa, între alte scrieri anonime, și *Acta Academiae Louvaniensis*, în care legatul papei, Ieronim Alexander, era atacat cu tărie.

Constrâns, în septembrie 1521, de călugării cerșetori și de Aleandre, Erasmus părăsi Germania și Louvainul și se retrase în orașelul în care, cu cinci ani mai înainte publicase el al său Noul Testament, care pregătea și anunța reforma. Descurajat de cele ce se întâmplaseră la dieta din Worms, el prevedea deja Conciliul de la Trente, renașterea catolică, constrângerea unui dogmatism mai rigid și o disciplină mai dură. Erasmus reproșa cu amărăciune lui Luther, de a fi compromis filozofia lui Hristos prin violențele sale. Noua biserică, care se ridica sub ochii lui, i se părea mai puțin umană ca biserica catolică.

Solicitat încă din 1520 de Leon al X-lea, de Henric al VIII-lea, de Adrian al VI-lea, de Clement al VII-lea, de a scrie contra lui Luther, el se eschivă multă vreme. Mai dispus în «*Colloques*» — din care Froben multiplica edițiile mereu crescute — el declara dubla sa iubire pentru Evanghelie și pentru rațiune, și egala sa aversiune, față de ignoranța călugărilor și fanatismul noilor reformatori.

După dieta de la Worms, de la 6 ianuarie 1521, el se feri de orice conveniență cu erezia. Legându-se de doctrina lutherană care nega libertatea și aceea a unei naturi omenestești radical corupte, el publică în septembrie 1524, al său *De libero arbitrio*. Erasmus demonstrează că determinismul lutherian compromite morală și nu se acordă cu învățăturile evanghelice. Luther în numele grației (harului) neagă libertatea; el neliniștea pe Tomiști și pe umaniști care fundau paralel, etica, pe liberul efort al sufletului spre bine.

* Pentru documentare:

Dictionnaire de théologie catholique, publié sous la direction de A. Vacant, E. gourgoux, E. Aman, 1909 și următoare; *Dictionnaire de la Bible*, publié par F. Vigouroux, Paris, 1928; *Real Encyclopedie für protestantische Theologie und Kirche*, Gotha, ed. III-a de A. Hauck (1896—1912), tom. V, p. 434; Fernand Mourret, *Histoire générale de l'Église*, Paris, ed. II, 1920, tom V; Pinard de la Boullaye, *Histoire comparée des religions*, Paris, 1922; John Vienot, *Histoire de la Réforme française*, Paris, 1926; H. Hauser et Aug. Renaudel, *Les Débuts de l'âge moderne, La Renaissance et la Réforme*, Paris (Peuples et Civilisations), 1929; Hartman Grisar S. I., *Martin Luther, sa vie et son oeuvre*, traduit par Mazayer, Paris, 1930; H. Pirenne, Aug. Renaudel, *La fin du moyen âge*, Paris, 1931, vol. II; Franz Funck Brentano, *La Renaissance*, Paris, 1933; G. Goyau, *Histoire religieuse de la France*, Paris, 1942; E. *Rotterdamii compedium vitae*. Ex recognitione P. S. Allen, *Das Leben des E. R. von ihm selbst erzählt*. Übersetzung und Nachwort von Ernst Schulz, Basel, 1934; Zweig St., *Triumph und Tragik des Erasmus von Rotterdam*, Wien, Reichner, 1935; *Opera omnia*, Hildesheim Olm, 1961—1962 (în zece volume după ediția de Leiden 1703).

În această lucrare, Erasmus se arăta rezervat și urban, dar, la sfârșitul aceluiași an, Luthter răspunde, publicînd al său *De servo arbitrio*, în care ataca pe Erasmus, spunînd că acesta este un discipol al lui Lucian, un sofist indiferent la adevăr ca și la greșală; îl acuza că el nu știe să găsească în Biblie decît precepte de morală, ignorează realitatea mistică în Hristos.

Erasmus răspunde, dar slab, la 11 aprilie 1526 și la 1 septembrie 1527, prin cele două opusculi ale sale intitulate *Hyperaspites*. Fără a aduce argumente noi, el condamnă orgoliul brutal al lui Luther, violențele discipolilor lui, tulburarea spirituală păgubitoare studiului și dezlănțuirea războiului religios. El se disculpa de scepticism, afirmînd că el vrea să judece întotdeauna ca și Biserica.

De acum înainte, cei doi adversari se vor urmări cu o ură implacabilă, iar umaniștii sînt pierduți pentru Luther; discuția se termina aici. Din nenorocire pentru Erasmus, reforma se întinde și în orașul refugiului său, încît la 14 februarie 1527, cultul evanghelic se săvîrșia în catedrala din Basel. Erasmus, după ce făcuse oarecare recomandări magistraților orașului, părăsea Baselul, ca să se fixeze la Freiburg în Breisgau (Germania), unde își cumpără și o casă proprie, crezînd că el va putea trăi liniștit aici, în vreme ce Reforma — pe care în parte o pregătise el însuși — va pustii Germania pentru multă vreme.

De reținut că, atitudinea lui Erasmus față de Luther a avut o importanță foarte mare și mult timp necunoscută, și anume: Prințul asupra căruia, un moment, se purtasera sufragiile alegătorilor de la Frankfurt, avea să acopere pe Luther cu o protecție care-l salva de la soarta lui Ioan Huss⁷. Și nu putem termina acest capitol fără a spune că spiritul lui Erasmus conservă în Biserica protestantă, o vitalitate extraordinară și azi.

*

Cu Franța, legăturile lui Erasmus au fost multiple. Pe lîngă studiile sale făcute la Paris și tipărirea unor opere aici, el a avut legături personale cu multe și alese personalități. Inteligența franceză era nutrită de umanismul erasmian și raționalismul padovan. Astfel, la curtea lui Francisc I și a Margaretei de Navarra, umanismul erasmian era privit cu interes și amicitie. Guillaume, episcop de Meaux, era erasmian, ca și tot clerul cultivat al Franței; la Paris, Guillaume Budé admira în Erasmus moralistul și teologul. Între 1517—1521, Lefèvre d'Étaples fu influențat de metoda, dacă nu chiar de gîndirea erasmiană. François Rabelais scria lui Erasmus, la 30 noiembrie 1532, cît datorește scrierilor sale. Reformatorii francezi trebuie considerați ca elevi ai lui Erasmus, începînd cu Lefèvre d'Étaples.

Calvin a fost și el un erasmian. El vizita la Freiburg pe marele învățat care, la acea dată, era bătrîn și bolnav, dar care nu dispăra de a reuни pe evangheliști cu Roma. Calvin primea sfatul — ca și Lefèvre — să imite pe Melancton, adică să nu se depărteze de Biserica romană. Teologii lor

7. Hauser și Renaudet, *Les débuts de l'âge moderne*, p. 176.

practicară regulile acestei exegeze raționaliste, pe care Erasmus o fondase ; Calvin conservă toate cuceririle umanismului ; elev al lui Erasmus el vedea în practica literelor greco-latine cea mai sigură introducere la teologie ; el nu-și fundează opera decât pe exegeza critică a textelor Sfinței Scripturi.

*

În Spania, umanismul triumfa sub forma cea mai nobilă. Savanții italieni chemați aici, instruiesc o generație de filologi. După patru ani de la apariția Noului Testament de Basel, în 1520 apărea *Biblia poliglotă* de Alcalá (Complutensis). Ea se înfățișa ca o operă inspirată în parte, de metodele lui Erasmus. *Laus stultitiae*, *Adages*, mulțumită teologilor Coronel, de Vergara, Maldonado și alții, pătrundeau în Universității și minăstiri. Episcopul de Toledo, arhiepiscopul de Sevilla, inchișitorul general Fonseca, apoi Manric, susținură pe Erasmus. În zadar Diego Lopez de Zuniga, între 1520—1522, în diferitele sale tratate arăta umanismul ca responsabil de erezia lutherană, căci presa multiplica versiunile catalane ale cărților *Colloques* și *Laus stultitiae*. Triumful însă nu va dura ; Fonseca muri în 1534 și Manric doi ani mai târziu ; înalta Biserică văzu ortodoxia în pericol. Urmăriți de Inchiștie, umaniștii retractează în 1538. În același an, Sfântul Oficiu oprea citirea operelor lui Erasmus în limba catalană și cenzura pe cele latine. Grupul de erasmieni se împrăștie ; unii revin la ortodoxie, alții trec la luteranism.

*

În Anglia, Erasmus a fost primit cu căldură, cum s-a văzut mai sus. Umanismul englez a stat sub influența lui John Colet și Erasmus. Colet învăța lui Erasmus religia primatului spiritual, iar acesta, în schimb, îl introducea în filozofia lui Cristos. Lucrările lui Erasmus, *Adages*, *Laus Stultitiae* (L'Éloge de la folie), *Noul Testament*, obișnuiră pe tinerii profesori de la Oxford și Cambridge cu ideea reconcilierii culturii antice cu învățătura bisericii ; umaniștii englezi sperau la o profundă reînnoire a Bisericii catolice. O carte fundamentală apăru în 1516, scrisă de Thomas Morus (1478—1535), care exprima gândirea umanistă. Ea fusese concepută la Anvers, în casa lui Pierre Gilles. În această lucrare intitulată *Utopia* sau *De optimo republicae statu, deque nova insula Utopia*, autorul arăta : I, că sursa tuturor relelor este proprietatea particulară, iar în partea a II-a, el propune reformele necesare și le arăta ca și cum ele ar fi fost aplicate, într-o insulă îndepărtată. Este aici descrierea unui stat socialist și democrat. Cartea este tipărită de Erasmus la Basel în 1518 și tradusă apoi în englezește în anul 1551.

În paranteză, reamintim că autorul acestei lucrări, Thomas Morus, prin atitudinea sa dirză față de felul de domnie a regelui Henric al XVIII-lea, a fost decapitat în 1533. El a fost apoi canonizat de papalitate, în anul 1935, pentru înalta sa ținută morală și fiindcă el, deși umanist, a rămas atașat Bisericii Romano-Catolice până la sfârșit.

În primăvara anului 1520, Erasmus intervenea pe lângă cancelarul Thomas Volsey, arhiepiscopul de York, să nu se ardă cărțile lui Luther. Dar în Anglia ca și la Louvain, Erasmus era atacat de călugări și teologi.

*

În Elveția, influența sa fu mare; Zwingli reformatorul se formase la exegeza din cărțile lui Erasmus, căruia la 29 aprilie 1519 îi exprima admirația sa. El, ca și Erasmus, frecventa pe cei vechi și nu accepta condamnarea eternă a marilor suflete din antichitate, și concilia, după exemplul maestrului său, Renașterea cu Reforma. El invoca principiul erasmian, că Scriptura este sursa unică a credinței.

*

În Răsăritul european avem mulțumirea și mândria națională să constatăm că marele învățat a găsit un admirator într-un român anume Nicolae Olahus, ajuns primat al Ungariei. Acesta s-a născut la Sibiu la 10 ianuarie 1493, ca fiu al lui Ștefan, acesta însăși fiu al Marinei, sora vestitului Ioan Huniade Corvinul, așa dar, se trăgea din românii care au adus servicii creștinătății și strălucirii Ungariei. Nicolae ajunsese în Belgia, în calitate de secretar al Mariei, sora lui Carol Quintul, căreia i se încredințase guvernarea Țărilor de Jos. Aici va cunoaște el pe vestitul umanist, intrînd în acest curent de gîndire și acțiune. Nicolae Olahus l-a cunoscut bine pe Erasmus și-l numea într-o scrisoare «*divinum ingenium*». El a scris o lucrare istorică intitulată *Hungaria*, în care vorbește despre originea sa munteană și înrudirea lui cu Huniadeștii, dînd și o descriere a Țărilor Românești, din care nu lipsește Banatul (cap. 17): *De provincia Themesiensis et huius vicinia*⁸. Dar el a scris și poezii în latineste, pe care prietenii săi le publicară. La moartea lui Erasmus, el îl deplîngea în următoarele versuri :

*Somno adeo optato
dulce hic iam
dormit Erasmus
A vero haud dormit mens
generosa viri
Scripta volant totum late
iam sparsa per orbem
Et celebri applausi
nomina magna sonant,
Neus ea in his veluti
spirat lquiturque
moueturque
Atque hominum obrer-
sans ambulat
ante oculos*

8. Din această lucrare s-a tradus un pasaj în *Gîndirea social-politică despre Unire*, 1859, (Culegere), București, 1966, p. 9—10.

Nicolae Olahul a decedat la 14 ianuarie 1568 și fu înmormântat la Tîrnavia⁹.

Moartea lui Erasmus (12 iulie 1536). În 1529, Reforma tulburase spișritele din Basel în chip neobișnuit. Marele învățat, întristat de cele întîmplate, părăsește Baselul și se retrage la Freiburg în Breisgau, în Germania. Bolnav, mereu chinuit de răul său de totdeauna, piatra, el nu încetează a lucra pentru reconcilierea Reformei cu Roma. După cîțiva ani, amintirile personale îl împing din nou spre orașul său de mari speranțe, de multă muncă, dar și de decepții, Basel. El părăsea Freiburgul și se înapoia însă aici, și pentru a supraveghea imprimarea operei sale *Ecclesiastul*, care conținea doctrina sa, despre predică și acțiunea pastorală.

La Basel, spiritele se liniștiseră, dar Reforma rămăsese victorioasă : Erasmus însă, nu rupe nici un moment legăturile cu Roma.

Grandoarea vieții sale intelectuale, frumusețea și înălțimea gândirii sale, generozitatea eforturilor sale sfîrșiră printr-o apreciere la adevărata lor valoare. În mijlocul zgomotului și pasiunilor dezlănțuite, papa Paul al III-lea (1534—1549) îi oferi cea mai înaltă demnitate în Biserica Romano-Catolică : pălăria de cardinal. Era ultima bucurie a vieții marelui învățat. Dar el, respectuos, fără ostentație, refuza această onoare, desigur, ca să nu rupă linia sa de conduită și unitatea vieții sale.

Vechiul său amic intim, faimosul editor Froben († 1527), Amerbach și alții îl înconjoară cu respectuoasa lor amicitie. Boala îl slăbește din zi în zi, ca în noaptea de 11 spre 12 iulie 1536 el să se stingă fără să ceară asistența unui preot. El implora doar mila lui Dumnezeu printr-un simplu: *Miserere mei, Domine!*

Erasmus avea vîrsta de 69 de ani. Astfel se stingea o minte, care răscolise întreaga Europă, cu studiile sale neînterupte, cu ținuta sa demnă în viață ca și recomandările sale de pace și îngăduință către toată lumea creștină apuseană. El este dus și înmormîntat în vasta catedrală a orașului Basel, cu deosebită pompă, însoțit de profesori și studenții Universității locale, de magistrați cît și de un mare număr de cetățeni în mijlocul cărora el trăise mulți ani și unde își petrecuse ultimele zile. Acolo zace și azi, așteptînd ziua cea mare, vestitul umanist Erasmus, «Principele umanștilor», «Apostolul toleranței».

Ca respect, municipiul Basel transforma casa sa într-un muzeu. Camera lui de lucru se păstrează și azi, așa cum era în 1536, cu sigiliul, spada și inelul pe care el le-a folosit. Deasupra lor străjuiește chipul lui Erasmus, făcut de marele pictor Hans Holbein, prieten al marelui umanist. În orașul Rotterdam, în amintirea faimei sale dusă în lume de distinsul său fiu, i s-a ridicat o statuie în piața centrală, care pare să fi fost înălțată în locul altor mai vechi¹⁰.

9. *Monumenta Hungariae Historica*, p. 586—587. Pentru toate acestea, a se vedea I. Lupaș, *Doi umanști români în secolul al XVI-lea*, Acad. rom., Secț. ist., Seria III, tom. VIII, mem. 5.

10. O fotografie a acestei statui a fost dată în «*Veac Nou*» din decembrie 1965.

Portrete. Reputația mare de care se bucura Erasmus atrase și atenția artiștilor plastici. Cel dintâi dintre aceștia care ne-a dat chipul său, a fost Quentin Metsys, care frecventa pe Thomas Morus, pe Erasmus și pe prietenul lor Pierre Gilles. Metsys, nefiind satisfăcut de portretul său în ulei, bătu lui Erasmus și o medalie, în anul 1519. Vestitul Albert Dürer face un portret în ulei : Erasmus în picioare. Ioos de Bosscher dă un portret pe care îl reproducem aici, înfățișând pe Erasmus în epoca maturității sale. Cele mai alese portrete ale marelui învățat le-a făcut însă prietenul său Hans Holbein (n. în 1497 la Augsburg), cu care a petrecut mulți ani împreună, la Basel. Unul din portretele acestea a fost cel pe care Erasmus îl trimete amicului său Thomas Morus, cancelarul Angliei, în 1525, ca o probă a marelui talent al lui Holbein și care proiectase o călătorie în Anglia. Muzeul Louvain din Paris posedă un alt minunat tablou făcut de același pictor și care face fala acestui muzeu vestit în lume. Acest portret a figurat mai întâi în colecția familiei Newton, apoi în aceea a regelui Carol I al Angliei, care îl dăruie regelui Ludovic al XIII-lea al Franței. Iar frumoasele gravuri între care și chipul lui Erasmus, cu care Hans Holbein ilustrează *L'Eloge de la folie*, pornesc din tradiția gotică și medievală.

Caracterizare. Erasmus, acest mare învățat, a fost crescut în cultul civilizației greco-romane încă de la Deventer, influențat puternic de umanismul italian, iar în pregătirea sa științifică el este elevul lui Laurențiu Valla, umanistul Curiei romane. De aici capătă el simțul de critică, adică de a fi săturat de sistemul scolastic, cu discuțiile sale de multe ori sterile, ceea ce îndepărta pe profesorii respectivi de a merge la textele respective, fie păgine, fie creștine. Potrivit sistemului lui Laurențiu Valla, Erasmus se îndreaptă către sursele originale, căutând să le purifice de zgura depusă de secole și să scoată în evidență aurul curat din care fuseseră alcătuite la început. Cu această metodă el va pune sub ochii intelectualilor vremii, cei credincioși sau cei mai puțin pioși, textele autentice, în special al Noului Testament, ca și a atîtor Sfinți Părinți. Dar simțul de critică în știință îl poartă mai departe, adică în direcția instituțiilor și reprezentanților lor, fie ele creștine, fie ele social politice ale vremii. De aici rezultă operele sale, pe care le-am amintit mai sus. Critica lui a mers pînă în virful piramidei, pînă la Curtea papală. El o făcea cu gîndul de revizuire și îndreptare, iar nu de revoltă distrugătoare cum va face contemporanul său Martin Luther : «*ubi Erasmus vincit, Luther irruit*». De aceea el, deși nu iubea dogmatismul, a rămas atașat pînă la sfîrșitul vieții sale — un credincios al Bisericii Romano-Catolice. Această atitudine a avut el față de cultura creștină, instituțiile și reprezentanții lor, cerînd adică, o îndreptare acolo unde răul pătrunsese adînc. Și el a reușit. Iubind cu pasiune clasicismul, el a dorit fierbinte să-l împace cu creștinismul. Și în această direcție gîndurile nu i-au fost cu totul zadarnice.

Om eminent, dacă nu și geniu, el este înainte de toate un savant — înfiul savant al secolului său. Foarte muncitor, el a fost un martir al muncii și al științei, un vast și puternic creier.

Dar Erasmus a fost și un om întreg, inspirându-se, desigur, din autorul său favorit, de când era încă în școala de la Deventer, Terențiu, care, vorbind de ființa umană, spunea : *Homo sum ; humani nihil a me alienum puto*, adică nu-i lipsește nimic din ceea ce este omenesc. Într-adevăr, Erasmus nu a fost un ascet; și nu avea chemare de martir. Rabelais zicea despre dînsul, că el apăra convingerile sale pînă la foc, exclusiv. Erasmus iubea mesele bune, udate cu vin de Bourgogne (Dijon, Franța): «les crus magnifiques de la heureuse Bourgogne», cum le zicea el și de care pivnița sa era bine aprovizionată.

Inamicii săi l-au acuzat de cerșetorie și lingoșire către cei puternici. El le răspunde dînd ca exemplu cuvintele filozofului Anaxagoras către Pericles : «Cei care vor să se folosească de o lampă să verse untdelemn întrînsa». Adică, cei care se folosesc de gloria, scrierile, înțelepciunea și consiliul său, trebuie să-l alimenteze. El exagerează totuși această atitudine de îngăduință, cînd se extaziază asupra amorurilor «caste și armonioase» ale lui Henric al VIII-lea al Angliei, care dintre numeroasele sale soții, două le duse la eșafod.

În știința sa, în umanismul său, Erasmus a fost un epicurian, dar măsurat și de gust delicat. Reformații, în ura lor contra marelui învățat, ziceau : «Erasmus pro se», adică egoistul, epitet ce nu i se poate aplica unui om, care a luptat pentru pacea și unirea tuturor. El a fost un bărbat de gîndire fină, elegantă, distinsă, pătruns de logică și bun simț, expert în deducții precise, uneori puțin subtil, însușiri de stil pe care el le-a transpus și în viața lui materială. În adevăr, se pare că nu era capabil de tandreță și efuzie de inimă. El a fost un preot fără vocație și fără pietate, nu însă fără credință ; el nu a fost indiferent și «libre penseur» în sensul modern. În nefericitele dispute și lupte religioase atît de singeroase, el a fost apostolul concordiei și al toleranței. Pretutindeni și neîncetat, el a propagat moderațiunea, cu gîndul ca cele două partide, adică romano-catolic și cel reformat să nu ajungă unde au ajuns. Pe lîngă moderațiunea ce recomanda neîncetat lui Luther, el ruga pe papa Alexandru al VI-lea, să se abțină de la orice persecuție: «Răul este prea adînc, ca să fie vindecat prin fier și foc, concesiuni mutuale sînt necesare, doctrina pe care se bazează credința, rămîbind intactă».

O fericire a fost pentru dînsul de a se stinge înainte de a auzi criticele și injuriile ce i s-au adus de catolici și reformați, necruțat fiind chiar de însăși Curia romană a vremii respective. Și totuși, splendoarea gloriei sale se păstrează intactă și azi, privit fiind ca un far luminos în tentativele neîncetate de progres ale omenirii.

Iată, în sfîrșit, caracterizările făcute de doi mari istorici asupra lui Erasmus. Unul este cel mai bun istoric al Belgiei, din ultima vreme, H. Pirenne, iar al doilea un mare cunoscător al Reformei religioase, și prieten al țării noastre, H. Hauser. Primul spune : «Erasmus, în pofida elenismului său, a interpretării sale filozofice a dogmei, va rămîne creștin și catolic¹¹; iar H. Hauser scrie: «Erasmus conserva esențialul din

11. H. Pirenne, Aug. Renardel, în *La fin du moyen âge*, vol. II, 1931, p. 247.

catolicism, justifica tradiția prin istorie și necesitatea de a adopta progresiv doctrina primitivă la condițiunile schimbate ale societății umane»¹². Despre acesta, unul din spiritele cele mai fine ale Franței de ieri, N. Iorga, în unul din ale sale minunate portrete, despre cei dispăruți din «Oameni care au fost», vol. IV. pag. 153, la 3 mart. 1936, spune: «A murit la o vîrstă foarte înaintată, onorînd și astfel noblețea curagioasă a inteligenței și înțelepciunii umane. Și-a încheiat ultimul manuscris de istorie și a dictat versuri asupra fatalității sfîrșitului nostru»¹³. Iar eruditul și poetul francez, mare admirator al lui Erasmus, Pierre de Nolhac, care ne-a dat în 1953 o nouă traducere a lucrării *L'Eloge de la folie*, urmată de o scrisoare a autorului către Dorpius, îl salută într-un admirabil sonet, în care spune:

*Oh! mon vieux maître Erasme, incomparable ami!
Je me plais aux leçons que ton bon sens distille
Et j'aime les combats de ta verve subtile
Dont souvent l'aiguillon se derobe à demi.*

*Quand les Pharisiens et les sots ont frémi,
Pour défendre ton seuil contre leur scule hostile
Tu n'avais que ta plume, maître, et ce beau style
Dans un latin muet, desormais endormi.*

*Tu quittas à regret tes livres et tes muses,
Mais, flagellant le vice et démasquant les ruses
Ton ironique fouet sifflait parfois dans l'air;*

*Si j'ai bien pénétré dans ton âme profonde
Enseigne-moi le franc-parler et le mot clair
Et le mépris des fous qui gouvernent le monde!*¹⁴

Prof. T. G. BULAT

12. H. Hauser, *Les débuts de l'âge moderne (la Renaissance et la Reforme)*, 1929, p. 222.

13. *Idem*.

14. c.f. Fr. Funk Brentano, *op. cit.* p. 116—17.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

REUNIUNEA ABSOLVENȚILOR SEMINABULUI CENTRAL DIN ANUL 1913

Diferite serii de absolvenți ai seminariilor au sărbătorit, o dată sau de mai multe ori, la diferite intervale, aniversarea promoției lor. Promoția din 1913 a Seminarului Central, care a sărbătorit în 1928, 15 ani, iar în 1938, 25 ani, la 2 iunie 1966 a sărbătorit 53 ani de la absolvire, așadar mai mult de o jumătate de secol.

Au absolvit 39 elevi, iar dintre aceștia s-au aflat în viață, după atîția ani, numai 18, dintre care 14 au luat parte, iar 4, fiind bolnavi, și-au exprimat prin scris regretul că nu pot veni.

Întîlnirea colegilor — acum toți în vîrstă, între 74—77 ani — a avut loc la Institutul teologic. Unii dintre ei nu s-au mai văzut de la absolvire și cîțiva cu greu s-au recunoscut. Despărțiți în fragedă tinerețe și revăzuți după 53 de ani, toți aflîndu-se sub povara bătrînețelor, s-a adevărit și cu acest prilej ceea ce a zis bătrînul cronicar: «Trec vremile ca umbra, / Ca umbra de vară; / Cele ce trec nu mai vin / Nici se întorc iară / Și ca apa-n cursul său / Cum nu se oprește, / Așa cursul vieții / Nu mai conținește».

La orele 10,30, în biserica Sfînta Ecaterina, s-a oficiat de către preoții: Elefterie D. Marinescu din Ciacova; Constantin Cazangiu de lîngă Izlaz și Florea Tudorănescu din Caracal un parastas pentru odihna sufletelor profesorilor și colégilor decedați. Dintre profesori mai este în viață numai unul singur: d-l Victor Vilcovici.

Răspunsurile la parastas de ceilalți colegi, dintre care 8 preoți și 3 civili, în frunte cu șeful promoției, colegul Teodor M. Popescu.

După parastas, a vorbit, mișcător, preotul slujitor Florea Tudorănescu din Caracal, evocînd figurile profesorilor și ale colegilor decedați în interval de 53 de ani. Pe fețele celor prezenți puteai citi durerea de care erau copleșiți, gîndindu-se la foștii lor profesori și la colegii adormiți în Dom-

unl, unii în fragedă tinerețe, ca Andreescu T. Ion, Popescu I. Constantin Ograda, Vulcănescu Iulian și Zamfirescu Sandu, căzuți pe front în 1916—1917, ca ofițeri activi.

După serviciul divin, s-a trecut într-o sală de clasă, unde a vorbit colegul profesor Teodor M. Popescu și colegul preot Ion N. Dirvărescu de la biserica Curtea Veche din Capitală. În cuvântările rostite s-a exprimat recunoștința și bucuria simțită de toți colegii pentru atenția și bunăvoința arătate de Înalta Chiriarhie, precum și de conducerea Institutului teologic. S-a arătat că cei mai mulți colegi au intrat în cler, 7 dintre ei fiind și protopopi, unii și profesori de religie sau învățători, alții primind diferite distincțiuni sau posturi în conducerea eparhială.

Catalogul clasei l-a strigat actualul director al Seminarului teologic, părintele profesor Dumitru Popescu, și la fiecare coleg, fie în viață, fie decedat, preotul I. Răuțescu a arătat misiunea ce a îmbrățișat.

Părintele director, în cuvântarea sa, și-a exprimat bucuria participării la această reuniune a unei distinse serii de absolvenți ai Seminarului Central, a cărui tradiție o continuă actualul seminar.

Pînă la ora mesei, părintele Elefterie D. Marinescu din Craiova a citit portretele profesorilor Ghiță Pop și Victor Vilcovici, apoi ale unor colegi, evocînd cu deosebit talent anumite caracteristici ale lor.

Apoi colegii s-au întreținut asupra vieții și activității ce au desfășurat, s-au trecut în revistă duioase amintiri din viața de elevi, s-a arătat vie recunoștință pentru profesorii care au dat elevilor o temeinică pregătire.

Masa a fost servită în sufrageria Institutului teologic. Ca invitați au luat parte: P. C. Părinte Vicar Alexandru Ionescu, P. C. Părinte Rector N. I. Nicolaescu, P. C. Părinte Director al Seminarului Dumitru Popescu, și fostul pedagog Matei Popescu, acum preot pensionar și dirijor de cor.

Au luat cuvîntul Părintele vicar și Părintele Rector, făcînd aprecieri elogioase și calde urări.

Au mai vorbit apoi cîțiva colegi: M. Petre-Pantelimon Ionescu și C. Bazioreanu, și alții.

Colegul preot Elefterie Marinescu a mai citit și alte portrete de colegi și a cîntat cîntece populare și o arie de operă, — totul desfășurîndu-se într-o caldă frățietate.

Timpul neprielnic n-a îngăduit să se facă și fotografia bătrînilor colegi prezenți, care nu se îndurau să se despartă, dar fiecare a plecat la locul său de muncă, rămînînd în suflet cu cele mai plăcute amintiri.

Despărțirea foștilor colegi a fost tot așa de mișcătoare ca și revederea. A zis oarecînd prorocul David: «Bine este cînd se adună frații împreună», dar tot același proroc mai zice: «Omul ca iarba, zilele lui ca floarea cîmpului» și apoi: «Călător sînt și eu, Domne, pe acest pămînt, ca și părinții mei».

CUVÎNT DE DESCHIDERE

la cea de a 53-a aniversare a absolvenților Seminarului Central — promoția 1912 — ținut la 2 iunie 1966, de Pr. Ion Dîrvărescu din București

*Prea Cucernice Părinte Vicar,
Prea Cucernice Părinte Rector,
Prea Cucernice Părinte Consilier,
Prea Cucernice Părinte Director al Seminarului,
Dragi colegi,*

Mi-a revenit mie duiosă și nostalgică datorie de a rosti cuvîntul de bun venit, vouă, scumpilor colegi, la cea de a 53-a aniversare de la terminarea Seminarului.

Să mulțumim Bunului Dumnezeu care ține în mînă cumpăna anilor și a vremilor, că ne-a învrednicit să trecem pragul celor 70 de ani ai psalmilor și să pășim spre cei 80, despre care psalmistul zice că sînt partea «celor mai tari».

Vetusta noastră aniversare contrastează, idilic, cu primăvara firii și cu frumusețea de basm a Capitalei noastre, atît de întinerită.

De altfel, se pare că pentru promoția noastră, «mult ălcusita vremii slovă» și-a pus amprenta sa mai mult pe chipul nostru fizic decît pe cel psihic. Că, adică, etatea cronologică n-a depășit-o pe cea psihologică. Și eu constat aceasta, dragi colegi, din spontaneitatea voastră de a veni la această reuniune, din prospețimea și exuberanța stilului scrisorilor voastre, ca și din frumusețea lor caligrafică, netremurată de mîini bătrîne, precum și din nostalgia dulusie cu care ați răspuns chemării noastre.

Unii dintre noi nu ne-am văzut de o jumătate de veac, adică de la terminarea seminarului, și totuși ne-am recunoscut după chipul nostru psihic rămas neschimbat, de cum s-a sedimentat el în inimile noastre, în cei mai frumoși ani ai vieții de seminar.

Privind înapoi, peste jumătate de veac care a trecut peste stagiul nostru de seminaristi, ne dăm azi mai bine seama de ceea ce a însemnat Seminarul Central pentru pregătirea, pentru concepția și pentru viața noastră, văzută în situația și la nivelul învățămîntului seminarial de atunci.

Am avut anume privilegiul de a fi învățați, educați și conduși — cinci ani, ca profesor și ca director în fruntea corpului profesoral și a întregului personal, — de un om nou, învățat, dinamic și cu mare prestigiu, arhimandritul Iuliu Scriban.

Sîntem dintre beneficiarii acestei situații și am fost socotiți una din cele mai bune promoții ale Seminarului Central.

Fie socotită această întîlnire din urmă a noastră buna amintire ce păstrăm seminarului și această matură prețuire, ca un act de recunoștință bine meritată și ca un omagiu bine venit, datorate celor care ne-au fost părinți, dascăli și îndrumători.

Am simțit totdeauna de atunci, simțim cu emoție și acum, că Seminarul Central face parte integrantă și conștientă din ființa noastră sufletească, din ceea ce am fost și am făcut fiecare la locul său de muncă.

Promoția noastră face parte dintr-o generație fericită care poate judeca prin contrast ce a fost atunci și ce e astăzi.

Colegii care n-au mai trecut prin București în ultima vreme n-au mai recunoscut orașul, n-au mai putut găsi aproape nici un punct de reper pentru ceea ce a fost.

În adevăr, în cele două decenii de la instaurarea puterii populare au avut loc transformări de epopee în întreaga noastră țară, Bucureștiul a devenit orașul florilor și al spațiilor verzi și pe tot întinsul țării au apărut orașe și așezări încîntătoare.

Pe vremea școlărității noastre, ne umplea de uimire grota fermecată, peștera artificială de la Arenele Romane din Parcul Libertății, unde ni se înfățișa dioramic, printr-o deschizătură a peșterii, pinze pictate, cu orașe minunate, cu peisaje feerice,

cu poetice scene bucolice, cărora sub jocul de lumină și culori, fantezia noastră de copii le dădea viață. Dar ceea ce era atunci o iluzie optică, o combinație de tablouri, culori și lumini, acum e o fermecătoare realitate, căci pe ecranul scumpei noastre patrii se irizează, ca într-un imens caleidoscop, realitățile de basm ale unor noi orașe și așezăminte de folos obște.

Un proverb zice că: «Amintirea este unicul rai din care nu putem să fim izgoniți». În general, amintirile sînt apanajul vîrstei de acum, iar noi începem să trăim din ele.

De altfel, în virtutea acestor amintiri ne-am adunat noi la această aniversare și tot amintirile constituie elementul de bază al tuturor aniversărilor similare de totdeauna și de pretutindeni.

Vă amintiți voi, dragi colegi, de tramvaietele cu cai care porneau din Dealul Viilor, de la seminarul nostru, cu adăogiri de cai pe parcurs, la prapoarele de pe calea Rahovei, Sfîntul Gheorghe, str. Smirdan, Schitu-Măgureanu, biserica Sfîntul Iosif și altele?

Vă aduceți aminte de scaietii, de turmele de oi și de trestiiile de la bălțile Herăstrăului, de dincolo de vila cu clopoței a lui Minovici, din preajma fabricii de cărămidă a lui Hagî Tudorache, pe unde ne ducea în excursie profesorul nostru Vasile Moga?

Acum, în locul tramvaietelelor cu cai, cu «lăturași» la pripoare, au apărut minunate mijloace de locomoție, iar pe mlaștinile Herăstrăului de altă dată și pe locul cuptoarelor de cărămidă se întinde frumusețea de vis a parcului Herăstrău.

Dar despre aceste amintiri ne va vorbi, la timpul său, colegul nostru Elefterie Marinescu, care posedă admirabile creionări ale tuturor colegilor și profesorilor noștri.

*

Cu două mii de ani în urmă, poetul Horațiu, într-una din odele sale, exclamă: «Eheu! Fugaces labuntur anni» (Vai, cît de repede trec anii!). Dar noi simțim că anii noștri n-au trecut în zadar, că promoția noastră și-a făcut întreaga datorie către patrie, către Biserică și către popor. Către patrie apărînd-o, prin colegii noștri morți pe cîmpul de luptă; către Biserică prin rosturile noastre sacerdotale; către popor prin identificarea noastră cu aspirațiile și bucuriile sale și prin înșăși obirșia noastră, ca fii de țărani.

Promoția noastră n-a îngropat «talantul în pămînt», nici nu «a ascuns lumina sub obroc». În legătură cu aceasta, cu prilejul apelului catalogului seriei noastre, părintele coleg Ioan Răuțescu va arăta pentru fiecare coleg oficiile profesionale sau administrative pe care le-a ocupat.

Iar cu apelul colegilor noștri ne îngăduim să rugăm pe Prea Cucernicia Sa Părintele Dumitru Popescu, actualul director al Seminarului local și succesorul de drept al foștilor noștri directori de la Seminarul Central, preoții: Constantin Nazarie, Dumitru Popescu-Moșoaia și arhimandritul Iuliu Scriban, a căror amintire ne este atît de scumpă.

Și acum, după mai mult de o jumătate de veac de activitate pastorală și socială, putem spune și noi ca dreptul Simeon că așteptăm cu seninătate să ni se ceară răspunsul cel din urmă, avînd conștiința împăcată că, după puterile noastre, ne-am făcut întreaga datorie.

Ca încheiere, mulțumim cu adînc respect Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru aprobarea ce a dat reuniunii noastre; mulțumim cu toată recunoștința Părintelui Rector N. I. Nicolaescu pentru bunăvoința cu care a primit propunerea noastră și ne-a înlesnit această aniversare; mulțumim călduros Prea Cucernicului Părinte Vicar Alexandru Ionescu, Părintelui Director al Seminarului, Dumitru Popescu, precum și fostului nostru pedagog, preotul Matei Popescu, pentru cîntea ce ne-a făcut de a lua parte la această nostalgică bucurie a promoției noastre și rugăm pe Bunul Dumnezeu să le dea sănătate și să le ajute ca Prea Cu-

cerniciile lor să ne depășească pe noi, cei ce ne-am sărbătorit aniversarea de aur a promoției, și să ajungă la aniversarea de diamant a seriei Prea Cucerniciilor lor. Adică la cea de a 70-a aniversare a promoției din care au făcut parte.

Și acum, scumpi colegi, vă zic vouă: Bine ați venit!

CRONICAR

PE URMELE STRĂMOȘILOR NOȘTRI

(*Insemnări cu prilejul unei excursii*)

Un grup de salariați, în număr de 44, din Administrația Patriarhală, Arhiepiscopia Bucureștilor, Institutul teologic de grad universitar din București, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Atelierele de la Schitul Maicilor, Atelierele Plumbuita și Turnătoria de luminări, au organizat — cu binecuvântarea și cu ajutorul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — o excursie de patru zile, avînd ca obiectiv vizitarea și cunoașterea minăstirilor, a monumentelor istorice și a realizărilor puterii populare, din regiunile Argeș, Oltenia, Hunedoara, Brașov, etc., aflate în calea care duce pe urmele strămoșilor noștri — cetățile romane și dacice de la Sarmisegetusa și Grădiștea Muncelului. Excursia s-a făcut sub organizarea amănunțită și conducerea personală a P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Cancelariei Administrației Patriarhale, ajutat de N. Cenușă, responsabil sindical.

Itinerariul excursiei a fost minuțios stabilit și eșalonat pe 4 zile și s-a făcut cu un autobuz I.R.T.A., pe distanța celor peste 1500 de km, pe tura: București — Găiești — Pitești — Rm. Vilcii — Cozia — Horezu — Polovragi — Tismana — Tg. Jiu — Hațeg — Orăștie — Sarmisegetusa — Grădiștea Muncelului — Orăștie — Sebeș-Alba — Alba-Iulia — Sibiu — Sîmbăta de Sus — Brașov — Sinaia — Ploiești — București.

În înfrigurarea și nerăbdarea copilului care a fost «cuminte» ne-am încercat în autobus în dimineața zilei de 21 august crt. și am parcurs în goana mașinii, distanța București—Pitești. Pe acest prim traseu, după ieșirea din București, ochii noștri s-au odihnit pe nesfîrșitele lanuri de porumb verde ale regiunilor București și Argeș, lanuri care alternează cu culturi de floarea soarelui și de plante furajere, grădini de zarzavat, livezi, vii, toate rod al unui înalt nivel al succesului la care a ajuns știința și tehnica agricolă din ~~statul nostru socialist~~: arături raționale, însămînțări cu semințe triate, îngrășare cu produse chimice, recoltare mecanizată, irigații.

Am ajuns la Pitești, «oraș regional situat pe malurile râului Argeș, reședința regiunii Argeș, centru industrial, comercial și cultural, 52.070 locuitori (1964), cu localitățile subordonate 71.400. Aici se produc tananți, poduri și construcții metalice, fibre și țesături din bumbac, încălțăminte de piele, produse alimentare și cherestea (un mare Combinat de prelu-

crarea lemnului nu de mult înființat, n. n.). Numeroasele construcții din ultimii ani au dat Piteștilor aspectul unui oraș modern. Are un Institut pedagogic de 3 ani, teatru și muzeu regional. Monumente istorice: biserica «domnească» (secolul al XVII-lea) cu pridvor etajat; în apropierea orașului se află Mănăstirea Vierosi (1573) și vestitul parc «Trivale», cu schitul de călugări cu același nume.

De la Pitești gonim spre Rm. Vilcea și ne oprim în curtea Episcopiei. Intrăm în Catedrală unde ținuta noastră «de excursie» cît și exuberanța de călători gălăgioși este, oarecum, în contrast cu litania «Slavoslaviei celei Mari» pe care corul episcopal o execută la acea oră de slujbă divină. Ne adaptăm curînd locului și momentului, aprindem luminări în sfeșnice apoi vizităm birourile, muzeul eparhial și livada; apreciem curățenia «de oglindă» a curții episcopale care mai curînd seamănă cu o «veselă grădină», plină de flori de tot felul și de meri ionatani și apoi ne continuăm drumul spre Cozia.

Ctitorie a lui Mircea cel Mare, Mănăstirea Cozia, punct turistic așezat chiar la șoseaua națională pe care alunecă astăzi mii de mașini, am găsit-o acum plină de lume: turiști străini veniți anume, călători întîmplători de prin partea locului, vizitatori veniți din toate colțurile țării, oameni aflați la odihnă în stațiunile apropiate Călimănești și Olănești, o forfotă ca într-un stup de albine pe care numai părintele stareț și ghidul o liniștesc, depănînd istoricul mănăstirii și evocînd «umbra lui Mircea la Cozia». Vizităm biserica mănăstirii, muzeul și bolnița — această adevărată bijuterie —, ne închinăm cu piozitate la icoanele sub care fumegă mii de luminări și la mormîntul ctitorului, ascultînd tumultul Oltului ce-și izbește valurile chiar de zidul mănăstirii. Cercetăm apoi vila amplasată la șosea, unde, prin grija Părintelui Patriarh Justinian, s-a organizat o Casă de odihnă a Casei de pensii a Bisericii Ortodoxe Române și apoi, prin Căciulata și Călimăneștii plini de oameni ai muncii veniți să-și petreacă concediile de odihnă sau să-și refacă sănătatea, ne înapoiem la Rm. Vilcea. Aici trecem prin orașul curat și vizităm biserica parohială. Sfîntul Gheorghe, unde a păstorit ca preot Întăistătătorul Bisericii Ortodoxe Române și de unde a plecat în scaunul vlădicesc de la Iași, ca să îplinească o chemare a păstorului celui Prea Înalt.

Ieșim din Rm. Vilcea și ne îndreptăm spre Mănăstirea Hurezi. Drumul e bun, dispoziția excursioniștilor înviorată — ne apropiem doar de primul popas de prînz cînd ne vom astîmpăra foamea. Trecem prin cîteva comune cu oameni harnici, cu case frumos zugrăvite, cu grădini și livezi pline de rod, dovadă a belșugului și «intrăm pe sub turnul boltit, suim pe drumul de bolovani între ziduri, trecem pe sub un alt turn, dincolo de care, de o parte și de alta, sînt mari clădiri vechi și în capul scărilor ne primește maica stareță Mihaela Ghișoiu.

«Cel mai bogat și mai strălucitor din domnii români, Constantin Brîncoveanu, a voit să întreacă, prin cheltuieli... pe toți înaintașii săi, clădind un lăcas fără pereche. Pîrvu Cantacuzino a primit însărcinarea de a supraveghea lucrul zidirii sfinte, al cărei loc fusese ales în codrii ne-străbătuți ai Hurezului. Vărul Domnului dădu gata pereții în 1692, dar

zugrăveala fu mintuită sub îngrijirea lui Cernica Știrbei în 1694. Îndată începu lucrul și la paraclis și se sfârși cu totul peste doi ani și, ca să fie alături cu soțul ei la fapte bune. Doamna Maria sau Marica făcu, tot atunci, din banii ei, bolnița din deal. În același timp o cingătoare de chilii înconjură biserica și paraclisul era cuprins între aceste chilii. Mînăstirea a avut și timpuri mai grele. Dar ca nici într-o altă parte toate s-au păstrat, aproape cum le-a lăsat întemeietorul. Și astăzi privești cu admirație biserica în care și-a atras culmea meșteșugul de a zidi pe vremea lui Constantin Brîncoveanu. Pridvorul e sprijinit pe zece stîlpi, mai largi la bază și împodobiți la amîndouă capetele cu foi de acant fin săpate; în fața lui stă un amvon de intrare, pe doi alți stîlpi canelați, avînd același fel de capitule ca și pridvorul însuși. Pe fațadă și de jur împrejurul zidirii sînt linii de zimți, apoi un rînd de ocnițe rotunde, închizînd cercuri împletite; după aceasta două ciubuce simple, alt rînd de zimți, un colac mare sculptat, ca cel de la Surpatele și altă tivitură cu zimți. Pe laturi și la altar se mai întinde un șir de ocnițe patrate, cinci ferestre de fiecare parte, cu cadrul sculptat; sculpturi mai frumoase decît la orice biserică munteană are și ușa, ale cărei canaturi sînt din lemn lucrat ca o horbotă. Două turnuri cu ferestruici abia crăpate în adîncul ocnițelor se urmează în lung. Printr-un adaos colțurat înaintea altarului biserica dobîndește o lungime mai mare decît cea obișnuită. După aceleași norme de arhitectură, deși mai ieftine și în hotare mai mici, sînt făcute paraclisul și bolnița.

Dar îngrijirea înaltă a podoabei nu se oprește aici. Stîlpi de toate felurile se găesc în cerdace și în sălile chiliilor. Cei mai frumoși, împreună cu alte săpături, sus și la scară, se adună în cerdacul stăreției vechi. Aici sînt stîlpi împlețiți, săpați cu Stema Țării și cu vulturul bicefal al Cantacuzinilor; sînt lei și flori și păsări și arabescuri cum nu se poate mai dibaci și mai elegant întretășute. Zugrăveala veche e păstrată în toată puterea și voiciunea ei și pereții din pronaosul bisericii se înșiră, pe lîngă Brîncoveanu, cu Doamna și copiii, în portul răsăritean din vremea lor, toate rudele după tată și după mamă și chiar «moșii și strămoșii» pînă la Neagoe și Laiotă, cu pletele în zulufi și haina în brocard tăiată la piept de dunga de aur a patrafirului» (N. Iorga, *Sate și mînăstiri din România*, ed. II, București, 1916, p. 258—261).

După ce vizităm mînăstirea care posedă amintita frescă murală, poate cea mai reușită din țară, cuprinzînd familia ctitorului Brîncoveanu și un muzeu de mare însemnătate istorico-bisericească și după ce ne-am răcorit pe față cu apă de șipot, stăreția, prin grija călugărițelor de astăzi și prin dărnicia Prea Sfințitului Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului care n-a lăsat pe excursioniștii Sfintei Patriarhii să treacă prin eparhia Prea Sfinției Sale fără să-i simtă mîna părintească, ne-a ospătat creștinește. Mulțumind marelui stărețe și, pe această cale Prea Sfințitului Episcop Iosif, pornim mai departe spre «complexul Polovragi» — mînăstire și peșteră.

Mînăstirea Polovragi, din raionul Gilort, în prezent locuită de 4 călugări, este așezată pe malul stîng al Oltețului, între două stînci masive de dealuri, pe o cîmpie întinsă. A fost întemeiată de jupîn Danciu Pîriianu

și marele postelnic Stan. În biserică se află un mormint pe al cărui capac e săpat un scut dedesubtul căruia este scrijelată inscripția: «Andrei Scorei, fost căpitan de plai», inscripție susținută de o ghirlandă de stejar. Tradiția locului ne spune că acest Scorei la origine a fost ciohan, apoi a mers voluntar în armată pe vremea lui Șerban Vodă și datorită priceperii și curajului pe care l-a dovedit a ajuns căpitan de plai — un fel de subprefect de plasă. Mînăstirea este remarcată și pentru faptul că posedă, poate cea mai reușită frescă murală, înfățișînd 4 copii ai lui Constantin Brîncoveanu și portretul mitropolitului Teodosie.

La o jumătate de km. de mînăstire, spre Nord, se găsește cunoscuta peșteră Polovragi la care se ajunge mergînd pe o potecă îngustă, la 200 m. deasupra albiei Oltețului. «Pășind pe sub bolta rotundă, pătrunzi în «tinda» peșterii, care oferă privirilor comoara fantastică a stalactitelor și stalagmitelor. De-alungul mileniilor natura a plăsmuit aici, ca și în celelalte «saloane» ale peșterii — o lume de basm. Într-o uimitoare varietate de stiluri arhitectonice, în care întîlnești bolți imense, arcade largi, tivite cu țurțurii stalactitelor. În forme bizare, ele atîrnă de tavanul tindei, se lipesc de pereții de mică, sclipitori, se unduiesc pe sub arcurile de bolți și în cele din urmă subțindu-și trupul ating pardoseala. Ai impresia că în aceste «saloane», în care susură muzica monotonă a picăturilor de apă, prind viață — din calcar și gheață — chipuri omenești, animale de mult uitate, statui încremenite de veacuri.

Se spune că peștera ar fi fost, în timpul dacilor, capiștea lor religioasă, că aici a trăit zeul Zamolxe care, așa după cum îl descrie Vlahuță. ...din bătrîn s-a făcut tînăr și a mers de a îmbărbătat poporul la luptă...

Te rupi cu greu de vraja care te învăluie și pornești încet spre ieșire. Afară e răcoare. Pale fumurii de ceață plutesc pe crestele codrilor. Departe, în stînga peșterii, se deschid luminișuri, se deslușesc satele împrăștiate pe încheieturile măgurilor de la gura văii Oltețului». (Carol Bora, *Scînteia*, din 28 august 1966, p. 2).

Întorși de la peștera —, ne-am întreținut cu părintele stareț asupra traiului din această mînăstire — un colț de retragere pioasă în inima codrilor — și după ce ne-am îndulcit cu mere din întinsa livadă a călugărilor, am plecat spre Tismana, și la o oră ce trecuse de miezul nopții am ajuns la ea. Aici, din vîrfurile muntelui pe care e amplasată, din geamurile care dau spre vale, licuricii lămpilor aprinse ne făceau cu ochiul și ne imbiau să urcăm spre mînăstire și să ne bucurăm de ospetia maicilor care — deși tîrzie ora — ne așteptau în frunte cu starea și cu părintele exarh al mînăstirilor din Arhiepiscopia Craiovei, trimis aici din grija atentă a Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Firmilian, sub oblăduirea căruia se află Mînăstirea Tismana. Porunca I.P.S. Sale ne-a revărsat din «darurile Sale cele bogate», materializate printr-o primire și ospătare la care nici nu ne-am așteptat. Rînduindu-ne apoi în camere de dormit — sclipitor de curate și primitoare —, ne-am odihnit binemeritat deși noaptea a fost «cam scurtă».

A doua zi dis-de-diminează, după ce ne-am stropit ochii cu apă de izvor, am purces lacomi la cercetarea minăstirii. Acest cuib de vulturi este alegerea cuviosului părintelui nostru Nicodim cel sfințit, care pe la 1370 cu cheltuiala Domnului din scaun, Vladislav Vodă, bunicul lui Mircea, clădi în acest colț de raiu, unde vara e strălucită și iarna foarte blîndă, cea dintii minăstire mare de pămînt românesc, cea dintii durată din zid: Tismana. Aici se îngroapă sfîntul — pe care-l amintește astăzi o lespede de pe la 1840, într-un grilaj lîngă biserica cea nouă — și tot aici și celălalt ctitor, Vladislav Vodă. Din pietrele lor de mormînt, din odoarele dăruite de dînșii, din clădirea însăși n-a mai rămas însă nimic. Dar la 1541, mîntuind în ziua de 14 septembrie, Radu Paisie, care a clădit bolnița Coziei, făcu din nou, în același stil, Tismana, cu o ușă încadrată în flori de crin sculptate și cu pereți foarte înalți, de tot sus boltiți pentru îngustimea bazei... Roatele săpate din ocnițe, cadrele ferestilor cu flori cunoscute ar dovedi că și Tismana a primit o nouă prefacere, dar numai în amănunte, pe vremea lui Brîncoveanu. Glogovenii au făcut apoi, în veacul al XVIII-lea, încă o reparație, care le-a dat dreptul — credeau ei — să-și zugrăvească chipurile de familie, uitînd pe vechii ctitori, și să-și îngroape morții lor în pronaos. Un pridvor s-a adaos în sfîrșit, la reparația din zilele lui Stirbei (N. Iorga, *op. cit.*, p. 268—269).

Astăzi Minăstirea Tismana ne-a părut cu chiliile renovate, gata să primească atîția vizitatori. Amplasată cu semeție pe o stîncă tare, înconjurată din trei părți cu văi care de sus par adevărate prăpăstii, cu cascada care vujește de parcă s-ar fi abătut din munte puhoiul de apă repezi ale unei ploii torențiale, Minăstirea Tismana impresionează. Ai socoti-o mai degrabă legată de baierile cerului decît durată pe țaria pămîntului.

Petrecuți de cuvioasele maici, în frunte cu starea și cu părintele exarh, după ce am mai admirat o dată cascada, privită din toate unghiurile, am plecat spre Tg. Jiu, purtînd cu noi prospețime din mireasma muntelui, luînd în bidoane apă rece din izvoarele care aici țîșnesc pretutindeni și avînd în suflet îmbărbătare răpită din semeția cuviosului părintelui nostru Nicodim.

La Tg. Jiu am poposit puțin.

Era doar în ajunul zilei de 23 August, mare sărbătoare a poporului român, a 22-a aniversare a eliberării Patriei noastre de sub jugul fascist. Am vizitat orașul: parcul cu urmele lăsate de marele maestru al poporului nostru Constantin Brîncuși: «Masa tăcerii», «Poarta sărutului» și «Coloana infinitului», după care ne-am continuat călătoria spre «Țara Ardealului» prin Valea Jiului.

Jiul, «afluent pe stînga al Dunării (384 km.). Se formează prin unirea Jiului de Est, care izvorăște din Paring, cu Jiul de Vest (Jiul românesc), care izvorăște din munții Godeanu. Aceste rîuri drenează despresiunea Petroșani și se unesc la Livezeni. Apoi Jiul străpunge Carpații Meridionali, formînd unul dintre cele mai frumoase defilee din țară, lung de cca. 30 km., străbătut de o șosea și de calea ferată Bumbesti—Livezeni, cu numeroase tunele și viaducte, construită de brigăzile de muncă patriotică

ale tineretului în perioada 1947—1948... Apele Jiului sînt folosite pentru spălarea cărbunelui din Depresiunea Petroșani și pentru irigații, în cursul inferior. Trece prin orașele Tg. Jiu și Craiova».

Pe noi, în călătoria noastră prin defileu, Jiul ne-a însoțit de la ieșirea din Tg. Jiu și pînă la Petroșani. L-am văzut sbenguindu-și apele peste pietrele presărate peste tot în albia lui, hora apelor lui săltînd vijeliosă ca un dans popular românesc. Pe alocuri, acolo unde muntele i-a aruncat în cale bucăți de stînci, el se izbește vijelios, spărgîndu-și pieptul și stropind văzduhul cu mărgăritarele din bătaia soarelui. Șoseaua pe care merge autobusul se înmănușează cu calea ferată și de zeci de ori aceasta ne păcălește, ascunzîndu-se în nenumăratele tunele, sau săltînd peste viaductele construite de mina harnică și tînără a brigăzilor de muncă patriotică. Abia ajunși la Petroșani am păcălit Jiul definitiv, cotînd spre Hațeg, lăsîndu-l să se zbuguiască — șiret și tumultos — în vale, spre Dunăre, unde se va înfrăți cu ea și ostoit din furie să-și odihnească apele-i involburate.

Cînd am ajuns sus, prin pasul Lainici, deodată schitul cu acclasi nume ne-a ieșit în șosea. Oprim, vizităm bisericuța, ne astîmpărăm setea cu cea mai rece apă întîlnită în calea noastră de patru zile și ne îndulcim cu mere din grădina minăstirii. Aici l-am lăsat pe părintele exarh al minăstirilor oltene.

Intrăm în Petroșani care ne întîmpină cu aerul înnegrit de prelucrarea cărbunelui și a celorlalte industrii cu care se fălește acest cunoscut oraș industrial cu 31.810 locuitori (1934). «Petroșanii cuprinde și localitățile subordonate, orașele miniere Petrila, Lupeni, Vulcan, etc), avînd la un loc 137.230 locuitori. Centru muncitoresc; industrie de exploatare și prelucrare a cărbunelui, industrie constructoare de mașini (utilaj minier), industria materialelor de construcție (prefabricate din beton), industria prelucrării lemnului (cherestea, mobilă), industrie alimentară. În ultimii ani Petroșanii s-au dezvoltat foarte mult, s-au construit numeroase unități social-culturale. Teatru. Are un Institut de mine... Depresiunea Petroșani, de origine tectonică (oligocen-miocen), cuprinsă între munții Retezat, Surianu, Parîng și Vulcan, drenată de Jiul de vest și Jiul de est, cuprinde bogate zăcăminte de huiă (cea mai importantă bază carboniferă a țării)».

Sîntem acum, mai aproape ca oricînd în drumul nostru pășind pe urmele strămoșilor. Autobusul gonește pe șoseaua asfaltată — și cît ne-am bucurat în calea noastră întîlnind, aproape peste tot traseul nostru, șosele asfaltate, rod al realizărilor democrat-populare — prin Hațeg spre Sarmizegetusa romană (Ulpia Traiană). Am ajuns aici, debarcăm și pășim cu oarecare respect față de aceste vestigii care marchează un trecut glorios.

«Capitala Daciei romane — Ulpia Traiana — se ridică odinioară în colțul sud-estic al Țării Hațegului de astăzi, la vreo 8 km. depărtare de cunoscuta trecătoare, numită în zilele noastre «Porțile de Fier ale Transilvaniei». Ea fusese așezată pe un teren aproape șes, în bazinul Hațegului (cota 531 deasupra mării), fiind înconjurată de jur împrejur de dealuri și munți. Între Ulpia Traiana—Sarmizegetusa, așezată la șes și

intemeiată între 108 și 110 d. Hr. și vechea Sarmizegetusa, capitală a lui Decebal din munții Orăștiei, distrusă cu sălbăticie de cuceritorii romani, în anul 106 d. Hr., nu există astfel, topograf, nimic comun» (Acad. C. Daicoviciu, *Ulpia Traiana*, Editura Meridiane, București, 1962, p. 5).

Indicație specială, de cum intri în comună, ne îndrumă spre ruinele desgropate care se pot vizita astăzi: Forul, Palatul Augustalilor și amfiteatrul. Noi am primit explicații de la P.C. Pr. I. Rămureanu, profesor de istoria bisericească universală la Institutul teologic de grad universitar din București și de la P.C. Pr. N. Șerbănescu, Șeful Serviciului arhivelor din Administrația Patriarhală, «ghizii» noștri din tot timpul excursiei, asupra celor două vestigii: Forul și Palatul Augustalilor. Am mai aflat din explicații, că dintre descoperirile mai vechi făcute de Societatea arheologică din Deva, care au mai putut fi identificate, au fost: un mozaic multicolor înfățișând «Judecata lui Paris» și o scenă când Priam, regele Troiei, îl imploră pe Achile să-i restituie trupul neînsuflețit al lui Hector; un templu închinat zeului Mithras; un templu al zeilor sirieni, pe dealul Dălineștilor aflat în apropiere; un templu al zeiței Nemesis, chiar lângă Amfiteatru; băile orașului (thermae) și două necropole (cimitire locale).

În schimb am cercetat pas cu pas Amfiteatrul, asupra căruia am primit explicații dezvoltate. Amfiteatrul — singurul descoperit complet până acum în țara noastră, constă din două părți bine distincte: arena și tribunalele spectatorilor. Are două porți mari prin care intrau și ieșeau gladiatorii, și vreo 12 porți prin care intrau spectatorii. Astăzi se mai văd vreo 4 tunele care dau din niște carcere (cuști pietruite) în arenă, pe unde erau scoase animelele de luptă, ca și un șanț de scurgerea apei.

Am întors mașina și, lăsând în urmă ruinele unor foste așezări temeinice, în care a pulsat viața politică, fapte de arme, serbări, petreceri, lupte în arenă, comerț și răscoale (ca aceea din anul 117); unde au trăit — și poate au strălucit — guvernatori, magistrați, duumviri, procuratori financiari, bancheri, senatori, cavaleri, slujbași, militari și sclavi, le-am păstrat tuturor un gând, pentru că sint strămoșii noștri romani, înaintașii celor de azi.

Reîntorși la Hațeg, oprim... În itinerar figurează vizitarea în munte a celeilalte cetăți dacice, a Sarmizegetusei propriu-zise.

Hațeg «oraș raional în regiunea Hunedoara, reședință de raion, cu 4.850 locuitori (1964). Industrie alimentară. În apropiere de Hațeg se află un parc pentru colonizarea cerbului lopătar și a zimbrului».

Spre seară ajungem la Orăștie, după ce am trecut prin Călan, «oraș raional în regiunea Hunedoara, cu 10.510 locuitori (1961). Centru siderurgic, datînd din 1863, lărgit și modernizat în anii regimului democrat-popular și centru al industriei, prelucrării metalelor». Am admirat, apropiindu-ne de Călan — după ce unii dintre excursioniști erau gata să parieze că acolo a izbucnit un groaznic incendiu —, uriașele flăcări ce țîșneau din cinci furnale-țevi și care nu erau altceva decît gazele netrebnice provenite din prelucrarea metalelor, inima de foc a Călanului. Această privește încintă ochiul în începutul de înserare care ne cuprindea.

În Orăștie am oprit drept în centru. Ne-a ieșit în cale Catedrala ortodoxă, zidită cu cheltuiala localnicilor și cu sprijinul neuitatului Dr. Petru Groza, originar dintr-o comună din apropiere, Băcia, pe care am despicat-o în două o jumătate de oră în urmă. Vizităm marea catedrală, admirăm construcția ei elegantă, bogăția zugrăvelilor în bronz-auriu, încercăm rezonanța nemaiîntilnită decît la Minăstirea Curtea de Argeș. Luăm, în continuare, drept «ghizi» pentru vizitarea de a doua zi a Sarmizegetusei pe părintele protopop local și pe Pr. conferențiar I. Vesa, de la Institutului teologic din București și ne îndreptăm, pentru înnoptare, spre comuna Costești de la poalele adevăratei cetăți dacice-Sarmizegetusa.

Orăștie «oraș raional în regiunea Hunedoara, reședință de raion, situat pe valea râului Grădiștea. 12.500 locuitori (1964). Industrie chimică (vopsele, coloranți, chimizarea lemnului), industria lemnului (cherestea), industria blănăriei și alimentară». Am remarcat aici curățenia strălucitoare a orașului, pavoazarea sărbătorească, amplasarea magazinelor alimentare și a celor cu mărfuri industriale foarte bine aprovizionate.

La Costești am ajuns cînd deja se înnoptase. Aici, prin grija părintelui protopop, care primise dispoziție de la I.P.S. Episcop Teoctist al Aradului, chiriarii locului, am fost ospătați cu dragoste —, ne-am odihnit plăcut și binemeritat (făcusem peste zi mai bine de 250 km.).

Dimineața ne-am adunat în gară, de unde, după ce trenuțul a încărcat alimente și fructe pentru stațiile de munte, ne-am încărcat și noi care am transformat platformele minuscule în «vagoane de clasă». Chiotele locomotivei care a început să pufăie de cum a început urcușul, au alternat cu chiotele și cu atmosfera noastră de veselie. Și-n această vale de munte, care duce «la deal», ne-a întovărășit, pe toată distanța de 18 km. pînă la «Cetate», un riuleț jucăuș, fratele mai mic al Jiului care ne întovărășise cu o zi în urmă. Ajunși la stația c.f.f. Cetate, pe o ploaie mărunță de munte, sus, la cota 1.200.

Ghizii noștri ne-au pus la curent cu amplasarea cetăților dacice din apropiere:

— *Costești* (satul în care am înnoptat), aflat la 18 km. de Orăștie, cu legături prin două curse zilnice cu autobusul și cu o linie de cale ferată îngustă. Stăpînește, la o distanță de vreo 3 km. de sat «Cetățuia» dacică, ca un castel-incintă, adăpostit de un val de pămînt și de un zid de piatră, distruse definitiv în anul 106. Constituia prima «verigă» din lațul de apărare al cetății de scaun a lui Decebal.

— *Cetatea de pe Blidarul*, la vreo 5 km. de satul Costești, cu 4 turnuri de apărare, cu conducte și cisterne de apă dulce.

— *Platoul Luncanilor*, cu așezări dacice și cu un castru roman, apărate și de un val de pămînt lat de 8 m. și înalt de 2 m.

— *Cetatea de la Piatra Roșie*, cu o incintă cu ziduri de piatră, cu 5 turnuri de apărare și 2 turnuri de veghe, mai izolate.

Pe toate acestea le-am însemnat în gînd numai din înfățișările ghizilor, rămînînd să vizităm, «la fața locului», doar urmele de la Grădiștea Muncelului, spre care, cum spuneam mai sus, am și urcat cu anevoie.

Ajunși în vârful muntelui, pe un platou care se întinde pînă hăt, cîțiva km., în fața ochilor ni s-a deschis, minunată priveliștea, cetatea de scaun a lui Decebal, Sarmizegetusa — To Basilion. Aici am trecut printre pietre și urme de ziduri și am înțeles că cetatea cuprinde: fortificații de turnuri mari și de alte turnuri mai mici; locuințe cu caracter civil și foste ateliere meșteșugărești de prelucrarea fierului și bronzului; lungi conducte de teracotă pentru dirijarea apei de băut; pe alocuri un zid gros de 3,20 m. care apăra cetatea din trei părți, această veritabilă capitală dacică; două sanctuare mari, temple solare, amplasate pe două terase, cu încă alte două temple mai mici și vreo zece terase mai mici, împresurate de rămășițe de coloane; urme și urme de locuințe — închipuite numai din povestirile ghidului — ale oamenilor bogați, ale sftenicilor regelui Decebal, ale preoților și militarilor; drumuri mari pavate cu piatră de calcar — toate și toate semănate printre iarba care a împînzit platoul și printre fagii semeți care au crescut și-și trag acum seva, poate, din trupurile strămoșilor noștri căzuți aici de-alungul istoriei și al luptelor.

Ghizii noștri nu mai conteneau cu explicațiile. Lor li s-a adăogat un lector universitar care conduce săpăturile ce se continuă încă aicea. Acesta cunoaște fiecare colțișor al masivei așezări dacice și e în stare să-ți descrie semnificația tuturor ruinelor și chiar a fiecărei pietre, apărută prin săpături, la Grădiștea Muncelului. Îndrăgostit de profesia lui și perfect cunoscător în problemă, ne-a captivat cu istorisirile-i interesante. Printr-însul, gîndul nostru a plecat cu zeci de secole în urmă, făcîndu-ne să trăim «o zi în cetatea dacică de scaun».

Adînc impresionăți de previziunea vitejilor «vulturi»: Dromichete, Rubobastis, Buerebista și Decebal; de ingeniozitatea cu care și-au ales și și-au întărit aceste adevărate «cuiburi de șoimi» pentru a se apăra împotriva romanilor care nu vedeau cu ochi buni întărirea acestui «regat» înfloritor; de vitejia dusă pînă la jertfa de sine cu care s-a încheiat opoziția față de Traian, am admirat cu un sentiment de sfințenie aceste locuri, ca și pe vajnicii lor apărători, înaintașii noștri.

Stăpînitori ai unei tehnici încă nu îndeajuns de cunoscută nouă celor de azi, în ce privește captarea și dirijarea apei potabile; închegarea și întărirea zidurilor; aducerea de jos — uneori de la kilometri — a uriașelor blocuri de piatră și urcarea lor pe vîrf de munte, toate acestea te fac să-ți pleci fruntea cu smerenie în fața geniului — superlative pentru acele timpuri.

Sarmizegetusa este martora de piatră a geniului și vitejiei strămoșilor noștri, cuib de șoimi durat pentru a stăvili pofta de expansiune a coloniștilor romani; lespezi greșe, ziduri lovite de vreme și praguri roase de pașii celor ce le-au călcat, mărturie vie a răstimpurilor pe care le-au înfrînt. Noaptea muntele cîntă tragedia dacă, iar ziua soarele se strecoară printre fagii seculari void să fure ceva din taina singelui — oare unde și l-o fi vărsat el, Decebal, împlintîndu-și jungherul?

Coborim tăcuți, noi cei care am urcat cu greu. Tăcuți pentru că n-am putut — ca și ceilalți care urcă mereu, de multă vreme — să vedem cu

ochii noștri taina și s-o dezlegăm. Rămîne ca cercetătorii de viitor și interesul pe care-l pune orînduirea noastră de azi, să descifreze, pas cu pas, piatră cu piatră, cetatea care astăzi tace înfrîșită cu muntele, iar mîine, poate, va da șoaptă îndrăzelii dar și înfrîngerii aceluia pe urmele cărora ne-am plimbat noi pașii...

Am coborît din «sanctuarele dacice» și ne-am ocupat «vagonul» pentru înapoiere la Costești unde ne aștepta autobusul nostru. Dar greșesc cînd zic «vagon» pentru că el — de astă dată — s-a transformat în ade-vărată «locomotivă» și prin măiestria a doi frînari de la c.f.f., unul în față și altul în spate, am coborît cei 18 km. de cale ferată îngustă, fără să întrebuițăm aburii, sirena, cărbunii sau frînele și pistoanele veritabilelor locomotive.

Era trecut de prînzul zilei de 23 August, marea sărbătoare a poporului român. Ne-am încărcat în autobusul care se întinde la drum din nou, spre Orăștie. Salutăm orașul pavoazat sărbătorește și gonim spre Alba-Iulia, ultimul punct de vizitat al zilei, înainte de a ajunge la Sibiu unde vom poposi pentru ultima noapte din călătoria noastră de patru zile.

Alba-Iulia (Apulum-ul roman), «oraș raional în regiunea Hunedoara reședință de raion, pe malul drept al Mureșului, cu 17.280 locuitori (1961). Industrie alimentară, de pielărie și de încălțăminte. Are un bogat muzeu istoric. Așezare dacică, oraș roman (Apulum), centru slavo-român în evul mediu timpuriu (numit Bălgrad) și capitală a principilor Transilvaniei (secolul XVI-XVII). În anul 1600, Mihai Viteazul, s-a proclamat la Alba-Iulia, «domn al Țării Românești, al Transilvaniei și a toată țara Moldovei». În secolul al XVII-lea, important centru de tipărituri românești. În cetatea zidită din nou de Carol al VI-lea la începutul secolului al XVIII-lea au fost întemnițați aici Horia, Cloșca și Crișan, conducătorii răscoalei populare din 1784. Celulele în care au fost închiși se mai văd și astăzi deasupra porții principale. Crișan și-a pus capăt zilelor în închisoare, iar Horia și Cloșca au fost executați în ziua de 28 februarie 1785, prin frîngerea cu roata. Tot la Alba-Iulia a avut loc, la 1 dec. 1918, marea adunare populară care a proclamat unirea Transilvaniei cu România. Orașul are monumente istorice printre care catedrala roamno-catolică, o clădire de mari dimensiuni, în întregime din piatră, construită între 1250 și 1290. Elementele ei arhitecturale și plastica decorativă sînt caracteristice stilului romanic tîrziu, cu excepția cîtorva coloane din partea apuseană a navei mediane și a portalului principal, terminate către 1290, care sînt în stil gotic.

«Apulum, centru al dacilor apuli, pe locul unde se află azi Alba-Iulia. În epoca romană a devenit municipiu, apoi colonie. Apulum a fost un important centru economic, administrativ, politic și militar al Daciei romane și reședință a guvernatorului Daciei Superior și apoi al Daciei Apulensis. Castrul de la Apulum adăpostea legiunea a XIII-a Gemina. Viața orașului a continuat și după părăsirea Daciei de către administrația romană» (*Dictionar*, ibidem, p. 175).

Măreața catedrală ortodoxă ne-a impresionat prin grandoarea, pictura și mai ales importanța ei istorică pentru Ortodoxia românească. Ea a de-

venit, după 1949, «Catedrala Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române pentru că aici s-au încheiat actele solemne de revenire a foștilor «uniți», credincioși români rupti prin silnicie de la Mama-Biserică străbună creștină ortodoxă română.

După o trecere în revistă a orașului ne-am îndreptat spre Sibiu, acest centru românesc, oraș cu o veche cultură și tradiție cărturărească. Cazarea, prin bunăvoința P.C. Rector Sofron Vlad, s-a făcut în internatul Institutului teologic de grad universitar. Arhiepiscopia Sibiului, la porunca I.P.S. Mitropolit Nicolae, a servit excursioniștilor o cină. Era seara «Măreței sărbători a lui 23 August» pe care noi am petrecut-o plăcut prin bunăvoința ospetiei acordate de sibieni.

A doua zi, 24 august, după o odihnă binemeritată, ne-am trezit în față cu ultima zi a excursiei noastre, cu ziua «întoarcerii acasă». Dar și această zi avea înscris în program câteva surprize. Prima a fost aceea a vizitării parcului «Dumbrava» din Sibiu, această «veselă grădină» care, prin grija edililor de aici pare mai tinără din an în an. Următorul obiectiv vizitat a fost Mănăstirea Simbăta de Sus, ctitorie a lui Constantin Brîncoveanu (1701), la care ajungem abătîndu-ne de la șosea vreo 15 km. Aici am avut plăcerea să-l găsim pe Conducătorul Bisericii Ardelene, I.P.S. Mitropolit Nicolae Colan, aflat la odihnă, de la care am luat binecuvîntare și care s-a interesat de itinerariul călătoriei noastre. Am vizitat mănăstirea, un lac cu o așezare pitorească și întinsa livadă de pomi fructiferi, apoi am aprins cite o luminare la mormîntul vestitului ierarh ardelean, fostul mitropolit Nicolae Bălan, care după o viață de luptă pentru unirea românilor ardeleni cu Patria Mamă și a reunirii fraților ortodocși la sînul Bisericii Mame, se odihnește, după atîta trudă, sub lespede de marmură din tinda bisericii brîncovene.

De la Simbăta am plecat la Brașov, unde, soarele fiind «drept inimă», am urcat direct la Poiana Brașovului. Șoseaua, în serpentină, construită recent, te urcă lin pînă în vîrf. Aici, acum, fiecare găsește tot ce dorește: restaurante bogat aprovizionate, strand, terenuri de volei, poenițe cu iarbă verde, răcoarea muntelui, locuri special amenajate pentru sbenguiala copiilor și altul pentru parcare mașinilor.

Reveniți în oraș am vizitat istoricul monument de arhitectură «Biserica Neagră» și muzeul istoric orășenesc, după care, ieșiți din oraș am defilat cu autobusul lăsînd în dreapta însemnatele obiective industriale ale țării «Uzinele Steagul Roșu», iar pe stînga «Tractorul». Cum treci de barieră te întilnești cu o altă realizare însemnată a poporului nostru, linia de înaltă tensiune Brașov—Cîmpina, o împînzire de stîlpi de beton, înălțați semet, ce par a da onorul șirului nesfirșit de pietoni, bicicliști, motocicliști și automobiliști evadați din orașe.

Perlele munților de pe Valea Prahovei Predealul, Timișul de Jos și de Sus, Azuga, Bușteni, Poiana Țapului, Sinaia, Breaza, Posada, Comarnic, ne-au întîmpinat sărbătorește (era și zi de odihnă). La Sinaia am trecut prin fața Castelului Peleş pe care nu l-am putut vizita fiind închis, din poarta căruia, însă, ne-am umplut, pentru ultima dată în drumul nostru,

bidoanele, cu apă rece de munte, rezervă neînsemnată pentru... București. Ultimul obiectiv vizitat a fost Mănăstirea Sinaia, ctitorie a lui Mihail Cantacuzino, spătar, (1695), această bijuterie de arhitectură, de pictură proaspătă, și punct de atracție pentru vizitatorii, care la Sinaia se numără cu sutele în duminici și în zilele de sărbători.

Trecînd prin Ploiești, marele oraș care, în noapte, sclipește cu milioanele-i de lumini din blocurile moderne și din rafinările care-l străjuiesc, ne-am îndreptat spre București. Pe acest din urmă parcurs am și început a depăna amintiri proaspete din călătoria noastră și a îngina regrete că totul... are un sfîrșit. Ajuși acasă ne-am despărțit unul de altul ca de un prieten bun, cu care am petrecut patru zile în aceleași bucurii și cu care am împletit același interes: să ne cunoaștem țara cu marile ei realizări, rod al înfăptuirilor Republicii noi; să cercetăm monumentele istorice și bisericesti de care este ea plină și să aducem un omagiu celor care, cu brațele și cu mintea, o zidesc cărămidă cu cărămidă.

Pentru toată desfătarea celor patru zile și pentru frumusețile și însemnatele locuri pe care le-am văzut, rămînem cu recunoștință adîncă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care, pe lingă faptul că ne-a înlesnit această excursie instructivă, ne-a îndrumat pe urmele strămoșilor noștri.

Diac. AN. LEFTER

R E C E N Z I I

Herbert Trebs. *Karl Barth*, Union Verlag 1966 (Reihe «Christ in der Welt» 8) p. 60.

Cu prilejul sărbătoririi cunoscutului profesor de teologie (reformată) Karl Barth, la împlinirea vârstei de 80 de ani (10 mai 1966), H. Trebs prezintă în broșura de față viața și activitatea sărbătoritului, în articulațiile ei principale.

Redăm din cuprinsul broșurei.

K. Barth, fiul profesorului de teologie (N.T.) Fritz Barth, s-a născut la Basel (Elveția), în orașul tradițiilor umaniste, cu Universitatea întemeiată de Aeneas Sylvius Piccolomini, marele sprijinitor al erudiției umaniste, — orașul cu care a avut legătura și marele umanist Erasmus de Rotterdam. Atmosfera orașului natal, ca și cea din Bern — unde s-a mutat ca profesor F. Barth —, aparținând curentului bisericesc conservator, numit și «pozitiv», împreună cu «calda și via evlavie» din casa părintească au timbrat pentru totdeauna viața și activitatea lui K. Barth. Teologie a studiat K. Barth la Bern, Berlin, Tübingen Marburg. Dintre profesorii audiați, cel mai mult l-au impresionat Adolf von Harnack (1851—1930) și Wilhelm Herrmann (1846—1922), primul fiind binecunoscutul istoric bisericesc, iar al doilea cel mai însemnat dogmatist al «Școalei Ritschliene», dar și teologul «pozitiv», profesorul Adolf Schlatter. În timpul studiilor teologice, K. Barth a început să se îndepărteze de curentul bisericesc conservativ, apropiindu-se de «teologia liberală», prin care se înțelege în general direcția teologică pornită de Friedrich Schleiermacher (1768—1834) de a interpreta credința creștină în sensul unei concilieri cu conceptul despre lume propriu vremii. «Liberalismul» din vremea de atunci era impregnat și de filozofia lui Hegel, Kant și Fichte. După terminarea studiilor teologice, K. Barth lucrează un timp în redacția revistei «Die christliche Welt», înființată de teologul Martin Rade cu scopul de «a exprima credința creștină în formule de gândire ale timpului». În 1909 K. Barth e numit preot așutător la Geneva și între 1911—1921 păstrează mica localitate industrială Safenwil. Aici K. Barth se găsește în fața «problemei sociale», care generează mișcări muncitorești. Și Barth se alătură muncitorilor, sprijinindu-i în revendicările lor, pe care le apreciază ca juste și contribuie la organizarea sindicatelor locale. În 1915 se alătură mișcării social-religioase inițiate de Leonhard Ragaz (1886—1945) prin conferințe «Evanghelia și lupta socială actuală», ținută la «Societatea elvețiană pentru predică» și de Herman Kutter (1863—1931) cu cartea intitulată: «Trebuie», în care afirmă că Dumnezeu voințe să întemeieze o împărăție în care să domnească adevărul și dreptatea.

Mișcarea religioasă l-a decepționat, cînd M. Rade n-a luat atitudine împotriva războiului, ceea ce-l face pe Barth să afirme că «Lumea creștină» (revista amintită mai sus) a încetat să mai fie creștină. Barth s-a depărtat apoi și de «liberalismul teologic», socotindu-l compromis prin imperialismul german. Elementele sociale se resimt în întreaga teologie a lui K. Barth.

Ca profesor de teologie K. Barth a activat la Göttingen (1921—1925), la Münster (1925—1930), la Bonn (1930—1934) și la Basel (1935—1962).

În viața și activitatea lui K. Barth creștinul se identifică cu dogmatistul. Dar, cum s-a spus, K. Barth nu se închide în camera de studiu, ci intervine activ în viața socială, politică și politico-bisericească. Și atât de identificat este în el creștinul cu teologul de studiu sistematic, încât chiar și pe scena vieții publice dogmatistul e totdeauna prezent. Într-un referat K. Barth spune: «Cuvîntul lui Dumnezeu, ca obiect al teologiei, poate fi prezentat cel mai bine pe cale dogmatică», — în felul acesta adevărurile hristologice, soteriologice și eshatologice pot fi prezentate clar credinciosului. Prima mare lucrare a lui K. Barth este «Epistola către Romani» apărută în două ediții. După concept teologic, lucrarea deschide lupta împotriva teologiei «liberale»; după formă, interpretarea Bibliei făcută de K. Barth se situează pe poziție contrară metodei numită «gramatica-istorică», întrucît interpretarea nu-i făcută în formă academic abstractă, ci cu multe referiri la fenomene și probleme de actualitate din mediul în care se află K. Barth. Astfel, vorbind de urmările păcatului, se arată că după primul război mondial «se deschide o lume plină de arbitrar individual și de nedreptate socială» și capitalismul e numit «cea mai comprimată formă de manifestare a răului». În ce privește cuprinsul, K. Barth formulează în «Epistola către Romani» o aspră critică la adresa unui creștinism interpretat istoric sau psihologic — asemenea este împotriva transfigurării religioase a lumii, precum și împotriva subiectivismului și obiectivismului religios. Conceptul teologic al lui K. Barth a luat forma unui curent teologic, avînd și un propriu organ de publicare. Este revista «Zwischen den Zeilen» (1922—1933), publicată împreună cu teologii Metz, Thurneysen și Gogarten, colaborînd la ea și Emil Brunner și Rudolf Bultmann. Noul curent teologic a primit numele de «Teologia dialectică», după stilul specific de gîndire și vorbire al lui Barth; și a mai fost numit «Teologia crizei» (criza socială generală) și «Teologia diastazei». Barth avea impresia că teologia protestantă a vremii i-a încopciat pe nedrept pe Dumnezeu și lumea. Acestei «Teologii a sintezei», a încopcierii și amalgamării a elementului pămîntesc cu cel ceresc, Barth îi opune, ca contrast, «teologia diastazei» cu principiul: «Dumnezeu este în cer și Tu ești pe pămînt». Mai tîrziu K. Barth s-a desfăcut și de această concepție teologică — de altfel teologia lui K. Barth cam este un proces de dese schimbări de concepții —, formulînd principiul: «Libertate Bisericii spre slujire». Astfel de la «Teologia diastazei» a ajuns la «Teologia milcstivei coborîri a lui Dumnezeu la om». Opera principală a lui K. Barth este «Dogmatica bisericească», apărută pînă în 1959 în 12 volume, fiecare avînd între 800—900 pagini. Teologia sa e interesată de «divinitatea lui Dumnezeu» și de antropologia «umanității omului».

K. Barth n-a neglijat nici predica propriu-zisă. «Predica trebuie să se bazeze pe realitate, pe trebuinți reale, — atunci activitatea preotului este misiune și numai misiunea poate legitima propoveduirea». Singur și în colaborare a publicat mai multe volume de predici: «Căutați-L pe Dumnezeu și veți trăi» (1916); «Vino Duh Creator» (1924); «Nu te teme» (1948); «Libertate celor prinși» (1959); «Strigă-mă» (1965).

K. Barth a militat și împotriva tuturor tendințelor de asuprire a omului, împotriva discriminărilor rasiale, împotriva concepțiilor războinice, fiind alături de toți luptători sinceri pentru pace. Și-a dat contribuția și la constituirea «Consiliului ecumenic al Bisericilor».

Cert este că teologia lui K. Barth a fost dominantă, într-un timp dat, în teologia protestantă și că ea a generat multe discuții teologice, pro și contra, antrenînd și pe teologi aparținînd altor confesiuni.

«*Stimme der Gemeinde*» («Glasul parohiei») este numele unei reviste bilunare care apare la Frankfurt/Main (R.F.G.), publicată de un comitet în frunte cu bine cunoscutul luptător pentru pace, pastorul Martin Niemöller. Revista se ocupă de evenimentele și problemele mondiale la zi, indiferent de natura lor, interpretîndu-le în lumina învățaturii creștine și stăruind mereu pentru instaurarea păcii în lume. Fiecare număr publică, la început, și o predică. Astfel, predica din nr. 1/2/1966 e intitulată: «Cine-i aproapele meu? E o frumoasă tilcuire a parabolei despre Samariteanul milostiv, arătînd că aproapele nostru este orice om și deci

oamenii trebuie să trăiască în pace întreolaltă. Predica din nr. 3/966 tratează despre textul de la Matei V, 14 «Voi sînțeti lumina lumii...», arătînd frumoasa misiune care revine în viață slujitorilor sfințelor altare și tuturor credincioșilor creștini. Primul cuvînt al lui Dumnezeu a fost «Să fie lumină» (Gen. 1, 3) și acest cuvînt a aprins în lume lumina fizică și spirituală. Lumină duhovnicească răspîndește creștinismul. Predica din nr. 4/966 tratează interesantul subiect: «Creștinul și opinia publică». Creștinul trăiește în societate și are aceleași datorii și drepturi ca oricare membru al unei societăți constituite. Datoria lui este să colaboreze în spirit de sinceritate și responsabilitate pentru progresul societății căreia aparține și al societății umane în general. Creștinul să nu uite că felul verdictului dat faptelor sale de opinia publică privește și Biserica. De aici responsabilitatea sa sporită. «Cine este Iisus» e titlul predicii din nr. 5/966 și explică textul de la Evrei XIII, 8: «Iisus Hristos — ieri și azi și în veci — este Același», arătînd valabilitatea permanentă a principiilor religioase date de Iisus Hristos. «A învăța a crede» e subiectul predicii din nr. 6/966. Crediința nu-i o stare sufletească sau un sentiment oarecare, nu-i entuziasmul unui moment, ci un drum, pe care trebuie să înveți a umbla prin însușirea învățăturii creștine, prin practicarea ei în faptele zilnice, prin participare la serviciile religioase. Predica din nr. 7/966 explică jertfa Mîntuitorului de pe sfința Cruce pentru mîntuirea credincioșilor din păcat.

Sînt predici cu substanță și cu larg orizont creștin.

Diac. Prof. O. Bucureschi

Ștefan Balș, *Minăstirea Secu*, Editura Meridiane, București, 1966

Printre ctitoriile zidite în timpul celei de a doua domnii a lui Alexandru Lăpușneanu se numără și Minăstirea Secu.

Istoria minăstirii începe, potrivit tradiției, pe la mijlocul secolului al XVI-lea, cînd Zosim sau Zosima, primul ctitor ar fi înălțat un schit cu o biserică de lemn. În urma cercetărilor efectuate, s-a putut identifica ctitorul în persoana lui Zosim vistiernicul, și data înființării ei, 1564.

Timp de patru decenii a pulsat aici o vie activitate culturală, formîndu-se cărturari de valoare lui Varlaam, viitor mitropolit al Moldovei.

Primul document care să consemneze existența schitului datează din anul 1582 și provine de la Petre Șchiopul.

În 1602 Nestor Ureche, marele vornic al Țării Românești, tatăl cronicarului Grigore Ureche, înrîndindu-se prin soție cu primul ctitor Zosim, ridică mai la deal de modesta biserică de lemn a schitului, Minăstirea Secu de astăzi. Faptul este consemnat de pisania locașului așezată pe fațada sudică:

«...Cu bunăvoința dreptcredinciosului Domn al nostru Io Ieremia Movilă Voevod cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei... și a celuialt frate al său Io Simion Movilă Voevod ... și cu binecuvîntarea fratelui lor și prea sfințitul chir Gheorghe Mitropolit al Sucevei ... a făcut acest hram dumnezeiesc intru numele Sfîntului slăvitului proroc înainte mergător și botezător al lui Hristos, Ioan și al cinstitei lui tăieri a capului, smeritul și mult greșitul robul stăpînului Hristos, Nistor Ureche Mare Vornic al Țării de jos și doamna lui Mitrofana și copii lui Vasile și Grigore...

Și s-a început în anul 7110 (1602) iunie 7 și s-a mîntuit în același an oct... 5».

Un alt document privind istoria minăstirii este mult discutata stemă¹ așezată pe fațada sudică a turnului din colțul de sud-est al incintei, avînd următoarea inscripție:

«...Io Vasile Voevod cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, vîzînd invecchite lucrările minăstirii, a îngrădit biserica în anul 7154 (1646)». Autorul este de părere că această pisanie se referă la Cetatea Neamțului, din apropiere — la circa 10 km — pe care Vasile Lupu a transformat-o în minăstire, «poate pentru amăgirea turcilor care cereau cu insistență, încă din vremea lui Alexandru Lăpușneanu, distrugerea ei». Stema — ar fi fost mutată — după părerea aceluiași autor — la Secu, după ce s-a desființat minăstirea din cetate, în 1716 (p. 8).

1. Cf. Fig. 2 „Stema de la Vasile Lupu”.

Anul 1779 înseamnă pentru Mănăstirea Secu pierderea autonomiei și trecerea ei sub jurisdicția Mănăstirii Neamț.

În 1821 mănăstirea este incendiată de turci, încit aspectul actual al incintei este rezultatul reparațiilor treptate dintre 1821 și 1850.

În ceea ce privește arhitectura, fațadele bisericii² prezintă foarte multe influențe ale stilului muntenesc.

Turlele spre exemplu sînt octogonale și se aseamănă cu cele de la Bucovăț din Oltenia (1570). La fel briul median încadrat de două rînduri de cărămizi așezate «în zimți» cu cite un registru de ocnițe deasupra și dedesubtul său.

«Aspectul de forme noi, muntenesti, cu cele moldovenești tradiționale, amestecat de vizibil în exterior, este mult mai puțin accentuat în interior» (p. 12).

Aspectul interior actual, cu pictura și întregul mobilier, este rezultatul renovărilor după pagubele survenite în 1821.

Pridvorașul din fața intrării este un adaos din 1847.

În pronaos este epitaful dăruit de ctitorii bisericii, fiind piesa cea mai importantă din tezaurul mănăstirii. Este lucrat în fir de aur pe un fond de catifea roșie cu următoarea inscripție: «Acest aer a sfintei îngropări a Domnului Dumnezeuului și Mîntuitorului nostru Iisus Christos a făcut robul lui Dumnezeu Pan Nistor Ureche Mare Vornic în Țările de Jos și Jupîneasă lui Mitrofană și l-au dat în dar evlavios la nouă zidită lor mînăstire numită Secu unde este hramul Tăierii cinstiului cap al sfîntului slăvitului Prooroc și înainte mergător și botezătorul Domnului Ioan pentru izbăvirea sufletelor lor și ale părinților și ale copiilor lor în zilele bine cinstiului și de Christos iubitorului Domnului nostru Io Simion Moghilă Voevod domnul Țării Moldovei la leatul 7116 (1608) Mai». Iar inscripția a doua menționează:

«Acest sfînt și sfîntit epitaf, s-a făcut cu cheltuiala cea multă a prea cinstiului boier Kir Nestor Ureche mare vornic a toată Moldo-Vlahia și a soției sale Mitrofană și s-a închinat la mînăstirea lui cea denumită Secu. Truda și grija de mînă a Filoteei monahiei din Constantinopol», iar în continuare: «În anul lui Hristos 1608 indictionul 1. Cu truda și ajutorul lui Chiriță Ioanikis».

Autorul subliniază că epitaful — lucrat în tradiția aerelor din veacul al XV-lea — este și ultima piesă de acest gen din Moldova.

Camera mormintelor — care urmează pronaosului — nu mai prezintă peretele despărțitor înspre naos, fiind dărîmat. În nișele zidurilor laterale sînt îngropați ctitorii; în dreapta, Nestor, în stînga Mitrofană.

Catapeteasma lucrată în stil baroc obișnuit, poleită cu aur, datează din 1850.

Biserica este pardosită cu dușumea de scînduri, sub care n-ar fi exclus să se găsească pardoseala veche din lespezi de piatră.

În jurul bisericii au fost înmormîntați diferiți prelați și călugări, parte din ei identificați. O lespede de mormînt tăiată pe jumătate este a Episcopului Mitrofan. O alta, păstrată întreagă, se află lîngă absida altarului, este a Mitropolitului Sava și are menționat anul 1679.

Pe latura sudică a bisericii, într-o nișă, se află mormîntul Mitropolitului Varlaam cu inscripția: «Această piatră de mormînt și-a făcut-o sieși arhiepiscopul Varlaam Mitropolitul, 7156 (1642) în al zecelea an al arhieriei lui».

Alături de fragmentele de pictură din nișele cu mormintele ctitorilor, pictura hramului care încadrează pisania, este tot ce se mai poate vedea astăzi din pictura originală de la Secu. «Pictura, de foarte bună calitate și cu un frumos colorit, amintește de trăsăturile stilistice de la Sucevița și Dragomirna» (p. 16).

În ceea ce privește incinta, partea cea mai veche din clădiri este așezată pe latura dinspre sud. Începînd din vest spre est, se află sala în curs de amenajare, care va fi destinată să adapostescă colecția cu obiectele de valoare istorică și artistică a mînăstirii, urmînd trapeza, bucătăria și încăperile cu etaj ale mitropolitului Gheoană alipite de turnul paraclis.

Pe latura de miazănoapte se găsesc casele cu parter și etaj ridicate de Veniamin Costache, avînd la est paraclisul Sfîntul Niculae.

Pe latura de est, între paraclis și turnul de sud-est, se întind corpul de clădiri cu parter și etaj construite de mitropolitul Sofronie Miclescu.

Incinta este prevăzută cu cinci turnuri, cel mai înalt este turnul-clopotniță. Al doilea ca înălțime este turnul zis al Mitrofanei, cu trei nivele suprapuse din care primele două sînt amenajate ca locuință. Se presupune că aici ar fi locuit Nestor Ureche și Mitrofana.

Turnul de sud-est, are la etaj paraclisul cu hramul Adormirea Maicii Domnului.

Cel de al patrulea turn din colțul de sud-vest este singurul cu rol de apărare.

Alipită de altar pe latura de sud, se află clădirea veșmîntăriei din 1876, unde sînt păstrate la etaj obiectele de preț ale mînăstirii. «Secu — precizează autorul — este una din rarele mînăstiri unde prin truda și grija călugărilor care au știut să le ascundă la timp, s-au putut păstra pînă astăzi aproape toate aceste odore» (p. 21). Tezaurul mînăstirii totalizează 70 obiecte, în afara celor expuse în secția feudală a Muzeului de artă al Republicii Socialiste România din București.

Dintre piesele mai vechi păstrate la Secu amintim: Nebedernița din 1602, brodată pe un fond de mătase cu fir de aur și bătută cu mărgăritare.

Un orar tot în fir de aur lucrat și ornamentat cu frunze de trifoi și păsări stilizate.

Între broderii se mai înscriu: un Antimis de mătase din 1664, darul Hatmanului Gavril — ctitorul Mînăstirii Agapia nouă, fratele lui Vasile Lupu; o dveră de la începutul secolului al XVII-lea și trei procovețe de catifea, lucrate în fir de argint-aur.

Tezaurul mînăstirii mai cuprinde peste douăzeci de obiecte de valoare diferită, un *panaghiar* (1620); o cătuie din argint aurit din 1620, cu capacul lucrat în stil gotic, este atribuită lui Nestor Ureche, un litier, un disc, două sfeșnice (1602) din argint, șapte potire de argint aurit etc. Se mai păstrează trei cruci de lemn, montate pe cîte un suport de argint din 1605.

Cel mai vechi evangheliar în manuscris cu miniaturi reprezentînd pe cei patru evangheliști, este din anul 1664.

Mai amintim în cuprinsul lucrării, o icoană pe placă de argint aurită — care cîndva a împodobit scoarța evangheliarului pe care ctitorul a dăruit-o mînăstirii și care are următoarea însemnare: «Acest tetraevanghel l-a făcut și l-a înfrumusețat Nestor Ureche, Marele Vornic al Țării de Jos. L-a dat la mînăstirea sa numită Secul unde este hramul tăierii cinstitutului cap al Sfintului Ioan Botezătorul 7117 (1609) luna Noiembrie».

O donație a Săfetei Brîncoveanu din 1842 este chivotul de argint suflat cu aur.

Biblioteca păstrează o importantă și bogată colecție de manuscrise și tipărituri.

În afara textului, în vederea formării unei imagini cît mai complete asupra așezării de la Secu, autorul a mai adăugat încă 19 reproduceri alb-negru și o schiță de plan reprezentînd ansamblul mînăstirii.

Toate acestea vin să evidențieze locul important jucat de Secu ca monument ridicat într-o perioadă de răscruce în care s-a înfruntat tendințe vechi și noi³.

Ioan F. Stănculescu

2. Cf. Fig. 3 „Biserica mînăstirii Secu. În stînga, turnul-clopotniță”

3. Pentru reușita execuției și pentru valoarea lor a se vedea următoarele reproduceri:

Fig. 4. „Tabloul votiv. Detaliu”; Fig. 9. „Panaghiar (1602)”; Fig. 10. „Cupă (1670)”; Fig. 11. „Potire (secolul XVII)”; Fig. 12. „Cruce de lemn (1607)”; Fig. 13. „Decorație arhitecturală”; Figura 16. Freca și pisană de pe fațada sudică”; Fig. 20. „Epitaful din 1608”; Fig. 23. „Pagină din evangheliarul de la 1763”; Fig. 24. „Ferecătura evangheliarului de la 1763”; Fig. 25. „Panaghiar (1621) Exterior”; Fig. 26. „Panaghiar (1621) Interior”; Fig. 27. „Cătuie (1602)”; Fig. 28. „Potir 1700”.